

PORTRETY BOTANIKÓW POLSKICH • PORTRAITS OF POLISH BOTANISTS

Tadeusz TACIK (1926–1989) – botanik, taksonom, adiunkt w Instytucie Botaniki im. W. Szafera PAN w Krakowie, organizator i kierownik zespołu wydającego wydawnictwo zielnikowe *Flora Poloniae Exsiccata*, kierownik Pracowni Atlasu Flory Polskiej, redaktor *Atlasu Flory Polskiej*.

Zdjęcie o wymiarach 8 × 13 cm. Autor: firma fotograficzna Bielec w Krakowie, 1952 r. Właściciel: Karolina Wiśniowska z Krakowa.

Opracował: Piotr KÖHLER

Franciszek (Franz) HERBICH (1791–1865) – botanik, florysta i fitogeograf, lekarz wojskowy, pomysłodawca Komisji Fizjograficznej Towarzystwa Naukowego Krakowskiego.

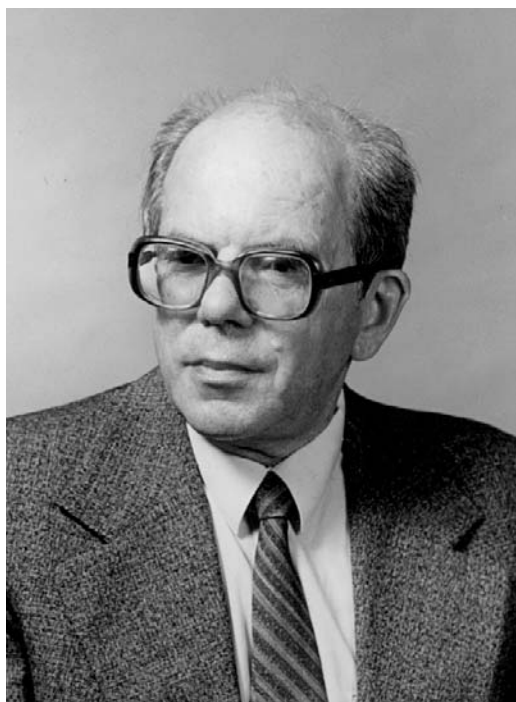
Zdjęcie zamieszczone w biografii F. Herbicha: A. Neilreich, 1865. Fr. Franz Herbich. Sein Leben und sein Wirken. *Verhandlungen der k.k. zoologisch-botanischen Gesellschaft in Wien* **15**: 963–975.

Opracował: Piotr KÖHLER

ROZSTANIA • OBITUARIES

PROFESOR KAZIMIERZ BROWICZ (1925–2009)

Professor Kazimierz Browicz (1925–2009)

10 czerwca 2009 roku zmarł Profesor Browicz – wieloletni pracownik Instytutu Dendrologii PAN w Kórniku, wybitny specjalista w zakresie systematyki i geografii drzew i krzewów.

Urodził się 17 grudnia 1925 roku w Częstochowie. Do szkoły średniej zaczął uczęszczać w rodzinnym mieście, lecz po wybuchu wojny naukę kontynuował już na tajnych kompletach. W roku 1942, po aresztowaniu całej rodziny przez gestapo, zostaje zesłany na przymusowe roboty do Austrii, natomiast rodzice i siostra trafiają do obozów koncentracyjnych. Tylko siostra przeżyła uwięzienie; ojciec zginął w Majdanku, matka w Oświęcimiu. W roku 1943 udaje mu się zbiec z Austrii. Dociera do Warszawy, gdzie

pod zmienionym nazwiskiem ukrywa się u rodziny. Pracuje w straży pożarnej, jednocześnie jako samouk kończy dwie ostatnie klasy liceum. W Warszawie przebywa do roku 1944, do wybuchu Powstania Warszawskiego. W powstaniu bierze czynny udział, a po jego upadku zostaje internowany w obozie przejściowym w Pruszkowie. Po ucieczce z obozu przedostaje się do rodzinnej Częstochowy i ukrywa się tutaj u znajomych do momentu wyzwolenia kraju.

W roku 1945 roku zdaje w Częstochowie maturę i wkrótce potem rozpoczyna studia wyższe na tzw. Kursach Akademickich w Częstochowie, na Wydziale Ogólno-Przyrodniczym. W tym samym roku dostaje się na studia na Wydziale Rolniczo-Leśnym Uniwersytetu w Poznaniu. Kończy je w 1949, uzyskując dyplom magistra leśnictwa. Praca dyplomowa, zatytułowana „Pnącza w Arboretum Kórnickim”, ukazała się w druku w roku 1952.

Pracę naukową rozpoczął Profesor Browicz w kwietniu 1947 roku, jeszcze jako student trzeciego roku. Został zatrudniony na stanowisku asystenta w Zakładzie Badania Drzew i Lasu Fundacji Kórnickiej. W Kórniku pracuje i mieszka do maja 1949 roku, do chwili ukończenia studiów. Ze względów zdrowotnych przenosi się do Poznania, podejmując pracę w Zakładzie Botaniki Ogólnej i Fitopatologii Uniwersytetu Poznańskiego na stanowisku zastępcy młodszego asystenta. We wrześniu tego samego roku zostaje mianowany młodszym asystentem, w roku 1950 starszym asystentem, a w 1951 adiunktem. Po przyłączeniu Wydziału Leśnego do Wyższej Szkoły Rolniczej pracuje nadal w Zakładzie Botaniki Leśnej, początkowo pod kierunkiem prof. L. Mroczkiewicza, a następnie dr. S. Kościelnego. W kwietniu 1956 roku podejmuje ponownie pracę w Kórniku w Zakładzie Dendrologii i Pomologii PAN. Z Zakładem tym, późniejszym Instytutem Dendrologii PAN, pozostaje związany do chwili przejścia na emeryturę w roku 1991.

Od momentu ponownego zatrudnienia w Kórniku Profesor Browicz bardzo szybko osiąga kolejne szczeble naukowej kariery. Tytuł doktora uzyskuje w 1959 roku na Wydziale Leśnym

Ryc. 1. Prof. Kazimierz Browicz na szczycie góry Wichren (Pirin, Bułgaria, ok 1958 r.).

Fig. 1. Prof. Kazimierz Browicz at the top of Wikhren Mt. (Pirin Mts., Bulgaria, about 1958).

Ryc. 2. Prof. Kazimierz Browicz w masywie Strandża (południowo-wschodnia Bułgaria, 1958 r.).

Fig. 2. Prof. Kazimierz Browicz in the Strandsha massif (South-West Bulgaria, 1958).

Ryc. 3. Prof. Kazimierz Browicz i doc. Maria Gostyńska-Jakuszczyńska – odpoczynek w drodze na Śnieżnik (1970 r.) (fot. K. Jakusz).

Fig. 3. Prof. Kazimierz Browicz and doc. Maria Gostyńska-Jakuszczyńska – rest on the way to Śnieżnik Mt. (1970) phot. (K. Jakusz).

Wyższej Szkoły Rolniczej w Poznaniu, a stopień docenta w roku 1963 na Wydziale Biologii i Nauk o Ziemi Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu. W roku 1964 zostaje powołany na stanowisko docenta w Zakładzie Dendrologii PAN w Kórniku, a w 1965 zostaje kierownikiem Pracowni Systematyki i Geografii. W roku następnym mianowano go zastępcą dyrektora Zakładu Dendrologii do spraw naukowych. Tę funkcję pełni do roku 1973, a następnie w latach 1982–1991. Pracownią, a potem Zakładem Systematyki i Geografii, kieruje do roku 1991. W roku 1970 uzyskuje tytuł profesora nadzwyczajnego, w 1978 profesora zwyczajnego. W 1983 zostaje wybrany na członka korespondenta Polskiej Akademii Nauk, a na członka rzeczywistego PAN w roku 1998.

W działalności naukowej Profesora Browicza, związanej niemal wyłącznie z dendrologią, dają się wyróżnić trzy dość wyraźne etapy. W pierwszym z nich, od rozpoczęcia pracy

w roku 1947 mniej więcej do roku 1960, zajmuje się on głównie zagadnieniami dotyczącymi introdukcji i aklimatyzacji obcych gatunków drzew i krzewów w Polsce. Liczne prace z tego zakresu, publikowane w większości w *Roczniku Sekcji Dendrologicznej Polskiego Towarzystwa Botanicznego*, przyczyniły się w zasadniczy sposób do poznania tej grupy roślin, zwłaszcza na terenach zachodniej Polski. W tym okresie bierze udział w podjętych w Instytucie pracach mających na celu przygotowanie pierwszego w Polsce podręcznika dendrologii, który jako praca zbiorowa został wydany w 1955 roku. Podręcznik ten był przez ponad dwadzieścia lat podstawowym źródłem wiadomości o drzewach i krzewach uprawianych w Polsce.

Drugi etap obejmuje w przybliżeniu lata 1958–1970. W okresie tym powstają liczne prace

Ryc. 4. Prof. Kazimierz Browicz w Tatrach (1971 r.) (fot. B. Kieliszewska-Rokicka).

Fig. 4. Prof. Kazimierz Browicz in the Tatras Mts (1971) (phot. B. Kieliszewska-Rokicka).

Ryc. 5. Prof. Kazimierz Browicz nad Wyżnim Stawem Toporowym (Tatry, 1971 r.) (fot. B. Kieliszewska-Rokicka).

Fig. 5. Prof. Kazimierz Browicz on the Wyżni Staw Toporowy lake (Tatra Mts, 1971) (phot. B. Kieliszewska-Rokicka).

związane głównie z systematyką i geograficznym rozmieszczeniem różnych gatunków drzew i krzewów występujących w stanie w dzikim. W okresie tym Profesor Browicz publikuje liczne opracowania na temat zmienności i występowania różnych taksonów w Polsce, rodzajów takich jak: *Sorbus*, *Ligustrum*, *Daphne*, *Genista* itd. Na szczególne podkreślenie zasługuje tutaj obszerne opracowanie polskich irg, będące rezultatem kilkuletnich, żmudnych badań terenowych, a zatytułowane *Gatunki z rodzaju Cotoneaster Ehrh. w Polsce*. Na jego podstawie uzyskuje Profesor Browicz tytuł doktora. Intensywne badania nad krajową dendroflorą zaowocowały publikowaniem w latach 1963–1982 *Atlasu Rozmieszczenia Drzew i Krzewów w Polsce* (teksty w języku polskim, angielskim i rosyjskim). Przez szereg lat Profesor Browicz był redaktorem tego wydawnictwa i autorem większości zamieszczonych w nim map i tekstów.

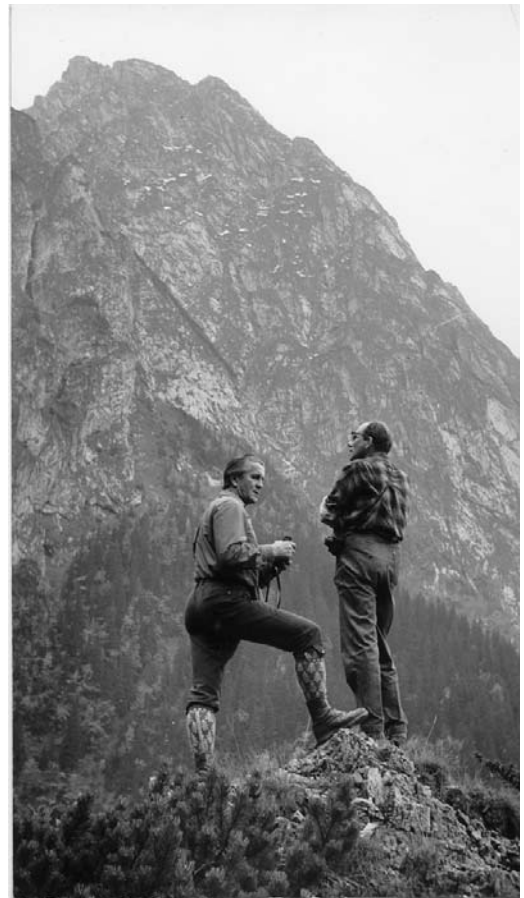
Od początku lat sześćdziesiątych w pracach Profesora najwięcej miejsca zajmuje problematyka związana z obcymi gatunkami drzew i krzewów. Zaważyły na tym jego liczne wyjazdy zagraniczne, a zwłaszcza kilkumiesięczne pobyty w Instytucie Botaniki im. Komarowa w Leningradzie i w Royal Botanic Gardens w Kew w Wielkiej Brytanii. Na temat rozprawy habilitacyjnej wybiera niejasny pod względem taksonomicznym rodzaj *Colutea*. W roku 1963 ukazuje się monografia *The genus Colutea – a monograph*, będąca wnikliwym studium systematyczno-ewolucyjnym. Kilka lat później pojawia się ogólnoswiatowa monografia rodzaju *Periploca*, a także opracowania kilku monotypowych rodzajów, takich jak *Cionura*, *Eriolobus* czy *Malosorbus*. Te monograficzne prace zyskują wysoką ocenę systematyków, toteż wkrótce Profesor Browicz zostaje zaproszony do współpracy z międzynarodowym wydawnictwem *Flora*

Europa. Rezultatem są opublikowane w tym fundamentalnym dziele opracowania rodzajów: *Cotoneaster*, *Colutea*, *Tilia* i *Lonicera*.

Trzeci etap pracy naukowej Profesora Browicza trwał mniej więcej od roku 1968 i był on ściśle związany z florą drzewiastą południowo-zachodniej Azji i wschodniego Śródziemnomorza. Na takie ukierunkowanie badań miało wpływ nawiązanie współpracy z takimi wydawnictwami jak *Flora of Turkey*, wydawanej w Edynburgu przez dr. P. H. Davis, *Flora Iranica* redagowanej przez prof. K. H. Rechingera w Wiedniu i *Mountain Flora of Greece* opracowywanej w Kopenhadze przez prof. A. Strida. Na zaproszenie redaktorów tych flor Profesor Browicz opracował szereg rodzin i rodzajów obejmujących przede wszystkim drzewa i krzewy. Wśród botaników pracujących w południowo-zachodniej Azji i we wschodnim Śródziemnomorzu Profesor zdobył z czasem opinię najlepszego znawcy drzew i krzewów tego obszaru.

W trakcie współpracy z wyżej wymienionymi wydawnictwami Profesor Browicz uległ prawdziwej fascynacji florą południowo-zachodniej Azji i wschodniego Śródziemnomorza i niemal całkowicie związał z tym rejonem swą problematykę badawczą. Na tym obszarze, niezwykle interesującym i zarazem słabo poznanym pod względem przyrodniczym, prowadzone są w ostatnim czterdziestolecu intensywne badania florystyczne, systematyczne i geograficzne. Prowadzą je liczne ośrodki naukowe na całym świecie, zwłaszcza w Wielkiej Brytanii, Austrii, Niemczech, Danii, Szwecji i Japonii. W Polsce, w Instytucie Dendrologii, w kierowanym przez siebie Zakładzie Systematyki i Geografii, Profesor Browicz utworzył nieformalne centrum badań systematyczno-chorologicznych nad drzewami i krzewami południowo-zachodniej Azji i wschodniego Śródziemnomorza. W Kórniku zgromadził bogatą literaturę dotyczącą tego obszaru, bardzo liczne mapy, a także liczący się w Europie zielnik. W trakcie bardzo licznych wizyt w zielnikach niemal wszystkich większych ośrodków botanicznych Europy, Profesor zebrał wyjątkowo bogate dane dotyczące rozmieszczenia poszczególnych gatunków drzew

i krzewów rosnących w interesującym go rejonie. Chorologia drzew i krzewów tego rozległego obszaru rozciągającego się od Grecji po Pakistan i Kaszmir staje się z czasem prawdziwą pasją Profesora. Te zainteresowania zaowocowały opracowaniem atlasu *Chorology of trees and shrubs in South-West Asia and adjacent regions*. Zamyśl ten mógł Profesor Browicz zrealizować m.in. dzięki dwóm pięcioletnim grantom uzyskanym z US Department of Agriculture (Forest Service). Umożliwiły one studia zielnikowe i biblioteczne we wszystkich większych

Ryc. 6. Prof. Kazimierz Browicz na Wielkiej Równi pod Giewontem (Tatry) z przewodnikiem Tatrzańskiego Parku Narodowego (1971 r.) (fot. K. Jakusz).

Fig. 6. Prof. Kazimierz Browicz on Wielka Równia at the foot of Giewont Mt. (Tatra Mts) with the guide of the Tatra National Park (1971) (phot. K. Jakusz).

Ryc. 7. Prof. Kazimierz Browicz z tureckimi botanikami (Zachodnia Turcja, 1977). Drugi z prawej dr Jacek Hantz (fot. J. Zieliński).

Fig. 7. Prof. Kazimierz Browicz in the field with Turkish botanists (W Turkey, 1977). The second from the right: dr. Jacek Hantz (phot. J. Zieliński).

Ryc. 8. Prof. Kazimierz Browicz z miejscowymi Grekami (Peloponez, Grecja, 1980 r.). Po lewej autor artykułu (fot. A. Boratyński).

Fig. 8. Prof. Kazimierz Browicz with local Greeks (Peloponnese, Greece, 1980). The Author of the article on the left (phot. A. Boratyński).

Ryc. 9. Prof. Kazimierz Browicz (z prawej) i dr. Jakub Dolatowski na wyspie Rodos (Grecja, 1983 r.) (fot. A. Boratyński).
 Fig. 9. Prof. Kazimierz Browicz (on the right) and dr. Jakub Dolatowski on the Rhodes Island (Greece, 1983) (phot. A. Boratyński).

europjskich instytucjach botanicznych, a także zorganizowanie wielu wypraw terenowych do Turcji, Iranu, Pakistanu, Izraela, Grecji i na Cypr. W sumie, w jedenastu tomach atlasu, który ukazywał się w latach 1982–1996, opracowane zostały mapy punktowe 525 gatunków drzew i krzewów występujących na obszarze południowo-zachodniej Azji i w Grecji. Ukazał się też tom zawierający analizę geobotaniczną omawianego obszaru.

Krajem szczególnie często odwiedzanym przez Profesora Browicza była Grecja. Zorganizował tam kilkanaście wypraw terenowych, których celem było dokładne poznanie greckich drzew i krzewów oraz ich geograficznego rozmieszczenia. Zorganizowanie tych wyjazdów było możliwe dzięki nawiązaniu współpracy z Muzeum Historii Naturalnej w Kifissia koło Aten, które w znacznym stopniu je finansowało. Budżet tych wypraw był jednak z reguły

skromny, a wykorzystanie instytucyjowego auta było możliwe tylko wyjątkowo. Znaczna część wypraw polegała na pieszych wędrownkach z plecakami, z niezbędnym sprzętem do zbioru roślin oraz do organizowania noclegów sposobem kempingowym. Podczas większości wyjazdów terenowych towarzyszyliśmy Profesorowi my, jego asystenci, jeśli jednak nie było to możliwe, Profesor nie wahał się wyjechać sam.

Szczególne zainteresowanie Profesora Browicza Grecją zaowocowało licznymi opracowaniami z zakresu systematyki i geografii greckich drzew i krzewów, a przede wszystkim inicjatywą opracowania atlasu *Chorology of trees and shrubs in Greece*. Pierwsze kserograficzne jego wydanie, obejmujące punktowe mapy rozmieszczenia 200 gatunków, zostało opublikowane w 1990 roku, drugie, znacznie poszerzone, z 270 mapami, ukazało się w roku 1992.

W trakcie obcowania z Profesorem

Ryc. 10. Prof. Kazimierz Browicz (z prawej) i prof. Andrzej Środoń w Zakładzie Paleobotaniki Instytutu Botaniki PAN w Krakowie (1988 r.).

Fig. 10. Prof. Kazimierz Browicz (right) and prof. Andrzej Środoń in the Department of Palaeobotany of the Institute of Botany, Polish Academy of Sciences, Kraków (1988).

Browiczem uderzał entuzjazm, z jakim potrafił dyskutować o roślinach. Cieszył go każdy nowo poznany gatunek, a nawet stanowisko, które mogło w jakiś sposób uzupełnić opracowywane przez niego mapy. Podczas niejednej wyprawy, po rozdzieleniu się w terenie, zdarzało się, że po powrocie do miejsca postoju chwaliliśmy się jakąś znalezioną przez nas interesującą rośliną. Profesor z reguły mocno ubolewał, że sam nie widział jej na „swym” miejscu i niejednokrotnie musieliśmy go kawał drogi na to miejsce prowadzić. Bardzo dbał o to, aby każdy wyjazd terenowy został podsumowany w formie przynajmniej jednej publikacji prezentującej zebrane materiały. Uważał, że publikacje stanowią najlepszy dowód na to, że pieniądze uzyskane na wyprawę

zostały właściwie wykorzystane. Z każdej wyprawy wracaliśmy nie tylko z bogatymi zbiorami zielnikowymi, dokumentacją fotograficzną, ale i z projektami przyszłych opracowań.

Bogaty dorobek naukowy Profesora obejmuje 270 publikacji, w tym 226 opracowań oryginalnych oraz 5 książek. W swych opracowaniach systematycznych opisał Profesor Browicz blisko 90 nowych dla nauki taksonów, w tym 2 nowe rodzaje, *Cyprinia* i *Malosorbus*; dokonał również około 60 zmian w nazewnictwie różnych taksonów. Dowodem uznania dla Profesora Browicza ze strony botaników zajmujących się florą południowo-zachodniej Azji i Grecji było poświęcenie mu sześciu nowych dla nauki taksonów: *Pyrus browiczii*, gruszy opisanej z Kaukazu przez J. I. Mulkidshianiana z Instytutu Botaniki w Erewaniu, *Amygdalus browiczii*, migdała znalezionej w Iranie przez H. Freitaga z Uniwersytetu w Getyndze, brzozy – *Betula browiczii*, występującej w Turcji i opublikowanej przez A. Günera z Uniwersytetu Hacattepe w Ankarze, głogu *Crataegus ×browicziana*, opisanego również z Turcji przez K. I. Christensena z Uniwersytetu w Kopenhadze, tureckiej irgi *Cotoneaster browiczii* opisanej przez J. Fryer z Anglii i B. Hylmö ze Szwecji oraz *Micromeria browiczii*, gatunku opisanego z Grecji przeze mnie i K. Tan z Uniwersytetu w Kopenhadze.

W Zakładzie Systematyki i Geografii, który Profesor Browicz zorganizował i którym przez wiele lat kierował, pracowali do niedawna niemal wyłącznie jego uczniowie. Wypromował tu trzej doktorów, opiekował się trzema prowadzonymi w Zakładzie przewodami habilitacyjnymi, a dwóch z jego uczniów uzyskało tytuł profesora. Zainteresowanie Profesora dla flory południowo-zachodniej Azji i Grecji udzieliło się w dużym stopniu i jego współpracownikom, toteż prace związane z tym obszarem są po Jego odejściu z Zakładu kontynuowane.

Po przejściu na emeryturę w roku 1991 Profesor Browicz poświęcił się całkowicie pasjonującym go zagadnieniom chorologicznym. Opublikował ponad 30 prac, w tym 2 ostatnie tomy atlasu *Chorology of trees and shrubs of South-West Asia and adjacent regions*, suplement

Ryc. 11. Prof. Kazimierz Browicz na wyspie Itaka (Grecja, 1992) (fot. A. Boratyński).

Fig. 11. Prof. Kazimierz Browicz on the Ithaka Island (Greece, 1992) (phot. A. Boratyński).

do tego atlasu i geobotaniczną analizę obszaru południowo-zachodniej Azji i wschodniego Śródziemnomorza. Profesor pracował głównie w domu w Poznaniu, co umożliwiało mu wyjątkowo bogata własna biblioteka, w której zgromadził wiele cennych pozycji, często gdzie indziej w kraju niedostępnych. Obok dendrologii i filatelistyki (znaczkami o tematyce roślinnej), książki związane z dendrologią stanowiły główne hobby Profesora.

Blisko 50 lat, bo od roku 1948, należał Profesor Browicz do Polskiego Towarzystwa Botanicznego, przy czym przez kilkanaście lat był sekretarzem Sekcji Dendrologicznej. Od roku 1959 był członkiem International Dendrology Society, a od 1975 członkiem OPTIMA – Organization for Phyto-Taxonomic Investigation of the Mediterranean Area. Od 1974 roku był członkiem Komitetu Botaniki PAN, w latach 1981–1987 pełnił funkcję przewodniczącego

tego komitetu. Od roku 1985 był honorowym członkiem Czechosłowackiego Towarzystwa Botanicznego, a od 2001 roku członkiem honorowym Polskiego Towarzystwa Botanicznego. Wielokrotnie, przy różnych okazjach referował prowadzone przez siebie badania oraz relacjonował swe zagraniczne podróże. Szczególnie często opowiadał o wyprawach dendrologicznych do Grecji i Azji. Relacje te, ilustrowane bogato przezroczeniami, cieszyły się zawsze wyjątkowo dużym zainteresowaniem. W ostatnich latach poważne problemy ze zdrowiem uniemożliwiły Profesorowi zajmowanie się jego ulubioną dendrologią.

Za swą działalność naukową Profesor Browicz nagrodzony był dwukrotnie nagrodą Sekretarza Naukowego PAN (1979, 1982), a także uhonorowany międzynarodową nagrodą przyznaną przez US Department of Agriculture (Forest Service) – International Honor Award for

Ryc. 12. Prof. Kazimierz Browicz w Arboretum Kórnickim (lata dziewięćdziesiąte ubiegłego wieku) (fot. E. Szubert).

Fig. 12. Prof. Kazimierz Browicz w the Kórnik Arboretum (the nineties of the last century) (phot. E. Szubert).

outstanding contribution to the world's knowledge of woody plants (1991). W roku 2001 uzyskał nagrodę premiera za opracowanie wspomnianej wyżej kilkunastotomowej „Chorologii”, a w 1998 Medal im. W. Szafera. Otrzymał ponadto dwa odznaczenia państwowe, Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1969) i Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski (1986), a także Medal XXV-lecia Polskiej Akademii Nauk (1984).

Został pochowany w Poznaniu na cmentarzu parafialnym przy ulicy Nowina na Jeźycach.

Jerzy ZIELIŃSKI

WYKAZ PUBLIKACJI PROFESORA KAZIMIERZA BROWICZA¹

- BROWICZ K. 1948. Rośliny pnące w Ogrodach Kórnickich i ich zastosowanie. *Przegląd Ogrodniczy* **25**(2): 48–53.
- BROWICZ K. 1948. Różaneczniki. *Przegląd Ogrodniczy* **25**(12): 369–371.
- BROWICZ K. 1949. Zimozielone krzewy w Arboretum Kórnickim. *Przegląd Ogrodniczy* **26**(12): 344–347.
- BROWICZ K. 1950. *Taiwania*. *Wszechświat* **5**: 153–156.
- BROWICZ K. 1950. Choina – *Tsuga*. *Przegląd Ogrodniczy* **27**(8): 240–241.
- BROWICZ K. 1950. [Recenzja:] Dallimore and Jackson – A Handbook of Coniferae. *Wszechświat* **8**: 255–256.
- BROWICZ K. 1950. Próba statystyki klasy iglastych. *Acta Soc. Bot. Poloniae* **20**(2): 523–548.
- BROWICZ K. 1951. *Widdringtonia*. *Wszechświat* **4**: 119–121.
- BROWICZ K. 1951. Godny ochrony park w Osowej Sieni pod Wschową. *Chrońmy Przyr. Ojczystą* **7**(5–6): 49–51.
- BROWICZ K. 1952. Roślinność pontyjska w okolicy Kwidzyna i Malborka. *Chrońmy Przyr. Ojczystą* **8**(1): 41–43.
- BROWICZ K., BUGAŁA W. 1952. Nowe odmiany *Malus purpurea* Rehd. otrzymane w Kórniku przez A. Wróblewskiego. *Acta Soc. Bot. Poloniae* **21**(4): 719–724.
- BROWICZ K., BUGAŁA W. 1952. Stulecie odkrycia sekwoji (*Sequoia gigantea* Decne.). *Roczn. Dendrol.* **8**: 162–168.
- BROWICZ K., BUGAŁA W. 1952. Ważniejsze drzewa i krzewy w niektórych parkach Polski Zachodniej. *Roczn. Dendrol.* **8**: 321–352.
- BROWICZ K. 1952. W sprawie polskiego arboretum. *Las Polski* **26**(10): 15–20.
- BROWICZ K. 1952. *Nothotaxus* Florin – nowy rodzaj w rodzinie *Taxaceae*. *Roczn. Dendrol.* **8**: 206–209.
- BROWICZ K. 1952. Arboretum w Przelewicach. *Roczn. Dendrol.* **8**: 311–320.
- BROWICZ K. 1952. Pnącza w Arboretum Kórnickim. *Prace Zakładu Dendrologii i Pomologii w Kórniku* (1952): 3–41.
- BROWICZ K. 1953. Flora Sachalinu. *Wszechświat* **7**: 168–170.
- BROWICZ K., BUGAŁA W. 1953. Teoria i praktyka obsadzania dróg publicznych. *Przegląd Ogrodniczy* **30**(10): 25–30.

¹ Wykaz publikacji w układzie chronologicznym

- BROWICZ K. 1953. Dęby uprawiane w Polsce. *Roczn. Dendrol.* **9**: 71–122.
- BROWICZ K. 1953. Szkice dendrologiczne. *Roczn. Dendrol.* **9**: 239–252.
- BROWICZ K., BUGAŁA W. 1953. Park w Mużakowie. *Roczn. Dendrol.* **9**: 263–270.
- BROWICZ K., BUGAŁA W. 1953. Osobliwości dendrologiczne Kórnik. *Roczn. Dendrol.* **9**: 253–260.
- BROWICZ K. 1953. [Recenzja:] Florin R. – Enumeration of Gymnosperms of Swedish expedition to western and north-western China in 1930–1934. *Roczn. Dendrol.* **9**: 328–330.
- BROWICZ K. 1953. [Recenzja:] Wyman D. – Shrubs and vines for American Gardens. *Roczn. Dendrol.* **9**: 329–330.
- BROWICZ K. 1953. [Recenzja:] Zohary M. – The arboreal flora of Israel and Transjordan and its ecological and phytogeographical significance. *Roczn. Dendrol.* **9**: 330–331.
- BROWICZ K. 1955. Korkowiec amurski (*Phellodendron amurense* Rupr.) i jego znaczenie gospodarcze. *Roczn. Dendrol.* **10**: 305–323.
- BROWICZ K. 1955. Klony japońskie w Polsce. *Roczn. Dendrol.* **10**: 377–399.
- BROWICZ K. 1955. Hortensja pnąca (*Hydrangea petiolaris* Sieb. et Zucc.) najpiękniejszy krzew pnący. *Roczn. Dendrol.* **10**: 479–483.
- BROWICZ K., BUGAŁA W. 1955. „Wykaz skrótów nazwisk autorów”, „Podział systematyczny rzędów, rodzin i rodzajów” i „Opisy morfologiczne drzew i krzewów”. W: Z. HELLWIG, S. BIAŁOBOK (red.), Drzewoznawstwo. Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne, Warszawa, s. 33–591.
- BROWICZ K. 1955. Świerki chińskie w Arboretum Kórnickim. *Arbor. Kórnickie* **1**: 31–42.
- BROWICZ K. 1955. Arboretum w Osowej Sieni. *Roczn. Dendrol.* **10**: 527–534.
- BROWICZ K., BUGAŁA W. 1955. Rzadkie drzewa i krzewy w Arboretum Kórnickim. *Arbor. Kórnickie* **1**: 111–118.
- BROWICZ K. 1956. Szkody mrozowe ostatniej zimy u drzew i krzewów ozdobnych. *Zieleń Miejska (Poznań)* **1**(1): 2–6.
- BROWICZ K. 1956. Klony północno-amerykańskie w Polsce. *Roczn. Dendrol.* **11**: 263–285.
- BROWICZ K., SUSZKA B. 1956. Parki okolic Wałbrzycha. *Roczn. Dendrol.* **11**: 427–443.
- BROWICZ K. 1956. Endemiczne gatunki koreańskie drzew iglastych uprawiane w Kórniku. *Arbor. Kórnickie* **2**: 5–12.
- BROWICZ K., BUGAŁA W. 1956. Rzadkie drzewa i krzewy w Arboretum Kórnickim. *Arbor. Kórnickie* **2**: 127–143.
- BROWICZ K. 1957. Antoni Wróblewski (15.VII.1881–19.IV.1944). *Zieleń Miejska (Poznań)* **2**(2): 19–20.
- BROWICZ K., BUGAŁA W. 1957. New varieties of *Malus purpurea* Rehd. *Arboretum Bulletin (Washington)* **20**(2): 48–49.
- BROWICZ K. 1957. [Recenzja:] Flora Mongolii. *Wiadom. Bot.* **1**(4): 203–216.
- BROWICZ K., BUGAŁA W. 1957. *Sorbus × thuringiaca* Fritsch (*S. aucuparia* × *S. aria*) w Tatrach Polskich. *Sprawozdania Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk* **20**: 68–74.
- BROWICZ K., GOSTYŃSKA M. 1957. Nowe stanowiska rzadkich roślin w Polsce. *Sprawozdania Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk* **20**: 75–80.
- BROWICZ K., BUGAŁA W. 1957. Parki województwa zielonogórskiego. *Przyp. Polski Zachodn.* **1**(1–2): 29–46.
- BROWICZ K. 1957. O niektórych zimozielonych krzewach i możliwości ich uprawy w Polsce. *Roczn. Dendrol.* **12**: 335–354.
- BROWICZ K. 1957. Interesujące egzemplarze wejmutki (*Pinus strobus* L.) w parku w Pokoju. *Roczn. Dendrol.* **12**: 355–358.
- BROWICZ K. 1957. Klony Eurazji w Polsce. *Roczn. Dendrol.* **12**: 289–333.
- BROWICZ K. 1958. Możliwości uprawy różaneczników w gruncie. *Ogród Park Krajobraz* **2**: 43–45.
- BROWICZ K. 1958. Wildwachsende *Rhododendron luteum* Sweet in Poland. *Rhododendron und Immergrüne Laubgehölze, Jahrbuch* (1958): 67–69.
- BROWICZ K., BUGAŁA W. 1958. Mały przewodnik po Arboretum Kórnickim. Zakład Dendrologii i Pomologii PAN, Kórnik.
- BROWICZ K., GOSTYŃSKA M. 1958. Materiały do historii odkryć i geograficznego rozmieszczenia kłokoczki południowej (*Staphylea pinnata* L.) w Polsce. *Arbor. Kórnickie* **3**: 237–246.
- BROWICZ K., BUGAŁA W. 1958. Rzadkie drzewa i krzewy w Arboretum Kórnickim. *Arbor. Kórnickie* **3**: 49–59.
- BROWICZ K., BUGAŁA W. 1958. Nowe odmiany drzew i krzewów otrzymane przez A. Wróblewskiego. *Arbor. Kórnickie* **3**: 71–98.
- BROWICZ K. 1958. Irga kutnerowata (*Cotoneaster tomentosus* Ldl.) w Tatrach Polskich. *Fragm. Florist. Geobot.* **4**(1–2): 153–158.
- BROWICZ K., SZWEYKOWSKI J. 1958. Nowe stanowiska *Grimaldia fragrans* (Balbis) Corda, *Fimbraria saccata* (Wahl.) Nees oraz *Riccia ciliifera* Link. (*R. bischoffii*

- Hüb.) w Polsce Południowej. *Fragm. Florist. Geobot.* **4**(1–2): 203–219.
- BROWICZ K. 1959. Buki uprawiane w Polsce. *Roczn. Dendrol.* **13**: 67–93.
- BROWICZ K. 1959. O rozmnażaniu się kłokoczki południowej (*Staphylea pinnata* L.). *Roczn. Dendrol.* **13**: 123–130.
- BROWICZ K. 1959. Najgrubsze egzemplarze *Sorbus intermedia* (Ehrh.) Pers. na Pomorzu. *Przyr. Polski Zachodn.* **2**(3/6): 285–288.
- BROWICZ K. 1959. Gatunki z rodzaju *Cotoneaster* Ehrh. w Polsce. *Arbor. Kórnickie* **4**: 5–108.
- BROWICZ K., BUGAŁA W. 1959. Rzadkie drzewa i krzewy w Arboretum Kórnickim. *Arbor. Kórnickie* **4**: 165–181.
- BROWICZ K. 1959. Parki szczególnie godne ochrony. *Ochr. Przyr.* **26**: 320–346.
- BROWICZ K. 1960. Immergrüne Laubgehölze in Bulgarien. *Rhododendron und Immergrüne Laubgehölze, Jahrbuch* (1960): 18–25.
- BROWICZ K. 1960. Zagadnienie pochodzenia bioty wschodniej (*Biota orientalis* Endl.). *Roczn. Dendrol.* **14**: 5–30.
- BROWICZ K., GOSTYŃSKA M. 1960. Mącznica lekarska (*Arctostaphylos uva-ursi* L.) na skałkach wapiennych w Jurze Krakowsko-Wieluńskiej. *Fragm. Florist. Geobot.* **6**(3): 307–313.
- BROWICZ K. 1960. Gatunki z rodziny *Taxodiaceae* W. Neger w Arboretum Kórnickim. *Arbor. Kórnickie* **5**: 203–223.
- BROWICZ K. 1961. Jarząb szwedzki – *Sorbus intermedia* (Ehrh.) Pers. w Polsce. *Ochr. Przyr.* **27**: 161–191.
- BROWICZ K. 1961. Sprawozdanie z pobytu w Bułgarii. *Arbor. Kórnickie* **6**: 241–250.
- BROWICZ K., BUGAŁA W. 1961. Rzadkie drzewa i krzewy w Arboretum Kórnickim. *Arbor. Kórnickie* **6**: 131–142.
- BROWICZ K. 1961. Roślinność drzewiasta bułgarskiej części Strandža Płanina. *Roczn. Dendrol.* **15**: 79–113.
- BROWICZ K., JAKUSZ K. 1961. Notatki dendrologiczne z Pomorza. *Roczn. Dendrol.* **15**: 115–127.
- BROWICZ K. 1962. Złota Samarkanda. *Poznaj Świat* **5**: 27–29.
- BROWICZ K., BUGAŁA W. 1962. Rzadkie drzewa i krzewy w Arboretum Kórnickim. *Arbor. Kórnickie* **7**: 99–113.
- BROWICZ K. 1962. *Rosa gallica* L. na Lubelszczyźnie. *Roczn. Dendrol.* **16**: 89–99.
- BROWICZ K. 1962. [Recenzja:] G. Krüssmann – Handbuch der Laubgehölze. *Roczn. Dendrol.* **16**: 283–285.
- BROWICZ K. 1963. *Oreophysa* – an overlooked genus of Leguminosae. *Kew Bull.* **16**(3): 493–495.
- BROWICZ K. 1963. O geograficznym rozmieszczeniu tawuły bawoliny (*Spiraea salicifolia* L.) w Polsce. *Roczn. Dendrol.* **17**: 73–90.
- BROWICZ K. 1963. The genus *Colutea* L. – a monograph. *Monogr. Bot.* **14**: 1–136.
- BROWICZ K. 1963. Monografia rodzaju *Colutea* L. (streszczenie polskie). *Arbor. Kórnickie* **8**: 5–28.
- BROWICZ K. 1963. Nowe stanowisko mącznicy lekarskiej (*Arctostaphylos uva-ursi* L.) w Tatrach Polskich. *Chrońmy Przyr. Ojczystą* **19**(2): 41–43.
- BROWICZ K., GOSTYŃSKA M. 1963. Atlas rozmieszczenia drzew i krzewów w Polsce. Zeszyt 1. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- BROWICZ K., GOSTYŃSKA M. 1963. Atlas rozmieszczenia drzew i krzewów w Polsce. Zeszyt 2. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- BROWICZ K., KLAŚTERSKY I. 1964. *Rosa gallica* L. w Československu a Polsku. *Preslia* **36**: 185–192.
- BROWICZ K. 1964. On the geographical distribution of *Platanus orientalis* L. in Bulgaria. *Arbor. Kórnickie* **9**: 37–57.
- BROWICZ K., GOSTYŃSKA M. 1964. Atlas rozmieszczenia drzew i krzewów w Polsce. Zeszyt 3. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- BROWICZ K., GOSTYŃSKA M. 1964. Atlas rozmieszczenia drzew i krzewów w Polsce. Zeszyt 4. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- BROWICZ K., BUGAŁA W. 1965. Drzewoznawstwo. Podręcznik dla techników ogrodniczych. Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne, Warszawa.
- BROWICZ K., HRYNKIEWICZ-SUDNIK J. 1965. Ligustr pospolity (*Ligustrum vulgare* L.) w Polsce. *Arbor. Kórnickie* **10**: 5–25.
- BROWICZ K. 1966. The *Periplocaceae* in Turkey and Cyprus. *Feddes Repert.* **72**(2–3): 124–131.
- BROWICZ K., GOSTYŃSKA M. 1966. Atlas rozmieszczenia drzew i krzewów w Polsce. Zeszyt 5. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- BROWICZ K. 1966. Z historii dendrologii: Historia rodzaju *Periploca* L. i *Cionura* Griseb. *Roczn. Dendrol.* **20**: 53–73.
- BROWICZ K. 1966. *Populus ilicifolia* (Engler) Rouleau and its taxonomic position. *Acta Soc. Bot. Poloniae* **35**(2): 325–335.
- BROWICZ K. 1966. The genus *Periploca* L. – a monograph. *Arbor. Kórnickie* **11**: 5–104.
- BROWICZ K. 1967. Nowe stanowiska wiśni karłowatej. *Chrońmy Przyr. Ojczystą* **23**(1): 66–69.
- BROWICZ K. 1967. Rodzina *Oleaceae*, Oliwkowate. W: B. PAWŁOWSKI (red.), Flora Polska 11. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa, Kraków, s. 261–271.

- BROWICZ K. 1967. Genus *Cionura* Grisebach – distribution, history and application. *Arbor. Kórnickie* **12**: 5–32.
- BROWICZ K. 1967. A supplement to the monograph of the genus *Colutea* L. *Arbor. Kórnickie* **12**: 33–43.
- BROWICZ K., GOSTYŃSKA-JAKUSZEWSKA M. 1967. Atlas rozmieszczenia drzew i krzewów w Polsce. Zeszyt 6. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- BROWICZ K., JAKUSZ K. 1967. Różaneczniki w Karkonoszach. *Roczn. Dendrol.* **21**: 187–189.
- BROWICZ K. 1968. Chrońmy wawrzynka główkowego. *Przyr. Polska* **12**(1): 12–13.
- BROWICZ K., GOSTYŃSKA-JAKUSZEWSKA H. 1968. Atlas rozmieszczenia drzew i krzewów w Polsce. Zeszyt 7. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- BROWICZ K. 1968. Wawrzynek główkowaty (*Daphne cneorum* L.) w Polsce. *Ochr. Przyr.* **33**: 51–68.
- BROWICZ K. 1968. Distribution of woody *Rosaceae* in W. Asia I. *Cerasus microcarpa* (C. A. Mey.) Boiss. – intraspecific division and geographical distribution. *Arbor. Kórnickie* **13**: 5–25.
- BROWICZ K. 1968. Distribution of woody *Rosaceae* in W. Asia II. On the distribution of *Mespilus germanica* L. *Arbor. Kórnickie* **13**: 27–36.
- BROWICZ K. 1968. *Cotoneaster* Medicus. W: T. G. TUTIN, V. H. HEYWOOD, N. A. BURGESS, D. M. MOORE, D. H. VALENTINE, S. M. WALTERS, D. A. WEBB (red.), *Flora Europaea 2*. Cambridge University Press, Cambridge, s. 72–73.
- BROWICZ K. 1968. *Colutea* L. W: T. G. TUTIN, V. H. HEYWOOD, N. A. BURGESS, D. M. MOORE, D. H. VALENTINE, S. M. WALTERS, D. A. WEBB (red.), *Flora Europaea 2*. Cambridge University Press, Cambridge, s. 107.
- BROWICZ K. 1968. *Tilia* L. W: T. G. TUTIN, V. H. HEYWOOD, N. A. BURGESS, D. M. MOORE, D. H. VALENTINE, S. M. WALTERS, D. A. WEBB (red.), *Flora Europaea 2*. Cambridge University Press, Cambridge, s. 247–248.
- BROWICZ K., GOSTYŃSKA-JAKUSZEWSKA M. 1969. Atlas rozmieszczenia drzew i krzewów w Polsce. Zeszyt 8. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- BROWICZ K. 1969. *Betula obscura* A. Kotula – Year Book (1968). International Dendrology Society, London, s. 53–68.
- BROWICZ K. 1969. *Prunoideae*. W: K. H. RECHINGER (red.), *Flora Iranica* No. 66 – *Rosaceae* I. Akademische Druck und Verlagsanstalt, Graz, s. 161–203, 206.
- BROWICZ K. 1969. Distribution of woody *Rosaceae* in W. Asia III. *Eriolobus trilobatus* (Poir.) Roem. *Arbor. Kórnickie* **14**: 5–23.
- BROWICZ K. 1969. Distribution of woody *Rosaceae* in W. Asia IV. Almonds from the section *Spartioides* Spach. *Arbor. Kórnickie* **14**: 25–37.
- BROWICZ K. 1969. Botanika. Prognozy Rozwoju Nauk Biologicznych w Polsce do roku 1985. Materiały Wydziału II PAN, Warszawa, s. 69–91.
- BROWICZ K. 1969. *Colutea*. Add to and emend article. W: P. M. SYNGE (red.), *Supplement to the Dictionary of Gardening*. Clarendon Press, Oxford, s. 242.
- BROWICZ K. 1970. Janowiec włosisty (*Genista pilosa* L.) w Polsce. *Roczn. Dendrol.* **24**: 5–25.
- BROWICZ K., GOSTYŃSKA-JAKUSZEWSKA M. 1970. Atlas rozmieszczenia drzew i krzewów w Polsce. Zeszyt 9. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- BROWICZ K. 1970. „*Malus florentina*” – its history, systematic position and geographical distribution. *Fragm. Florist. Geobot.* **16**(1): 61–83.
- BROWICZ K. 1970. Distribution of woody *Rosaceae* in W. Asia V. *Laurocearsus officinalis* Roem. *Arbor. Kórnickie* **15**: 5–15.
- BROWICZ K. 1970. Distribution of woody *Rosaceae* in W. Asia VI. *Pyracantha coccinea* Roem. *Arbor. Kórnickie* **15**: 17–27.
- BROWICZ K., GOSTYŃSKA-JAKUSZEWSKA M., KACZMAREK C. 1971. Atlas rozmieszczenia drzew i krzewów w Polsce. Zeszyt 10. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- BROWICZ K. 1971. [Recenzja:] *Flora Iranica*, pod redakcją K. H. Rechinger. Akademische Druck-u. Verlagsanstalt, Graz. 1963–1970. Zeszyt 1–74. *Kosmos, Ser. A* **20**(3): 253–255.
- BROWICZ K. 1971. *Fagaceae*. W: K. H. RECHINGER (red.), *Flora Iranica* No. 77. Akademische Druck und Verlagsanstalt, Graz, s. 13, 18–19.
- BROWICZ K. 1971. *Staphyleaceae*. W: K. H. RECHINGER (red.), *Flora Iranica* No. 87. Akademische Druck und Verlagsanstalt, Graz, s. 1–2.
- BROWICZ K. 1971. Distribution of woody *Rosaceae* in W. Asia VII. Genus *Amelanchier* Med. *Arbor. Kórnickie* **16**: 5–26.
- BROWICZ K. 1971. Distribution of woody *Rosaceae* in W. Asia VIII. *Crataegus microphylla* C. Koch. *Arbor. Kórnickie* **16**: 27–33.
- BROWICZ K. 1971. Verbreitungsareal und Veränderlichkeit von *Paliurus spina-christi* Miller in Westasien. *Ann. Naturhist. Mus. Wien* **75**: 27–32.
- BROWICZ K. 1972. Materials for a Flora of Turkey XXVI: New taxa of woody *Rosaceae*. *Notes Roy. Bot. Gard. Edinburgh* **31**(2): 321–324.
- BROWICZ K., BUGAŁA W., RUTOWICZ H. 1972. Parki Wiejskie. *Biuletyn Zarządu Głównego Ligi Ochrony Przyrody* **5**: 6–9.
- BROWICZ K. 1972. Tribus *Spiraeae* (*Spiraea* L., *Aruncus* L.).

- W: P. H. DAVIS, Flora of Turkey 4. Edinburgh University Press, Edinburgh, s. 4–6.
- BROWICZ K. 1972. Tribus *Pruneae* (*Padus* Mill., *Laurocerasus* Duhamel, *Prunus* L., *Cerasus* Mill., *Armeniaca* Duhamel, *Persica* Mill., *Amygdalus* L.). W: P. H. DAVIS, Flora of Turkey 4. Edinburgh University Press, Edinburgh, s. 6–28.
- BROWICZ K. 1972. Tribus *Pomeae* (*Mespilus* L., *Cotoneaster* Medik., *Pyraecantha* M. Roem., *Crataegus* L., *Eriobotrya* Lindl., *Cydonia* Mill., *Malus* Mill., *Malosorbus* Browicz, *Eriolobus* (DC.) M. Roem., *Pyrus* L., *Amelanchier* Medik.). W: P. H. DAVIS, Flora of Turkey 4. Edinburgh University Press, Edinburgh, s. 128–147, 156–172.
- BROWICZ K. 1972. Distribution of woody *Rosaceae* in W. Asia IX. *Amygdalus orientalis* Duh. and closely related species. *Arbor. Kórnickie* **17**: 5–18.
- BROWICZ K. 1972. Distribution of woody *Rosaceae* in W. Asia X. *Pyrus syriaca* Boiss. and *P. glabra* Boiss. *Arbor. Kórnickie* **17**: 19–33.
- BROWICZ K., KACZMAREK C. 1972. Atlas rozmieszczenia drzew i krzewów w Polsce. Zeszyt 11. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- BROWICZ K. 1972. *Hippocastanaceae*. W: K. H. RECHINGER (red.), Flora Iranica No. 92. Akademische Druck und Verlagsanstalt, Graz, s. 1–2.
- BROWICZ K. 1972. *Betulaceae*. W: K. H. RECHINGER (red.), Flora Iranica No. 96. Akademische Druck und Verlagsanstalt, Graz, s. 1–9.
- BROWICZ K. 1972. *Corylaceae*. W: K. H. RECHINGER (red.), Flora Iranica No. 97. Akademische Druck und Verlagsanstalt, Graz, s. 16.
- BROWICZ K., ZIELIŃSKI J. 1973. Atlas rozmieszczenia drzew i krzewów w Polsce. Zeszyt 13. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- BROWICZ K. 1973. Kasztan jadalny (*Castanea sativa* Mill.) w Polsce. *Roczn. Dendrol.* **27**: 5–21.
- BROWICZ K. 1973. Distribution of woody *Rosaceae* in W. Asia XI. *Crataegus aronia* (L.) Bosc. ex DC. *Arbor. Kórnickie* **18**: 5–21.
- BROWICZ K. 1973. Distribution of woody *Rosaceae* in W. Asia XII. Miscellaneous notes. *Arbor. Kórnickie* **18**: 23–33.
- BROWICZ K. 1973. *Podophyllaceae*. W: K. H. RECHINGER (red.), Flora Iranica No. 101. Akademische Druck und Verlagsanstalt, Graz, s. 1–11.
- BROWICZ K. 1973. *Araliaceae*. W: K. H. RECHINGER (red.), Flora Iranica No. 102. Akademische Druck und Verlagsanstalt, Graz, s. 1–5.
- BROWICZ K. 1974. The Genus *Amygdalus* L. in Turkey. Proceedings of the International Symposium on *Abies equi-trojani* and Turkish flora. University of Istanbul, Faculty of Forestry, Publ. No. 209: 239–235.
- BROWICZ K., GOSTYŃSKA-JAKUSZEWSKA M. 1974. Atlas rozmieszczenia drzew i krzewów w Polsce. Zeszyt 15. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- BROWICZ K. 1974. Distribution of woody *Rosaceae* in W. Asia. XIII. *Amygdalus webbii* Spach and closely related species. *Arbor. Kórnickie* **19**: 5–21.
- BROWICZ K. 1974. Distribution of woody *Rosaceae* in W. Asia XIV. *Sorbus torminalis* (L.) Crantz. *Arbor. Kórnickie* **19**: 23–30.
- BROWICZ K., ZIELIŃSKI J. 1974. Nowe formy jałowca halnego z Pilska. *Arbor. Kórnickie* **19**: 39–43.
- BROWICZ K. 1974. Systematyka roślin pozakrajowych w Polsce. *Wiadom. Bot.* **18**(4): 234–249.
- BROWICZ K. 1974. Short Notes – *Caprifoliaceae*. *Bot. J. Linn. Soc.* **68**(4): 278–279.
- BROWICZ K. 1974. Additional notes on the genus *Pyrus* L. in Turkey. *Revue of the Faculty of Forestry, University of Istanbul. Series A* **26**(2): 54–63.
- BROWICZ K. 1975. *Vincetoxicum canescens* (Willd.) Decne and *V. tmoaleum* Boiss. – systematic position and geographical distribution. *Fragm. Florist. Geobot.* **21**(3): 261–271.
- BROWICZ K. 1975. Distribution of woody *Rosaceae* in W. Asia XV. *Cerasus prostrata* (Lab.) Ser. *Arbor. Kórnickie* **20**: 23–35.
- BROWICZ K. 1975. Distribution of species from the genus *Betula* L. in Turkey, Iran and Iraq. *Arbor. Kórnickie* **20**: 37–40.
- BROWICZ K., ZIELIŃSKI J. 1975. Barwnokwiatowe formy tarniny (*Prunus spinosa* L.) w Polsce. *Arbor. Kórnickie* **20**: 139–140.
- BROWICZ K., ZIELIŃSKI J. 1975. *Berberidaceae*. W: K. H. RECHINGER (red.), Flora Iranica No. 111. Akademische Druck und Verlagsanstalt, Graz, s. 1–16.
- BORATYŃSKI A., BROWICZ K. 1976. Atlas rozmieszczenia drzew i krzewów w Polsce. Zeszyt 17. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- BROWICZ K. 1976. Henryk Eder (1896–1974). *Roczn. Dendrol.* **29**: 167–170.
- BROWICZ K., ZIELIŃSKI J. 1976. Notatki florystyczne. *Fragm. Florist. Geobot.* **22**(1–2): 31–34.
- BROWICZ K. 1976. New variety of *Eriolobus trilobatus* (Poir.) Roem. from Turkey. *Arbor. Kórnickie* **21**: 5–8.
- BROWICZ K. 1976. *Lonicera* L. W: T. G. TUTIN, V. H. HEYWOOD, N. A. BURGESS, D. M. MOORE, D. H. VALENTINE, S. M. WALTERS, D. A. WEBB (red.), Flora Europaea 4. Cambridge University Press, Cambridge, s. 46–48.
- BROWICZ K. 1976. *Juglandaceae*. W: K. H. RECHINGER (red.), Flora Iranica No. 121. Akademische Druck und Verlagsanstalt, Graz, s. 1–5.

- BROWICZ K. 1976. Genus *Bongardia* C. A. Mey. and its range. *Fragm. Florist. Geobot.* **22**(4): 435–444.
- BROWICZ K. 1977. *Paliurus* Mill., *Ziziphus* Mill., *Berchemia* Neck ex DC., *Frangula* Mill. W: K. H. RECHINGER (red.), Flora Iranica No. 125. Akademische Druck und Verlagsanstalt, Graz, s. 1–11, 26–27.
- BROWICZ K., ZIELIŃSKI J. 1977. *Rhamnus* L. W: K. H. RECHINGER (red.), Flora Iranica No. 125. Akademische Druck und Verlagsanstalt, Graz, s. 14–25.
- BROWICZ K., GOSTYŃSKA-JAKUSZEWSKA, HANTZ J., KAPUŚCIŃSKI R. 1977. Atlas rozmieszczenia drzew i krzewów w Polsce. Zeszyt 24. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- BROWICZ K., ZIELIŃSKI J. 1977. The new taxa within the *Ulmaceae* family for the flora of Bulgaria and their geographical distribution. *Fragm. Florist. Geobot.* **23**(2): 141–150.
- BROWICZ K. 1977. Chorology of *Populus euphratica* Olivier. *Arbor. Kórnickie* **22**: 5–27.
- BROWICZ K., ZIELIŃSKI J. 1977. Polish herbarium collection of trees and shrubs from southwest Asia made in the years 1972–1975. *Arbor. Kórnickie* **22**: 285–321.
- BROWICZ K. 1978. Chorology of trees and shrubs in South-West Asia. Instytut Dendrologii PAN, Kórnik.
- BROWICZ K. 1978. Distribution of woody *Rosaceae* in W. Asia XVI. *Cerasus mahaleb* (L.) Mill. *Arbor. Kórnickie* **23**: 31–40.
- BROWICZ K. 1978. Geographic distribution of some shrubs from the family *Leguminosae* in southwestern Asia. *Arbor. Kórnickie* **23**: 5–30.
- BROWICZ K. 1978. *Crataegus tanacetifolia* (Lam.) Pers. in Turkey. *Fragm. Florist. Geobot.* **24**(4): 523–538.
- BROWICZ K. 1978. *Asclepiadaceae*. W: P. H. DAVIS, Flora of Turkey 6. Edinburgh University Press, Edinburgh, s. 163–174.
- BROWICZ K. 1979. Geograficzne rozmieszczenie brzoź. W: S. BIAŁOBOK (red.), Brzozy – *Betula* L. Nasze Drzewa Leśne. 7. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Poznań, s. 65–81
- BROWICZ K. 1979. Distribution of woody *Thymelaea* in the eastern Mediterranean region. *Arbor. Kórnickie* **24**: 5–18.
- BROWICZ K. 1980. Distribution and variability of *Clematis cirrhosa* L. and *Myrtus communis* L. in the eastern Mediterranean. *Arbor. Kórnickie* **25**: 23–36.
- BROWICZ K. 1980. Range of *Dendrostellera lessertii* (Wikstr.) Van Tiegh. *Arbor. Kórnickie* **25**: 37–40.
- BROWICZ K. 1981. *Tiliaceae*. W: K. H. RECHINGER (red.), Flora Iranica No. 148. Akademische Druck und Verlagsanstalt, Graz, s. 1–15.
- BROWICZ K., ZIELIŃSKI J. 1981. Polish herbarium collection of trees and shrubs from the Hindu-Kush and adjacent regions made in the years 1976–1978. *Fragm. Florist. Geobot.* **27**(1–2): 133–158.
- BORATYŃSKA K., BORATYŃSKI A., BROWICZ K., HANTZ J. 1981. Atlas rozmieszczenia drzew i krzewów w Polsce. Zeszyt 31. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- BROWICZ K. 1982. *Eriolobus trilobatus* (Poiret) M. J. Roemer in Greece. *Ann. Mus. Goulandris* **5**: 23–31.
- BROWICZ K. 1982. *Moraceae*. W: K. H. RECHINGER (red.), Flora Iranica No. 153. Akademische Druck und Verlagsanstalt, Graz, s. 1–15.
- BROWICZ K. 1982. Distribution of species from the genus *Rhus* L. in the eastern Mediterranean region and in south-western Asia. *Arbor. Kórnickie* **26**: 3–14.
- BROWICZ K. 1982. Chorology of trees and shrubs in South-West Asia and adjacent regions 1. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- BROWICZ K. 1982. *Ficus* L. W: P. H. DAVIS, Flora of Turkey 7. Edinburgh University Press, Edinburgh, s. 642–644.
- BROWICZ K., ZIELIŃSKI J. 1982. *Ulmaceae*. W: P. H. DAVIS, Flora of Turkey 7. Edinburgh University Press, Edinburgh, s. 645–652.
- BROWICZ K. 1982. *Betula* L. W: P. H. DAVIS, Flora of Turkey 7. Edinburgh University Press, Edinburgh, s. 689–691.
- BROWICZ K., YALTIRIK F. 1982. *Populus* L. W: P. H. DAVIS, Flora of Turkey 7. Edinburgh University Press, Edinburgh, s. 716–720.
- BORATYŃSKI A., BROWICZ K. 1983. *Juniperus drupacea* Labill. in Greece. *Arbor. Kórnickie* **27**: 3–15.
- BROWICZ K. 1983. *Bupleurum fruticosum* L. and *Lonicera implexa* Ait. in the Eastern Mediterranean. *Arbor. Kórnickie* **27**: 17–26.
- BROWICZ K. 1983. *Pyrus farsistanica* Browicz – a new species of pear from southern Iran. *Arbor. Kórnickie* **27**: 27–30.
- BROWICZ K. 1983. Chorology of trees and shrubs in South-West Asia and adjacent regions. Vol. 2. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Poznań, s. 1–86.
- BROWICZ K. 1983. *Malosorbus florentina* (Zuccagni) Browicz (*Rosaceae*) in Greece. *Ann. Mus. Goulandris* **6**: 27–35.
- BROWICZ K. 1983. *Euphorbia dendroides* L. in the eastern Mediterranean region. Zbornik povodom jubileja Akademika Pavla Fukareka. Sarajevo. *Radovi Knjiga* **72**: 95–99.
- BROWICZ K. 1984. Report from the expedition to Rodhos Island, (Rhodes) Greece sponsored by the I.D.S. *International Dendrology Society Year Book* (1983): 61–62.
- BORATYŃSKI A., BROWICZ K., ZIELIŃSKI J. 1984. Contri-

- bution to the woody flora of Greece. *Arbor. Kórnickie* **28**: 7–68.
- BROWICZ K. 1984. Chorology of trees and shrubs in South-West Asia and adjacent regions 3. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- BROWICZ K., ZIELIŃSKI J. 1984. Chorology of trees and shrubs in South West Asia and adjacent regions 4. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- BROWICZ K. 1984. *Amygdalus pabotii* Browicz – a new species of almond from western Iran. *Fragm. Florist. Geobot.* **26**(4): 621–623.
- BROWICZ K. 1984. *Colutea* L. W: K. H. RECHINGER (red.), Flora Iranica No. 157. Akademische Druck und Verlagsanstalt, Graz, s. 68–77.
- BROWICZ K. 1984. *Oreophysa* (Bunge ex Boiss.) Bormm. W: K. H. RECHINGER (red.), Flora Iranica No. 157. Akademische Druck und Verlagsanstalt, Graz, s. 78–79.
- ERN H., BROWICZ K. 1985. *Acer campestre* L. in the Amanus Mts., Turkey. *Arbor. Kórnickie* **28**: 3–6.
- BROWICZ K. 1985. Bibliografia polskich prac botanicznych z zakresu systematyki roślin i geobotaniki za lata 1945–1980, dotycząca obszarów pozakrajowych. *Arbor. Kórnickie* **29**: 197–217.
- BROWICZ K. 1985. Dendrologists on Rodhos (Rhodes). Year Book 1984. International Dendrology Society (1985): 55–59.
- BROWICZ K. 1985. Drzewiasta roślinność Grecji. *Biuletyn Organizacyjny Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Greckiej (Zielona Góra)* **2**: 10–17.
- BROWICZ K. 1986. *Amygdalus ×rhodia* (Rosaceae) a new hybrid of almond from Rhodes. *Ann. Mus. Goulandris* **7**: 33–37.
- BROWICZ K. 1986. The genus *Lithodora* Griseb. (Boraginaceae) in the eastern Mediterranean region. *Ann. Mus. Goulandris* **7**: 39–48.
- BROWICZ K. 1986. *Sorbus* L. W: A. STRID, Mountain flora of Greece 1. Cambridge University Press, Cambridge, s. 431–435.
- BROWICZ K. 1986. *Amelanchier* Medicus. W: A. STRID, Mountain flora of Greece 1. Cambridge University Press, Cambridge, s. 435–437.
- BROWICZ K. 1986. *Cotoneaster* Medicus. W: A. STRID, Mountain flora of Greece 1. Cambridge University Press, Cambridge, s. 438–440.
- BROWICZ K. 1986. *Crataegus* L. W: A. STRID, Mountain flora of Greece 1. Cambridge University Press, Cambridge, s. 440–442.
- BROWICZ K. 1986. *Prunus* L. W: A. STRID, Mountain Flora of Greece 1. Cambridge University Press, Cambridge, s. 442–443.
- BROWICZ K. 1986. Chorology of trees and shrubs in South-West Asia and adjacent regions. 5. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Poznań, s. 1–88.
- BROWICZ K. 1986. *Sapotaceae*. W: K. H. RECHINGER, Flora Iranica No. 159. Akademische Druck und Verlagsanstalt, Graz, s. 1–2.
- BORATYŃSKA K., BORATYŃSKI A., BROWICZ K., DOLATOWSKI J. 1986. Trees and shrubs of Rodhos – a monographic study. *Arbor. Kórnickie* **30**: 127–199.
- BROWICZ K. 1987. *Pistacia lentiscus* cv. Chia (*Anacardiaceae*) on Chios island. *Plant. Syst. Evol.* **155**: 189–195.
- BROWICZ K., ZARZYCKI K. 1987. National parks and nature reserves in southern Poland, XIV International Botanical Congress Berlin. Excursion Guides. Berlin.
- BORATYŃSKI A., BROWICZ K., ZIELIŃSKI J. 1987. Woody flora of Chios. *Arbor. Kórnickie* **32**: 37–92.
- BROWICZ K. 1988. Chorology of trees and shrubs in South-West Asia and adjacent regions. 6. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa – Poznań.
- BROWICZ K. 1989. *Quercus aucheri* Jaub. et Spach and its range of occurrence. *Arbor. Kórnickie* **31**: 3–11.
- BROWICZ K. 1989. Chorology of the Euxinian and Hyrcanian element in the woody flora of Asia. *Plant. Syst. Evol.* **162**: 305–314.
- BROWICZ K., ZIELIŃSKI J. 1989. On the distribution of *Crataegus heldreichii* Boiss. *Arbor. Kórnickie* **31**: 13–20.
- BROWICZ K., ZIELIŃSKI J. 1989. *Coris monspeliensis* (Primulaceae) and *Laburnum alpinum* (Fabaceae) two species new for the flora of Greece. *Willdenowia* **19**: 83–86.
- BROWICZ K. 1989. An unpublished flora of Constantinople from the second half of the XIX Century. W: K. TAN (red.), The Davis and Hedge Festschrift. University Press, Edinburgh, s. 277–286.
- BROWICZ K. 1989. On the occurrence of *Daphne gnidioides* Jaub. et Spach and *Daphne gnidium* L. in Greece. *Bios, Thessaloniki* (1989): 31–39.
- BROWICZ K., ZIELIŃSKI J. 1990. Chorology of trees and shrubs in South-West Asia and adjacent regions. 7. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Waszawa – Poznań.
- BORATYŃSKI A., BROWICZ K., ZIELIŃSKI J. 1990. Chorology of trees and shrubs in Greece. Kórnik, Institute of Dendrology, Polska Akademia Nauk (wydanie kserograficzne w 120 egzemplarzach).
- BROWICZ K. 1990. *Asparagus* L. W: K. H. RECHINGER (red.), Flora Iranica, Liliaceae 2, No. 156. Akademische Druck und Verlagsanstalt, Graz, s. 169–176.
- BROWICZ K. 1991. Woody species of Euphorbia in Turkey. *Karaca Arboretum Magazine* **1**(1): 13–19.
- BROWICZ K. 1991. Chorology of trees and shrubs in South-West Asia and adjacent regions. 8. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa – Poznań, s. 1–86.

- BROWICZ K., ZIELIŃSKI J. 1991. On the geographical distribution of *Rosa abyssynica* (Rosaceae). *Fragm. Florist. Geobot.* **36**(1): 51–55.
- BORATYŃSKI A., BROWICZ K., ZIELIŃSKI J. 1991. Woody flora of Euboea (Evia). *Arbor. Kórnickie* **33**: 13–74.
- BROWICZ K. 1991. On the geographic distribution of the genus *Thymra* L. (Labiatae). *Arbor. Kórnickie* **33**: 75–81.
- BROWICZ K. 1991. Conspect and chorology of the genera *Amygdalus* L. and *Louiseania* Carriere. *Arbor. Kórnickie* **34**: 31–54.
- BROWICZ K. 1991. *Crataegus ×ruscinonensis* var. *aronioides* (Rosaceae), a new nothospecies and nothovariety for the flora of Greece. *Willdenowia* **21**: 113–117.
- BORATYŃSKI A., BROWICZ K., TOMLIK A., ZIELIŃSKI J. 1992. Woody flora of Zakynthos Island (Greece). *Arbor. Kórnickie* **35**: 47–76.
- BROWICZ K. 1991. Chorology of *Aristolochia sempervirens* L. (Aristolochiaceae). *Arbor. Kórnickie* **35**: 77–81.
- BROWICZ K. 1992. Trees and shrubs of Lemnos Is. (Greece). *Arbor. Kórnickie* **36**: 5–25.
- BROWICZ K. 1992. A new species of *Amygdalus* from South Anatolia. *Karaca Arboretum Magazine* **1**(4): 125–126.
- BROWICZ K. 1992. Chorology of trees and shrubs in South-West Asia and adjacent regions. 9. Sorus, Poznań.
- BORATYŃSKI A., BROWICZ K., ZIELIŃSKI J. 1992. Chorology of trees and shrubs in Greece. 2nd edition. Sorus, Poznań.
- BROWICZ K. 1993. East-West Euroasiatic disjunction of woody genera. *Arbor. Kórnickie* **37**: 5–19.
- BROWICZ K., KARACA H. 1993. *Eriolobus trilobatus* (Poiret) Roemer in Turkey. *Karaca Arboretum Magazine* **2**(2): 79–86.
- BROWICZ K. 1993. *Nicotiana glauca* and *Solanum elaeagnifolium* (Solanaceae) – two xenophytes from South America and the history of their spreading in the eastern Mediterranean. *Fragm. Florist. Geobot. Suppl.* **2**(1): 299–305.
- BROWICZ K. 1993. Drzewa i krzewy ozdobne i użytkowe. W: J. SZWEJKOWSKI, A. SZWEJKOWSKA (red.), Słownik Botaniczny. Wiedza Powszechna, Warszawa.
- BROWICZ K. 1993. Stefan Białobok (1909–1992). *Nauka Polska* **41**(5): 161–164.
- BORATYŃSKI A., BROWICZ K. 1993. Contribution of the woody flora of Kefallinia (Ionian Islands, Greece). *Arbor. Kórnickie* **38**: 7–15.
- BROWICZ K. 1993. Conspect and chorology of the genus *Pyrus* L. *Arbor. Kórnickie* **38**: 17–33.
- BORATYŃSKI A., BROWICZ K., ZIELIŃSKI J. 1993. Prace systematyczne, florystyczne i chorologiczne prowadzone w południowo-zachodniej Azji i we wschodnim Śródziemnomorzu przez Zakład Systematyki i Geografii Instytutu Dendrologii PAN w Kórniku. W: J. B. FALIŃSKI, Z. MIREK (red.), Polskie badania geobotaniczne poza granicami kraju. *Wiadom. Bot.* **37**(3–4): 135–140.
- BROWICZ K. 1993. Güneybatı Asya'nın Odunu Florasındaki Hyrcanian and Euxinian Elemanların Karsılaştırılması. *Orman Fakültesi Dergisi, Seri B* **38**(3): 116–125.
- BORATYŃSKI J., BROWICZ K., ZIELIŃSKI J. 1994. Woody flora of Chios. Kallimasia, Chios. [Drugie wydanie w formie oddzielnej książki w Grecji].
- BROWICZ K. 1994. Chorology of trees and shrubs in South-West Asia and adjacent regions. 10. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- BROWICZ K. 1994. *Malosorbus florentina* (Zuccagni) Browicz in Turkey. *Karaca Arboretum Magazine* **2**(4): 159–164.
- BROWICZ K. 1994. Trees and shrubs of Kos Island (Dodecanese, Greece). *Arbor. Kórnickie* **39**: 31–55.
- BORATYŃSKI A., BROWICZ K. 1994. Trees and shrubs of Ithaki (Ionian Islands, Greece). *Arbor. Kórnickie* **39**: 9–30.
- BROWICZ K. 1995. Piętnaście lat badań florystyczno-dendrologicznych w Grecji. *Arbor. Kórnickie* **40**: 37–53.
- BROWICZ K. 1996. Chorology of trees and shrubs in South-West Asia and adjacent regions. Supplement. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- ZOHARY M., BROWICZ K. 1996. The genus *Amygdalus* L. (Rosaceae): species relationships, distribution and evolution under domestication. *Genetics Resources and Crop Evolution* **43**: 229–247.
- BROWICZ K. 1996. *Juniperus macrocarpa* Sibth. et Sm. in the area of the „Flora of Turkey and East Aegaeon Island”. *Karaca Arboretum Magazine* **3**(3): 117–121.
- BROWICZ K., ZIELIŃSKI J. 1996. Trees and shrubs of Ikaria Island (Greece). *Arbor. Kórnickie* **41**: 15–45.
- BORATYŃSKI A., BROWICZ K. 1996. Trees and shrubs of the Ionian Island (Greece). A preliminary list. *Arbor. Kórnickie* **41**: 47–54.
- BROWICZ K. 1996. Chorology of trees and shrubs in South-West Asia and adjacent regions. Phytogeographical analysis. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- BROWICZ K. 1997. Woody Flora of Melos and Kimolos (Cyclades, Greece). *Arbor. Kórnickie* **42**: 45–63.
- BROWICZ K. 1998. Trees and shrubs of Poros (Saronic Gulf, Greece). *Arbor. Kórnickie* **43**: 5–19.
- BROWICZ K. 1999. Chorological connection of woody Rosaceae between SE Europe and SW Asia. *Acta Bot. Fenn.* **162**: 185–190.
- BROWICZ K. 1999. Historia pewnego Atlasu, czyli jak niemożliwe stało się możliwe. W: J. B. FALIŃSKI (red.),

Wyprawy po zielone runo. Wspomnienia, listy i dzienniki polskich geobotaników z badań poza granicami kraju. *Phytocoenosis (N.S.)* **11**, *Seminarium Geobotanicum* **7**: 57–70.

BROWICZ K., ZIELIŃSKI J. 1999. Dendrolodzy w Pakistanie. W: J. B. FALIŃSKI (red.), Wyprawy po zielone runo. Wspomnienia, listy i dzienniki polskich geobotaników z badań poza granicami kraju. *Phytocoenosis (N.S.)* **11**, *Seminarium Geobotanicum* **7**: 71–78.

BROWICZ K. 2000. Trees and shrubs of the island of Skyros (Northern Sporades, Greece). *Bot. Chron.* **13**: 325–339.

BROWICZ K. 2000. Where is the place of origin of *Morus nigra* (Moraceae)? W: J. J. WÓJCICKI, J. WOLEK, U. KORZENIAK (red.), Kazimierz Zarzycki Festschrift. *Fragm. Florist. Geobot.* **45**(1–2): 273–280.

BROWICZ K. 2003. Drzewa i krzewy ozdobne i użytkowe. W: J. SZWEYKOWSKI, A. SZWEYKOWSKA (red.), Słownik Botaniczny. Wydanie drugie. Wiedza Powszechna, Warszawa.

WSPOMNIENIE

O PROFESORZE LESŁAWIE BADURZE

Obituary for Professor Lesław Badura

Prof. dr hab. Lesław Badura urodził się 7 kwietnia 1925 roku w Trzebini w powiecie chrzanowskim. Szkołę średnią ukończył egzaminem maturalnym w 1947 roku w Liceum w Bytomiu. W tym samym roku podjął studia wyższe na Wydziale Przyrodniczym Uniwersytetu i Politechniki we Wrocławiu, które ukończył z wynikiem bardzo dobrym w 1950 roku, uzyskując tytuł magistra filozofii z zakresu biologii. Po ukończeniu studiów podjął pracę na stanowisku asystenta u prof. Heleny Krzemieniewskiej w Katedrze Fizjologii Roślin. Stopień naukowy doktora nauk przyrodniczych z zakresu mikrobiologii uzyskał w roku 1959 na podstawie rozprawy „Badania nad mikroflorą ściółki i gleby lasu szpilkowego ze zbocza Raduni”. Promotorem i opiekunem naukowym przewodu doktorskiego był wybitny polski mikrobiolog prof. dr hab. Władysław Kunicki-Goldfinger.

Po uzyskaniu stopnia naukowego doktora uzyskał półroczne stypendium zagraniczne we

Włoszech, dzięki czemu odbył staż naukowy z mikrobiologii u prof. dr Beniamino Peyronella w Istituto et Orto Botanico dell'Università di Torino (Italia). Po powrocie do kraju prowadził wraz z żoną Marią Ziemiańską badania nad wyjaśnieniem związków pomiędzy szatą roślinną a zespołami grzybów oraz nad biologiczną rolą związków humusowych.

W roku 1965 na podstawie całokształtu dorobku naukowego oraz rozprawy pt. „O mechanizmie stymulującego wpływu humianu sodu na proces fermentacji alkoholowej drożdży” uzyskał stopień doktora habilitowanego nauk przyrodniczych z zakresu fizjologii roślin na Wydziale Nauk Przyrodniczych Uniwersytetu Wrocławskiego. Po habilitacji, za którą nagrodzony został nagrodą Ministra Szkolnictwa Wyższego II stopnia, ze względu na zainteresowania ekologiczne podjął pracę u prof. dr hab. Stefana Macko w Katedrze Ekologii i Geografii Roślin Uniwersytetu Wrocławskiego, gdzie zajmował się ekologią drobnoustrojów. W 1969 roku został dyrektorem Instytutu Botaniki i Biochemii i jednocześnie pełnił funkcję kierownika pracowni mikrobiologicznej w Zakładzie Botaniki Eksperymentalnej.

W roku 1975 po uzyskaniu tytułu naukowego profesora nadzwyczajnego przeniósł się

do Katowic na Wydział Biologii i Ochrony Środowiska Uniwersytetu Śląskiego, w którym zorganizował Zakład, a następnie Katedrę Mikrobiologii. Wraz z zespołem rozpoczął cykl badań nad oddziaływaniem emisji przemysłowych, a szczególnie metali ciężkich, na mikroorganizmy glebowe. Wyniki badań referował na wielu krajowych, a także zagranicznych sympozjach i zjazdach oraz publikował je w czasopiśmie krajowych i zagranicznych. Na podstawie całokształtu dorobku naukowego, dydaktycznego i organizacyjnego uzyskał w 1985 roku tytuł profesora zwyczajnego.

W ciągu 50 lat pracy na Uniwersytetach Wrocławskim i Śląskim opublikował 95 artykułów naukowych, 51 komunikatów zjazdowych i 15 prac popularnonaukowych. Jest także autorem lub współautorem 34 raportów z badań naukowych, koordynowanych przez Polską Akademię Nauk i Uniwersytet Łódzki. Był nadto wielokrotnym recenzentem dla Centralnej Komisji, Komitetu Badań Naukowych i wydawnictw naukowych.

Kierując Katedrą Mikrobiologii, prowadził zajęcia dydaktyczne z zakresu mikrobiologii ogólnej i ekologii drobnoustrojów. Wypromował rzeszę magistrantów i wielu doktorów. Pod Jego kierunkiem wykonano przeszło 200 prac dyplomowych. Był promotorem 13 rozpraw doktorskich (prawie wszystkie były wyróżniane przez recenzentów) oraz opiekunem 4 przewodów habilitacyjnych.

Prof. Lesław Badura pełnił w trakcie swojej kariery zawodowej różne ważne funkcje administracyjne: Dyrektora Instytutu Botaniki i Biochemii na Uniwersytecie Wrocławskim, Instytutu Biologii Molekularnej oraz Zakładu i Katedry Mikrobiologii Uniwersytetu Śląskiego. Ponadto, w latach 1984–1990 pełnił funkcję Dziekana na Wydziale Biologii i Ochrony Środowiska Uniwersytetu Śląskiego. Brał także udział, jako przewodniczący lub członek, w różnych komisjach senackich, był aktywnym członkiem różnych Komitetów Naukowych PAN oraz towarzystw naukowych, m.in. Polskiego Towarzystwa Botanicznego. Był członkiem korespondentem Europäische Akademie für Umweltfragen

(w Tübingen) oraz członkiem New York Academy of Science. Aktywnie angażował się w pracach organizacji społecznych, przede wszystkim Związku Nauczycielstwa Polskiego, na szczeblu uczelnianym i ogólnokrajowym (był członkiem Zarządu Głównego ZNP).

Prof. Badura za bardzo istotne uważał włączanie się naukowców w prace na rzecz regionu. Dlatego też, z dużym zaangażowaniem, przez 3 kadencje (w latach 1990–1999) pełnił funkcję Przewodniczącego Komisji Ochrony Środowiska i Utylizacji Odpadów Śląskiego Oddziału PAN w Katowicach.

Prof. Lesław Badura był cenionym przez środowisko naukowe mikrobiologiem gleby. Doceniając Jego dorobek naukowy przyznano mu w 2005 roku tytuł honorowego profesora Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego. Wyrazem uznania Jego wkładu w dorobek polskich mikrobiologów środowiska było powierzenie Profesorowi wygłaszania pierwszego wykładu plenarnego (i tym samym otwierania Zjazdu) na dorocznych zjazdach mikrobiologów gleby.

Profesor był wieloletnim członkiem Oddziału Śląskiego Polskiego Towarzystwa Botanicznego.

Profesor Lesław Badura zmarł w dniu 21 grudnia 2008 roku w swoim mieszkaniu w Katowicach i został pochowany na Cmentarzu Komunalnym w dniu 24 grudnia 2008 roku.

Zofia PIOTROWSKA-SEGET,
Adam ROSTAŃSKI

BRAT STEFAN FRANZAK SJ (1917–2009)

Friar Stefan Franczak SJ (1917–2009)

(MOWA POŻEGNALNA WYGŁOSZONA PRZEZ
OJCA REKTORA DOMU SJ KRZYSZTOFA
OŁDAKOWSKIEGO, 13 LIPCA 2009)

Żegnamy dzisiaj człowieka wielkiej pasji i talentu. Wiemy, że poprzez ich rozwój sławimy Pana Boga, który hojnie nam ich udziela. Poprzez odkrywanie piękna obecnego w stworzeniach

Brat (Friar) S. Franczak (fot., [phot.] S. Marczyński).

Brat Stefan przez całe lata swojego życia przybliżał nas do Boga. Kontakt z pięknem kwiatów oraz roślin ozdobnych uczynił z Niego człowieka spokojnego i życzliwego dla ludzi, wrażliwego i uważnego na ich potrzeby. Był przy tym pokornym i skromnym człowiekiem. Choć w swojej dziedzinie był specjalistą na skalę światową, nie wykorzystywał tego do eksponowania i kreowania siebie. Żył w harmonii z otoczeniem oraz w poczuciu, że wykonywana praca ma służyć przede wszystkim chwale Bożej i pożytkowi ludzi. Starał się żyć bez rozgłosu, robiąc najlepiej to, co potrafił.

Stefan Franczak urodził się 3 sierpnia 1917 roku w Kolonii Jeziorna koło Wielunia, w parafii Cieszcęcin, w diecezji Częstochowskiej. Rodzicami Jego byli Kasper i Magdalena z domu Kużaj. Był dwunastym spośród czternaściorga dzieci. Rodzice Jego mieli gospodarstwo o powierzchni 17 ha. W 1938 roku ukończył Szkołę Rolniczą w Kępnie, a w 1946 roku Szkołę Hodowli Zwierząt w Liskowie koło Kalisza. Po skończeniu nauki przez dwa lata pracował jako

nauczyciel w Szkole Rolniczej w Jarantowie oraz prowadził kursy przysposobienia rolniczego w Brudzewie i Blizanowie. Do Towarzystwa Jezusowego wstąpił jako Instruktor Rolny 10 listopada 1948 roku w Kaliszu, przyjęty przez ówczesnego o. Prowincjała Edwarda Bulandę. Nowicjat odbył pod kierunkiem o. Magistra Juliana Piskorka. Pierwsze śluby złożył w Kaliszu, 13 listopada 1950 roku na ręce o. Rektora Paulina Zabdrya.

Po nowicjacie przez cztery lata pracował w Kaliszu jako ogrodnik (1950–1954). W roku 1954 został skierowany do Domu Pisarzy w Warszawie przy ul. Rakowieckiej 61. Tu dnia 2 lutego 1959 roku na ręce o. Rektora Henryka Bogackiego SJ, w ówczesnej kaplicy św. Andrzeja Boboli, złożył ostatnie śluby. Powierzono Mu opiekę nad ogrodem klasztornym o powierzchni 1,5 ha. Na terenie ogrodu Jezuici oraz wierni z przyległej dzielnicy chcieli postawić kościół. Nie wyrażały na to zgody władze komunistyczne, chcąc jednocześnie zabrać zakonowi cały teren otaczający klasztor, aby skończyć dyskusję na temat budowy i nie dopuścić do niej w przyszłości. Ponieważ chciano to zrobić pod pozorem przekazania go na ważne cele społeczne (to znaczy budowę szkoły, przedszkola, biblioteki lub domu kultury), co praktykowano wtedy nagminnie w całej Polsce, Jezuici postanowili przekształcić owocowo-warzywny ogród przyklasztorny w otwarty dla publiczności, piękny ogród ozdobny.

Takie zadanie otrzymał Brat Stefan i związał się z niego znakomicie, stwarzając kolekcję przeszło 900 odmian ozdobnych, głównie powojników (*Clematis*), irysów bródkowych (*Iris*) i liliowców (*Hemerocallis*). Ogród stał się sławny w Warszawie, a potem w całej Polsce, był w weekendy otwarty dla publiczności i chętnie odwiedzany. W 1980 roku Jezuici przy ul. Rakowieckiej w Warszawie w końcu uzyskali zgodę na budowę świątyni i ogród został ograniczony do mniej niż 0,5 ha. Trzeba powiedzieć, że ogród pełnił bardzo ważną funkcję apostołską. Kontakt z jego pięknem przemawiał do serc wielu ludzi w sposób, w jaki nie uczyniłyby tego nawet najwznioślejsze i najmądrzejsze słowa. Dla

wielu osób w mieście ten ogród był znakiem rozpoznawczym Jezuitów mieszkających przy ul. Rakowieckiej.

Brat Stefan w 2000 roku został wybrany honorowym członkiem International Clematis Society, a był również członkiem rzeczywistym British Clematis Society i American Hemerocallis Society. Napisał książkę o *Clematis* wydaną w Polsce w 1996 roku, przeszło 20 artykułów o powojnikach i liliowcach do popularnych amatorskich magazynów ogrodniczych w Polsce oraz kilka artykułów do biuletynów międzynarodowych towarzystw, do których należał.

22 marca 2009 roku Brat Stefan otrzymał od prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Lecha Kaczyńskiego Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski za wybitne osiągnięcia w dziedzinie hodowli roślin ozdobnych i za wkład do światowego dorobku ogrodnictwa. Przez ostatnie kilka lat życia Brat Stefan przebywał w Infirmierii Kolegium Jezuickiego w Gdyni otoczony troskliwą opieką całego personelu i przełożonych. Dziękujemy wszystkim, którzy troszczyli się o Brata w tych latach cierpienia i choroby. Szczególną wdzięczność pragnę wyrazić Pani Jadwidze, wieloletniemu współpracownikowi Brata Stefana w naszym ogrodzie, za wielką troskę i życzliwość.

Dziękujemy Tobie Bracie Stefanie za świadectwo, że warto w życie wkładać całego siebie. Bo nie zostanie ono zniweczone. Każda kropla potu, każde najcichsze nawet bezinteresowne dobro – nie przeminą bez śladu i owoców. Dziękujemy za to, że pozwoliłeś prowadzić się Duchowi Świętemu do odkrycia prawdy o Synostwie Bożym. Dziękujemy za świadectwo Twojej wiary pełnej prostoty i ufności, która pozwala zwracać się do Boga – Ojciec. Dziękujemy za to, że pomagałeś stworzeniom, o które troszczyłeś się z wielkim oddaniem, rozbłysnąć nowym, nieznanym wcześniej blaskiem, a przez to przecież współpracowałeś z samym Stwórcą w tym, aby również ono mogło dostąpić łaski przybrania za synów. Wierzymy, że nasze dobre czyny idą za nami i torują nam drogę do domu Ojca Niebieskiego, który przygotował dla nas wieczne mieszkanie.

Ewangelia podkreśla znaczenie czuwania i gotowości na przyjście Pana. Aby nie być zakoczonym trzeba być wielkim sercem w tym, co aktualnie robimy, nie czynić niczego byle jak, połowicznie, ale z wielkim zapałem. Ta gotowość to trwanie na swoim miejscu i rozwijanie talentów. Dziękujemy Ci Bracie, że trwałeś do końca pomimo niepełnosprawności i trudów sędziwego wieku. Pod tym względem byłeś zawsze młody duchem. Niech dobry Bóg obdarzy Cię życiem wiecznym. Amen.

Krzysztof OŁDAKOWSKI SJ

ROCZNICE, JUBILEUSZE ANNIVERSARIES, JUBILEES

80. ROCZNICA URODZIN PROFESORA KRZYSZTOFA BIRKENMAJERA, WYBITNEGO GEOLOGA I BADACZA REGIONÓW POLARNYCH, SZCZEGÓLNIE ZASŁUŻONEGO DLA KRAKOWSKIEJ SZKOŁY PALEOBOTANICZNEJ

80th anniversary of the birth of Professor
Krzysztof Birkenmajer, eminent Polish geologist
and Polar explorer, particularly meritorious for
the Cracow Palaeobotanical School

Krzysztof Ludwik Birkenmajer urodził się 6 października 1929 roku w Warszawie, jako trzecie z sześcioro rodzeństwa, dzieci Józefa Antoniego, profesora literatury polskiej i poety oraz Marii Alicji, z domu Jętkiewicz. Do szkoły powszechnej uczęszczał w Warszawie, a po wybuchu II wojny światowej kontynuował naukę na tajnych kompletach. Ojciec Profesora poległ na początku wojny, 26 września 1939 roku, w obronie Warszawy, żona i sześcioro dzieci pozostały bez środków do życia w okupowanym mieście. Jako młody chłopiec K. Birkenmajer został w 1942 roku członkiem 8. Warszawskiej Drużyny Harcerzy w podziemnej organizacji „Hufce Polskie” (NOW-AK) i brał udział

w przygotowaniach do zbrojnego powstania przeciwko Niemcom. Za tę działalność został odznaczony w III Rzeczypospolitej Krzyżem Partyzanckim Armii Krajowej i mianowany podporucznikiem w stanie spoczynku (1994).

W lecie 1944 roku, wraz z trójką młodszego rodzeństwa, Krzysztof spędzał wakacje u zaprzyjaźnionej rodziny w Gołoszycach, w Górach Świętokrzyskich. Pobyt ten miał na celu dożywanie dzieci, u których pojawiły się poważne problemy zdrowotne. Po wybuchu Powstania Warszawskiego Gołoszyce znalazły się po sowieckiej stronie frontu, co uniemożliwiło powrót dzieci do Warszawy. Ze względu na trwające na tym terenie walki, rodzeństwo pod opieką najstarszego Krzysztofa opuściło Gołoszyce udając się do Krakowa, jak najdalej od linii frontu. Od jesieni 1944 roku młody K. Birkenmajer kontynuował naukę gimnazjalną w Krakowie na tajnych kompletach, pracował też zarobkowo przy produkcji opakowań do proszków aptecznych. Bezpośrednio po zakończeniu wojny uczęszczał do Gimnazjum i Liceum im. Henryka Sienkiewicza w Krakowie, w którym zdał egzamin maturalny w 1947 roku.

Ze względu na wybitne zainteresowania przyrodnicze ugruntowywane podczas nauki w szkole średniej, Krzysztof Birkenmajer zaraz po maturze podjął studia na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym Uniwersytetu Jagiellońskiego, pomimo bardzo trudnych warunków materialnych. Zainspirowany przez Stanisława Siedleckiego (geologa, taternika-alpinistę i polarnika), wybrał geologię, w nadziei na udział w przyszłych wyprawach polarnych. Podczas studiów m.in. współorganizował w Klubie Grotołazów wyprawy odkrywcze do jaskiń tatrzańskich. W 1950 roku, a więc po trzech latach studiów, uzyskał stopień magistra w zakresie geologii i paleontologii na podstawie pracy pt. „Neogen na Podhalu”, wykonanej pod kierunkiem prof. Mariana Książkiewicza.

Krzysztof Birkenmajer jeszcze podczas trwania studiów, w latach 1949–1954, rozpoczął pracę w Katedrze Geologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, początkowo jako asystent, później jako starszy asystent i wykładowca. Po likwidacji Katedry Geologii na Uniwersytecie Jagiellońskim, kontynuował studia na Wydziale Geologiczno-Poszukiwawczym Akademii Górniczo-Hutniczej uzyskując w 1954 roku dyplom inżyniera geologa, natomiast pracę na stopień kandydata nauk geologicznych pt. „Stratygrafia i paleogeografia serii czersztyńskiej Pienińskiego Pasa Skałkowego Polski” obronił w 1957 roku w Warszawie, na Wydziale Geologii Uniwersytetu Warszawskiego. Promotorem był także prof. Marian Książkiewicz. Były to czasy, kiedy na wzór radziecki, nie było w polskich uczelniach ani doktoratów, ani habilitacji. Krzysztof Birkenmajer został mianowany docentem dwa lata po uzyskaniu doktoratu, w 1959 roku. W tym czasie był zatrudniony w Zakładzie Nauk Geologicznych w Krakowie (obecnie Instytut Nauk Geologicznych) kolejno jako adiunkt (od 1954), docent (1959), profesor nadzwyczajny (1967) i profesor zwyczajny (1973), do przejścia na emeryturę w 1999 roku. W latach 2000–2002 był pracownikiem etatowym w Zakładzie Biologii Antarktyki Instytutu w Warszawie.

W trakcie swojej intensywnej i wielokierunkowej działalności naukowej prof. K. Birkenmajer

Ryc. 1. Prof. Krzysztof Birkenmajer wygłasza referat pt. „Floronośne utwory pliocenu i plejstocenu wschodniego Podhala” podczas Sesji Naukowej Sekcji Paleobotanicznej Polskiego Towarzystwa Botanicznego, poświęconej pamięci prof. Andrzeja Śródonia i prof. Marii Łańcuckiej-Środoniowej; 27 czerwca 2000 r. Kraków. Z lewej – prowadzący obrady, prof. Kazimierz Tobolski (fot. E. Zastawniak).

Fig. 1. Prof. Krzysztof Birkenmajer presenting his lecture on ‘Fossiliferous Pliocene and Pleistocene formations of the eastern Podhale’ during the Scientific Session of the Palaeobotanical Section of the Polish Botanical Society dedicated to prof. Andrzej Śródoń and prof. Maria Łańcucka-Środoniowa; Kraków, 27 June 2000. On the left – prof. Kazimierz Tobolski, chairman (phot. E. Zastawniak).

odbył wiele staży i podróży zagranicznych. W latach 1969–1971 i 1989–1990 był stypendystą rządu norweskiego w Norweskim Instytucie Polarnym w Oslo, w latach 1975–1976 pracował jako visiting-professor na Uniwersytecie w Kopenhadze. Przede wszystkim jednak, kiedy tylko pojawiły się takie możliwości, z ogromną pasją podejmował wyprawy i badania polarne. Był uczestnikiem i/lub kierownikiem 23 naukowych polskich i/lub zagranicznych wypraw polarnych na Spitsbergen (1956–2002), do Grenlandii Wschodniej (1971, 1976) i Antarktyki Zachodniej (1977–2001).

Wyniki swoich badań nad geologią Karpat i Alp Wschodnich, Dolnego Śląska, Spitsbergenu, Grenlandii i Antarktyki prof. Birkenmajer zawarł w ponad 600 oryginalnych publikacjach naukowych (w tym kilkunastu mapach geologicznych), będąc ich autorem lub współautorem.

Tę imponującą liczbę publikacji należy jeszcze uzupełnić o ok. 220 różnych artykułów, w tym także popularnonaukowych, 5 skryptów i podręczników akademickich oraz książki popularnonaukowe o tematyce polarnej. Pisał wielokrotnie także o historii i osiągnięciach polskich badań polarnych, publikując nie tylko w języku polskim bądź angielskim w wydawnictwach krajowych, ale często także w zagranicznych, w języku angielskim, włoskim, francuskim, niemieckim i słowackim.

Działalność Profesora nie ograniczała się tylko do badań naukowych. Jako długoletni członek Rady Naukowej Pienińskiego Parku Narodowego położył wielkie zasługi w zakresie ochrony przyrody tego rejonu, w związku z projektowaniem zapory i zbiornika wodnego w okolicach Czorsztyna, współpracując w tym zakresie z dwoma wybitnymi uczonymi – prof.

Władysławem Szaferem (1886–1970) oraz prof. Walerym Goetlem (1889–1972). Za tę działalność Profesor został odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi.

Kolejną formą działalności prof. Birkenmajera jest popularyzacja wiedzy (Ryc. 1), co doceniono w wielu ośrodkach uniwersyteckich zarówno krajowych, jak i zagranicznych, zapraszając do wygłaszania wykładów na uniwersytetach, m.in. w Norwegii, Danii, Wielkiej Brytanii, USA, Szwecji, Szwajcarii, Francji, Niemczech, Austrii, Włoszech i Brazylii. Profesor jest też autorem kilku książek popularnonaukowych, w których opisuje swoje wyprawy polarne: na Spitsbergen – w książce *Pod znakiem białego niedźwiedzia* (1961), książka *Polarne drogi i bezdroża* (1975) jest poświęcona wyprawom do Norwegii (1975), a *Lodospady Szmaragdowe* (1987) – pierwszym wyprawom antarktycznym. W planach wydawniczych są kolejne z wypraw

do Wschodniej Grenlandii i o późniejszych wyprawach antarktycznych.

Prof. K. Birkenmajer jest członkiem Polskiej Akademii Nauk i Polskiej Akademii Umiejętności, a także Rumuńskiej Akademii Nauk oraz wielu krajowych i zagranicznych towarzystw naukowych, kilku polskich komitetów naukowych, w tym Komitetu Badań Polarnych przy Prezydium PAN, któremu przewodniczył w latach 1984–1999, i członkiem założycielem Klubu Polarnege Polskiego Towarzystwa Geograficznego. Sprawuje liczne funkcje w zagranicznych organizacjach naukowych związanych zwłaszcza z badaniami polarnymi. W latach 1978–1999 był członkiem Scientific Committee on Antarctic Research (SCAR), a w okresie 1992–1996 sprawował funkcję sekretarza naukowego tej organizacji. Był jednym z organizatorów International Arctic Science Committee (IASC) i pozostał członkiem jego Rady od 1991 roku. Wielokrotnie

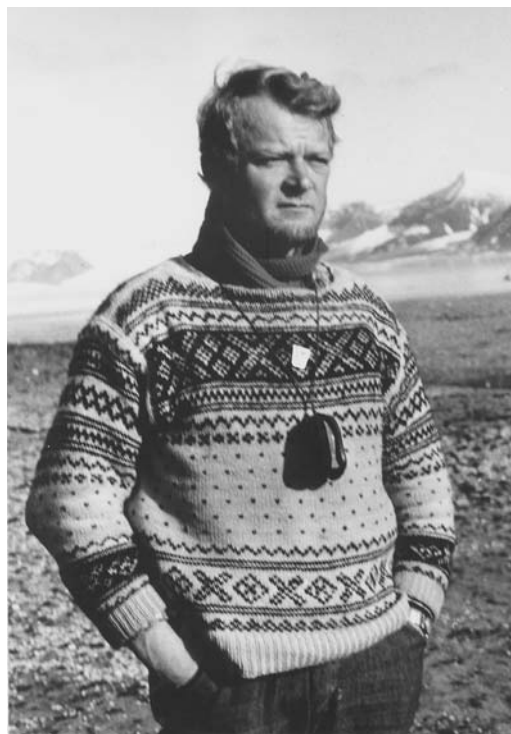
Ryc. 2. Spitsbergen, 1957 rok. Od lewej: prof. Alfred Jahn, prof. Andrzej Śródoń oraz dr Krzysztof Birkenmajer, który objaśnia własną mapę geologiczno-gemorfolologiczną wybrzeża fiordu Hornsund (fot. W. Puchalski).

Fig. 2. Spitsbergen, 1957. From the left: prof. Alfred Jahn, prof. Andrzej Śródoń and dr. Krzysztof Birkenmajer, commenting his geological-geomorphological map of the Hornsund Fjord coast (phot. W. Puchalski).

był nagradzany i odznaczany, w tym Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski za osiągnięcia naukowe (2002). Był też członkiem komitetów redakcyjnych wielu czasopism geologicznych, krajowych i zagranicznych, naczelnym redaktorem kilku powołanych przez siebie serii wydawniczych w obrębie czasopisma *Studia Geologica Polonica*, a mianowicie *Geological Results of the Polish Spitsbergen Expeditions* (1960–2000), *Geological Results of the Polish Antarctic Expeditions* (1980–2003), *Geology of the Pieniny Klippen Belt and the Tatra Mountains* (1980–2003).¹

Zainteresowania przyrodnicze Krzysztofa Birkenmajera objawiły się już w najwcześniejszych latach życia, kiedy to z zapalem zbierał i obserwował zarówno żywe organizmy, jak i skamieniałe ich pozostałości. Także później, przez wszystkie lata swojej naukowej działalności, zbierał materiały do innych, uzupełniających badań, w tym także okazy do badań paleontologicznych. Nierzadko było to możliwe dzięki umiejętnościom zdobytym w młodości podczas wypraw taternickich. Materiały te Profesor przekazywał do dalszych badań do krajowych instytutów badawczych, a gdy niezbędne było zastosowanie najnowocześniejszych technik badawczych, np. do datowań radiometrycznych metodą potasowo-argonową – także do ośrodków zagranicznych.

Z paleobotaniką Krzysztof Birkenmajer zapoznał się jeszcze podczas studiów uniwersyteckich. Jako student geologii uczęszczał na wykłady prof. Władysława Szafera, jednego z najwybitniejszych polskich uczonych botaników i paleobotaników, i pozostawał niewątpliwie pod ich wrażeniem. Działo się to w czasie, kiedy prof. Szafer, po zbadaniu i opisanie dobrze zachowanej, bogatej flory pliocenkiego wieku w Krościenku nad Dunajcem (Szafer 1946–1947) kontynuował swoje badania flor owocowo-nasiennych zachowanych

Ryc. 3. Prof. Krzysztof Birkenmajer, fiord Hornsund, Spitsbergen, 1970 rok (fot. K. Birkenmajer).

Fig. 3. Prof. Krzysztof Birkenmajer, Hornsund Fiord, Spitsbergen, 1970 (phot. K. Birkenmajer).

w osadach trzeciorzędowych w rejonie Pienin, a ich wyniki często prezentował na wykładach uniwersyteckich. Geologią Pienin interesował się wtedy szczególnie młody student, K. Birkenmajer, który prowadził tam prace związane z projektowaną zaporą w Czorsztynie oraz przygotowywał mapę geologiczną Pienin Spiskich i Czorsztyńskich. Pod kierunkiem starszego kolegi, dr Stanisława Sokołowskiego (1900–1990), późniejszego profesora Instytutu Geologicznego w Warszawie, autora szczegółowych map geologicznych Tatr, K. Birkenmajer doskonalił swój warsztat badawczy, ucząc się dokumentować i interpretować wyniki terenowych obserwacji i wierceń geologicznych. Przy okazji tych badań brał też czynny udział w pracach terenowych i zbieraniu materiału do badań paleobotanicznych w Mizernej. Stanowisko to jest jednym z najważniejszych stanowisk europejskiego

¹ Szczegółowe informacje o życiu i działalności naukowej Jubilata zawiera artykuł K. L. Birkenmajera i A. M. Kobosa – „Antarktyda jest jak inna planeta” opublikowany w książce *Po drogach uczonych*, t. 1. Polska Akademia Umiejętności, Kraków, 2007.

młodsze trzeciorzędu, bowiem w zachowanym profilu udokumentowane są przemiany szaty roślinnej na granicy pliocenu i plejstocenu (Szafer 1954, Szafer, Oszast 1964). Wyniki swoich badań geologicznych w Mizernej K. Birkenmajer opublikował w 1954 roku.

Kolejne stanowiska z rejonu pienińskiego pasa skałkowego, których geologia została rozpoznana przez K. Birkenmajera, a które były obiektem badań paleobotanicznych, to Maniowy i Brzeziny k/Czorsztyna z florą wistuliańską (Birkenmajer, Środoń 1960) oraz plejstoceniński profil z Szaflar (Birkenmajer, Stuchlik 1975). Z materiałów zebranych przez K. Birkenmajera badany był ponadto nanoplankton (Birkenmajer, Dudziak 1988a, b, 1991a) i dinocysty (Birkenmajer, Gedl 2004, 2007). Badania paleobotaniczne w tym rejonie są kontynuowane na stanowisku z florą interglacialną z Huby oraz nowego wiercenia z 1979 roku w Mizernej wspólnie z prof. L. Stuchlikiem, dr A. Hrynowiecką-Czmielewską i dr E. Worobiec z Instytutu Botaniki im. W. Szafera PAN w Krakowie.

Prof. Birkenmajer prowadzi badania nie tylko w zakresie geologii regionalnej, sedimentologii i stratygrafii, ale zakres Jego zainteresowań obejmuje także wulkanologię, paleomagnetyzm, magnetostratygrafię, paleoglacjologię trzeciorzędu i czwartorzędu, a także tektonikę i ewolucję łańcuchów orogenicznych na obszarze Europy (Karpaty, Alpy) i w regionach biegunów północnego i południowego. Regiony polarne, zwłaszcza Spitsbergen (Ryc. 1, 2, 3) i Grenlandia na półkuli północnej oraz Szetlandy Południowe na półkuli południowej, były dla Profesora najbardziej interesujące i najczęściej przez niego odwiedzane. Podczas swoich licznych wypraw naukowych prof. Birkenmajer oprócz materiałów do badań własnych, zbierał materiały do prac badawczych z innych dziedzin, w tym paleobotanicznych. Z gorno-kredowych poziomów Spitsbergenu pochodzi m.in. cenna kolekcja drewna, a z paleogenu interesująca flora liściowa, składająca się głównie z pędów szpilkowego drzewa *Metasequoia* i odcisków liści *Trochodendroides* (Birkenmajer, Zastawniak 2005).

Podczas kilku wypraw Polskiej Akademii Nauk na Antarktydę (1977/1978, 1978/1979, 1980/1981 i 1987/1988) prof. Birkenmajer wraz z współpracownikami pozyskał szczególnie cenne materiały do badań paleontologicznych, w tym także paleobotanicznych. Były to liczne próbki do badań nanoplanktonu (Birkenmajer et al. 1988, Birkenmajer, Dudziak 1990, 1991b) oraz makroskopowe szczątki roślin, głównie odciski liści, pędów oraz skrzemieniałe drewna, przekazane następnie do opracowania w Zakładzie Paleobotaniki Instytutu Botaniki PAN w Krakowie. Badania flor kopalnych miały na celu nie tylko odtworzenie szaty roślinnej i klimatu w minionych okresach geologicznych, ale przede wszystkim odpowiedzieć na pytanie, jaki jest wiek osadów, w których zostały zdeponowane. W tym pierwszym etapie badań paleobotanicznych datowano florę pyłkową z osadów Petrified Forest Member (eocen/oligocen; Stuchlik 1981) oraz wstępnie rozpoznano florę liściową z Lodowca Smoka (Zastawniak 1981), ze skał reprezentujących grupę Point Hennequin. Badania szczątków roślin z innego stanowiska, Dufayel Island (Birkenmajer, Zastawniak 1986), pozwoliły na scharakteryzowanie zbiorowisk leśnych występujących na tym obszarze w eocenie oraz określenie panujących wówczas warunków klimatycznych, które okazały się najbardziej zbliżone do istniejących współcześnie w refugium antarktycznej flory trzeciorzędowej w zachodniej Patagonii. Kolejnym zbadanym stanowiskiem była Góra Wawel z grupy Point Hennequin, wieku górny oligocen/dolny miocen. Flora kopalna z tego stanowiska jest uważana za najmłodszą interglacialną florę leśną w trzeciorzędzie Antarktydy Zachodniej i jest jedyną dotychczas odkrytą, w której znaleziono pozostałości kopalnych nasion drzew z rodziny Podocarpaceae (Zastawniak et al. 1985). Dzięki materiałom zebranym przez prof. K. Birkenmajera i innych uczestników wypraw antarktycznych (dr J. Błaszyka, prof. A. Gaździckiego, doc. J. Jersaka, dr A. Tokarskiego i dr R. Wrone) także z kilku innych stanowisk, było możliwe zbadanie i scharakteryzowanie poszczególnych etapów rozwoju szaty roślinnej na obszarze

Zachodniej Antarktydy, poczynając od kredy późnej po dolny miocen (Birkenmajer, Zastawniak 1989a, b, Zastawniak 1993, Stuchlik, Zastawniak 1994, Zastawniak 1998). Ułatwiły to w znacznym stopniu datowania potasowo-argonowe poziomów ze szczątkami roślin, które prof. Birkenmajer otrzymywał z europejskich laboratoriów dzięki swoim międzynarodowym kontaktom. Najważniejszym jednak odkryciem prof. Birkenmajera, także dla paleobotaniki, było udowodnienie istnienia na obszarze Antarktydy Zachodniej czterech zlodowaceń trzeciorzędowych. Było to pierwsze w nauce, i jak dotychczas jedyne stwierdzenie obecności utworów lodowcowych i glacialno-morskich oraz flor interglacialnych w trzeciorzędzie.

Ryc. 4. Nowy kopalny gatunek *Magnoliidaephyllum birkenmajeri* Zastaw. z osadów kredowych Wyspy Króla Jerzego opisany na podstawie materiału zebranego przez prof. Krzysztofa Birkenmajera.

Fig. 4. New fossil species *Magnoliidaephyllum birkenmajeri* Zastaw. from Cretaceous sediments of the King George Island described on basis of the material collected by prof. Krzysztof Birkenmajer.

Najmłodszym obiektem paleobotanicznym zebrany przez prof. Birkenmajera jest subfossylny torf ze stanowiska w Zatoce Admiralicji, zbadany metodą analizy pyłkowej i datowany na środkowy holocen (Birkenmajer et al. 1985), a najstarszym – szczątki roślin z jurajskich osadów w Hope Bay na Półwyspie Antarktycznym, opracowane przez dr A. Ociepę w ramach pracy doktorskiej wykonanej w Instytucie Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego (Ociepa 2007, Birkenmajer, Ociepa 2008).

Materiały kopalne zawierające szczątki roślinne przywiezione z wypraw naukowych prof. Birkenmajer przekazał do Muzeum Paleobotanicznego Instytutu Botaniki im. W. Szafera Polskiej Akademii Nauk w Krakowie. Część z nich nie została jeszcze opracowana i będzie przedmiotem przyszłych badań.

Na cześć Profesora nazwano kilka nowych dla nauki kopalnych gatunków roślin i zwierząt, w tym nowy dla nauki kopalny gatunek *Magnoliidaephyllum birkenmajeri* Zastawniak (Ryc. 4), rośliny spokrewnionej z magnoliami, zachowanej w osadach kredowych Moreny Błaszyka na Wyspie Króla Jerzego (Zastawniak 1994) oraz wątrobowca *Schizolepidella birkenmajeri* Ociepa z wczesnej jury Hope Bay także z Wyspy Króla Jerzego na Antarktydzie Zachodniej (Ociepa 2007).

Z okazji pięknego Jubileuszu 80. urodzin składam Panu Profesorowi w imieniu uczniów Krakowskiej Szkoły Paleobotanicznej wyrazy wielkiej wdzięczności za długoletnią efektywną współpracę i za cenne materiały. Wszyscy życzymy gorąco Panu Profesorowi wielu dalszych lat aktywnego życia, realizacji wszystkich planów i jak najdłuższych pobytów w ukochanych Tatrach.

Ewa ZASTAWIAK

LITERATURA

- BIRKENMAJER K. 1954. Sprawozdanie z badań geologicznych przeprowadzonych nad neogenem Podhala w latach 1949–1951. *Biuletyn Instytutu Geologicznego* **86**: 59–79.

- BIRKENMAJER K. 1961. Pod znakiem białego niedźwiedzia. Nasza Księgarnia, Warszawa.
- BIRKENMAJER K. 1975. Polarne drogi i bezdroża. Wydawnictwa Geologiczne, Warszawa.
- BIRKENMAJER K. 1987. Lodospady Szmaragdowe. Wydawnictwo Literackie, Kraków.
- BIRKENMAJER K., DUDZIAK J. 1988a. Nannoplankton dating of terminal flysch deposits (Oligocene) in the Magura Basin, Outer Carpathians. *Bull. Polish Acad. Sci., Earth Sci.* **34**(1): 1–13.
- BIRKENMAJER K., DUDZIAK J. 1988b. Age of Palaeogene flysch in the Pieniny Klippen Belt, Carpathians, Poland, based on calcareous nannoplankton. *Bull. Polish Acad. Sci., Earth Sci.* **34**(1): 15–24.
- BIRKENMAJER K., DUDZIAK J. 1990. Calcareous nannoplankton spectra from Early Tertiary continental and marine tillites of King George Island (South Shetland Islands, Antarctica). *Bull. Polish Acad. Sci., Earth Sci.* **38**(1–4): 1–15.
- BIRKENMAJER K., DUDZIAK J. 1991a. Middle to Late Paleocene nannoplankton zones in the Jarmuta Formation, Pieniny Klippen Belt, Carpathians. *Bull. Polish Acad. Sci., Earth Sci.* **39**(1): 47–54.
- BIRKENMAJER K., DUDZIAK J. 1991b. Nannoplankton evidence for Tertiary sedimentary basement of the Deception Island volcano, West Antarctica. *Bull. Polish Acad. Sci., Earth Sci.* **39**(1): 93–100.
- BIRKENMAJER K., GEDL P. 2004. Dinocyst ages of some Jurassic strata, Grajcarek Unit at Sztolnia Creek, Pieniny Klippen Belt (Poland). *Studia Geologica Polonica* **123**: 245–277.
- BIRKENMAJER K., GEDL P. 2007. Age of some deep-water marine Jurassic strata at Mt Hulina, Małe Pieniny Range (Grajcarek Unit, Pieniny Klippen Belt, West Carpathians, Poland), as based on dinocyst. *Studia Geologica Polonica* **127**: 51–70.
- BIRKENMAJER K. L., KOBOS A. M. 2007. Antarktyda jest jak inna planeta. W: W. LOHMAN (red.), Po drogach uczonych, t. 1. PAU, Kraków, s. 89–121.
- BIRKENMAJER K., OCIEPA A. M. 2008. Plant-bearing Jurassic strata at Hope Bay, Antarctic Peninsula (West Antarctica): geology and fossil-plant description. *Studia Geologica Polonica* **128**: 1–96.
- BIRKENMAJER K., STUCHLIK L. 1975. Early Pleistocene pollen-bearing sediments at Szaflary, West Carpathians, Poland. *Acta Palaeobot.* **16**(2): 113–146.
- BIRKENMAJER K., ŚRODOŃ A. 1960. Interstadiał orygniacki w Karpatach (Aurignacian Interstadial in the Carpathians). *Biuletyn Instytutu Geologicznego* **150**: 9–70.
- BIRKENMAJER K., ZASTAWIAK E. 1986. Plant remains of the Dufayel Island Group (Early Tertiary?), King George Island, South Shetland Islands (West Antarctica). *Acta Palaeobot.* **26**(1–2): 33–54.
- BIRKENMAJER K., ZASTAWIAK E. 1989a. Late Cretaceous – early Tertiary floras of King George Island, West Antarctica: their stratigraphic distribution and palaeoclimatic significance. W: J. A. CRAME (red.), Origins and Evolution of Antarctic Biota. *Geological Society, London, Special Publication* **47**: 227–240.
- BIRKENMAJER K., ZASTAWIAK E. 1989b. Late Cretaceous–Early Neogene vegetation history of the Antarctic Peninsula sector, Gondwana break-up and Tertiary glaciations. *Bull. Polish Acad. Sci., Earth Sci.* **37**(1–2): 63–88.
- BIRKENMAJER K., ZASTAWIAK E. 2005. A new late Palaeogene macroflora from Bellsund, Spitsbergen. *Acta Palaeobot.* **45**(2): 145–163.
- BIRKENMAJER K., DUDZIAK J., TOKARSKI A. K. 1988. Palaeogene calcareous nannoplankton from a neptunian dyke in the Low Head Member: its bearing on the age of the Polonez Glaciation in West Antarctica. *Studia Geologica Polonica* **95**: 7–22.
- BIRKENMAJER K., OCHYRA R., OLSSON I. U., STUCHLIK L. 1985. Mid-Holocene radiocarbon-dated peat at Admiralty Bay, King George Island (South Shetland Island, West Antarctica). *Bull. Polish Acad. Sci., Earth-Sci.* **33**(1–2): 7–13.
- OCIEPA A. M. 2007. Jurassic liverworts from Mount Flora, Hope Bay, Antarctic Peninsula. *Polish Polar Res.* **28**(1): 31–36.
- STUCHLIK L. 1981. Tertiary pollen spectra from the Ezcurra Inlet Group of the Admiralty Bay, King George Island (South Shetland Islands, Antarctica). *Studia Geologica Polonica* **72**: 109–132.
- STUCHLIK L., ZASTAWIAK E. 1994. Fossil plant assemblages in the Upper Cretaceous and Tertiary of King George Island, South Shetland Islands, West Antarctica. W: 4th European Palaeobotanical and Palynological Conference Heerlen/Kerkrade, The Netherlands, 19–23 September 1994. Abstracts.
- SZAFER W. 1946–1947. Flora pliocenńska z Krościenka n/Dunajcem (The Pliocene flora of Krościenko in Poland). *Rozprawy Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego PAU, Dział B* **72** (ser. 3, t. 32): 1–162, 1–213.
- SZAFER W. 1954. Pliocenńska flora okolic Czorsztyna i jej stosunek do plejstocenu (Pliocene flora from the vicinity of Czorsztyn (West Carpathians) and its relationship to the Pleistocene). *Prace Instytutu Geologicznego* **11**: 3–328.
- SZAFER W., OSZAST J. 1964. The decline of Tertiary plants before the maximal glaciations of the West Carpathians. W: J. DYLIK (red.), Report of the VIth International Congress on Quaternary, Warsaw 1961. T. 2. Warszawa, s. 479–482.

- ZASTAWNIAK E. 1981. Tertiary leaf flora from the Point Hennequin Group of King George Island (South Shetland Islands, Antarctica). Preliminary report. *Studia Geologica Polonica* **72**: 97–108.
- ZASTAWNIAK E. 1993. Makroskopoe szczątki górnej kredy i trzeciorzędu na Wyspie Króla Jerzego (Południowe Szetlandy, Zachodnia Antarktyda). W: J. B. FALIŃSKI, Z. MIREK (red.), Polskie badania geobotaniczne poza granicami kraju. *Wiadom. Bot.* **37**(3/4): 217–219.
- ZASTAWNIAK E. 1994. Upper Cretaceous leaf flora from the Błaszyk Moraine (Zamek Formation), King George Island, South Shetland Islands, West Antarctica. *Acta Palaeobot.* **34**(2): 119–164.
- ZASTAWNIAK E. 1998. Szata roślinna późnej kredy i trzeciorzędu Antarktyki Zachodniej. W: A. GAŹDZICKI, K. JAŹDŹEWSKI (red.), Ekosystemy polarne. *Kosmos* **47**(4): 409–416.
- ZASTAWNIAK E., WRONA R., GAŹDZICKI A., BIRKENMAJER K. 1985. Plant remains from the top part of the Point Hennequin Group (Upper Oligocene), King George Island (South Shetland Islands, Antarctica). *Studia Geologica Polonica* **81**: 143–164.
- PUBLIKACJE UWZGLĘDNIAJĄCE WYNIKI
BADAŃ PALEOBOTANICZNYCH MATERIAŁÓW
ZEBRANYCH PRZEZ PROF. K. BIRKENMAJERA
- BIRKENMAJER K. 1951. Uwagi o utworach pliocenkich w okolicy Krościenka nad Dunajcem (Remarks concerning Pliocene formations in the vicinity of Krościenko on the Dunajec River, southern Poland). *Rocznik Polskiego Towarzystwa Geologicznego* **20**(4): 319–331.
- BIRKENMAJER K. 1954. Sprawozdanie z badań geologicznych przeprowadzonych nad neogenem Podhala w latach 1949–1951 (Geological investigations of Podhale Neogene, Central Carpathians). *Biuletyn Instytutu Geologicznego* **86**: 59–79.
- BIRKENMAJER K. 1958. Przewodnik geologiczny po pienińskim pasie skałkowym. I. Szkic geologiczny pasa skałkowego (s. 1–135). II. Wycieczki w rejonie Czarny Dunajec – Nowy Targ – Frydman (s. 1–72). III. Wycieczki w rejonie Falsztyn – Czorsztyn – Niedzica – Sromowce (s. 1–88). IV. Wycieczki w rejonie Krościenko – Szczawnica – Jaworki – Biała Woda (s. 1–55). Wydawnictwa Geologiczne, Warszawa.
- BIRKENMAJER K. 1961. Mizerna near Czorsztyn. Pliocene and Older Pleistocene deposits. W: J. DYLIK (red.), INQUA VIth Congress, Guide-Book of Excursions, From the Baltic to the Tatras, III (South Poland). Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Oddział w Łodzi, s. 151–155.
- BIRKENMAJER K. 1962. W sprawie rzekomego pliocenu w Kluszkowcach na Podhalu (On „Pliocene” clay deposits near Kluszkowce, Carpathians). *Acta Geologica Polonica* **12**(21): 215–226.
- BIRKENMAJER K. 1976. Plejstoceńskie deformacje tektoniczne w Szaflarach na Podhalu (Pleistocene tectonic deformations at Szaflary, West Carpathians). *Rocznik Polskiego Towarzystwa Geologicznego* **46**(3): 309–323.
- BIRKENMAJER K. 1978. Neogene to early Pleistocene subsidence close to the Pieniny Klippen Belt, Polish Carpathians. *Studia Geomorphologica Carpatho-Balkanica* **12**: 17–28.
- BIRKENMAJER K. 1979. Przewodnik geologiczny po pienińskim pasie skałkowym. Wydawnictwa Geologiczne, Warszawa, s. 1–237.
- BIRKENMAJER K. 1980. Geology of Admiralty Bay, King George Island (South Shetland Islands). An outline. *Polish Polar Res.* **1**: 29–54.
- BIRKENMAJER K. 1981. Lithostratigraphy of the Point Hennequin Group (Miocene volcanics and sediments) at King George Island (South Shetland Islands, Antarctica). *Studia Geologica Polonica* **72**: 59–73.
- BIRKENMAJER K. 1984. Złodowacenia trzeciorzędowe Antarktyki. W: W. STANKOWSKI (red.), XI Sympozjum Polarne (Poznań). Referaty i Sprawozdania. Uniwersytet im. A. Mickiewicza & Klub Polarny, Poznań, s. 10–32.
- BIRKENMAJER K. 1987. Tertiary glaciation in the South Shetland Islands, West Antarctica: evaluation of data. 5th International Symposium on Antarctic Earth Sciences (Cambridge, Aug., 1987). Abstracts, s. 16.
- BIRKENMAJER K. 1987. Oligocene-Miocene glacio-marine sequences of King George Island (South Shetland Islands), Antarctica. *Palaeontologia Polonica* **49**: 9–36.
- BIRKENMAJER K. 1987. Pliocene sediments at Krościenko. W: L. STUCLIK (red.), Excursion no. 24 from the Jurassic to the Holocene: the palaeoflora and palaeo-ecology of W and S Poland. XIVth International Botanical Congress (Berlin, 1987), s. 41–43.
- BIRKENMAJER K. 1988. Tertiary glacial and interglacial deposits, South Shetland Islands, Antarctica: geochronology versus biostratigraphy (A progress report). *Bull. Polish Acad. Sci., Earth Sci.* **36**(2): 13–145.
- BIRKENMAJER K. 1989. Geochronology and climatostratigraphy of Tertiary glacial and interglacial succession on King George Island, South Shetland Islands. International Workshop on Antarctic Geochronology (München, 26–29 Apr., 1989). Abstracts, s. 11.
- BIRKENMAJER K. 1989. A guide to Tertiary geochronology of King George Island, West Antarctica. *Polish Polar Res.* **10**(4): 555–579.
- BIRKENMAJER K. 1990. Geochronology and climatostratigraphy of Tertiary glacial and interglacial successions on King George Island, South Shetland Islands (West

- Antarctica). *Zentralblatt für Geologie und Paläontologie, Stuttgart* **1**(1/2): 141–151.
- BIRKENMAJER K. 1991. Tertiary glaciation in the South Shetland Islands, West Antarctica: evaluation of data. W: M. R. A. THOMSON, J. A. CRAME, J. W. THOMSON (red.), *Geological Evolution of Antarctica*. Cambridge University Press, Cambridge, s. 629–632.
- BIRKENMAJER K. 1991. Tertiary glacial history of the South Shetland Islands, West Antarctica. 6th International Symposium on Antarctic Earth Sciences (Ranzan-Machi, Japan, 9–13 IX, 1991). Abstracts, s. 58.
- BIRKENMAJER K. 1992. Cenozoic glacial history of the South Shetland Islands and northern Antarctic Peninsula. W: J. LÓPEZ-MARTÍNEZ (red.), *Gelógia de la Antártida Occidental*. III. Congreso Geológico Español & VIII. Congreso Geológico Latinoamericano (Salamanca, España, 1992). *Symposios* **3**: 251–260.
- BIRKENMAJER K. 1995. Tertiary terrestrial and marine glacial/ interglacial palaeoenvironments, King George Island, South Shetland Islands (West Antarctica). VIIth International Symposium on Antarctic Earth Sciences (Siena 10–15 IX 1995). Abstracts, s. 41.
- BIRKENMAJER K. 1997. Tertiary glacial/interglacial palaeoenvironments and sea-level changes, King George Island, West Antarctica. An overview. *Bull. Polish Acad. Sci., Earth Sci.* **44**(3): 157–181.
- BIRKENMAJER K. 1998. Zlodowacenia Antarktydy w kenozoiku (Cenozoic glaciations of Antarctica). *Kosmos* **47**(4): 397–407.
- BIRKENMAJER K. 2001. Mesozoic and Cenozoic stratigraphic units in parts of the South Shetland Islands and Northern Antarctic Peninsula (as used by the Polish Antarctic Programmes). *Studia Geologica Polonica* **118**: 1–188.
- BIRKENMAJER K. 2001. Polish Polar research (an outline). International Council for Science (ICSU), Scientific Committee on Antarctic Research (SCAR), Report, 20 (May 2001), Cambridge, s. 1–5.
- BIRKENMAJER K. 2001. Polish geological research in Antarctica after the *Belgica* expedition. W: H. DECLÉIR, C. DE BROYER (red.), *The Belgica expedition Centennial: Perspectives on Antarctic Science and History*. VUB Brussels University Press, Brussels, s. 235–246.
- BIRKENMAJER K. 2002. Admiralty Bay, King George Island (South Shetland Islands, West Antarctica). Geological Map and Cross-sections, 1:50, 000. Polish Academy of Sciences: Institute of Geological Sciences, Cracow Research Centre & Department of Antarctic Biology, Warsaw.
- BIRKENMAJER K. 2003. Admiralty Bay, King George Island (South Shetland Islands, West Antarctica): a geological monograph. *Studia Geologica Polonica* **120**: 1–74 + geological colour map 1:50,000 (Pls I, II: 2002).
- BIRKENMAJER K., DERKACZ M., LIDNER L., STUCHLIK L. 2008. Sesje terenowe. Stanowisko 1: Szaflary wapiennik – Żwiry wodnolodowcowe zlodowacenia Mindel i starsze osady organiczne. W: XV Konferencja Stratygrafia plejstocenu Polski: Plejstocen Tatr i Podhala – zlodowacenia tatrzańskie (Zakopane 1–5 IX 2008). Państwowy Instytut Geologiczny, Warszawa, s. 149–154.
- BIRKENMAJER K., DUDZIAK J. 1988. Nannoplankton dating of terminal flysch deposits (Oligocene) in the Magura Basin, Outer Carpathians. *Bull. Polish Acad. Sci., Earth Sci.* **34**(1): 1–13.
- BIRKENMAJER K., DUDZIAK J. 1988. Age of Palaeogene flysch in the Pieniny Klippen Belt, Carpathians, Poland, based on calcareous nannoplankton. *Bull. Polish Acad. Sci., Earth Sci.* **34**(1): 15–24.
- BIRKENMAJER K., DUDZIAK J. 1990. Calcareous nannoplankton spectra from Early Tertiary continental and marine tillites of King George Island (South Shetland Islands, Antarctica). *Bull. Polish Acad. Sci., Earth Sci.* **38**(1–4): 1–15.
- BIRKENMAJER K., DUDZIAK J. 1991. Middle to Late Paleocene nannoplankton zones in the Jarmuta Formation, Pieniny Klippen Belt, Carpathians. *Bull. Polish Acad. Sci., Earth Sci.* **39**(1): 47–54.
- BIRKENMAJER K., DUDZIAK J. 1991. Nannoplankton evidence for Tertiary sedimentary basement of the Deception Island volcano, West Antarctica. *Bull. Polish Acad. Sci., Earth Sci.* **39**(1): 93–100.
- BIRKENMAJER K., DUDZIAK J., TOKARSKI A. K. 1988. Palaeogene calcareous nannoplankton from a neptunian dyke in the Low Head Member: its bearing on the age of the Polonez Glaciation in West Antarctica. *Studia Geologica Polonica* **95**: 7–22.
- BIRKENMAJER K., GAŹDZICKI A. 1991. Cenozoic palaeoenvironments and biota, Bransfield Strait area, West Antarctica. Antarctic Science – Global Concerns. SCAR International Conference (23–27 IX 1991, Bremen), Scientific posters. Abstracts, s. 16–17.
- BIRKENMAJER K., GEDL P. 2004. Dinocyst ages of some Jurassic strata, Grajcarek Unit at Sztolnia Creek, Pieniny Klippen Belt (Poland). *Studia Geologica Polonica* **123**: 245–277.
- BIRKENMAJER K., GEDL P. 2007. Age of some deep-water marine Jurassic strata at Mt Hulina, Male Pieniny Range (Grajcarek Unit, Pieniny Klippen Belt, West Carpathians, Poland), as based on dinocyst. *Studia Geologica Polonica* **127**: 51–70.
- BIRKENMAJER K., GEDL P., WOROBIEC E. 2009. Dinoflagellate cyst and spore-pollen spectra from Lower Oligocene Krabbedalen Formation at Kap Brewster, East Greenland. *Polish Polar Res.* [w druku].
- BIRKENMAJER K., OCHYRA R., OLSSON I. U., STUCHLIK L. 1985. Mid-Holocene radiocarbon-dated peat at Admi-

- rally Bay, King George Island (South Shetland Island, West Antarctica). *Bull. Polish Acad. Sci., Earth Sci.* **33**(1–2): 7–13.
- BIRKENMAJER K., OCIEPA A. M. 2008. Plant-bearing Jurassic strata at Hope Bay, Antarctic Peninsula (West Antarctica): geology and fossil-plant description. *Studia Geologica Polonica* **128**: 1–96.
- BIRKENMAJER K., STUCHLIK L. 1975. Early Pleistocene pollen-bearing sediments at Szaflary, West Carpathians, Poland. *Acta Palaeobot.* **16**(2): 113–146.
- BIRKENMAJER K., ŚRODOŃ A. 1960. Interstadiał oryński w Karpatach (Aurignacian Interstadial in the Carpathians). *Biuletyn Instytutu Geologicznego* **150**: 9–70.
- BIRKENMAJER K., ZASTAWNIAK E. 1986. Plant remains of the Dufayel Island Group (Early Tertiary?), King George Island, South Shetland Islands (West Antarctica). *Acta Palaeobot.* **26**(1–2): 33–54.
- BIRKENMAJER K., ZASTAWNIAK E. 1988. Late Cretaceous – Early Tertiary floras of King George Island, West Antarctica: their stratigraphic distribution and palaeoclimatic significance. Symposium ‘Origins and Evolution of the Antarctic Biota’ (London–Cambridge, May, 1988). Abstracts, s. 2.
- BIRKENMAJER K., ZASTAWNIAK E. 1989. Late Cretaceous – early Tertiary floras of King George Island, West Antarctica: their stratigraphic distribution and palaeoclimatic significance. W: J. A. CRAME (red.), *Origins and Evolution of Antarctic Biota. Geological Society, London, Special Publication* **47**: 227–240.
- BIRKENMAJER K., ZASTAWNIAK E. 1989. Late Cretaceous–Early Neogene vegetation history of the Antarctic Peninsula sector, Gondwana break-up and Tertiary glaciations. *Bull. Polish Acad. Sci., Earth Sci.* **37**(1–2): 63–88.
- BIRKENMAJER K., ZASTAWNIAK E. 2005. A new late Palaeogene macroflora from Bellsund, Spitsbergen. *Acta Palaeobot.* **45**(2): 145–163.
- OCIEPA A. M. 2007. Jurassic liverworts from Mount Flora, Hope Bay, Antarctic Peninsula. *Polish Polar Res.* **28**(1): 31–36.
- STUCHLIK L. 1981. Tertiary pollen spectra from the Ezcurra Inlet Group of the Admiralty Bay, King George Island (South Shetland Islands, Antarctica). *Studia Geologica Polonica* **72**: 109–132.
- STUCHLIK L., ZASTAWNIAK E. 1994. Fossil plant assemblages in the Upper Cretaceous and Tertiary of King George Island, South Shetland Islands, West Antarctica. W: 4th European Palaeobotanical and Palynological Conference Heerlen/Kerkrade, The Netherlands, 19–23 September 1994. Abstracts.
- TOKARSKI A. K., DANOWSKI W., ZASTAWNIAK E. 1987. On the age of fossil flora from Barton Peninsula, King George Island, West Antarctica. *Polish Polar Res.* **8**(3): 293–302.
- ZASTAWNIAK E. 1981. Tertiary leaf flora from the Point Hennequin Group of King George Island (South Shetland Islands, Antarctica). Preliminary report. *Studia Geologica Polonica* **72**: 97–108.
- ZASTAWNIAK E. 1990. Late Cretaceous leaf flora of King George Island, West Antarctica. W: E. KNOBLOCH, Z. KVAČEK (red.), *Proceedings of the Symposium ‘Palaeofloristic and paleoclimatic changes in the Cretaceous and Tertiary’*, Prague, August 28th – September 1st, 1989, s. 81–85.
- ZASTAWNIAK E. 1993. Makroskopowe szczątki górnej kredy i trzeciorzędu na Wyspie Króla Jerzego (Południowe Sztetlandy, Zachodnia Antarktyda). W: J. B. FALIŃSKI, Z. MIREK (red.), *Polskie badania geobotaniczne poza granicami kraju. Wiadom. Bot.* **37**(3/4): 217–219.
- ZASTAWNIAK E. 1994. Upper Cretaceous leaf flora from the Błaszczak Moraine (Zamek Formation), King George Island, South Shetland Islands, West Antarctica. *Acta Palaeobot.* **34**(2): 119–164.
- ZASTAWNIAK E. 1998. Szata roślinna późnej kredy i trzeciorzędu Antarktyki Zachodniej. W: A. GAŹDZICKI, K. JAZDZEWSKI (red.), *Ekosystemy polarne. Kosmos* **47**(4): 409–416.
- ZASTAWNIAK E., WRONA R., GAŹDZICKI A., BIRKENMAJER K. 1985. Plant remains from the top part of the Point Hennequin Group (Upper Oligocene), King George Island (South Shetland Islands, Antarctica). *Studia Geologica Polonica* **81**: 143–164.

Ewa ZASTAWNIAK

80. ROCZNICA URODZIN DR JANINY ZIELIŃSKIEJ

80th anniversary of Dr. Janina Zielińska birth

Dr Janina Zielińska w 2009 roku obchodziła jubileusz 80-lecia urodzin. Należy do znanych i cenionych lichenologów polskich.

Urodziła się 26 września 1929 roku. Dzieciństwo i młodość spędziła w Lublinie. Jej rodzice osiedlili się na tzw. Kresach Wschodnich. Ojciec, uczestnik walk o wolną Polskę, jako żołnierz 7-go Pułku Ułanów Lubelskich otrzymał działkę rolną na dalekiej Wileńszczyźnie, koło Dżisny, nad graniczną rzeką Dźwiną, jednocześnie

angażował się w tworzenie polskiej administracji na tych terenach. Tu urodziła się Jubilatka. Po kilku latach rodzina przeniosła się do osady przygranicznej Mikaszewicze, a następnie do Pińska na Polesiu. W mieście tym, w 1936 roku, rozpoczęła Jubilatka naukę w szkole powszechnej. Po wybuchu drugiej wojny światowej na tereny te wkroczyła Armia Czerwona. Ojciec walczył w Armii Polesie generała Franciszka Kleeberga. Dla Polaków zamieszkujących okupowane tereny nastąpił bardzo trudny okres. Rodzina Jubilatki ucieka do krewnych w Warszawie. Dalsze losy dr J. Zielińskiej są ściśle związane z Warszawą. Tu kontynuowała rozpoczętą w Pińsku naukę, najpierw w szkole powszechnej, a następnie w Gimnazjum im. Marii Curie-Skłodowskiej i liceum. Świadectwo dojrzałości uzyskała w 1948 roku.

Studia wyższe odbyła na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym Uniwersytetu Warszawskiego, które ukończyła w 1953 roku uzyskując dyplom magistra filozofii w zakresie botaniki. Już w czasie studiów swoje zainteresowania naukowe ukierunkowuje na porosty (zlicenizowane grzyby). Temat pracy magisterskiej

wykonanej w Zakładzie Systematyki i Geografii Roślin UW, kierowanym wówczas przez prof. Bolesława Hryniewieckiego, dotyczył porostów epifitycznych okolic Warszawy. W czasie studiów rozpoczyna też pracę zawodową jako zastępca asystenta w ówczesnej Wyższej Szkole Pedagogicznej, a następnie w Zakładzie Botaniki Farmaceutycznej Akademii Medycznej w Warszawie, na stanowisku asystenta (1952–1955). Pracę na Uniwersytecie Warszawskim rozpoczęła w 1955 roku, początkowo jako starszy asystent w Ogrodzie Botanicznym, a od października 1957 roku, aż do chwili przejścia na emeryturę, w Zakładzie Systematyki i Geografii Roślin. Swoim zainteresowaniom lichenologicznym pozostała wierna prowadząc badania bioty porostów Puszczy Kampinoskiej. Wyniki przedstawiła w rozprawie doktorskiej pt. „Studium nad porostami (Lichenes) Kampinoskiego Parku Narodowego”, którą obroniła w 1965 roku. Promotorem tej pracy była prof. Alina Skirgiełło.

Dr Janina Zielińska samodzielnie zgłębiała problematykę lichenologiczną. Była bowiem jedynym wówczas lichenologiem na Uniwersytecie Warszawskim, a grono polskich lichenologów ograniczone było w tym czasie zaledwie do kilku osób. W pracy naukowej i zawodowej dr J. Zielińska wykazywała niezwykłą pracowitość, skrupulatność, pedantyczną wręcz dokładność zarówno w badaniach terenowych, jak i podczas przygotowywania publikacji. Problematyka badawcza Jubilatki dotyczy głównie zróżnicowania gatunkowego bioty porostów wraz z towarzyszącymi zagadnieniami ekologicznymi i geograficznymi. Główne opracowanie Jej autorstwa, poświęcone porostom Kampinoskiego Parku Narodowego, mimo upływu czasu, nie straciło na naukowym znaczeniu. Stanowi bowiem bardzo ważny materiał dokumentujący ówczesny stan lichenobioty Parku oraz daje podstawę do współczesnych lichenologicznych badań porównawczych dla oceny zakresu, tempa i kierunków przemian na obszarze prawnie chronionym. W innym opracowaniu poświęconym porostom głazów narzutowych Wysoczyzn Podlaskich, Autorka dokumentuje bogactwo gatunkowe, zbiorowiska, siedliska oraz dynamikę

bioty porostów tego bardzo specyficznego podłoża. Praca ta należy do nielicznych krajowych opracowań dotyczących naskalnych zbiorowisk porostów. We współpracy z Instytutem Ochrony Środowiska dokumentuje stan bioty porostów zlewni Jeziora Łękuw w Puszczy Boreckiej. Wyniki tych badań nie zostały opublikowane, ale cenny materiał zielnikowy został zdeponowany wraz z innymi Jej bogatymi zbiorami porostów w Zielniku Uniwersytetu Warszawskiego (WA). W dorobku naukowym dr J. Zielińskiej na szczególną uwagę zasługuje pionierska w Polsce praca dotycząca grzybów naporostowych pt. *O kilku pasożytach porostów z rodzaju Peltigera Pers.* Jubilatka jest także jedną z nielicznych w kraju Autorką wydawnictwa eksykatoryowego. Przygotowała i wydała dwa fascykule *Plantae Varsavienses exsiccatae*, obejmującego 50 gatunków porostów.

Dr J. Zielińska jest ponadto autorką artykułów popularnonaukowych, haseł encyklopedycznych, licznych recenzji, m.in. dla potrzeb dydaktyki przetłumaczyła z języka niemieckiego obszernie opracowanie pt. *Porosty, mchy, paprotniki* wydane przez Świat Książki z serii Leksykon Przyrodniczy (Warszawa, 1998). Książka ta, bogato ilustrowana kolorowymi fotografiami i rysunkami, jest cenną pozycją popularyzującą tę grupę organizmów.

Szczególne, a jednocześnie pierwszoplanowe miejsce w działalności zawodowej dr J. Zielińskiej zajmowała dydaktyka. Z wielkim zamiłowaniem i zaangażowaniem wypełniała obowiązki nauczyciela akademickiego w Zakładzie Systematyki i Geografii Roślin UW. Prowadziła dla studentów biologii ćwiczenia z systematyki roślin, zajęcia terenowe z botaniki i zajęcia specjalizacyjne w ramach

Ryc. 1. Spotkanie trojga lichenologów (Krempna, 1985 r.). Od lewej: prof. Janusz Nowak, dr Janina Zielińska i prof. Józef Kiszka (fot. H. Wójciak).

Fig. 1. Meeting of three lichenologists (Krempna, 1985). From the left: prof. Janusz Nowak, dr Janina Zielińska and prof. Józef Kiszka (phot. H. Wójciak).

„pracowni półdiennej”. Dużą popularnością wśród słuchaczy cieszył się Jej wykład monograficzny z biologii rozsiewania roślin, a także wykłady i ćwiczenia z biologii wybranych grup roślin. W wypełnianiu swoich obowiązków nauczyciela akademickiego dr J. Zielińska była niezwykle sumienna, obowiązkowa, nie szczędziła czasu dla studentów. Za swoją pracę wyróżniana była wielokrotnie nagrodami i odznaczeniami państwowymi, w tym Złotym Krzyżem Zasługi i Krzyżem Kawalerskim Polonia Restituta.

Przez cały okres swojej pracy naukowo dydaktycznej dr J. Zielińska była członkiem Polskiego Towarzystwa Botanicznego, często aktywnie uczestniczyła w Zjazdach Sekcji Lichenologicznej PTB.

Szanownej Jubilatce składamy wyrazy najserdeczniejszego uznania, życzymy wielu dalszych lat życia w dobrym zdrowiu.

Urszula BIELCZYK,
Stanisław CIEŚLIŃSKI

WYBRANE PUBLIKACJE
DR JANINY ZIELIŃSKIEJ

- ZIELIŃSKA J. 1956. *Trichoglossum hirsutum* (Pers.) Boud. w okolicach Warszawy. *Fragm. Flor. Geobot.* **2**(1): 167–172.
- ZIELIŃSKA J. 1959. Porosty rezerwatu „Dębina“ koło Warszawy. *Fragm. Flor. Geobot.* **5**(3): 475–486.
- ZIELIŃSKA J. 1961. *Plantae Varsavienses exsiccatae* – Porosty Kampinoskiego Parku Narodowego, Fasc. I (1–25), Fasc. II (26–50). Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- ZIELIŃSKA J. 1963. O kilku pasożytach porostów z rodzaju *Peltigera* Pers. *Monogr. Bot.* **15**: 427–432.
- ZIELIŃSKA J. 1967. Porosty Puszczy Kampinoskiej. *Monogr. Bot.* **24**: 1–130.
- ZIELIŃSKA J. 1969. Porosty rezerwatu Starożyn. *Acta Mycol.* **5**: 135–148.
- ZIELIŃSKA J. 1980. Porosty głazów narzutowych Wysoczyzn Podlaskich. *Acta Mycol.* **16**(2): 257–272.
- CIEŚLIŃSKI S., ZIELIŃSKA J. (red.) 1994. Materiały do flory porostów Puszczy Knyszyńskiej. *Fragm. Flor. Geobot. Ser. Polonica* **1**: 49–61.

145 ROCZNICA URODZIN
PROF. JÓZEFA PACZOSKIEGO (1864–1942)

145th anniversary of Prof. Józef Paczoski's birth

Ryc. 1. Józef Paczoski (okres chersoński; z kolekcji doc. Zdzisławy Wójcik).

Fig. 1. Józef Paczoski (Kherson period; from the collection of assoc. prof. Zdzisława Wójcik).

Profesor Józef Konrad Paczoski urodził się wg różnych źródeł 26 lub 27 listopada (8 grudnia) 1864 roku w Białogrodce, pow. zasławski (dziś ukraińska Ukraina), w rodzinie polskiej. Był najstarszym synem Konrada, uczestnika powstania styczniowego i Ludwicy Wiemuth.

Naukę szkolną rozpoczął w 1876 r. w realnym gimnazjum w Równem, po czym przeniósł się do szkoły o profilu rolniczo-ogrodniczym w Humaniu, której jednak nie ukończył, podobnie jak sformalizowanej edukacji akademickiej. Był więc samoukiem o niezwykłych przymiotach umysłu, wśród których dla pracy twórczej szczególnie istotną rolę odgrywała niezawisłość, niepokorność i wybitna indywidualność.

Na zainteresowania Paczoskiego żywą przyrodą olbrzymi wpływ miał gimnazjalny nauczyciel i zarazem pasjonat botaniki – Władysław J. Skrobiszewski. Z tego zapewne względu, już na początku dorosłego życia, przez kilka kolejnych sezonów wegetacyjnych (1882–1886) podejmuje intensywne badania nad florą humańszczyzny, których wymiernym efektem staje się pierwsza praca wydana drukiem w 1887 r. („Oчерки флоры окрестностей г. Умани Киевской губернии”). Młody podówczas Paczowski ujawnia w niej swój talent i nieprzeciętną wiedzę florystyczną. Na stosunkowo niewielkim terenie stwierdza występowanie aż 979 gatunków roślin naczyniowych, a także wyszczególnia dane o 39 gatunkach sinic i glonów, 20 gatunkach mchów, 2 wątrobowców oraz 22 porostów i 20 grzybów. Bardzo dobra znajomość form roślinnych i wnikliwość

badawcza pozwala też na opisanie nowego dla nauki taksonu (var. *collina*) w obrębie *Potentilla alba*.

W omawianej pracy uwagę zwraca uwzględnianie zmienności wewnątrzgatunkowej, która staje się niejako „znakiem firmowym” późniejszych flor, przy stale pogłębiających się taksonomicznych, chorologicznych i ekologicznych przypisach, wynikających z przemysłów Paczoskiego.

Podstawę materiałową flory humańszczyzny stanowi nad wyraz bogata kolekcja zielnikowa (zweryfikowana przez I. F. Schmalhausena!) obejmująca około 1800 arkuszy, z czego 1100 przekazuje do dyspozycji Kijowskiemu Towarzystwu Przyrodniczemu. Po przeniesieniu się w 1887 r. do Kijowa, swoje umiejętności florystyczne doskonalili w uniwersyteckiej katedrze

Ryc. 2. Kuratorzy Koła Naukowego Przyrodników Uniwersytetu Poznańskiego – prof. Józef Paczowski (w latach 1926–1931) i prof. Jan Grochmalicki (1921–1926) – w otoczeniu członków i sympatyków organizacji (1929; z archiwum Karola Latowskiego).

Fig. 2. Curators of the Scientific Circle of Naturalists of the University of Poznań – prof. Józef Paczowski (in the years 1926–1931) and prof. Jan Grochmalicki (1921–1926) – surrounded by the members and supporters of this organization (1929; from the archive of Karol Latowski).

Ryc. 3. Józef Paczoski (u schyłku życia).

Fig. 3. Józef Paczoski (in the evening of his life).

botaniki u boku I. F. Schmalhausena, a faunistyczne pod kierunkiem M. W. Bobreckiego. W okresie „kijowskim” (1888–1894) podejmuje intensywne prace badawcze, m.in. formacji stepowych południowej Rosji, ogłaszając drukiem szereg ważnych prac. Wiosną 1894 r. zatrudnia się w ogrodzie botanicznym w Petersburgu, a w latach 1895–1897 przyjmuje obowiązki asystenta w Katedrze Botaniki Wyższej Szkoły Rolniczej w Dublanach koło Lwowa.

W 1897 r. przenosi się do Chersonia, gdzie obejmuje posadę gubernianego entomologa z celem rozpoznania biologii szkodników upraw polowych i podjęcia próby skutecznego ich zwalczania. Szybko przyrastające zbiory owadów umożliwiają utworzenie Muzeum Entomologicznego, a po włączeniu kolekcji własnych i innych badaczy (ryb, ptaków, ssaków, zielników, minerałów) oraz literatury – powstaje Muzeum Przyrodnicze, któremu Paczoski dyktuje do 1922 r. Etap chersonski to okres niezwykle bogaty, zarówno pod względem

działalności naukowo badawczej (prace faunistyczne i geobotaniczne), popularyzatorskiej (rozliczne artykuły krzewiące wiedzę o szkodnikach zwierzęcych, dotyczące biologii i ekologii chwastów segetalnych, czy prelekcje dla służb agrotechnicznych południowej Rosji), a także dydaktycznej, prowadzonej od 1918 r. na Wydziale Nauk Rolniczych miejscowego Instytutu Politechnicznego (wykłady z morfologii roślin i fitosocjologii). W latach 1917–1923 utrzymuje kontakty ze znanym na całym świecie rezerwatem stepowym Askania-Nova, początkowo za sprawą prac badawczych szaty roślinnej, a później jako komisarz i kierownik naukowo-administracyjny działu botanicznego.

Jesienią 1923 r. Paczoski przystaje na propozycję objęcia kierownictwa ówczesnego rezerwatu leśnego w Białowieży. Plonem tego pobytu są rezultaty natychmiast podjętych prac badawczych, przedsięwziętych w nowej rzeczywistości przyrodniczej – niemal pierwotnego kompleksu leśnego. Przy użyciu metody biometrycznej, nowatorsko ujmując dynamikę i sezonową rytmikę roślinności leśnej. Z białowieskich badań znaczenie mają nie tylko stworzone modele teoretyczne, odkrywcze wnioski płyną również do praktycznego stosowania w racjonalnej przyrodniczo gospodarce leśnej.

Ostatni etap drogi życiowej Józefa Paczoskiego związany jest z Uniwersytetem Poznańskim, w którym od lutego 1925 r. zostaje zatrudniony na stanowisku profesora zwyczajnego wraz z powierzeniem mu kierownictwa Katedry Systematyki i Socjologii Roślin. W marcu tegoż roku Prezydent Rzeczypospolitej mianuje Józefa Paczoskiego profesorem zwyczajnym systematyki i geografii roślin. Na początku lat 30. XX wieku odbywa pracowite wyprawy naukowe na Półwysep Bałkański do Jugosławii (1929) i Bułgarii (1930–1932), rezultatem których jest nad wyraz bogaty zbiór zielnikowy oraz szereg ważnych publikacji. Po perturbacjach z zatrudnieniem, kupuje gospodarstwo rolne w Sierosławiu, w którym zakłada doświadczalny sad drzew owocowych i prowadzi badania nad mrozoodpornością. Umiera nagle 14 lutego 1942 r. Pochowany zostaje na pobliskim cmentarzu w Lusowie.

Staraniem botaników z Oddziału Poznańskiego Polskiego Towarzystwa Botanicznego, w 1959 r. prochy Paczoskiego przeniesiono na zabytkowy Cmentarz Zasłużonych Wielkopolan w Poznaniu, mieszczący się na tzw. Wzgórzu św. Wojciecha. Bardziej szczegółowy życiorys przedstawiono w kilku innych opracowaniach (m.in. Puzanov, Gold 1965, Czubiński 1967, Dzięczkowski 1979, Bezlucka 2009).

Dzięki pracom badawczym prowadzonym m.in. na stepach przyczarnomorskich, a także na Wołyniu, Polesiu, w Besarabii czy na Bałkanach, stał się Paczoski świetnym, niezrównanym znawcą europejskiej flory liczącej kilka tysięcy gatunków od Kaukazu po Bałkany, od Litwy przez Polskę, Ukrainę aż po Krym. Ukoronowaniem tych naukowych peregrynacji, w połączeniu z ogromem wiedzy geobotanicznej, są dwie monografie. Pierwsza z nich – „Flora

Polesja i przilegających doń miejscowości” – wydana została w trzech częściach w latach 1897–1900. Druga z kolei – „Khersonskaja Flora” jest dwuczęściowa i ma nietypową historię, bowiem tom pierwszy (zawierający paprotniki, nagozalążkowe i jednoliścienne) ukazał się w roku 1914. Prace nad tomem drugim z dwuliściennymi ukończył Paczoski w Chersoniu około 1920 r., jednakże jego rękopis (liczący 2000 stron!) przeleżał w archiwach miejscowego muzeum przyrodniczego do 1999 r., kiedy to został odnaleziony i pokazany uczestnikom odbywającego się wówczas III seminarium poświęconym Paczoskiemu. Uznano wówczas za konieczne jego opublikowanie. Po uzgodnieniach i otrzymaniu od chersonskich przyjaciół w 2001 r. kserokopii tego dzieła, rozpoczęło się żmudne odczytywanie rękopisu. Tom drugi flory ukazał się w maju 2008 r. w wersji oryginalnej (po rosyjsku), wydany przez

Ryc. 4. Audytorium im. Józefa Paczoskiego i tablica pamiątkowa w Collegium Biologicum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

Fig. 4. Auditorium of Józef Paczoski and the memorial plaque in the Collegium Biologicum of the Adam Mickiewicz University in Poznań.

Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu pod redakcją Karola Latowskiego. Ciekawostką jest przedmowa napisana w Poznaniu, opatrzona datą 20 marca 1931 r. (sic!). W tomie tym charakterystyki gatunków są rozbudowane, i zwykle tym obszerniejsze, im dany gatunek odznacza się większym zakresem zmienności lub, gdy taksonomicznie jest krytyczny. Diagnostycznym opisom towarzyszą liczne i niekiedy bardzo obszerne przypisy, które na dobrą sprawę mogą być uznane za małe rozprawki. Łącznie w tej monografii jest ich 620!

Rozgłos i sławę przyniosła Paczoskiemu praca z 1910 r. „Osnownye cherty razvitiya flory jugo-zapadnoi Rosii”, którą uhonorowano prestiżowym wyróżnieniem Petersburskiej Akademii Nauk, a także trzynomowe dzieło „Opisanie rastitelnosti Khersonskoi gubernii” (I – Lesa, II – Stepi, III – Plavni, peski, solonchaki, sornye rastenija), którego drugą część poświęconą stepom, nagrodziło Moskiewskie Towarzystwo Przyrodników. Znakomite rezultaty zawarte w tym dziele sprawiły, że Paczoskiego powszechnie uznano za najlepszego znawcę szaty roślinnej europejskich stepów i jednego z najwybitniejszych florystów. Wyznacznikiem rozległej wiedzy florystycznej i taksonomicznej, dotyczącej zwłaszcza roślin naczyniowych, są liczne gatunki i taksony niższej rangi, które Paczoski opisał jako nowe dla nauki. Są to: *Agropyron repens* subsp. *pseudocaesium*, *Arenaria graminifolia* var. *glabra*, *Asparagus officinalis* var. *jergenicus*, *Asperula taurica*, *Centaurea hypanica*, *Cerastium Schmalhauseni*, *C. ucrainicum*, *Corydalis angustifolia* var. *ramosa*, *C. solida* var. *pauciflora*, *Cytisus Skrobiszewski*, *C. biflorus* var. *borysthenticus*, *Dianthus guttatus* subsp. *falz-feinii*, *Genista scythica*, *Melandrium astrachanicum*, *Juncus acutus* var. *tyraicus*, *Nepeta ucrainica* var. *parviflora*, *Onobrychis gracilis* var. *longeaculeata*, *Papaver albiflorum*, *Ranunculus serotinus*, *R. Zapalowiczii*, *Stipa pennata* for. *sabulosa*.

Nie wszystkie opisane taksony, co zrozumiałe, utrzymały swój pierwotny status. Warto więc odnotować, że Paczoski potrafił być wobec siebie krytyczny, a dokumentuje to przypisem na temat *Ranunculus serotinus* w III tomie *Flory*

Polski (1927). Pisze mianowicie, że opisany gatunek nie jest – jak początkowo mniemał – endemitem zachodniego Podola, a formą powtórnie zakwitającą, co zdarza się u jaskrowatych, jak np. obserwowane nad dolnym Dnieprem ponowne kwitnienie *Caltha palustris*.

Natomiast epitety utrwalające Jego nazwisko w nomenklaturze taksonomicznej niezbitnie świadczą o wielkim uznaniu, jakim cieszył się w środowisku naukowym. Ze zrozumiałych względów eponimy dotyczą przede wszystkim roślin naczyniowych (*Allium Paczoskianum*, *Centaurea Paczoskii*, *Cytisus Paczoskii*, *Corydalis Paczoskii*, *Gagea Paczoskii*, *Hieracium Paczoskianum*, *Jurinea Paczoskiana*, *Lamium Paczoskianum*, *Onobrychis Paczoskiana*, *Pyrethrum Paczoskii*, *Veronica Paczoskiana*), ale pojawiają się także wśród grzybów (*Penicillium Paczoskii*) i entomofauny w postaci nowego rodzaju w obrębie rodziny mszycowatych (*Paczoskia*).

Paczoski od podstaw stworzył i wyodrębnił nową dyscyplinę botaniczną – fitosocjologię, naukę o silnych związkach z ekologią. Pierwsze swoje uwagi na temat tej nauki (nazywa ją początkowo „florologią”, jako analogiczną do „socjologii”) zapisał w pracy z 1891 r. („Stadii razvitiya flory”), natomiast obecnie używaną nazwę stosuje w pracy opublikowanej po polsku w 1896 r. (*Życie gromadne roślin*), w której dokładniej określa zakres badań, objaśnia podstawowy obiekt badawczy jakim jest asocjacja (= formacja) roślinna, czyli jednorodny fragment roślinności, omawia zagadnienia jej struktury i procesów rozwojowych.

Nie sposób pominąć publikacyjnych osiągnięć dydaktycznych w wydaniu akademickim. Po kilkuletnich wykładach na politechnice chersońskiej, Paczoski wydaje drukiem ważne podręczniki. Najpierw w 1919 r. ukazuje się „Morfologija rastenij”, a dwa lata później pionierski podręcznik do nauki o zbiorowiskach roślinnych „Osnovy fitosociologii”. W czasie pracy na Uniwersytecie Poznańskim, publikuje Paczoski w języku polskim. Cennym opracowaniem podręcznikowym jest *Wstęp do fitogenji* (1929), w którym określa fitogenię jako naukę o strukturze i funkcjonowaniu jednostek

Ryc. 5. Symboliczne odsłonięcie tablicy pamiątkowej (od lewej: prof. Stanisław Balcerkiewicz, prof. Andrzej Lesicki – Dziekan Wydziału Biologii i prof. Karol Latowski).

Fig. 5. Symbolic unveiling of the memorial plaque (from the left: prof. Stanisław Balcerkiewicz, prof. Andrzej Lesicki – the Dean of the Department of Biology, and prof. Karol Latowski).

genetycznych. Za fundament tej nauki uważa zmienność i procesy dziedziczenia tych jednostek, wskazując na przedmiot badań jako na istotne kryterium przyjętej klasyfikacji. Proponuje, aby istniejące w przyrodzie trzy kategorie (poziomy organizacyjne) objąć oddzielnymi dyscyplinami: fitologią – badania indywidualnych (osobników); fitogenią – zajmującą się ugrupowaniami osobników, czyli gatunkami oraz fitosocjologią – obejmującą kompleksy gatunków.

Cały wachlarz własnych przemyśleń, ujętych w oryginalne idee i koncepcje, prezentuje w książce *Podstawowe zagadnienia geografii roślin* (1933). Omówione w niej zagadnienia nie tyle mają charakter podręcznikowy, co wymiar traktatu, zgłębiającego zwłaszcza uwarunkowania epiontologiczne cyklu życiowego

zasięgów. Proces tego zjawiska ujmuje Paczoski dynamicznie, dyskutując nie tylko naturę właściwości powierzchni ziemi jako tła, ale środowisko fitosocjalne i odbywające się tam wszelkie możliwe regulacje. W dziele tym znamioną właściwością są również przypisy, rozszerzające dyskusję o poglądy innych autorów lub wyjaśniające własne stanowisko.

TEORIA PANTOPIZMU. Paczoski na trwałe zapisał się w teoretycznych rozważaniach, dotyczących genetyki i dynamiki arealów (= zasięgów, a w ówczesnym zapisie „zasięgów”). Zasięg, czyli *area geographica*, to według Paczoskiego podstawowe pojęcie w geografii roślin. Jeśli zasięgi interpretować na podstawie migracyjnego tworzenia się zasięgu, to powinny one mieć zarys kolisty. Okazuje się jednak, że

w warunkach Eurazji zasięgi są najczęściej rozciągnięte równoleżnikowo i przedstawiają się jako figury mniej więcej elipsoidalnie. Bywają jednak zasięgi bardziej skomplikowane, będące funkcją zasięgu macierzystego, działania czynników historycznych (np. zmian klimatycznych, orograficznych), a także biologicznej natury danego gatunku. Okoliczności takie przynajmniej po części zdają się tłumaczyć różnej wielkości rozłączenia, czyli tzw. dysjunkcje, polegające na rozerwaniu jednolitego zasięgu na dwa lub więcej ośrodków.

Sformułowanie swoich oryginalnych poglądów na genezę zasięgu wiąże Paczoski z koniecznością uznania tego procesu, jako toczącego się w czasie i przestrzeni geograficznej. W przebiegu specjacji niemałe znaczenie przypisuje czynnikom wpływającym na dynamikę tego procesu. Pierwsze założenia nowych poglądów na powstawanie zasięgu opracowuje Paczoski w 1900 r., nazywając je początkowo ideą pantopizmu, później regułą pantopizmu, by ostatecznie w 1929 r. (*Wstęp do fitogenji*) nadać jej nazwę teorii pantopizmu. Teorię pantopizmu prezentuje na tle krytycznej analizy dotychczasowych koncepcji, tj. monotopizmu i politopizmu. Istotnym elementem stworzonej teorii pantopizmu jest zdefiniowanie granicy zasięgu. Twórca teorii uważa, że granica zasięgu jest funkcją danej jednostki genetycznej (np. rasy, gatunku) i działających na nią sił oporu środowiska. Zależności te Paczoski ujmuje w następującej formule matematycznej: $Z = f(o, s, h)$, gdzie Z – zasięg, o – organizm (tu roślina), s – stosunki socjalno-roślinne, h – czynnik historyczny. Jeśli roślina przezwycięża ten opór, wówczas przestrzeń ta należy do zasięgu (+ Z), a przy równowadze tych sił tworzy się granica zasięgu. Jeśli jednak opór środowiska jest większy od możliwości rośliny – przestrzeń dla danej jednostki (rasy, gatunku) jest niedostępny i znajduje się ona poza zasięgiem (- Z).

Pantopiczne powstawanie nowych jednostek odbywa się równocześnie na dużym albo nawet na całym obszarze zasięgu macierzystego. W myśl tej teorii „cykl życiowy” każdego zasięgu składa się z trzech faz (etapów):

1 – nowy zasięg, a więc i nowy gatunek, powstaje w obrębie zasięgu macierzystego;

2 – rozwój zasięgu jest funkcją potencjału bioekologicznego powstałego gatunku;

3 – dalszy los zasięgu zależy od zmieniających się warunków środowiska, które z reguły zmieniają się szybciej niż dany gatunek, co powoduje kurczenie się zasięgu.

Te trzy fazy odpowiadają powstaniu, rozwijaniu się i zanikaniu gatunku, a tym samym i zasięgu. Rozwinięciem omawianych rozważań jest stwierdzenie, że „cykl życiowy zasięgu” nie da się tylko wytłumaczyć czynnikami historycznymi i ekologicznymi. Decyduje o tym ponadto wielkość zasięgu i mobilność odnawiania się gatunku, tj. tworzenie diaspor zdolnych przełamać granicę zasięgu.

KONCEPCJA SUBSTYTUCJI. Możliwy mechanizm substytucji szkicuje najpierw we *Wstępie do fitogenji*, a także w wydanej już po śmierci pracy – *Bioindukcja w państwie roślinnym* (1947). Paczoski uważa, że źródłem pantopizmu i powiązanej z nią substytucji można dopatrywać się w obserwowanej przez niego powtarzalności określonych zmian. Na poparcie takiego poglądu Paczoski przytacza szereg przykładów powtarzalnej różnobarwności kwiatów u roślin (4 rasy barwne układające się geograficznie u *Anemone ranunculoides*), a zwłaszcza dwubarwności w obrębie tego samego gatunku, np. kwiaty białe i różowe u *Corydalis cava*, czy *Polygala comosa*, kwiaty czerwone i żółte u *Tulipa schrenkii*. Zdaniem Paczoskiego zmienność organizmów odbywa się utartymi drogami, co pozwala na zauważenie występujących prawidłowości. Jeśli dany gatunek posiada szereg odmian (ras), to gatunek z nim spokrewniony odznacza się często analogiczną zmiennością. Tak opisane zjawisko nazywa rasami równoległymi. Podobnie wyglądające rośliny, mogą mieć odrębny genotyp, względnie mogą być modyfikacjami, ale mogą również być ustalone dziedzicznie. Paczoski sugeruje, że te modyfikacje w pewnych warunkach są zamieniane przez tak samo wyglądające mutacje, które nazywa genokopiami, natomiast proces podstawiania modyfikacji przez te genokopie określa jako substytucję. Inaczej mówiąc,

w obrębie populacji modyfikacyjnej mogą co jakiś czas pojawiać się osobniki o takimż wyglądzie, lecz o cesze utrwalonej dziedzicznie. W sytuacji utrwalonych warunków „osobniki modyfikacyjne – jak pisze Paczoski – mogą być w końcu całkowicie zastąpione przez te swoje kopie mutacyjne” (1947). Uważa przy tym, że brak powszechnego występowania takich faktów nie jest wcale dowodem przeciwko stworzonej regule równoległości zmian, bo może ona być fenomenem potencjalnym. Zaprezentowane w teorii substytucji poglądy Paczoskiego na mechanizm przemiany taksonów, nie pozwalają na wyrażenie jednoznacznej opinii co do jej poprawności i słuszności. Sprawia to zbyt skromny zakres danych podstawowych, z jakim pomimo współczesnego postępu wiedzy mamy do czynienia.

Na tle rozpowszechnionej opinii o wybitności J. Paczoskiego, może zrodzić się pytanie o główne tego oznaki. Trzeba więc z całą mocą podkreślić, że był prawdziwym tytanem pracy, zarówno tej kameralnej, jak i prowadzonej w żywej przyrodzie, i to niezależnie od aktualnego, krótszego bądź dłuższego miejsca pobytu, a także niezależnie od warunków bytowych. Każda ekspedycja naukowa przynosiła zawsze bogate materiały w postaci zielnika i kończyła się znaczącą publikacją. Nawet krótkie pobyty i postoje w trakcie dłuższych podróży znajdują również swoje odbicie w zbiorach, pozwalając tym samym na wierne odtwarzanie trasy i odwiedzanych miejsc. Kolekcje Paczoskiego są imponujące. Zbiory zielnikowe oceniam na ponad 48 000 arkuszy zielnikowych, z czego najbogatsza kolekcja znajduje się w muzeum chersońskim (22 300 arkuszy), a pozostałe zdeponowane są w herbarium poznańskim (POZ – 10 000 arkuszy, zebranych w trakcie badań szaty roślinnej Bułgarii i Jugosławii), Kijowa (3700 arkuszy) i Odessy (kilkaset arkuszy). Duplikaty przesłane do zielników St. Pteresburga, Symferopola i Lwowa sam Paczoski ocenia na ok. 12 000 arkuszy. Ponadto Paczoski zgromadził unikalną kolekcję karpologiczną (ok. 1000 próbek) oraz liczne okazy owadów, ryb i ptaków, które przechowuje muzeum chersońskie.

Natura obdarzyła Paczoskiego szeregiem talentów i unikalnych przymiotów: był nadzwyczaj pracowity, zamiłowany i bez reszty oddany pracy naukowej. Odznaczał się niezwykłą wprost spostrzegawczością i doskonałą pamięcią. Cały swój życiowy багаż doświadczeń i bogatych obserwacji umiejętnie wplatał w uogólnienia i oryginalne koncepcje. Pozostawiona przez J. Paczoskiego spuścizna naukowa odznacza się ogromnym, twórczym rozmachem, łatwością spostrzegania istotnych zależności, głębią podejmowanych analiz, oryginalnym, filozoficznym podejściem.

Uznanie dla wybitnych zasług naukowych sprawiło, że Józef Paczoski został obdarzony kilkoma, szczególnie znaczącymi honorami. W 1926 r. Uniwersytet Poznański nadaje Józefowi Paczoskiemu najwyższe wyróżnienie akademickie – doktora filozofii honoris causa, a w 1937 r. takim samym zaszczytem obdarza go Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie za zasługi dla leśnictwa. Starania Uniwersytetu Odeskiego im. I. I. Miecznikowa o nadanie tego honorowego tytułu zniweczyła II wojna światowa.

W 1930 r. Polskie Towarzystwo Botaniczne nadało J. Paczoskiemu godność członka honorowego, a dwa lata później wydano specjalny zeszyt *Acta Societatis Botanicorum Poloniae*, z okazji jubileuszu 45-lecia Jego pracy naukowej.

Bogata naukowa spuścizna publicystyczna J. Paczoskiego oceniana jest na 250–300 publikacji (m.in. Puzanov, Gold 1965, Czubińska, Krotoska 1967, Dzieczkowski 1979, Melnik 2003). Okazuje się jednak, że wcale nie jest to całkowity, upowszechniony drukiem dorobek naukowy Paczoskiego. Najnowsze, bardzo skrupulatne badania Beżluckiej (2009) z Chersonia (Ukraina) nad drogą życiową i działalnością naukową J. Paczoskiego wykazały, że kompletny dorobek naukowy obejmuje co najmniej 350 opublikowanych pozycji. Beżlucka (inf. ustna z 2009 r.) uważa ponadto, że odnalazła kolejny, niepublikowany artykuł – 28 stronicowy rękopis zatytułowany „Zakon optimuma”.

Czy i jakimi zatem sposobami czcimy wspólnie pamięć o tym niepospolitym uczonym? Odpowiedź jest tu twierdząca z dodaniem,

Ryc. 6. Wieniec od leśników rosyjskich, złożony na grobie Józefa Paczoskiego przez delegację IX Międzynarodowej Konferencji Młodych Uczonych „Lasy Eurazji – Lasy Polski” Od lewej: Piotr G. Melnik (Państwowy Moskiewski Uniwersytet Leśnictwa, Moskwa), Karol Latowski (Uniwersytet im. A. Mickiewicza, Poznań), Andrzej Lewandowski (Instytut Dendrologii, Polska Akademia Nauk, Kórnik), Wiktor W. Blinow (Dyrektor Głównego Zarządu Agencji Lasów Rejonu Czelabińskiego, Czelabinsk).

Fig. 6. A wreath from the Russian foresters, laid on the grave of Józef Paczoski by the delegation of the IX International Conference of Young Scientists “Eurasian Forests – Polish Forests.” From the left: Piotr G. Melnik (Moscow State Forest University, Moscow), Karol Latowski (Adam Mickiewicz University, Poznań), Andrzej Lewandowski (Institute of Dendrology, Polish Academy of Sciences, Kórnik), and Wiktor V. Blinov (Director of the Chelyabinsk Region Forestry Agency, Chelyabinsk).

że czynimy to w różny sposób. Pamiątkowe głazy znajdują się w Białowieskim Parku Narodowym i w Ogrodzie Botanicznym UAM w Poznaniu. Co jakiś czas ukazują się okolicznościowe artykuły omawiające drogę życiową i osiągnięcia tego wielkiego uczonego i niepospolitego biologa. Spośród nich na podkreślenie zasługują artykuły w wydawnictwach zagranicznych (m.in. Maycock 1967, Bojko 1986, 1995, Daszkiewicz 2004), a także notki w najnowszych podręcznikach z ekologii (Barbour et al. 1999).

Z ważnych imprez wymienić trzeba międzynarodowe konferencje poświęcone Józefowi Paczoskiemu. Do stałego kalendarza wpisane są już

naukowe seminaria odbywające się w odstępach 5-letnich w Chersoniu. Pierwsze miało miejsce w 1989 r.,¹ a ostatnie na przełomie września i października 2009 r.²

Podobnym charakterem odznaczała się IX Międzynarodowa Konferencja Młodych

¹ Por. BALCERKIEWICZ S., LATOWSKI K. 1990. Pierwsze Naukowe Seminarium poświęcone pamięci Józefa Paczoskiego *Paczoski i współczesność* (Chersoń, 25–29.XI.1989). *Wiad. Bot.* 34(2): 32–33.

² Por. LATOWSKI K. 2009. V Botaniczne Seminarium Pamięci Józefa K. Paczoskiego – Międzynarodowa Konferencja Naukowa (Cherson, Ukraina, 28 września – 1 października 2009). *Wiad. Bot.* 53(3/4): 148–152.

Uczonych „Eurasian Forest – Polish Forest” (24–30 V 2009), którą poświęcono 145 rocznicy urodzin Józefa Paczoskiego. Uroczyste rozpoczęcie konferencji i sesja plenarna odbyły się w budynku Collegium Biologicum UAM w Poznaniu, w sali wykładowej im. Józefa Paczoskiego (Melnik 2009). W części plenarnej, na zaproszenie organizatorów, wygłoszony został referat pt. „Remarks on general biological theories of Józef Paczowski” (K. Latowski).

Wzruszającym akcentem pierwszego dnia tej konferencji, było złożenie pięknego wienca na grobie Józefa Paczoskiego. Przywieziony z Moskwy wieniec od Państwowego Moskiewskiego Uniwersytetu Leśnego i uczonych Rosji złożyła oficjalna delegacja na czele z przewodniczącym Komitetu organizacyjnego wspomnianej konferencji – prof. P. G. Melnikiem.

Trwałą formę czczenia pamięci przyjęło muzeum przyrodnicze w Chersoniu, gdzie od wielu lat udostępniona jest zwiedzającym „Komnata Jj. K. Pachoskogo” bogato wyposażona w podręczną biblioteczkę z ówczesną fachową literaturą, pomoce naukowe i osobiste pamiątki. Czynione są też starania u miejscowych władz administracyjnych o nazwanie tego muzeum imieniem Józefa Paczoskiego.

Na forum krajowym uroczysty i wielowątkowy charakter miała sesja naukowa w Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, zorganizowana przez uniwersyteckich botaników w 1964 r. z okazji setnej rocznicy urodzin Józefa Paczoskiego. Poznańscy naukowcy wygłosili kilka referatów, w których oprócz naukowego życiorysu, omówiono Jego poglądy na procesy ewolucji roślin, przeanalizowano pionierski wkład w stworzenie nowej nauki – fitosocjologii; scharakteryzowano osiągnięcia z obszaru systematyki i geografii roślin, a także przedstawiono zasługi dla leśnictwa i nowoczesnej ochrony przyrody. Teksty tych wystąpień zostały opublikowane (Czubiński 1967).

W 2006 r. Sekcja Geobotaniki Polskiego Towarzystwa Botanicznego zorganizowała w Warszawie jednodniowe seminarium pt. „Profesor Józef Paczowski i Jego dzieło.” Referaty omawiające wybrane aspekty twórczości naukowej

Paczoskiego wygłosili botanicy z ośrodka poznańskiego (S. Balcerkiewicz i K. Latowski), a także warszawskiego (W. Matuszkiewicz) i krakowskiego (J. Szwaagrzyk). W seminarium udział wzięło liczne grono botaników z wielu ośrodków akademickich Polski, a wśród nich Nestorka – doc. Zdzisława Wójcik, jedyna żyjąca osoba, która studiowała botanikę pod kierunkiem profesora Paczoskiego!

Szczególnie podniosły charakter miała uroczystość, która odbyła się 30 maja 2008 r. w nowym gmachu Wydziału Biologii UAM. Po kilkuletnich staraniach, przeplatanych dyskusją z pracownikami, najpierw Rada Wydziału Biologii, a potem Senat Uniwersytetu podjęły uchwałę o nadaniu reprezentacyjnej sali wykładowej (tzw. auli) w Collegium Biologicum (Campus Morasko) nazwy „Audytorium im. Józefa Paczoskiego”. Uroczystość zaszczylił JM Rektor Uniwersytetu im. A. Mickiewicza – prof. dr hab. Stanisław Lorenc, władze Dziekańskie, Dyrekcja Instytutu Biologii Środowiska, liczne grono pracowników i studenci. Wygłoszono dwie prelekcje: „Droga życiowa i dzieło Józefa Paczoskiego” (K. Latowski) oraz „Kilka myśli Paczoskiego i o Paczoskim” (S. Balcerkiewicz). Kulminacyjnym punktem uroczystości było symboliczne otwarcie Audytorium przez odsłonięcie pamiątkowej, mosiężnej tablicy z grawerunkiem portretu Józefa Paczoskiego i napisem:

JÓZEF PACZOSKI (1864–1942)

Profesor Uniwersytetu Poznańskiego, dr honoris causa Almae Matris Posnaniensis i Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie.

Biolog i filozof przyrody o wybitnie twórczym umyśle. Autor teorii biologicznych oraz oryginalnych idei i koncepcji geobotanicznych. Twórca fitosocjologii. Uczony wielkiej miary o ogromnym dorobku naukowym, zwłaszcza w zakresie taksonomii, fitogeografii, ekologii roślin i ochrony przyrody.

Spoczywa na Cmentarzu Zasłużonych Wielkopolan, na Wzgórzu św. Wojciecha w Poznaniu

Po tej ceremonii, uczestnicy mieli możliwość obejrzenia wystawy towarzyszącej głównej

uroczystości, eksponowanej w Wydziałowej Bibliotece, a nazwanej „Paczoskiana”. Jej wyróżnikiem była ciekawa aranżacja wykorzystanych publikacji, fotografii, arkuszy zielnikowych oraz zachowanych pamiątek związanych z prof. Józefem Paczoskim. Całość tej prezentacji przygotował personel Biblioteki Wydziałowej, przy walnym udziale mgr Barbary Baranowskiej.

Paczoski całe swoje pracowite życie służył nauce, której się bez reszty poświęcił. Tworzył wszędzie tam, gdzie przyszło mu pracować. Jest niedoścignętym wzorcem, któremu według mnie wieloma przymiotami dorównywał tylko Jego Następca w Puszczy Białowieskiej – śp. profesor Janusz B. Faliński.

LITERATURA (wybór)

- BARBOUR M. G., BURK J. H., PITTS W. D., GILLIAM F. S., SCHWARTZ M. W. 1999. *Terrestrial plant ecology*. 3rd ed. An imprint of Addison Wesley Longman, Inc. Menlo Park, California; Reading, Massachusetts; New York, Harlow, England; Don Mills, Ontario; Sydney, Mexico City, Madrid, Amsterdam.
- BATCO S. 1942. Prof. Joseph Paczoski. *Nature* **3794**: 85–86.
- BEZLUCKA O. P. 2009. Dihjatelnost Jj. K. Pachjoskogo v konteksti rozvritku biologichnoji nauki (ostannja chver XIX – persha polovina XX stoljita). Avtoreferat disertaciji na zdobuttja naukovogo stupenija kandidata istorichnykh nauk. Ministerstvo Transportu ta Zv’jazku Ukrainy, Derzhavny Ekonomiko-Tekhnologichnyj Universitet, Kijiv.
- BOJKO M. F. 1986. Gerbarij Jj. K. Pachoskogo v Khersonskom kraevedcheskom muzee. *Bot. Zhurn.* **51**(1): 85–86.
- BOJKO M. F. 1996. Drugi naukovih chitanija pamjatih Jj. K. Pachoskogo. *Ukr. Bot. Zhurn.* **52**(6): 748–751.
- CZUBIŃSKA M., KROTOSKA T. 1967. Spis prac naukowych i innych publikacji Profesora Józefa Paczoskiego. W: Z. CZUBIŃSKI (red.), Józef Paczoski w setną rocznicę urodzin. *Prace Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, ser. Biologia* **3**: 87–107.
- CZUBIŃSKI Z. 1967. Józef Paczoski w setną rocznicę urodzin. *Prace Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, ser. Biologia* **3**: 1–107.
- DASZKIEWICZ P. 2004. Józef Paczoski (1864–1942) le début de la phytosociologie. Quelques remarques sur ses idées et ses travaux. *Organon* **33**: 141–158.
- DIĘCZKOWSKI A. 1979. Paczoski Józef. W: *Polski Słownik Biograficzny* **24**. Polska Akademia Nauk, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, s. 786–789.
- MAYCOCK P. F. 1967. Józef Paczoski: founder of the science of phytosociology. *Ecology* **48**: 1031–1034.
- MELNIK W. I. 2003. Józef Paczoski – botanik i leśnik. *Wiadom. Bot.* **47**(3/4): 39–47.
- MELNIK P. 2009. „Lesa Evrazji” objedinajut molodykh uchjonykh. *Vestnik, Moskva* **15–16**: 4.
- [PACZOSKI] PACHOSKI Jj. 1887. Ocherki flory okrestnostei g. Umani Kievskoi guberni. *Zap. Kievsk. Obshch. Estestvoisp.* **8**(2): 371–437.
- PACZOSKI J. 1896. Życie gromadne roślin. *Wszeczeńświat* **15**(26, 27, 28).
- [PACZOSKI] PACHOSKI Jj. 1897–1900. „Flora Polesja i prilegajushchikh mestnostei”. *Trudy. Imp. Peterburg. Obshch. Jestestv. Otd. Bot.* **1**(1897), **2**(1899), **3**(1900).
- [PACZOSKI] PACHOSKI Jj. 1910. „Osnovnye cherty razvitiia flory jugo-zapadnoi Rosii”. Kherson.
- [PACZOSKI] PACHOSKI Jj. 1914. Khersonskaja Flora. Tom 1. Novoross. Obshch. Estestvoisp., Kherson.
- [PACZOSKI] PACHOSKI Jj. 1915–1927. „Opisanie rastitelnosti Khersonskoi guberni” (1. Lesa, 2. Stepi, 3. Plavni, peski, solonchaki, sornye rastenija). Parovaya Tipo-litografija preem. O. D. Khodushinoy, Kherson.
- [PACZOSKI] PACHOSKI Jj. 1919. Morfologija rastenij. Izdatel’stvo Khersonskogo Politekhničeskogo Instituta, Kherson.
- [PACZOSKI] PACHOSKI Jj. 1921. Osnovy fitosociologii. Izdatel’stvo Stud. Komit. S-kh Tekhnikuma, Kherson.
- PACZOSKI J. 1929. Wstęp do fitogenji. Fiszer & Majewski, Poznań.
- PACZOSKI J. 1933. Podstawowe zagadnienia geografii roślin. *Biblioteka botaniczna, Wydawnictwo Polskiego Towarzystwa Botanicznego, Poznań* **3**: 1–273.
- PACZOSKI J. 1947. Bioindykacja w państwie roślinnym. *Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Prace Komisji Mat.-Przyr., Ser. B* **10**(1): 1–95.
- [PACZOSKI] PACHOSKI Jj. 2008. Khersonskaja Flora. Tom 2. (red. K. Latowski). Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Zakład Taksonomii Roślin, Poznań (ESUS Druk Cyfrowy, Poznań).
- PUZANOV I. I., GOLD T. M. 1965. Vydajushchij naturalist Jj. K. Pachoski. Izdatel’stvo Nauka, Moskva.

LEKSYKON BOTANIKÓW POLSKICH DICTIONARY OF POLISH BOTANISTS

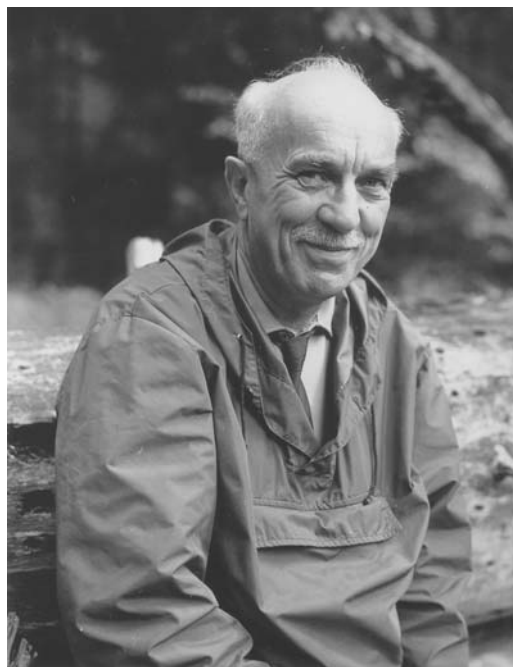
72. ANDRZEJ ŚRODOŃ

1. DATA I MIEJSCE URODZENIA I ŚMIERCI. Ur. 23 XI 1908 Stanisławów, Galicja, Austro-Węgry (obecnie: Ivano-Frankivs'k, Ukraina), zm. 9 XI 1998 Kraków.

2. RODZINA. Ojciec – Władysław, urzędnik Dyrekcji Kolei w Stanisławowie; matka – Magdalena z domu Cycoń (zm. 1910); siostra – Maria Sanojcowa; żona – Maria Łańcucka-Środoniowa, paleobotanik, profesor w Instytucie Botaniki PAN w Krakowie (ślub 21 IV 1946 w kościele parafialnym w Wieprzu k. Andrychowa, gdzie proboszczem był wuj panny młodej); syn – Jan, geolog, prof. dr hab. w Instytucie Nauk Geologicznych PAN, córka Ewa Demianowska, geograf.

3. WYKSZTAŁCENIE. Szkołę powszechną, z roczną przerwą w czasie wojny polsko-ukraińskiej, ukończył w 1920 w Stanisławowie. 1920–1928 – Gimnazjum Realne im. Stanisława Staszica (typu matematyczno-przyrodniczego) w Stanisławowie; 1928 – matura tamże. 1928/1929–1930/1931 i 1932/1933–1933/1934 – studia na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego (roczna przerwa na służbę wojskową).

4. STOPNIE NAUKOWE I DANE BIBLIOGRAFICZNE ROZPRAW. 26 VI 1936 – dyplom ukończenia studiów na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego i uzyskanie stopnia magistra filozofii w zakresie botaniki na podstawie pracy „Studia nad szczątkami dyluwialnymi roślin z rodziny Nymphaeaceae” [opublikowana: 1935. Studja nad szczątkami dyluwialnymi roślin z rodziny *Nymphaeaceae*. Studies on diluvial plant remains of the family *Nymphaeaceae*. *Starunia* 7: 1–10]. 4 XII 1947 – doktor filozofii w zakresie botaniki [promocja na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym Uniwersytetu Jagiellońskiego, promotor: prof.

Władysław Szafer] na podstawie pracy „Górna granica lasu na Czarnohorze i w Górach Czywoczyńskich” [opublikowana: Górna granica lasu na Czarnohorze i w Górach Czywoczyńskich. *Rozpr. Wydz. Mat.-Przyr. Pol. Akad. Umiejętn., Dz. B.* 1948 t. 72 (ser. 3, t. 32)(za 1946)(7): 1–92, 2 nlb.]. 29 I 1955 – uchwała Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej dla Pracowników Nauki o przyznaniu tytułu naukowego docenta na podstawie rozprawy „Ostatni glacjał i postglacjał w Karpatach” [opublikowana: Ostatni glacjał i postglacjał w Karpatach. *Biul. Państw. Inst. Geol.* 1952 67: 27–75]. 27 IV 1962 – uchwała Rady Państwa o powołaniu na stanowisko profesora nadzwyczajnego w Uniwersytecie Jagiellońskim (Rada Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi UJ uchwaliła wnioski o przyznanie tytułu naukowego profesora nadzwyczajnego już 26 V 1959). 16 VI 1977 – uchwała Rady Państwa o nadaniu tytułu profesora zwyczajnego.

5. PRZEBIEG PRACY ZAWODOWEJ. W czasie studiów – wolontariusz w Instytucie Botanicznym UJ. 1 IV 1933 – 30 IV 1939 – praca w biurze Państwowej Rady Ochrony Przyrody w Krakowie jako stypendysta Ministerstwa Wyznań

Religijnych i Oświecenia Publicznego. 1938–1939 i 1946–1963 – Uniwersytet Jagielloński, Instytut Botaniczny: 1 V – 30 VI 1938 – starszy asystent (zastępstwo za Jana Walasa, który wyjechał na zagraniczne stypendium), 15 V – 31 VIII 1939 – asystent (nominację przedłużono do 31 VIII 1940, ale ze względu na wybuch wojny pracy nie podjął), 1 IV – 30 VI 1946 – adiunkt kontraktowy (umowę przedłużono do 31 VIII na skutek nieobecności urlopowanego doc. J. Walasa), 1 IX 1946 – 31 I 1955 – adiunkt, 1 II 1955 – 27 IV 1962 – docent, 27 IV 1962 – 1 II 1963 – profesor nadzwyczajny. Równocześnie: 1 I 1949 – 31 XII 1953 – praca na ¼ etatu w Państwowym Instytucie Geologicznym, w Pracowni Paleobotaniki Czwartorzędu funkcjonującej przy Instytucie Botanicznym UJ; następnie 1953–1962 – Instytut (do 1956 – Zakład) Botaniki Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, ½ etatu: 16 XI 1953 – 1 X 1955 – adiunkt, 1 X 1955 – 28 II 1962 – docent, 1 III 1962 – Instytut Botaniki PAN rozwiązał z nim stosunek pracy (na skutek wejścia w życie ustawy o likwidacji dwuetatowości). Praca na całym etacie w Instytucie Botaniki PAN: 1 II 1963 – 16 VI 1977 – profesor nadzwyczajny, 16 VI 1977 – 31 XII 1978 – profesor zwyczajny. 31 XII 1978 – emerytowany.

6. PODRÓŻE NAUKOWE. 20 VI – 30 IX 1957 – udział w wyprawie na Spitsbergen, 1962 – Republika Federalna Niemiec, 1971 – Czechosłowacja.

7a. ZAKRES BADAŃ BOTANICZNYCH. Paleobotanika (głównie analiza szczątków makroskopowych), historia paleobotaniki, geobotanika i ochrona przyrody, bibliografistyka.

7b. LICZBA WSZYSTKICH PUBLIKACJI BOTANICZNYCH, MIEJSCE OPUBLIKOWANIA PEŁNEJ BIBLIOGRAFII PRAC, WYKAZ WAŻNIEJSZYCH PRAC. Opublikował co najmniej 128 prac. Wykaz 107 prac w: M. Nowak, 2003. *Instytut Botaniki im. W. Szafera Polskiej Akademii Nauk (1953–2003), t. 2. Bibliografia*. Inst. Bot. im. W. Szafera PAN Kraków, s. 43, 44, 130, 134, 158, 258, 319, 384–389; spis prac paleobotanicznych do 1988: L. Stuchlik, 1988. Profesor Andrzej Środoń w 80. rocznicę urodzin. Eightieth

anniversary of Professor Andrzej Środoń birth day. *Acta Palaeobotanica* 28(1, 2): 5–14; spis prac opublikowanych po 1988: K. Mamakowa, 1999. Życie i praca profesora Andrzeja Środonia (1908–1998). *Wiadomości Botaniczne* 43(3/4): 53–60. Najważniejsze prace: 1. 1959. *Zarys historycznego rozwoju szaty roślinnej Polski w późnym glacialu i w postglacialu*. [W:] W. Szafer (red.), *Szata roślinna Polski*. PWN, Warszawa, T. 1, s. 513–543; 2. 1960. Interstadiał oryniacki w Karpatach. Aurignacian interstadial in the Carpathians. *Biuletyn Państwowego Instytutu Geologicznego* 150: 9–70 [współautor: K. Birkenmajer]; 3. 1960. Pollen spectra from Spitsbergen. *Folia Quaternaria* 3: 1–17; 4. 1967. Świerk pospolity w czwartorzędzie Polski. The common spruce in the Quaternary of Poland. *Acta Palaeobotanica* 8(2): 3–59; 5. 1968. O roślinności interstadiału Paudorf w Karpatach Zachodnich. On the vegetation of the Paudorf Interstadial in the Western Carpathians. *Acta Palaeobotanica* 9(1): 1–27; 6. 1972. *Roślinność Polski w czwartorzędzie*. [W:] W. Szafer, K. Zarzycki (red.), *Szata roślinna Polski*. Wyd. 2 popr. i uzupełn. PWN, Warszawa, t. 1, s. 527–569; 7. 1974. *Historia cisa na naszych ziemiach. The history of Taxus baccata in Poland*. [W:] S. Białobok (red.), *Cis pospolity – Taxus baccata*. PWN, Warszawa – Poznań, Nasze drzewa leśne. Monografie Popularnonaukowe, t. 3, s. 7–17; 8. 1983. *Jodla pospolita w historii naszych lasów. The history of fir in Poland*. [W:] S. Białobok (red.), *Jodla pospolita. Abies alba* Mill. PWN, Warszawa – Poznań, Nasze drzewa leśne. Monografie popularnonaukowe, t. 4, s. 9–39; 9. 1985. *Fagus in the forest history of Poland*. Buk w historii lasów Polski. *Acta Palaeobotanica* 25(1, 2): 119–137; 10. 1987. Flora peryglacialna z Sowlin koło Limanowej (Vistulian, Karpaty Zachodnie). Peryglacial flora of the Vistulian age from Sowliny near Limanowa (W. Carpathians). *Acta Palaeobotanica* 27(2): 53–70.

7c. GŁÓWNE OSIĄGNIĘCIA NAUKOWE. 1. Paleobotanika – opracował metodą analizy pyłkowej kilka stanowisk różnego wieku (plejstoceny i holoceny), na podstawie analizy pyłkowej i szczątków makroskopowych opracował

interstadiały oryniacki i Paudorf (dziś korelowane z wczesnym vistulianem, zlodowacenie bałtyckie) w Karpatach [patrz p. 7b, poz. 2, 5], opracował flory makroskopowe różnego wieku z kilkunastu stanowisk Polski niżowej, np. Tatrzymiechy nad Wieprzem (1954), Śmielin koło Nakła na Pomorzu (1954), Czumów nad Bugiem (1955), Szelaż pod Poznaniem (1956), Bedlno (1956), Gościęcín koło Koźła (1957), Koszary nad Bugiem (1957), flory kopalne Lubelszczyzny (1969), Góra Kalwaria koło Warszawy (1974), Nowa Huta, Kraków (1977), Hamernia nad Lubaczówką (1984), Sadowie na Wyżynie Miechowskiej (1987), Katowice na Śląsku (1992) oraz kilku karpaccich i podkarpaccich stanowisk, m.in. Białka Tatrzańska (1961), Wadowice (1964, 1968), Zator (1965), Kąty (1952, 1975), Kotlina Nowotarska i Krościenko (1973), Rzochów koło Mielca (1976), Sowliny koło Limanowej (1987) [patrz p. 7b, poz. 10]. Interesował się historią polskich drzew w czwartorzędzie, opublikował historię brzozy, buka [patrz p. 7b, poz. 9], cisa [patrz p. 7b, poz. 7], grabu, jodły [patrz p. 7b, poz. 8], lipy, modrzewia, olszy, świerka [patrz p. 7b, poz. 4 – ta praca jest jedną z najważniejszych z tej grupy, opisał w niej genezę współczesnego zasięgu tego gatunku w Polsce, wysunął hipotezę, że świerk rozprzestrzenił się z dwóch kierunków: z Karpat oraz od północnego wschodu] i topoli, opisał również czwartorzędową historię krzewów *Hippophaë rhamnoides* i *Ligustrum vulgare* oraz roślin zielnych o charakterze wskaźnikowym: *Hippuris vulgaris*, *Pleurospermum austriacum*, *Polemonium caeruleum*, *Silene wahlbergella* i *S. furiata*. Rezultatem pobytu na Spitsbergenie było 8 publikacji. Szczególnie cenna i do dziś zachowująca swe znaczenie jest praca o spektrach pyłkowych powstała na podstawie analizy pyłkowej torfowiska Rålstranda. Zawarł w niej informacje o przeszłości lokalnej roślinności Hornsundu. Praca ta była ważnym wkładem do poznania znaczenia dalekiego transportu pyłku w warunkach bezleśnych terenów arktycznych. Była ona w swoim czasie pionierska, a dziś jest klasyczna [patrz p. 7b, poz. 3]. Inną ważną pracą była publikacja o datowanych radiowęglowo pokładach torfu tegoż torfowiska Rålstranda (1963, wyd.

1965). Na podstawie uzyskanych wyników określił tempo podnoszenia się brzegów Spitsbergenu na ok. 1 m na stulecie. W dwóch pracach syntetycznych przedstawił ówczesne poglądy (z 1959 [patrz p. 7b, poz. 1] i z 1972 [patrz p. 7b, poz. 6]) na historię roślinności Polski w czwartorzędzie, a szczególnie na korelację wahań klimatu i flory i ich związek z historią kultury materialnej człowieka na ziemiach polskich. 2. Historia paleobotaniki – opublikował 11 biogramów polskich i zagranicznych paleobotaników, w 7 innych pracach zawarł swą wiedzę na temat rozwoju badań paleobotanicznych, głównie w Polsce. 3. Geobotanika i ochrona przyrody – badania prowadził przed II wojną światową, ich wynikiem była m.in. praca doktorska [patrz p. 4], będąca ważnym opracowaniem pionierskim dla tamtej części Karpat. 4. Bibliografia – opublikował *Katalog polskiej literatury biologicznej. Catalogue of Polish biological literature. Tom II (XXIII) za lata 1955–1959*. Cz. 1: *Botanika, mikrobiologia ogólna*. Wrocław – Warszawa – Kraków 1969, Cz. 2: *Zoologia, paleontologia, różne*. Wrocław – Warszawa – Kraków 1970 (współautorka obu części: E. Wierzbicka). Są to dotychczas ostatnie tomy jedynej opublikowanej polskiej ogólnej bibliografii biologicznej.

8. DZIAŁALNOŚĆ DYDAKTYCZNA, ORGANIZATORSKA I KOLEKCYJNERSKA. 1955–1963 – na Uniwersytecie Jagiellońskim wykłady z paleobotaniki dla studentów biologii, wykłady z paleobotaniki czwartorzędu dla studentów geografii i archeologii. Wypromował 2 doktorów. W 1957–1961 należał do Prezydium Komitetu Organizacyjnego Kongresu INQUA w Polsce. Pod jego kierownictwem Zakład Paleobotaniki IB PAN stał się czołową placówką paleobotaniczną w zakresie czwartorzędu w krajach Europy Środkowej. W Zakładzie Paleobotaniki PAN prowadził seminarium paleobotaniczne.

9. DZIAŁALNOŚĆ W INNYCH DZIEDZINACH. [nie działał]

10. WAŻNIEJSZE GODNOŚCI I STANOWISKA W INSTYTUCJACH, TOWARZYSTWACH NAUKOWYCH I REDAKCJACH. 3 VI 1935 – powołany na współpracownika Komisji Fizjograficznej

Polskiej Akademii Umiejętności (był nim do końca istnienia komisji, czyli do 9 VII 1945). 16 XI 1953 – 31 XII 1960 – zastępca kierownika Zakładu Paleobotaniki Instytutu Botaniki PAN, 1 I 1961 – 28 II 1962 i 1 II 1963 – 31 XII 1978 – kierownik. 1 II 1957 – 31 I 1963 – kierownik Zakładu Paleobotaniki przy Katedrze Systematyki i Geografii Roślin (przejęciowo nazywanej Katedrą Systematyki Roślin i Paleobotaniki) UJ. 1 VI 1965 – 31 XII 1978 – zastępca dyrektora Instytutu Botaniki PAN do spraw naukowych. 1967 – członek korespondent Polskiej Akademii Nauk, 1976 – członek rzeczywisty PAN, 1989 – członek czynny Polskiej Akademii Umiejętności. Członek: Komitetu Botanicznego PAN, Komitetu Badań Czwartorzędu PAN, Komisji Biologicznej Oddziału PAN w Krakowie, Rady Naukowej Instytutu Botaniki PAN. 1972–1979 – przewodniczący Krakowskiego Oddziału PTB. 1966 – powołany na członka Międzynarodowej Grupy Współpracy Palinologów (International Working Group of Palynologists, Utrecht), 1974 – członek Eurosyberyjskiej Podkomisji Holocenu INQUA (Commission for the Study of the Holocene INQUA, Eurosiberian Subcommission), 1974 – członek Bułgarskiego Towarzystwa Botanicznego. 1971–1985 – redaktor czasopisma *Acta Palaeobotanica*. Członek komitetów redakcyjnych *Biuletynu Peryglacjalnego* (Łódź), *Folia Quaternaria* (Kraków) i *Acta Archaeologica Carpathica* (Kraków). Zastępca przewodniczącego rady redakcyjnej *Wiadomości Botanicznych* (Kraków).

11. NAJWAŻNIEJSZE WYRÓŻNIENIA I ODZNACZENIA. 1973 – Złoty Krzyż Zasługi, 1973 – nagroda zespołowa I stopnia Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki za współautorstwo podręcznika *Szata roślinna Polski* (II wyd.), 1974 – Medal 30-lecia Polski Ludowej, 1974 – Order Budowniczych Polski Ludowej, 1978 – Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, 7 X 1986 – pamiątkowy medal 100-lecia urodzin prof. W. Szafera. 1980 – członek honorowy PTB.

12. INNE INFORMACJE. Urodził się w miejscowości Knihinin, która w 1925 została włączona do Stanisławowa, dlatego podawał to miasto

jako miejsce swego urodzenia. W czasie I wojny światowej przeniósł się jako małe dziecko wraz z ojcem początkowo do Wiednia i Opawy, dokąd ewakuowano Dyрекcję Kolei ze Stanisławowa, następnie przebywał wraz z siostrą u rodziny Krzysztoforskich w Kętach. Po zakończeniu wojny wrócił do Stanisławowa. W latach gimnazjalnych i studenckich dużo wędrował po Karpatach Wschodnich oraz odbył kilka wypraw łodzią i kajakiem: Dniestrem do ujścia Zbrucza, Styrem przez Wołyń i Polesie oraz Horyniem, Prypecią i Niemnem do Grodna. W 1931–1932 odbył służbę wojskową w Biedrusku pod Poznaniem. Pracę naukową w Instytucie Botanicznym UJ rozpoczął od preparowania botanicznych szczątków dyluwalnych ze Staruni. W 1933–1936 brał udział w zespołowym opracowywaniu szaty roślinnej Gór Czywczyńskich w Karpatach Wschodnich pod kierownictwem B. Pawłowskiego, rezultaty opublikował w 1947 jako pracę doktorską.

W biurze Państwowej Rady Ochrony Przyrody zajmował się zabezpieczaniem godnych ochrony zabytków przyrody, a zwłaszcza inwentaryzacją zabytkowych drzew w Polsce. Zmobilizowany 1 IX 1939 odbył w stopniu podporucznika rezerwy piechoty kampanię wrześniową z 48 p.p. ze Stanisławowa, walczył pod Stryjem. 19 IX 1939 przekroczył wraz z wojskiem granicę Węgier i został internowany w Visegradzie koło Budapesztu. W V 1940 udał się przez Jugosławię do Francji, a w VI 1940 – do Anglii, gdzie służył w wojsku do II 1946. Po krótkim pobycie w Liverpoolu został przeniesiony do południowo-wschodniej Szkocji, gdzie do IV 1942 był szkolony, wchodził w skład załogi pociągu pancernego patrolującego wschodnie wybrzeże Szkocji. Przeniesiony został następnie do Tilbury koło Londynu, gdzie do III 1943 odbywał staże w różnych brytyjskich oddziałach zmotoryzowanych. W III 1943 został przeniesiony do Oficerskiego Batalionu Zapasowego nad Zatoką Firth of Forth, równocześnie otrzymał dwuletni urlop z wojska na studia, które odbył na uniwersytecie w Cambridge. W pierwszym roku pracował w School of Botany, specjalizując się w geografii roślin i paleobotanice; na początku

1944 przeniósł się do School of Agriculture, gdzie w Stacji Ochrony Roślin wykonał pod kierunkiem dr. W. A. R. Westona pracę doświadczalną w zakresie mikologii. Wiosną 1945, po publicznym wyrażeniu chęci powrotu do Polski, został odwołany z Cambridge do wojska i wysłany do Szkocji, gdzie do VII 1945 przebywał w Centrum Wyszczolenia Piechoty w Crieff. Potem został przeniesiony do 87. Obozu Tranzytowego w Kingston Bagpuize (Oxfordshire), skąd w II 1946 wrócił do Polski. Od 1946 należał do: Związku Nauczycielstwa Polskiego, Ligi Ochrony Przyrody, Polskiego Towarzystwa Geologicznego. Recenzował 19 prac doktorskich, 11 – habilitacyjnych, opiniował dorobek naukowy 16 docentów ubiegających się o tytuł profesora. Był człowiekiem bardzo skromnym, mało wymagającym od życia pod względem materialnym. Pochowany 13 XI 1998 na Cmentarzu Rakowickim w Krakowie.

13. WYKAZ NAJWAŻNIEJSZYCH ŹRÓDEŁ. Archiwalne: Archiwum UJ – KM 56 (Andrzej Środoń), S II 524 („Liber promotionum Universitatis Jagellonicae”, 1932–1966) nr 10141, S II 619 (Andrzej Środoń – teczka osobowa), WBNZ 29 (wnioski i decyzje o nadanie tytułu profesora), WBNZ 30 (wnioski i decyzje o nadanie tytułu docenta), WMP 171 (Andrzej Środoń); Instytut Botaniki PAN: teczka osobowa. Publikowane: Andrzej Środoń. 1967. *Rev. Pol. Acad. Sci.* **12**(4): 40; Andrzej Środoń. 1967. *Zhurnal Pol'sk. Akad. Nauk* **12**(4): 40; Andrzej Środoń. 1967. *Rev. Acad. Polon. Sci.* **12**(4): 40; Andrzej Środoń. Nowi członkowie Polskiej Akademii Nauk. 1967. *Nauka Polska* **15**(4): 121–122; P. Köhler, 2002. *Botanika w Towarzystwie Naukowym Krakowskim, Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Umiejętności. Botany at the Academic Society of Cracow, Academy of Sciences and Letters and the Polish Academy of Sciences and Letters (1815–1952)*. Studia i materiały do dziejów Polskiej Akademii Umiejętności, t. 2, K. Krajewska, 2001. Sesja naukowa poświęcona pamięci prof. Andrzeja Środonia i prof. Marii Łańcuckiej-Środoniowej „Paleobotanika polska na przełomie wieków” (Kraków, 27–28 czerwca 2000). Scientific session devoted to memory of

Prof. Andrzej Środoń and Prof. Maria Łańcucka-Środoniowa “Polish palaeobotany at the turn of centuries” (Cracow, Poland, 27–28 June 2000). *Wiadomości Botaniczne* **45**(1/2): 75; K. Mamińska, 1999. Życie i praca profesora Andrzeja Środonia (1908–1998). *Wiadomości Botaniczne* **43**(3/4): 53–60; K. Mamińska, 2002. *Andrzej Środoń (1908–1998)*. [W:] L. Starkel (red.), *Sylwetki zmarłych członków Oddziału Krakowskiego Polskiej Akademii Nauk*. PAN Oddział w Krakowie, Kraków, s. 180–185; *Roczne sprawozdania z działalności Instytutu Botaniki PAN w Krakowie* [druki powielone]; *Skład osobowy Uniwersytetu Jagiellońskiego* [za poszczególne lata]; L. Stuchlik, 1988. Profesor Andrzej Środoń w 80. rocznicę urodzin. Eightieth anniversary of Professor Andrzej Środoń birth day. *Acta Palaeobotanica* **28**(1, 2): 5–14; L. Stuchlik, 1999. Andrzej Środoń 1908–1998. *Nauka* 1999(4): 242–244; L. Stuchlik, 2003. Profesor Andrzej Środoń i profesor Maria Łańcucka-Środoniowa w życiu Zakładu Paleobotaniki Instytutu Botaniki im. Władysława Szafera Polskiej Akademii Nauk w Krakowie. [W:] E. Zastawniak (red.), *Paleobotanika na przełomie wieków. Palaeobotany at the turn of the centuries. Botanical Guidebooks* **26**: 9–17; W. Szafer, 1973. *Wspomnienia przyrodnika. Moi profesorowie – moi koledzy – moi uczniowie*. Zakł. Narod. im. Ossolińskich, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk; A. Środoń, 1991. Daty i wspomnienia autobiograficzne. *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki* **36**(1): 3–24; *Środoń Andrzej*. 1984. [W:] *Kto jest kim w Polsce 1984. Informator biograficzny*. Wydawnictwo Interpress, Warszawa; *Środoń, Andrzej*. 1995. [W:] Z. Mirek, L. Musiał, J. J. Wójcicki (red.), *Kto jest kim w botanice polskiej. Who is who in Polish botany. Polish Botanical Studies – Guidebook Series* **14**: 359; A. Śródka, 2002. *Środoń Andrzej*. [W:] A. Śródka, *Uczni polscy XIX–XX stulecia. T. V. Supplement*. Aries, Warszawa, s. 33–34; *Wielka Encyklopedia PWN*, t. 27, Wydawnictwo Naukowe PWN S.A., Warszawa, s. 47. Informacje uzyskane od syna – prof. Jana Środonia.

14. MATERIAŁY IKONOGRAFICZNE. Archiwalne – Archiwum UJ: I 3682 (indeks studencki);

Instytut Botaniki PAN:teczka osobowa. Publikowane – K. Mamakowa, 1999. Życie i praca profesora Andrzeja Śródonia (1908–1998). *Wiadomości Botaniczne* 43(3/4): 53–60; A. Sadowska, K. Chłopek, 2003. *Historia badań*. [W:] S. Dybowa-Jachowicz, A. Sadowska (red.), *Palinologia*. Instytut Botaniki im. W. Szafera PAN, Kraków, s. 10–15; L. Stuchlik, 2003. Profesor Andrzej Środoń i profesor Maria Łańcucka-Środoniowa w życiu Zakładu Paleobotaniki Instytutu Botaniki im. Władysława Szafera Polskiej Akademii Nauk w Krakowie. [W:] E. Zastawniak (red.), *Paleobotanika na przełomie wieków. Palaeobotany at the turn of the centuries. Botanical Guidebooks* 26: 9–17; L. Stuchlik, 1988. Profesor Andrzej Środoń w 80. rocznicę urodzin. Eightieth anniversary of Professor Andrzej Środoń birth day. *Acta Palaeobotanica* 28(1, 2): 5–14; A. Środoń, 1991. Daty i wspomnienia autobiograficzne. *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki* 36(1): 3–24; *Środoń, Andrzej*. 1995. [W:] Z. Mirek, L. Musiał, J. J. Wójcicki (red.), *Kto jest kim w botanice polskiej. Who is who in Polish botany. Polish Botanical Studies – Guidebook Series* 14: 359; A. Śródka, 2002. *Środoń Andrzej*. [W:] A. Śródka, *Uczeni polscy XIX–XX stulecia. T. V. Supplement*. Aries, Warszawa, s. 33–34.

Piotr KÖHLER

Konsultacja:

dr Wojciech GRANOSZEWSKI

73. MARIA ŁAŃCUCKA-ŚRODONIOWA

1. DATA I MIEJSCE URODZENIA I ŚMIERCI. Ur. 9 VI 1913 Kraków, zm. 21 III 1995 Kraków.

2. RODZINA. Ojciec – Stanisław Łańcucki (zm. 1949), urzędnik bankowy; matka – Karolina z domu Sadowska (zm. 1940); mąż – Andrzej Środoń, wybitny paleobotanik, profesor Instytutu Botaniki PAN w Krakowie, członek rzeczywisty Polskiej Akademii Nauk, członek czynny Polskiej Akademii Umiejętności (ślub 21 IV 1946 w kościele parafialnym św. Anny w Wieprzu k.

Andrychowa, gdzie proboszczem był wuj panny młodej); dzieci: syn Jan – profesor w Instytucie Nauk Geologicznych PAN; córka Ewa Demianowska – geograf.

3. WYKSZTAŁCENIE. 1919/1920 – prywatna 4 klasowa wzorowa szkoła mieszana (powszechna) w Krakowie, 1920/1921 i 1921/1922 – szkoła powszechna z praw. publ. przy Prywatnym Seminarium Żeńskim im. S. Münichowej w Krakowie, 1922/1923 – (klasa czwarta) XIII Szkoła Powszechna 7-klasowa im. A. Mickiewicza w Krakowie. 1923–1931 – Państwowe Gimnazjum Żeńskie im. Królowej Wandy (typu humanistycznego) w Krakowie (ul. Franciszkańska 1), VI 1931 – matura tamże. 1931/1932–1935/1936 – studia na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego w zakresie botaniki, przedmiot poboczny: geografia; 1935/1936 – w ramach studiów ukończyła Studium Pedagogiczne z zakresu botaniki i zoologii. Równocześnie: 1932–1933 – kursy wieczorowe w Szkole Malarstwa i Rysunku A. Terleckiego w Krakowie.

4. STOPNIE NAUKOWE I DANE BIBLIOGRAFICZNE ROZPRAW. 21 I 1938 – dyplom ukończenia studiów wyższych na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego i uzyskanie stopnia magistra filozofii w zakresie botaniki na podstawie pracy „Badania biometryczne nad zmiennością kwiatów pręcikowych buka w Polsce” wykonanej pod kierunkiem prof. Władysława Szafera [praca niepublikowana]. 8 VI 1951 – doktor nauk matematyczno-przyrodniczych (doktor scientiarum) w zakresie botaniki na podstawie rozprawy „Dziewanna wełnista w Polsce (*Veratrum lanatum* Schrad.)” (praca niepublikowana) [promocja na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym UJ, promotor: prof. Władysław Szafer]. 4 III 1966 – uchwała Rady Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi UJ o nadaniu stopnia naukowego docenta w zakresie paleobotaniki na podstawie rozprawy „Flora tortońska «Zatoki Gdowskiej»”, 16 XII 1966 – zatwierdzenie tej uchwały przez Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego. 3 II 1983 – uchwała Rady Państwa o powołaniu na stanowisko profesora nadzwyczajnego w Instytucie Botaniki PAN.

5. PRZEBIEG PRACY ZAWODOWEJ. Od 1936 – wolontariusz w Instytucie Botanicznym UJ, 6 V 1938 – 30 IV 1939 – roczne stypendium Funduszu Kultury Narodowej im. J. Piłsudskiego na pracę w Instytucie Botanicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego w zakresie systematyki i geografii roślin. Od 1 V 1939 – roczne [pobierała je tylko do wybuchu II wojny światowej 1 IX 1939] stypendium Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego na pracę w biurze Państwowej Rady Ochrony Przyrody w Krakowie (stała asystentka). 15 III 1941 – 31 I 1945 – urzędniczka w niemieckim Biurze Ochrony Przyrody przy Głównym Wydziale Lasów w Krakowie. 1 II 1945 – 31 XII 1948 – urzędniczka w biurze Delegata Ministra Oświaty do spraw Ochrony Przyrody w Krakowie. 1949–1961 – Katedra Systematyki i Geografii Roślin Uniwersytetu Jagiellońskiego: 1 I 1949 – 30 XI 1953 – starszy asystent-kustosz w Muzeum Paleobotanicznym, 1 XII 1953–31 VII 1961 – adiunkt-kustosz. Równocześnie od 1 I do 31 XII 1950 pracowała na ¼ etatu w Państwowym Instytucie Geologicznym w Warszawie, w Pracowni Paleobotaniki Czwartorzędu funkcjonującej przy Instytucie Botanicznym UJ. 1953–1983 – Instytut (początkowo Zakład) Botaniki PAN w Krakowie: w l. 1953–1961 – na ½ etatu, a od 1 VIII 1961 – na pełnym etacie (jedyne miejsce pracy): 16 XI 1953 – 31 VII 1967 – adiunkt, 1 VIII 1967 – 10 VIII 1983 – docent, 11 VIII 1983 – 31 XIII 1983 – profesor. 31 XII 1983 – emerytowana. Po przejściu na emeryturę nadal pracowała naukowo.

6. PODRÓŻE NAUKOWE. 1967 – Niemiecka Republika Demokratyczna, 1972 – Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich, 1974 – Czechosłowacja.

7a. ZAKRES BADAŃ BOTANICZNYCH. Paleobotanika, historia botaniki.

7b. LICZBA WSZYSTKICH PUBLIKACJI BOTANICZNYCH, MIEJSCE OPUBLIKOWANIA PEŁNEJ BIBLIOGRAFII PRAC, WYKAZ WAŻNIEJSZYCH PRAC. Opublikowała co najmniej 32 prace. Ich wykaz w: M. Nowak, 2003. *Instytut Botaniki im. W. Szafera Polskiej Akademii Nauk (1953–2003)*, t. 2. *Bibliografia*. Inst. Bot. im.

W. Szafera PAN Kraków, s. 115, 150–152, 346, 465–467. Wykaz najważniejszych 10 prac: 1. 1966. Tortonian flora from the „Gdów Bay” in the south of Poland. *Acta Palaeobotanica* 7(1): 1–135; 2. 1967. Two new genera: *Hemiptelea* Planch. and *Weigela* Thunb. in the younger Tertiary of Poland. *Acta Palaeobotanica* 8(3): 3–19; 3. 1975. *Hydrangea* L. (Saxifragaceae) and *Schefflera* Forst. (Araliaceae) in the Tertiary of Poland. *Acta Palaeobotanica* 16(2): 103–112; 4. 1977. New herbs described from the Tertiary of Poland. *Acta Palaeobotanica* 18(1): 37–44; 5. 1979. Macroscopic plant remains from the freshwater Miocene of the Nowy Sącz Basin, West Carpathians, Poland. *Acta Palaeobotanica* 20(1): 3–117; 6. 1984. Stanowisko utworów pliocenówskich w Kotlinie Kłodzkiej (summ.: The site of Pliocene deposits in the Kłodzko Basin, Central Sudetes). *Geologia Sudetica* 18(2): 7–43 [współautorzy: A. Jahn, A. Sadowska]; 7. 1990. Wyniki dotychczasowych badań paleobotanicznych trzeciorzędowych węgli brunatnych złoża „Bełchatów” (summ.: Results of the hitherto palaeobotanical investigations of the Tertiary brown coal “Bełchatów” (Central Poland). *Acta*

Palaeobotanica 30(1, 2): 259–305 [współautorzy: L. Stuchlik, A. Szynkiewicz, E. Zastawniak]; 8. 1992. The younger Tertiary deposits in the Gozdnica region (SW Poland) in the light of the recent palaeobotanical research. *Polish Botanical Studies* 3: 1–129 [współautorzy: S. Dyjor, Z. Kvaček, W. Pyszyński, A. Sadowska, E. Zastawniak]; 9. 1993. A supplementary note to the Upper Miocene flora of Gozdnica (Lower Silesia, SW Poland). *Acta Palaeobotanica* 33(2): 17–43 [współautor: E. Zastawniak]; 10. 1997. The Middle-Miocene flora of Wieliczka – revision of J. Zabłocki’s collection. *Acta Palaeobotanica* 37(1): 17–49 [współautor: E. Zastawniak].

7c. GŁÓWNE OSIĄGNIĘCIA NAUKOWE. 1. Paleobotanika – badania w zakresie paleokarpologii trzeciorzędu, autorka dwóch ważnych dla neogenu Polski monograficznych opracowań kopalnych owoców i nasion pozyskanych, po raz pierwszy w historii badań paleobotanicznych w Polsce, z głębokich wierceń geologicznych. Pierwsza monografia zawiera opracowanie miocenijskiej flory „Zatoki Gdowskiej” [patrz p. 7b, poz. 1] z opisami i własnoręcznymi ilustracjami 92 taksonów roślin kopalnych, druga dotyczy miocenijskich osadów Kotliny Sądeckiej [patrz p. 7b, poz. 5], z których 110 taksonów zostało oznaczonych, opisanych i zilustrowanych z nadzwyczajną starannością i precyzją. W obu przypadkach materiał pochodzący z wierceń był metodycznie trudny w analizowaniu, dokumentowaniu oraz w interpretacji. Pomimo tak niewdzięczego materiału potrafiła wydobyć z niego bogactwo florystyczne ówczesnej szaty roślinnej i przedstawić jej pełną charakterystykę, określić wiek oraz związki z dzisiejszą szatą roślinną Ziemi, co w owym czasie nie było jeszcze w pełni rozpoznane. Na uwagę zasługuje fakt przeanalizowania i opis także takich szczątków, jak koprolity gąsienic motyli, koprolity innych owadów, kokony owadów, zooecidia, pączki, korzonki czy grzyby, co z reguły jest pomijane w tego typu opracowaniach [patrz p. 7b, poz. 1, 5, 8]. Dzięki swojej pasji badawczej, doskonałej znajomości roślin, zarówno współczesnych, jak i kopalnych oraz wiedzy taksonomicznej, odkryła i opisała wiele nowych dla nauki taksonów. Są

to: *Weigela oraviensis* i *W. szaferi* (*Caprifoliaceae*) [patrz p. 7b, poz. 2], *Hydrangea polonica* (*Saxifragaceae*) [patrz p. 7b, poz. 3], *Schefflera dorofeewii* (*Araliaceae*) [patrz p. 7b, poz. 3], *Acorrellus distachyoformis* (*Cyperaceae*) [patrz p. 7b, poz. 4], *Campanula palaeopyramidalis* (*Campanulaceae*) [patrz p. 7b, poz. 4], *Gratiola tertiaria* (*Scrophulariaceae*) [patrz p. 7b, poz. 4], *Carex elongatoides*, *C. flavaeformis*, *C. globosaeformis*, *C. plicata*, *C. pseudocyperoides*, *C. strigosoides* (*Cyperaceae*) [patrz p. 7b, poz. 5], *Rubus semirobundatus* (*Rosaceae*) [patrz p. 7b, poz. 5], *Vaccinium minutulum* i *Andromeda carpatica* (*Ericaceae*) [patrz p. 7b, poz. 5], *Clethra frisii* (*Clethraceae*) [patrz p. 7b, poz. 8], *Trichophorum silesiacum* (*Cyperaceae*) [patrz p. 7b, poz. 8]. Po raz pierwszy wyróżniła w trzeciorzędzie europejskim owoce współczesnego rodzaju *Hemiptelea* z rodziny *Ulmaceae* [patrz p. 7b, poz. 2]. Do największych odkryć należy znalezienie i opisanie po raz pierwszy (i jak dotychczas jedynie) w świecie kopalnych szczątków rodzaju *Arceuthobium* (*Viscaceae*), który współcześnie jest pasożytem roślin szpilkowych, a i takim był w trzeciorzędzie. Na materiale kopalnym prześledziła i udokumentowała poszczególne fazy infekcji i rozwoju pasożyta, opisała i perfekcyjnie zilustrowała jego mikroskopijnych rozmiarów pędy, kwiaty męskie i żeńskie oraz owoce. Na tej podstawie opisała dwa dalsze nowe dla nauki gatunki kopalne: *Arceuthobium oxycedroides* i *A. tertiaerum*. Do kolejnych najważniejszych osiągnięć należy analiza paleokarpologiczna i paleosiedliskowa górnopliocenijskiej flory Dolnego Śląska [patrz p. 7b, poz. 6], pionierskie badania paleokarpologiczne miocenijskich węgla brunatnych kopalni „Bełchatów” [patrz p. 7b, poz. 7], datowanie i analiza najmłodszej trzeciorzędowej flory mastixiowej Europy [patrz p. 7b, poz. 8, 9] oraz rewizja flory miocenijskiej Wieliczki – jednej z najważniejszych flor europejskiego miocenu, z odrębnymi rysunkami wielu szczątków kopalnych owoców i nasion [patrz p. 7b, poz. 10].

2. Historia paleobotaniki – opublikowała 4 biografy polskich paleobotaników.

8. DZIAŁALNOŚĆ DYDAKTYCZNA, ORGANIZATORSKA I KOLEKCYJNERSKA. Wypromowała

dr Annę Hummel (Muzeum Ziemi PAN, Warszawa) i dr Ewę Zastawniak (Instytut Botaniki PAN, Kraków). Będąc doskonałą rysowniczką i malarką, opracowywała wielokrotnie po wojnie mapy i rysunki do publikacji Instytutu Botanicznego UJ oraz wydawnictw PROP. Przed 1952 opracowywała materiały do stałej wystawy ochrony przyrody w Muzeum Przyrodniczym PAU. Od początku pracy w Katedrze Systematyki i Geografii Roślin UJ pełniła funkcję kustosa zbiorów paleobotanicznych. Po powstaniu Zakładu (następnie Instytutu) Botaniki PAN objęła swą opieką również zbiory paleobotaniczne tej instytucji (co było oczywiste zważywszy na fakt, iż w owych latach zbiory UJ i PAN gromadzone i przechowywane były wspólnie). Opracowała koncepcję części wystawowej tych zbiorów. Jej pomysłem i projektem Muzeum Paleobotaniczne Instytutu Botaniki im. W. Szafera PAN w Krakowie zawdzięcza liczne zestawy muzealne, poświęcone szczątkom roślin z flor kopalnych Polski i Europy. Wszystkie zestawy zostały własnoręcznie przez nią wykonane i są z reguły obiektem zainteresowania i podziwu ze strony odwiedzających Zakład przyrodników, zarówno z Polski, jak i z zagranicy. W latach 60-tych XX w. opracowała dla Muzeum Żup Solnych w Wieliczce scenariusz wystawy dla działu paleobotanicznego i zaprojektowała oraz sporządziła 24 zestawy ze szczątkami roślin wydobytymi z miocenijskiego złoża solnego. Po reorganizacji tego muzeum, opracowała w latach 70-tych XX w. nowy scenariusz ekspozycji obejmującej drzewa i krzewy zarówno szpilkowe, jak i liściaste znalezione w miocenijskich osadach okolic Wieliczki. W 1965 wykonała projekt ekspozycji pt. *Roślinność Pienin w trzeciorzędzie i u schyłku ostatniego zlodowacenia* dla Muzeum Pienińskiego Parku Narodowego.

9. DZIAŁALNOŚĆ W INNYCH DZIEDZINACH. [nie działała]

10. WAŻNIEJSZE GODNOŚCI I STANOWISKA W INSTYTUCJACH, TOWARZYSTWACH NAUKOWYCH I REDAKCJACH. 28 IV 1967 – 31 XII 1993 – była członkiem Rady Naukowej Instytutu Botaniki PAN, przez wiele lat była jej sekretarzem. 1972–1995 – była członkiem redakcji *Acta Palaeobotanica*

(Kraków). Przez kilkanaście lat pełniła funkcję sekretarza Sekcji Paleobotanicznej PTB.

11. NAJWAŻNIEJSZE WYRÓŻNIENIA I ODZNACZENIA. 1955, 1958, 1966 i 1981 – nagroda naukowa Wydziału II Nauk Biologicznych PAN, 7 X 1986 – pamiątkowy medal 100-lecia urodzin prof. W. Szafera.

12. INNE INFORMACJE. Podczas pracy przed II wojną światową w Instytucie Botanicznym UJ uporządkowała obszerny zbiór nasion oraz prowadziła badania w zakresie systematyki i geografii roślin. W biurze Delegata Ministra Oświaty do Spraw Ochrony Przyrody zajmowała się głównie biblioteką oraz inwentaryzacją zabytków przyrody. W czasie wojny pracując nadal w tym biurze, wykonała szereg rysunków i tablic roślin i zwierząt chronionych. Po wojnie nadal pracowała w tym biurze jako bibliotekarka i rysowniczką. Dzięki swoim wielkim zdolnościom plastycznym, doskonałemu zmysłowi obserwacji i znakomitemu rysunkowi była ilustratorką nie tylko swoich publikacji, ale także wielu prac prof. W. Szafera, czy swego męża, m.in. *Życie kwiatów* (W. Szafer 1939), *Ptaki i rośliny chronione w Polsce* – ryciny w podręczniku *Botanika dla kl. II gimnazjalnej* (W. Szafer, B. Dyakowski 1938), *Tajemnice kwiatów* (W. Szafer 1946), *Drzewa i krzewy. Ilustrowany klucz do oznaczania drzew i krzewów krajowych oraz częścicej hodowanych w Polsce* (W. Szafer 1949), „Flory plejstocenijskie z Tarczyniechów nad Wieprzem” (A. Środoń 1954), opracowała materiał ilustracyjny do dzieła *Szata roślinna Polski* (red. W. Szafer wyd. I 1959) oraz we współpracy z J. Guzikiem do *Szata roślinna Polski* (red. W. Szafer, K. Zarzycki wyd. II, 1972 i wyd. III 1977), *Zarys paleobotaniki* (W. Szafer, M. Kostyniuk 1959, część rycin). Przygotowała do druku szereg map, m.in. „Geobotaniczny podział Polski” (W. Szafer, B. Pawłowski, [W:] *Szata roślinna Polski*, wyd. I–III), „Zasięgi geograficzne drzew oraz ważniejszych krzewów i krzewinek w Polsce” [W:] *Atlas Polski* (W. Szafer 1954), „Krainy geobotaniczne i zasięgi drzew leśnych” [W:] *Atlas Polski* (W. Szafer, A. Środoń 1954), „Flora i roślinność Polski” [W:] *Atlas Polski* (W. Szafer, B. Pawłowski 1959) oraz mapę ścienną do

użytku szkolnego „Strefy roślinności na kuli ziemskiej w zależności od klimatu” (red. nauk. W. Szafer 1954) służącą celom dydaktycznym do dnia dzisiejszego. Wykonała według koncepcji W. Szafera mapy przeznaczone dla *Atlasu Paleograficznego Polski*: „Roślinność holocenu” (1959), „Roślinność glacjałów” (1960), „Roślinność interglacjałów” (1961) i „Roślinność pliocenu” (1962) [niepublikowane, oryginały są przechowywane w Zakładzie Paleobotaniki Instytutu Botaniki PAN w Krakowie]. Odręczne rysunki owoców i nasion jej autorstwa dokumentują prawie wszystkie jej publikacje, a była w tej dziedzinie niekwestionowaną mistrzynią. W swoich rysunkach szczątków kopalnych roślin potrafiła zawsze uwypuklić ich najważniejsze cechy diagnostyczne, przy zachowaniu artystycznej formy, co jest ewenementem w paleokarpologii światowej. Swoje publikacje przygotowywała do druku z niezwykłą starannością i artystycznym wyczuciem. Od 1946 była członkiem Polskiego Towarzystwa Botanicznego, od 1949 – Związku Nauczycielstwa Polskiego, a od 1950 – Ligi Ochrony Przyrody. Po wprowadzeniu stanu wojennego (13 XII 1981) wzięła udział w strajku absencyjnym ogłoszonym przez Komisję Zakładową NSZZ Solidarność w PAN, nie przyszła do pracy w dniu 14 XII, a w dniach 15 i 16 XII opuściła miejsce pracy bez usprawiedliwienia, za co została ukarana finansowo przez dyrektora Instytutu Botaniki PAN. Pochowana 23 III 1995 na Cmentarzu Rakowickim w Krakowie.

13. WYKAZ NAJWAŻNIEJSZYCH ŹRÓDEŁ. Archiwalne: Archiwum UJ – KM 56 (Maria Łańcucka), S II 524 („Liber promotionum Universitatis Jagellonicae”, 1932–1966) nr 10564, S III 246 (Maria Środoniowa), WMP 171 (Maria Środoń (Łańcucka)); Instytutu Botaniki PAN w Krakowie (teczka osobowa). Publikowane: *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego* (Warszawa, 10 XI 1966), poz. 136; K. Krajewska, 2001. Sesja naukowa poświęcona pamięci prof. Andrzeja Środonia i prof. Marii Łańcuckiej-Środoniowej „Paleobotanika polska na przełomie wieków” (Kraków, 27–28 czerwca 2000). Scientific session devoted to

memory of Prof. Andrzej Środoń and Prof. Maria Łańcucka-Środoniowa „Polish palaeobotany at the turn of centuries” (Cracow, Poland, 27–28 June 2000). *Wiadomości Botaniczne* 45(1/2): 75; *Skład osobowy Uniwersytetu Jagiellońskiego* [za poszczególne lata]; L. Stuchlik, 2003. Profesor Andrzej Środoń i profesor Maria Łańcucka-Środoniowa w życiu Zakładu Paleobotaniki Instytutu Botaniki im. Władysława Szafera Polskiej Akademii Nauk w Krakowie. [W:] E. Zastawniak (red.), *Paleobotanika na przełomie wieków. Palaeobotany at the turn of the centuries. Botanical Guidebooks* 26: 9–17; E. Zastawniak, 1993. 80 rocznica urodzin profesor Marii Łańcuckiej-Środoniowej. *Wiadomości Botaniczne* 37(1/2): 131–134; E. Zastawniak, 1993. Eightieth anniversary of Professor Maria Łańcucka-Środoniowa birthday. *Acta Palaeobotanica* 33(1): 9–15; E. Zastawniak, 1995. Profesor dr hab. Maria Łańcucka-Środoniowa (9.06.1913 – 21.03.1995). *Wiadomości Botaniczne* 39(3/4): 84–85; E. Zastawniak, P. Köhler, 2001. Polskie badania paleobotaniczne trzeciorzędu. Polish palaeobotanical research of the Tertiary. *Botanical Guidebooks* 25: 85–88. Informacje uzyskane od syna – prof. Jana Środonia.

14. MATERIAŁY IKONOGRAFICZNE. L. Stuchlik, 2003. Profesor Andrzej Środoń i profesor Maria Łańcucka-Środoniowa w życiu Zakładu Paleobotaniki Instytutu Botaniki im. Władysława Szafera Polskiej Akademii Nauk w Krakowie. [W:] E. Zastawniak (red.), *Paleobotanika na przełomie wieków. Palaeobotany at the turn of the centuries. Botanical Guidebooks* 26: 9–17; E. Zastawniak, 1993. Eightieth anniversary of Professor Maria Łańcucka-Środoniowa birthday. *Acta Palaeobotanica* 33(1): 9–15; E. Zastawniak, 1995. Profesor dr hab. Maria Łańcucka-Środoniowa (9.06.1913 – 21.03.1995). *Wiadomości Botaniczne* 39(3/4): 84–85; E. Zastawniak, P. Köhler, 2001. Polskie badania paleobotaniczne trzeciorzędu. Polish palaeobotanical research of the Tertiary. *Botanical Guidebooks* 25: 85–88.

Piotr KÖHLER
Ewa ZASTAWNIAK

SPRAWOZDANIA ZE SPOTKAŃ NAUKOWYCH SCIENTIFIC MEETING REPORTS

BOTANIKA NA XXIII MIĘDZYNARODOWYM KONGRESIE HISTORII NAUKI I TECHNIKI (BUDAPESZT, WĘGRY, 28 LIPCA – 2 SIERPNI 2009)

Botany in the 23rd International Congress of History of Science and Technology (Budapest, Hungary, 28 July – 2 August 2009)

Kolejny¹, XXIII Międzynarodowy Kongres Historii Nauki i Techniki odbył się w Budapeszcie w dniach 28 lipca – 2 sierpnia 2009 roku. W kongresie wzięło udział aż 1308 osób z 65 państw. Najwięcej uczestników przybyło ze Stanów Zjednoczonych (128). Z Polski w kongresie wzięło udział tylko 18 osób, co dało 19–20 miejsce (*ex aequo* z Belgią), a za Turcją (23 osoby) i Holandią (21 osób).

Kongres odbywał się pod hasłem: „Ideas and instruments in social context”. Gościny obradom udzielił Budapeszteński Uniwersytet Techniczno-Ekonomiczny (Budapest University of Technology and Economics). W czasie trwania kongresu ogłoszono aż 1281 referatów podczas 131 sympozjów tematycznych i zebrań poszczególnych sekcji. Na tematykę obrad wpływ miało zarówno hasło kongresu, jak i przypadające w 2009 roku rocznice darwinowskie: dwustulecie urodzin Karola Darwina i 150 rocznica opublikowania jego dzieła „On the origin of species by means of natural selection”.

Wśród ogłoszonych referatów tylko 34 (niecałe 2,7%) dotyczyły różnych zagadnień historii botaniki. Najwięcej referatów wygłosili uczestnicy z Polski (5), następnie – Francji (4),

Niemiec, Rosji, USA i Wielkiej Brytanii (po 3). Referaty te nie były zebrane w jednej sekcji. Dlatego poniżej podaję ich spis (kolejność referatów według porządku ich prezentacji w poszczególnych sympozjach i sekcjach):

Alix Cooper (USA) „Trading places: domestic worlds and material of scientific exchange in early Enlightenment Danzig” [m.in. znany gdański przyrodnik, botanik Jakub Breyne].

Ana Barahona (Meksyk) „The Rockefeller Foundation and the introduction of genetics in Mexico”.

Stéphane Tirard, Christiana Oghinã-Pavie (Francja) „La biologie végétale durant la deuxième moitié du XIXe siècle: de la pratique au laboratoire et retour”.

Deniz Uztopal (Francja) „Le lyssenkisme et la conceptualization de la science prolétarienne en France”.

Hirofumi Saito (Japonia) „The impact of the Soviet genetics controversy on Japan from the late 1930s to the early 1950s”.

Mathias Persson (Szwecja) „A veil of ignorance: anonymity and promotion of self in the eighteenth-century republic of letters”.

Denis Diagre (Belgia) „In the name of bourgeoisie. Early Belgian plant collectors in America (1830–1865)”.

Sandip Hazareesingh (W. Brytania) „‘Seeds of wealth’: the changing life of cotton plants in nineteenth century western India”.

Christophe Bonneuil, Philip Thurtle (Francja, USA) „Pure lines, modular genotype and entrenched genetic identity: a cultural history of the rise of modern genetics (1860–1915)”.

Barbara A. Kimmelman (USA) „A taste for the spoils of empire: David Fairchild and American plant cosmopolitanism”.

Jonathan Harwood (W. Brytania) „What has been learned from past green revolutions?”.

Tiago Saraiva (Portugalia) „The co-evolution of potatoes and pigs and political economy of Nazism”.

Harro Maat (Holandia) „Instrumental thinking about the genotype and phenotype of IRRI’s high yielding rice varieties”.

Dawn L. Sanders (W. Brytania) „Botanical

¹ Sprawozdanie z poprzedniego kongresu zawierające również historię kongresów – patrz Köhler P. 2005. Botanika na XXII Kongresie Historii Nauki (Pekin, Chiny, 24–30 VII 2005). Botany in the 22nd International Congress of History of Science (Beijing, China, 24–30 July 2005). *Wiadomości Botaniczne* 49(3/4): 55–58.

education: contested territories in public education 1900–2000”.

Ana M. Alfonso-Goldfarb, Márcia H. M. Ferraz, Silvia Waisse-Priven (Brazylia) „Studies on the balsams in the 18th century: a modern experimental approach”.

Olga Elina (Rosja) „Plants, private estates, and public assistance: formation of plant breeding experimentation in Russia, 18th–19th centuries”.

Brigitte Hoppe (Niemcy) „From experimentation on plants to an experimental analysis of plants in early electrophysiology”.

Fernando J. Luna (Brazylia) „18th century utilitarian botany and the manufacturing of po-tash in colonial Brazil”.

Nicolas Robin (Niemcy) „The experimental discovery of the nature of plants – the empirical spirit of the scientific revolution”.

Manuel S. Pinto, Noël Golvers (Portugalia, Belgia) „Michael Boym, le Chéron d’Incarville and João de Loureiro – three important sources in the history of botany of China”.

Anastasia A. Fedotova (Rosja) „Harmony of nature and struggle for survival: reception of Darwinism in Russian plant geography”.

Yakov M. Gall (Rosja) „Reception of Darwin’s ideas in Russia: the struggle for existence and natural selection. V. N. Sukachev’s experimental program”.

Li Ang (ChRL) „Development of botany in Republican China (1912–1949) – a bibliometric analysis”.

Fabian Krämer (Niemcy) „How Aldrovandi read, and looked at, his *Lycosthenes*: reading practices, images, and the persistence of knowledge in sixteenth-century natural history”.

Kamil Kulpiński (Polska) „Edward Janczewski’s work on *Monographie des Groseilliers*, a monograph on genus *Ribes* (1907)”.

Izabela Krzeptowska-Moszkowicz (Polska) „The significance of science instruments in the research progress and development plant physiology in nineteenth century. Research instruments of Polish scientist Emil Godlewski Senior (1847–1930)”.

Piotr Köhler (Polska) „Polish botanical and

mycological research in terrestrial ecosystems of Antarctica since 1977”.

Aurika Ričkienė (Litwa) „Lithuanian space plant biology researches in 1975–1990”.

John Cartey Caesar (Gujana) „Sir Robert Schomburgk’s biodiversity science legacy in Guyana”.

Ewa Kaczmarzyk (Polska) „Floristic research of the Częstochowa Upland (Poland) between the middle of the 19th century and the end of the First World War”.

Alicja Zemanek, Bogdan Zemanek (Polska) „History of botany and science – nature – culture relations; interdisciplinary symposia in Cracow (Poland)”.

Fernando Calderón (Hiszpania) „La femme et l’univers vegetal dans la botanique mise à la portée de tout le monde au tournant du 18e siècle”.

Christiane Nivet (Francja) „Did G. Mendel’s political involvement interfere with his scientific achievements during the period 1853–1865?”.

Michael R. Matthews (Australia) „Science and worldviews in the classroom: Joseph Priestley and photosynthesis”.

Streszczenia referatów po kongresie udostępnione zostały również w Internecie (http://www.conferences.hu/ichs09/ICHST09_book_of_abstracts_author_index.pdf), tak więc zainteresowani czytelnicy *Wiadomości Botanicznych* mogą się tam z nimi zapoznać. Po zakończeniu kongresu jego organizatorzy umieścili w Internecie także całą galerię zdjęć wykonanych podczas jego obrad (<http://www.conferences.hu/gallery/ICHST2009>).

Uczestnicy kongresu mieli możliwość zwiedzenia kilku muzeów gromadzących eksponaty związane z nauką (m.in. Hungarian Museum for Science, Technology and Transport, Hungarian Natural History Museum, Hungarian Geographical Museum, czy Museum of Natural History of the Loránd Eötvös University of Sciences). Dla chętnych zorganizowane były dłuższe, całonocne wycieczki, m.in. na zwiedzanie puszczy, statkiem po Dunaju czy nad Balaton.

Na zakończenie chciałbym się podzielić

refleksjami, jakie nasunęły mi się po wysłuchaniu kilkudziesięciu referatów różnych autorów. Mianowicie zauważyłem pewną prawidłowość: prezentacje uczestników pochodzących z krajów nieangielskojęzycznych były znacznie lepiej przygotowane, niż autorów z krajów angielskojęzycznych. Ci ostatni autorzy często (nie zawsze) ograniczali się tylko do wyświetlenia tytułu swego wystąpienia przy pomocy rzutnika multimedialnego i na takim tle odczytywali swe referaty. Odczytujący bądź siedział za biurkiem w niedbałej pozie, bądź stał trzymając oburącz przed oczyma tekst, bądź to spacerował. Nieliczni referowali całkowicie z pamięci. Słuchając tych referatów można było odnieść wrażenie, że uczestniczy się w zawodach szybkiego czytania. Opisana powyżej grupa referujących zaprezentowała całkowicie antydydaktyczną postawę. Co więcej, taką postawą dali także dowód braku szacunku dla słuchaczy oraz całkowitego braku wyobraźni. Druga obserwacja to bardzo dobra znajomość języka angielskiego wśród większości najmłodszych uczestników kongresu pochodzących z Rosji i byłych krajów obozu socjalistycznego. Oby tylko nie przejęli od swych starszych kolegów opisanej powyżej fatalnej manieri referowania.

Piotr KÖHLER

INTERAKCJE MIĘDZYGATUNKOWE NA RÓŻNYCH POZIOMACH ORGANIZACJI: OSOBNIK – POPULACJA – BIOCENOZA. ROŚLINY NACZYNIOWE A „BRACIA MNIEJSI” (KRASNOBRÓD, 22–25 CZERWCA 2009)

Interspecies relations on different levels of organization: individual – population – biocenosis. Vascular plants and ‘minor brothers’ (Krasnobród, Poland, 22–25 June 2009)

W dniach 22–25 czerwca w Krasnobrodzie koło Zamościa odbyła się ogólnopolska konferencja naukowa dotycząca zagadnień interakcji międzygatunkowych na różnych poziomach

organizacji. Współorganizatorami spotkania byli: Sekcja Biologii Populacji Roślin Komitetu Ekologii Polskiej Akademii Nauk, Zakład Ekologii oraz Zakład Botaniki i Mikologii Instytutu Biologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Oddział Lubelski Polskiego Towarzystwa Botanicznego oraz Roztoczański Park Narodowy. Patronat honorowy objął prof. dr hab. Marcin Pliński, przewodniczący Komitetu Ekologii PAN. Komitet naukowy reprezentowali: prof. dr hab. Bożenna Czarnecka (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin), prof. dr hab. Krystyna Falińska (Instytut Botaniki PAN, Kraków), prof. dr hab. Jan Holeksa (Instytut Botaniki PAN, Kraków), dr hab. Henryk Klama, prof. nadzw. (Akademia Techniczno-Humanistyczna, Bielsko-Biała) oraz dr hab. Wiesław Mułenko, prof. nadzw. (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin). Przewodniczącą komitetu organizacyjnego była prof. dr hab. B. Czarnecka, a sekretarzem mgr Magdalena Franczak. W skład komitetu organizacyjnego wchodził również: dr Joanna Czarnecka, dr inż. Zbigniew Maciejewski, dr Piotr Sugier, dr Hanna Wójciak oraz dr Robert Zubel.

Miejscem obrad sesji referatowej jak i imprez towarzyszących konferencji było Centrum Szkolenia i Rekreacji „Energetyk” w Krasnobrodzie.

Konferencja, która odbyła się w bieżącym roku, była kolejnym spotkaniem grupy badaczy zajmujących się biologią populacji roślin. W poprzednich latach, z inicjatywy prof. Bożenny Czarneckiej, miało miejsce Ogólnopolskie Seminarium „Biologia i ekologia populacji roślin: skąd przychodzimy – dokąd zmierzamy?” (Zwierzyniec nad Wieprzem, czerwiec 2008), poprzedzone Spotkaniem Roboczym pt. „Badania biologii populacji gatunków klonalnych: międzypokoleniowa wymiana doświadczeń” (Lublin, listopad 2007).

W słowie wstępnym do materiałów konferencyjnych przypominam, że strategie adaptacyjne roślin realizowane są na różnych poziomach organizacji biologicznej: osobnika, populacji i biocenozy, nie tylko w stale zmieniających się warunkach abiotycznych środowiska, ale także

w interakcji z organizmami żywymi, należącymi do różnych królestw (Czarnecka 2009). Jednakże dla wielu grup organizmów, które organizatorzy umownie określili jako „bracia mniejsi”, często brakuje jednoznacznego określenia tych poziomów organizacji. Konieczność podjęcia zintegrowanych badań z zakresu biologii populacji, ekologii roślin, florystyki, briologii, lichenologii oraz fykologii, wymagała zatem uporządkowania pojęć oraz przyjęcia bądź ujednoczenia metod właściwych dla poszczególnych grup taksonomicznych lub ekologiczno-biologicznych, co też było głównym celem konferencji. Ponadto spotkanie miało umożliwić wymianę doświadczeń między badaczami różnych grup taksonomicznych i ekologicznych oraz sformułowanie interdyscyplinarnych problemów badawczych.

W ciągu dwóch dni wygłoszono 34 referaty, ujęte w ramy czterech bloków problemowych, odpowiadających podziałowi na sesje referatowe: (1) Pojęcie osobnika i populacji w różnych grupach taksonomicznych organizmów; (2) Rośliny naczyniowe a „bracia mniejsi” – interakcje międzygatunkowe roślin wyższych z innymi organizmami; (3) „Bracia mniejsi” w strukturze zbiorowisk roślinnych o różnych uwarunkowaniach ekologicznych; (4) Element górski we florze niżu polskiego: demografia – ekologia – chorologia.

Po oficjalnym otwarciu i przywitaniu gości prof. Bożenna Czarnecka w referacie pt. „Poziomy organizacji roślin naczyniowych: osobnik – populacja – metapopulacja” przedstawiła różnorodność i znaczenie stosowanych pojęć w biologii populacji. Uzupełnieniem tego referatu było wystąpienie dr Magdaleny Szczepaniak i dr Elżbiety Cieślak, dotyczące usystematyzowania pojęć osobnika i populacji w badaniach genetycznych na przykładzie gatunków roślin naczyniowych. Kolejne cztery wystąpienia dotyczyły wyników badań populacyjnych gatunków roślin naczyniowych: sukcesu reprodukcyjnego *Polygonatum odoratum* (dr Igor Kosiński), struktury morfologicznej i biomasy *Ostericum palustre* (dr Ewa Krasicka-Korczyńska), unitarnego i iteratywnego wzrostu osobników gatunków klonalnych *Filipendula ulmaria*

i *Lythrum salicaria* (mgr Magdalena Franczak i prof. Bożenna Czarnecka) oraz właściwości martwej materii organicznej, produkcji biomasy i przeżywalności *Phragmites australis* (dr Beata Dąbrowska i dr Anna K. Sawilska). W drugiej części I bloku tematycznego skoncentrowano się na problematyce pojęcia osobnika i populacji „braci mniejszych”. Dr Robert Zubel w syntetycznej i poglądowej formie zapoznał słuchaczy z pojęciami formy życiowej, osobnika, populacji i metapopulacji u mszaków.

Kolejną część konferencji, poświęconą interakcjom międzygatunkowym roślin wyższych z innymi organizmami, rozpoczął dr hab. Wiesław Mułenko, przedstawiając zagadnienia dotyczące mutualizmu i antagonizmu, interakcjom nieodłącznie towarzyszącym rozwojowi roślin i grzybów. Mutualizm to przede wszystkim oddziaływanie w zakresie mikoryzy, co szczegółowo przedstawiła w referacie mgr Anna Frymark-Szymkowiak na przykładzie *Populus alba* – gatunku, który nawiązuje symbiozę z grzybami ektomikoryzowymi, pełniącymi w stosunku do rośliny funkcje odżywcze i ochronne. Natomiast występowanie grzybów endofitycznych u *Huperzia selago* może mieć duże znaczenie w strategii adaptacyjnej tego gatunku (mgr Wojciech Szypuła i mgr Julia Budziszewska).

Kolejny rodzaj interakcji – pomiędzy grzybami i mszakami, tak jak i innymi grupami roślin, może mieć charakter pasożytniczy, symbiotyczny lub saprofityczny, co zostało przedstawione na przykładzie *Galerina*, jednego z najliczniejszych rodzajów grzybów obligatoryjnie brioofilnych, który wśród mszaków preferuje rodzaj *Sphagnum* (mgr Barbara Grzesiak i współpracownicy). Na mszakach odnaleziono dotychczas około 400 gatunków grzybów, głównie workowców. Niektóre z nich zasiedlają specyficzne mikronisze, ściśle ograniczone do określonej części rośliny (np. plechy, liście, chwytники, komórki, organelle) lub określonego miejsca w tworzących się w danym środowisku strukturach (np. górne, środkowe i dolne części kępy), o zróżnicowanym rozwoju i wewnętrznym mikroklimacie (dr Aneta Ptaszyńska i dr hab. Wiesław Mułenko).

Wpływ fragmentacji siedlisk na interakcje

pomiędzy zapyłaczem a rośliną został przedstawiony na przykładzie pełnika europejskiego *Trollius europaeus* i muchówek z rodzaju *Chia-stocheta* (mgr Tomasz Suchan).

Drugi dzień obrad rozpoczęły wystąpienia poruszające problem udziału „braci mniejszych” w strukturze zbiorowisk roślinnych o różnych uwarunkowaniach ekologicznych. Przedstawiono wyniki analizy zróżnicowania struktury fitoplanktonu w jeziorach o zróżnicowanym rozwoju zbiorowisk makrofitów i ich wpływu na poprawę i utrzymywanie wysokiej przezroczystości wody (cykl referatów badaczy z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu: dr Aleksandra Pelechata, dr hab. Mariusz Pelechaty, mgr Joanna Krupska i współpracownicy). W kolejnym wystąpieniu dr Piotr Sugier wykazał, że zwarcie warstwy zielonej, drzew i krzewów ma decydujący wpływ na pokrycie i skład gatunkowy warstwy mszystej w fitocenozach torfowisk przyjeziornych i dolin rzecznych. Istnienie konkurencji pomiędzy roślinami naczyniowymi

a mszakami, zajmującymi te same mikrosiedliska, przedstawiono również jako główną przyczynę zanikania ciepłolubnych zbiorowisk naskalnych w Sudetach (dr Ewa Szcześniak). Natomiast wyniki analizy kierunków i zakresu zmian składu gatunkowego poszczególnych warstw fitocenoz w zbiorowiskach borowych, wskazują na ich dobrą kondycję w Roztoczańskim Parku Narodowym (dr inż. Zbigniew Maciejewski i dr Robert Zubel). Na konferencji nie zabrakło również aktualnych informacji dotyczących prowadzonych i planowanych badań na niepowtarzalnym „poligonie badawczym”, jaki powstał w wyniku katastrofy ekologicznej „Velka kalamita” w Tatrach Słowackich w 2004 roku (dr hab. Wiesław Mułenko). Badania te obejmują występowanie, udział i rolę różnych grup organizmów w tworzących się *de novo* inicjalnych populacjach roślinnych.

Ostatnia część konferencji, odbiegająca nieco od głównego tematu, dotyczyła gatunków należących do elementu górskiego, występujących

Ryc. 1. Prof. Bożenna Czarnecka przewodniczy obradom konferencji „Interakcje międzygatunkowe na różnych poziomach organizacji: osobnik – populacja – biocenoza. Rośliny naczyniowe a «bracia mniejsi»” w Krasnobrodzie (fot. H. Wójciak).

Fig. 1. Prof. Bożenna Czarnecka presides at debate of the conference ‘Interspecies relations on different levels of organization: individual – population – biocenosis. Vascular plants and «minor brothers»’ in Krasnobród (phot. H. Wójciak).

Ryc. 2. Dr inż. Zbigniew Maciejewski prowadzący sesję terenową w Roztoczańskim Parku Narodowym, w rezerwacie „Czerkies” (fot. H. Wójciak).

Fig. 2. Dr inż. Zbigniew Maciejewski leads the field session in the Roztoczański Park Narodowy, in the ‘Czerkies’ reserve (phot. H. Wójciak).

we florze Niżu Polskiego. Przedstawione wyniki badań dotyczyły struktury genetycznej populacji *Cicerbita alpina* (dr Alina Stachurska-Swakoń i współpracownicy), plastyczności fenotypowej *Doronicum austriacum* (mgr Krystyna Kuź i dr Alina Stachurska-Swakoń) oraz struktury przestrzennej i dynamiki metapopulacji *Senecio rivularis* (prof. Bożenna Czarnecka). Aspekty chorologii i ekologii gatunków górskich zostały omówione dla flory Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej (dr Barbara Fojcik oraz dr Andrzej Urbisz), Wyżyny Śląskiej (dr Teresa Nowak i współpracownicy) oraz przełomów rzecznych strefy krawędziowej Roztocza Tomaszowskiego (prof. Bożenna Czarnecka i dr Joanna Czarnecka).

Wieczorem, po całodniowych obradach, odbyła się biesiada integracyjna. W specjalnie przygotowanym miejscu degustowano wyśmienite

potrawy regionalne. Warto podkreślić, że „integracja” nie ograniczała się jedynie do biesiady przy stole, ale sprzyjała jej bardzo bezpośrednia i przyjazna atmosfera całego spotkania, o którą zadbali organizatorzy.

Sesja terenowa, zorganizowana pod hasłem „Uwarunkowania różnorodności biocenotycznej Roztocza”, rozpoczęła się w deszczu, który jednak przestał padać, gdy uczestnicy wysiedli z autobusu. Trasa wycieczki prowadziła przez Roztoczański Park Narodowy, gdzie, od wielu już lat, dynamikę i przemiany borów jodłowych i buczyn obserwuje się na stałych poletkach badawczych, założonych w obszarze ochrony ścisłej rezerwatu „Czerkies”. Następnie uczestnicy, posilając się przy kapliczce „Na wodzie” nad rzeką Szum w Górecku Kościelnym, wysłuchali ciekawych informacji o historii tych miejsc, przekazanych przez przewodników wycieczki. Kolejnym

przystankiem na trasie był rezerwat „Czartowe Pole” w Hamerni, obejmujący przełom rzeki Sopot, który szumem wody, bystrością nurtu oraz bezładnie porzucanymi blokami skalnymi przypomina górski potok. W obrębie przełomu Sopotu występują dwie sekwencje progów skalnych, zwanych przez miejscową ludność szypotami lub szumami. Liczne wodospady przekraczają niekiedy 1 metr wysokości. W górnej części przełomu, na niewielkiej wyspie, znajdują się ruiny papierni, w której produkowano papier czerpany. W dolinie Sopotu, jak również w pozostałych dolinach rzecznych Roztocza Środkowego w dużym stopniu zachowały się cenne, w większości naturalnie ukształtowane zespoły leśne. „Bracia mniejsi”, a zwłaszcza mchy i śluzowce, którym wyjątkowo sprzyjała duża wilgotność i ciepły czerwcowy deszcz, w całej pełni ukazały swoje piękno kolorów i kształtów, objaśniane z pełną znajomością i wielką pasją przez znawców tematu, zwłaszcza dr Roberta Zubela.

Abstrakty wszystkich referatów zostały wydrukowane w powielanych materiałach konferencyjnych. Znaczna część wystąpień zostanie opublikowana w formie recenzowanych artykułów w czasopiśmie *Polish Journal of Ecology* w roku 2010.

Pani prof. Bożenna Czarnecka otwierając konferencję powiedziała, że jeżeli w czasie tego spotkania zrodzi się chociaż jeden pomysł interdyscyplinarnej współpracy, to cel konferencji zostanie osiągnięty. Na pewno spotkanie to przyczyniło się do integracji szeroko rozumianej społeczności botanicznej. Można było osobiście poznać specjalistów z różnych dziedzin i przedyskutować z nimi powstające dylematy naukowe. Spotkanie będzie z pewnością owocować podjęciem wspólnych tematów badawczych w najbliższej i dalszej perspektywie, co było też przedmiotem bardzo emocjonującej dyskusji, podjętej na koniec konferencji przez dr hab. Wiesława Mułenka. Bo przecież celem nadrzędnym każdego dociekań naukowych powinno być poznanie – w możliwie najpełniejszym zakresie – organizmów i zjawisk, które nas otaczają.

LITERATURA DOTYCZĄCA KONFERENCJI

CZARNECKA B. 2009. Słowo wstępne. W: B. CZARNECKA, J. CZARNECKA, P. SUGIER (red.), Interakcje międzygatunkowe na różnych poziomach organizacji: osobnik – populacja – biocenoza. Rośliny naczyniowe a „bracia mniejsi”. Materiały Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej. Krasnobród, 22–25 czerwca 2009. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, s. 9–10.

Magdalena SZCZEPANIAK,
Elżbieta CIEŚLAK

KONFERENCJA Z OKAZJI 350-LECIA ŚMIERCI MICHAŁA BOYMA (KRAKÓW, 26 WRZEŚNIA – 1 PAŹDZIERNIKA 2009)

Conference on a 350th anniversary
of Michał Boym death
(Kraków, Poland,
26 September – 1 October 2009)

W dniach od 26 września do 1 października 2009 roku odbywała się w Wyższej Szkole Filozoficzno-Pedagogicznej „Ignatianum” w Krakowie (ul. Kopernika 26) międzynarodowa konferencja pod hasłem „Venturing into Magnum Cathay: 17th Century Polish Jesuits in China: Michał Boym SJ (1612–1659), Jan Mikołaj Smogulecki SJ (1610–1656), and Andrzej Rudomina SJ (1596–1633)”. Organizatorem było Centrum Języka i Kultury Chińskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego „Instytut Konfucjusza w Krakowie” oraz werbistowski instytut sinologiczny Monumenta Serica Institute (Sankt Augustin, Niemcy). Bezpośrednią okazją do zorganizowania konferencji jest przypadające w 2009 roku 350-lecie śmierci Michała Boyma.

Michał Boym był trzykrotnie w Chinach, tam zmarł 22 VIII 1659 roku. Jest autorem jednego z pierwszych dzieł poświęconych roślinom Chin i Azji południowo-wschodniej *Flora Sinensis* (1656). Ponadto jest autorem opisu Cesarstwa Chińskiego oraz pracy o lecznictwie chińskim. Jan Mikołaj Smogulecki był matematykiem, przebywał w Nankinie i Pekinie, prowincjach Fujian, Guangdong, Yunnan i na tropikalnej wyspie

Hajnan. Wydał po chińsku prace na temat europejskiej matematyki i astronomii. Andrzej Rudomina pisał o różnych kwestiach nauk przyrodniczych i matematycznych, był też autorem dwóch broszur ascetycznych (w języku chińskim).

Na konferencję złożyło się 26 referatów wygłoszonych przez różnych specjalistów zajmujących się naukowo osobami tych trzech jezuitów, czy też kontekstem kulturowym ich działalności. Dla botanika najciekawsze były referaty poświęcone Michałowi Boymowi. W niedzielę (27 IX) w Ogrodzie Botanicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego otwarto wystawę Edwarda Kajdańskiego „Motives from Boym’s *Flora Sinensis*”. Jej autor przez długie lata mieszkał w Chinach, opublikował m.in. dwie książki o Boymie: *Michał Boym – ostatni wysłannik dynastii Ming* (1988) i *Michał Boym – ambasador Państwa Środką* (1999). W poniedziałek (28 IX) wystąpienia poświęcone były Boymowi i jego misyjnej działalności w Chinach. W następnym dniu (29 IX) przedstawiono w różnych aspektach jego osiągnięcia w botanice i medycynie, m.in. omawiano szczegółowo jego *Flora Sinensis*, wpływ jego rycin roślin (a szczególnie ananasa) na malarstwo i rzeźbę europejską, czy zasługi Boyma w zapoznaniu Europy z medycyną chińską. Środę przeznaczono na referaty związane z pozostałymi dwoma jezuitami.

Piotr KÖHLER

**OGÓLNOPOLSKA KONFERENCJA:
„DYNAMIKA ROŚLINNOŚCI
W WARUNKACH ANTROPOPRESJI
I OCHRONY – WARSZTATY
GEOBOTANICZNE”
(ŁÓDŹ – SPAŁA, 25–27 CZERWCA 2009)**

**National Conference: ‘Vegetation dynamics
under anthropopressure and protection –
geobotanical workshop’
(Łódź – Spała, 25–27 June 2009)**

Głównym organizatorem ogólnopolskiej konferencji pt. „Dynamika roślinności w warunkach antropopresji i ochrony – warsztaty

Ryc. 1. Program konferencji – streszczenia referatów i plakatów.

Fig. 1. The programme of the conference – abstracts of the oral and poster presentations.

geobotaniczne” była Katedra Geobotaniki i Ekologii Roślin Uniwersytetu Łódzkiego. Współorganizatorami byli m.in. Oddział Łódzki Polskiego Towarzystwa Botanicznego, Łódzki Oddział Polskiego Towarzystwa Leśnego, Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w Łodzi (Nadleśnictwa Spała; Bełchatów), Katedra Ochrony Przyrody, Katedra Algologii i Mikologii oraz Towarzystwo Ochrony Krajobrazu w Łodzi.

Konferencję przygotował zespół pod kierownictwem prof. Józefa K. Kurowskiego, natomiast przewodniczącym Komitetu Naukowego Konferencji był prof. Romuald Olaczek (Ryc. 1). W przeddzień konferencji ukazała się monografia przyrodnicza – *Szata roślinna Polski środkowej* (Ryc. 2) pod redakcją J. K. Kurowskiego, w przedmowie której redaktor zwrócił uwagę m.in. na fakt, że konferencja odbyła się „w 65. roku istnienia Uniwersytetu Łódzkiego

i 50 lat od ukazania się pionierskich w łódzkiej szkole geobotanicznej prac fitosocjologicznych oraz dzieła *Conspectus Florae Lodziensis* autorstwa profesora Jakuba Mowszowicza – twórcy tejże szkoły”.

W konferencji wzięło udział ponad sto osób, w tym 81 gości krajowych spoza UE. Pierwszego dnia w Łodzi odbyły się dwie sesje referatowe. Trzecia sesja miała miejsce drugiego dnia w Spale nad Pilicą. W Łodzi konferencji towarzyszyła sesja posterowa zaś w Spale – wystawa prac malarskich Blandyny Anny Firuty.

Konferencję rozpoczęto oficjalnym otwarciem ze słowem wstępnym prorektora ds. nauki UE – prof. Antoniego Różalskiego i dziekana Wydziału Biologii i Ochrony Środowiska UE – prof. Elżbiety Żądzińskiej (Ryc. 3). Wprowadzenia do pierwszej sesji dotyczącej aktualnych problemów teoretycznych i metodycznych w badaniach nad przemianami roślinności, dokonał wybitny badacz w tym zakresie – prof. Romuald Olaczek. Pierwszy referat dotyczył dynamiki roślinności we współczesnym krajobrazie i wskazywał na wybrane cele i metody badań (prof. Z. Dzwonko). Następnie przedstawiono numeryczne rozwinięcie systemu faz oraz form degeneracyjnych zbiorowisk roślinnych (dr Z. Kącki, dr E. Stefańska-Krzaczek). Interesujące było również zagadnienie powrotu lasu na porzucone pole oraz procesu sukcesji wtórnej badanej w warunkach kontrolowanych (dr W. Adamowski, dr A. Bomanowska). Podczas sesji posterowej zaprezentowano na 46 posterach szerokie spektrum zagadnień związanych z dynamiką roślinności.

Kolejna sesja referatowa: „Dynamika roślinności – przykłady badań w regionach” poprowadzona została przez prof. Janinę Jakubowską-Gabarę i prof. Stanisława Wikę. W sesji tej wygłoszono 7 referatów. Rozpoczęto od tematu przekształceń szaty roślinnej regionu kujawsko-pomorskiego w okresie ostatnich 20 lat (prof. T. Załuski), a następnie zaprezentowano referat dotyczący szaty roślinnej rezerwatu torfowiskowego „Galwica” i problemu jej ochrony w aspekcie dynamiki

roślinności (prof. C. Hołdyński i in.). Autorzy kolejnych referatów omawiali zagadnienia zmian udziału zbiorowisk chronionych w dolinie środkowej Wisły w II połowie XX wieku (dr A. Kowalska), udziału obcych taksonów drzew i krzewów na terenie Wielkopolskiego Parku Narodowego oraz ich roli w biocenozach Parku (dr A. Purcel), dynamiki roślinności Suchedniowsko-Oblęgorskiego Parku Krajobrazowego (mgr B. Piwowarski, dr A. Przemyski) oraz zmian składu gatunkowego na niekoszonych stałych powierzchniach łąkowych w Babiogórskim Parku Narodowym (prof. J. Zarzycki). Sesję zakończyło wystąpienie prezentujące proces dynamiki roślinności w leśno-torfowiskowym kompleksie Bartochów-Małków w dolinie rzeki Warty (dr B. Woziwoda, dr D. Michalska-Hejduk). Wieczorem, już w Rezydencji

Ryc. 2. Monografia przyrodnicza *Szata roślinna Polski środkowej* wydana pod redakcją J. K. Kurowskiego.

Fig. 2. The nature monograph *Szata roślinna Polski środkowej* which was published under the editorship of J. K. Kurowski.

Ryc. 3. Sesje referatowe odbyły się w auli im. prof. Jakuba Mowszowicza na Wydziale Biologii i Ochrony Środowiska Uniwersytetu Łódzkiego (fot. A. Stefaniak).

Fig. 3. The oral sessions took place in the hall of the professor Jakub Mowszowicz in the Faculty of Biology and Environmental Protection at University of Łódź (phot. A. Stefaniak).

Spalskiej, odbył się piękny pokaz slajdów prof. Janusza Hereźniaka pt. „Jurajski Park Narodowy – europejskie dziedzictwo przyrodnicze i kulturowe”. Niespodziankę sprawił prof. Zbigniew Dzwonko, który zaprezentował historyczną „suitę filmową” z sesji terenowych z udziałem znanych botaników polskich. Film ten wywołał duże zainteresowanie.

Drugi dzień konferencji zaczął się od sesji terenowej, która miała postać warsztatów na temat „Dynamiki roślinności w warunkach ochrony”. Warsztaty poprowadzili profesorowie: J. Jakubowska-Gabara, M. Ławrynowicz i R. Olaczek, oraz doktorzy: M. Kiedrzyński i P. Popkiewicz. W trakcie warsztatów terenowych odwiedzono następujące obiekty: rezerwat „Konewka” chroniący fitocenozy zespołu dąbrowy ciepłolubnej *Potentillo albae-Quercetum*, rezerwat „Spała” z fitocenoząmi grądu subkontynentalnego *Tilio-Carpinetum* (z liczącym 250 lat drzewostanem puszczańskim) oraz miejscowość Inowłódz, gdzie goście oglądali górujący ponad przełomowym

odcinkiem doliny Pilicy romański kościół filialny św. Idziego, którego początki wiążą się z fundacją Władysława Hermana z 1082 roku (Ryc. 4). Na zboczu doliny rzeki zbudowanym ze skał wapiennych można było podziwiać murawę kserotermiczną.

Trzecią sesję referatową na temat „Dynamika roślinności leśnej”, którą poprowadzili profesorowie J. Holeksa i J. K. Kurowski, rozpoczął prof. J. Holeksa od wystąpienia nt. ekologicznych podstaw rezerwatowej ochrony ekosystemów leśnych. Następnie wygłoszono referaty na temat dynamiki naturalnej buczyny karpackiej i wpływu zmian w drzewostanie na roślinność dna lasu (prof. J. Szwagrzyk i in.), przemian zbiorowisk leśnych w Puszczy Kozienickiej w drugiej połowie XX w. (dr inż. M. Orzechowski), regeneracji boru sosnowego zniszczonego przez pożar (prof. S. Loster i in.), reakcji roślinności borowej na depozycję zanieczyszczeń pyłowych w warunkach presji alkalicznej (dr hab. A. Świercz) oraz wpływu

nasadzeń obcych gatunków na skład i strukturę zespołu kwaśnej dąbrowy na przykładzie powierzchni doświadczalnych w Puszczy Zielonka (prof. H. Ratyńska i in.). Interesujący problem spadku różnorodności zbiorowisk leśnych Polski w następstwie wycofywania się roślin siedlisk otwartych z lasów jako efektu regeneracji lasów po ustąpieniu presji pasterskiej przedstawił prof. J. M. Matuszkiewicz. Część referatową zakończył panel dyskusyjny „Ochrona ekosystemów leśnych w warunkach zrównoważonej gospodarki – w opiniach przyrodników i leśników”, w którym udział wzięli przedstawiciele nauki, administracji Lasów Państwowych, organizacji pozarządowych, Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska. Wieczorem w Rezydencji Spalskiej odbyła się uroczysta kolacja, która zorganizowana została wraz z Nadleśnictwem Spała.

Trzeci dzień konferencji poświęcono problemom synantropizacji szaty roślinnej w skali regionalnej i mechanizmom zmian we florze i roślinności w rejonie kopalni odkrywkowej węgla

brunatnego Bełchatów i Szczerców. Sesję poprowadziło grono badaczy głównie z Uniwersytetu Łódzkiego, którzy od ponad 30 lat monitorują zmiany, przede wszystkim w lasach i na torfowiskach tego niezwykle interesującego poligonu badawczego. Profesor Kurowski na jednej ze swoich powierzchni doświadczalnych zaprezentował m.in. schemat kserofityzacji lasu bagienno-olszowego.

Mamy nadzieję, że konferencja pozostanie w pamięci uczestników jako niezapomniane spotkanie oraz będzie miała twórczy wpływ naukowy na przyszłe badania nad dynamiką roślinności. Główny cel konferencji został zrealizowany, ponieważ wzbudzone zainteresowanie dotychczasowymi osiągnięciami w badaniach dynamiki roślinności dotyczącymi problemów teoretycznych i metodycznych. W trakcie konferencji zapoznano się z najnowszymi wynikami badań odnoszącymi się do tendencji dynamicznych roślinności w różnych regionach Polski.

Ryc. 4. Uczestnicy konferencji na jednej z sesji terenowych przed kościołem św. Idziego w Inowłodzu (fot. A. Stefaniak).
Fig. 4. The participants of the conference on one of the symposium excursions in front of the Saint Idzi's church (phot. A. Stefaniak).

LITERATURA

KUROWSKI J. K. (red.) 2009. Szata roślinna Polski środkowej. Towarzystwo Ochrony Krajobrazu, Wydawnictwo EKO-GRAF, Łódź.

Paulina GIELNIAK,
Agnieszka STEFANIAK

**V BOTANICZNE SEMINARIUM
PAMIĘCI JÓZEFA K. PACZOSKIEGO
– MIĘDZYNARODOWA KONFERENCJA
NAUKOWA (CHERSON, UKRAINA,
28 WRZEŚNIA – 1 PAŹDZIERNIKA 2009)**

**Fifth Botanical Seminar of the Memory
of Joseph K. Paczowski (Kherson, Ukraine,
28 September – 1 October 2009)**

Już po raz piąty w minionym ćwierćwieczu miało miejsce naukowe seminarium, które – podobnie jak wszystkie wcześniejsze – dedykowano wielkiemu biologowi, jakim niewątpliwie był Józef Paczowski. Pierwsze z nich odbyło się w 1989 roku, z okazji przypadającej wówczas 125-rocznicy urodzin. Zorganizowano je dla przypomnienia oryginalnej twórczości i dokonań Uczzonego, ale i w celu rozważań nad aktualnością Jego idei i koncepcji. To pamiętne spotkanie przygotowali miejscowi entuzjaści – pracownicy Muzeum Krajoznawczego wspólnie z przyrodnikami Chersonskiego Uniwersytetu¹. Kolejne sympozja ku czci Paczowskiego odbyły się w odstępach 5-letnich (II – 1994, III – 1999, III – 2004) również w Chersonie, upamiętniające tym samym 130-, 135- i 140- rocznicę urodzin.

Piąta konferencja, a więc w pewnym sensie jubileuszowa, rozpoczęła się 29 września 2009 r., jak zawsze w auli Muzeum, gromadząc dużą, kilkudziesięcioosobową grupę uczestników, reprezentujących najważniejsze ośrodki naukowe

Ukrainy (Kijów, Cherson, Charków, Odessa, Donieck, Smoleńsk, Kirowgrad, Krzywy Róg, Krym), a także Rosji (St. Petersburg, Orenburg) i Polski (Warszawa, Poznań).

Uroczystego otwarcia konferencji dokonał przewodniczący komitetu organizacyjnego – prof. M. F. Bojko, witając przybyłych przedstawicieli władzy administracyjnej miasta, uniwersytetu oraz wszystkich uczestników. Obrady plenarne rozpoczął prof. M. F. Bojko, który we wprowadzającym przemówieniu wypunktował ważniejsze osiągnięcia naukowe i dokonania organizacyjne Józefa Paczowskiego. Podkreślił przy tym Jego wpływ na współczesne kierunki nauk podstawowych, to jest geografii i taksonomii roślin, entomologii, ornitologii, a także niewątpliwe zasługi w rozwoju dyscyplin aplikacyjnych – leśnictwa i ochrony przyrody.

Sesja plenarna obejmowała wystąpienia zamówione, w których przedstawiano różne aspekty twórczości i dokonań J. Paczowskiego. Omawiano w nich: wkład w poznanie regionalnej flory (G. F. Arkuszina) ze szczególnym uwzględnieniem gatunków zagrożonych (M. N. Podgayny), zbiory historyczne przechowywane w herbarium Katedry Botaniki Uniwersytetu im. I. I. Miecznikowa w Odessie (O. J. Bondarenko, T. V. Vasilyeva, S. G. Kovalenko), poglądy na mechanizmy oddziaływań międzygatunkowych w agrocenozach (D. V. Dubina), rolę w rozwoju muzealnictwa Ukrainy (A. V. Deryuzina), naukowo-znaczącą analizę publikacyjną oraz osiągnięcia w kierowaniu ważnymi rezerwatami przyrody (O. P. Bezlucka), wkład do faunistyki i ekologii zwierząt kręgowych (S. K. Semenyuk, V. M. Izdebski), a także komentarze do ogólnych teorii biologicznych (K. Latowski).

Popołudniem zwiedzili Muzeum Przyrodnicze. Uczestników oprowadzała dyrektor placówki – A. V. Deryuzhina. Ze szczególną swadą i nieskrywaną pasją prezentowała osobiste pamiątki J. Paczowskiego, jak i wyposażenie gabinetu, w którym pracował i w którym zachowały się liczne elementy ówczesnego wyposażenia. Następnie uczestnicy przenieśli się do Muzeum Krajoznawczego, gdzie organizatorzy zaproponowali obejrzenie bogatych kolekcji, w tym

¹ Por. BALCERKIEWICZ S., LATOWSKI K. 1990. Pierwsze Naukowe Seminarium poświęcone pamięci Józefa Paczowskiego *Paczowski i współczesność* (Chersoń, 25–29.XI.1989). *Wiad. Bot.* 34(2): 32–33.

Ryc. 1. Wydmy śródlądowe w projektowanym parku narodowym „Piaski Oleszkowskie” nad Dnieprem (fot. I. I. Moisienko).

Fig. 1. Inland dunes in the planned national park ‘Piaski Oleszkowskie’ on Dnieper river (phot. I. I. Moisienko).

ornitologicznej będącej w dużej części dziełem rąk samego Paczoskiego!

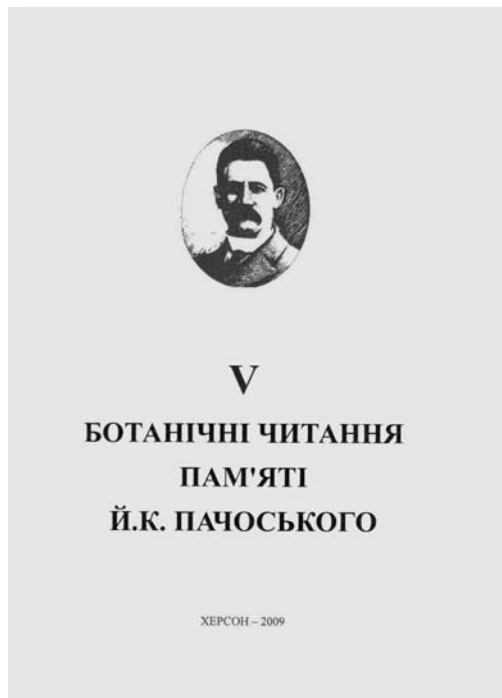
Drugi dzień konferencji wypełniły prezentacje referatów i plakatów. Ze względu na dużą liczbę zgłoszeń podzielono je na 6 grup tematycznych, które objęły problematykę mikologiczną i lichenologiczną (16 tytułów), fykologiczną i briologiczną (16), morfogenetyczną i ewolucyjną (7) oraz introdukcji (6). Najwięcej wystąpień dotyczyło wyników badań nad florą i roślinnością oraz krytycznych rewizji wybranych taksonów (26), a także szerokiego spektrum zagadnień związanych z ochroną szaty roślinnej (24 tytuły).

Znaczny postęp w lichenologii dały prace opisujące zróżnicowanie ekosystemów leśnych gór Krymu pod kątem zbiorowisk porostowych z *Hypogymnietea physodis* (O. V. Bogdan), poznanie lichenobioty odsłoneń wapiennych (G. O. Naumovics), poznanie procesów sukcesyjnych na pożarzyskach (O. E. Chodosovcev, M. F. Bojko, N. V. Zagorodniuk) czy najnowsze

wydanie konspektu porostów Ukrainy (S. Y. Kondratiuk).

W sekcji algologiczno-briologicznej uwagę zwróciły takie prace badawcze, jak: wpływ metali ciężkich i innych czynników stresowych na ontogenezę wybranych mchów, pionierskie etapy pojawiania się mszaków na substratach technologicznych (I. V. Rabik, I. S. Daniłkiv), zmiany nomenklatoryczne zarejestrowane w krytycznej liście mszaków Ukrainy z 2008 r. (M. F. Bojko).

Zainteresowanie wywołały rezultaty badań roślin naczyniowych Ukrainy na poziomie organizacji gatunkowej – *Crithmum maritimum* (A. A. Edigarian), *Scutellaria baicalensis* (V. G. Zakharenko), *Betula borysthena* (A. S. Tareev, I. I. Moisienko, I. Y. Kostenko), *Aconitum anthora* (A. V. Novikov), a także *Elaeagnus angustifolia* wykazujący w minionym 20-leciu wybitną inwazyjność (I. I. Moisienko, B. Sudnik-Wójcikowska, P. Slim) czy *Zingeria bebersteiniana* z Krymu, o najniższej znanej liczbie chromosomów wśród traw wynoszący $2n = 4$

Ryc. 2. Okładka materiałów konferencyjnych ze sztychem młodego Józefa K. Paczoskiego.

Fig. 2. The cover of the conference materials with engraving of young Joseph K. Paczoski.

(A. R. Nikiforov, V. V. Kozhenevsky). Znany geobotanik – A. V. Yena – rozpatrywał rzeczywisty stan endemizmu na obszarze Ukrainy. Na podstawie krytycznej analizy uznaje, że endemity Półwyspu Krymu obejmują tylko 4,3% ogółu flory, przy czym są to – zdaniem tego badacza – „endemity wąskie” i dlatego region ten najwyżej może być rozpatrywany jako wschodnioeuropejskie centrum „wąskiego” endemizmu.

W problematyce morfogenetyczno-ewolucyjnej wykazano, pomijane dotąd w literaturze, znaczenie cech organów podziemnych dla taksonomii krytycznego rodzaju *Aconitum* (O. I. Litvinenko), omówiono zagadnienie roślin monokarpicznych (V. V. Pavlov), morfologiczne prawidłowości rozwojowe ontogenezy związane z wiekiem u *Potentilla incana* (N. R. Pavlova), ewolucyjne drogi filomorfogenezy rozpatrywane na poziomie sekcji w rodzaju *Phlomis* (V. V. Shapoval).

W obszernej palecie badań zoologicznych uwagę zwróciły prace poświęcone dynamice zbiorowisk roślinnych pożarzysk stepowych (L. P. Borowik), dokumentujące skutki lokalnych inwazji *Amorpha fruticosa* (R. P. Melnik), informujące o stanie populacji *Galanthus nivalis* (I. P. Didenko) i *Cypripedium calceolus* (V. N. Suleimanova). Przedstawiono ponadto projekt powołania nowego parku narodowego „Piaski Oleszkowskie” (O. E. Chodosovcev, M. F. Bojko, I. O. Plipenko, I. I. Moisienko, D. S. Malcsikova), a także niezwykle wnikliwą analizę typologiczną reliefu rezerwatu biosfery Askania-Nova i dynamikę jego zmian (S. S. Zveginco, V. V. Shapoval).

W przerwie obrad, wczesnym popołudniem, zaproszono uczestników Konferencji na krótką wycieczkę po Chersoniu. Najważniejsze zabytki miasta, m.in. twierdzę i cerkiew z czasów carycy Katarzyny II, kompetentnie i ciekawie prezentował historyk – S. Dyaczenko.

Atrakcją trzeciego dnia konferencji była wycieczka terenowa do dwóch projektowanych parków narodowych: „Piaski Oleszkowskie” (Ryc. 1) i „Dolny Dniepr”, którą interesująco i ze znanstwem prowadził I. I. Moisienko. „Piaski Oleszkowskie” to rozległy obszar wydmy (46 tys. ha), rozpościerający się na lewym brzegu Dniepru. Część terenu do 2004 r. zajmował poligon wojskowy, natomiast pozostały obszar był we władaniu leśników, którzy szczęśliwie nie zdążyli go zalesić. Idea objęcia ochroną tego unikalnego przyrodniczo terenu przebiegała się z niemałym trudem, ale konsekwentne starania biologów z Uniwersytetu Chersońskiego i Muzeum Krajoznawczego zakończyły się sukcesem. W najbliższym okresie spodziewać się można dekretu prezydenta powołującego tu park narodowy, chroniący kompleks wydmy ruchomych i wydmy z roślinnością napiaskową, a także lasy brzożowe i roślinność błotną w zagłębieniach międzywydmowych.

Drugim etapem sesji terenowej była krótka wycieczka statkiem po Dnieprze. Planowany tu park narodowy „Dolny Dniepr” ma objąć prawy, wysoki brzeg rzeki z roślinnością stepową, oraz lewy brzeg – niski, z roślinnością aluwialną,

lasami łągowymi, wydłami nadrzecznymi i trzcinowiskami. Uczestnicy obserwowali mozaikę siedliskową, z efektem bogactwa florystycznego i licznym udziałem gatunków z „Czerwonej Księgi Ukrainy”. Spektakularnym zjawiskiem jest tu inwazja północnoamerykańskiego krzewu – *Amorpha fruticosa*.

Konferencję zwieńczyły obrady okrągłego stołu, przy którym dyskutowano o współczesnych wyzwaniach, jakie stają się obecnie najważniejsze dla zachowania równowagi pomiędzy rozwojem społeczno-gospodarczym a bioróżnorodnością.

Organizatorzy zadbali o wysoki standard Konferencji. Każdy z uczestników otrzymał egzemplarz publikacji z tekstami wystąpień plenarnych oraz obszernych streszczeń referatów i plakatów (Ryc. 2). Uczestników zakwaterowano w malowniczo położonym nad brzegiem Dniepru hotelu „Czajka”, skąd codziennie dowożeni byli na obrady wynajętym autokarem. Przez cały czas pozostawaliśmy też pod wrażeniem niezwykłej serdeczności i uczynności przemiłych Gospodarzy Konferencji. Będziemy zatem wyczekiwać na rok 2014, w którym przypadnie jubileusz 150-lecia urodzin Józefa Paczoskiego.

Karol LATOWSKI,
Barbara SUDNIK-WÓJCIKOWSKA

Z ŻYCIA PTB POLISH BOTANICAL SOCIETY NEWS

54 ZJAZD POLSKIEGO TOWARZYSTWA BOTANICZNEGO (SZCZECIN, 3–8 WRZEŚNIA 2007)

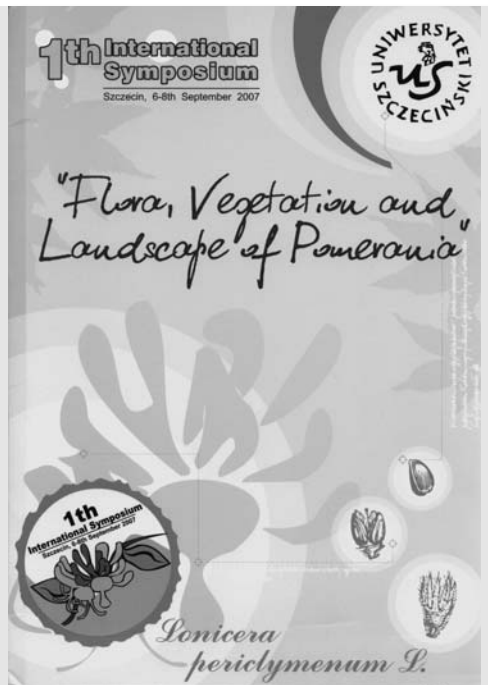
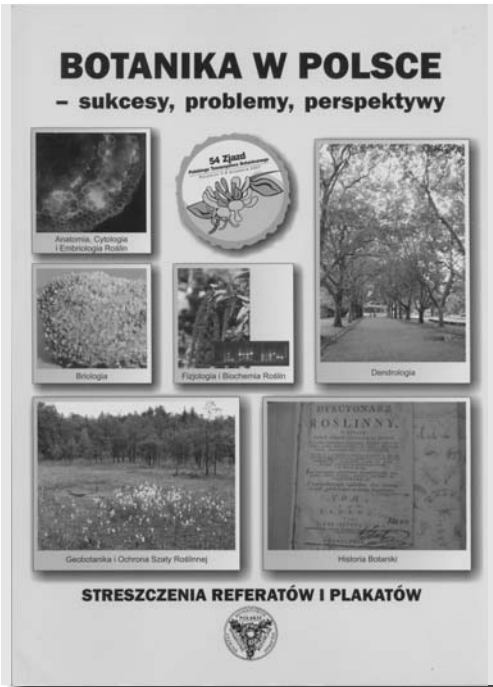
54th Congress of the Polish Botanical Society
(Szczecin, 3–8 September 2007)

Miejscem obrad kolejnego, 54 Zjazdu Polskiego Towarzystwa Botanicznego był Szczecin; było to trzecie spotkanie botaników w nowym

tysiącleciu, po Poznaniu (2001) i Toruniu–Bydgoszczy (2004). Profesor Jan J. Rybczyński, Prezes PTB, otwierając Zjazd polskich botaników zwrócił uwagę na wymiar europejski tego spotkania – związany z 300-leciem urodzin Karola Linneusza (1707–1778), ojca systematyki biologicznej i zasad nazewnictwa organizmów, oraz na wymiar polski – upamiętniający 85-lecie powstania Towarzystwa. Warto jeszcze wspomnieć o wymiarze lokalnym, ponieważ Oddział Szczeciński PTB organizował ogólnopolski zjazd już po raz trzeci w swojej historii. Zjazd w Szczecinie odbywał się pod hasłem „Botanika w Polsce – sukcesy, problemy, perspektywy”, zatem jego zasadniczym celem było podsumowanie dotychczasowych osiągnięć polskich botaników w kraju, Europie i na świecie oraz wskazanie aktualnie rozwijających się kierunków badawczych. Symbolem Zjazdu stało się pnącze, wiciokrzew pomorski *Lonicera periclymenum*.

54 Zjazd PTB był zorganizowany z rozmachem godnym XXI wieku, a jego głównymi organizatorami były dwie osoby, panie prof. Agnieszka Popiela (przewodnicząca Oddziału Szczecińskiego PTB) oraz dr Anetta Wiczorek.

Po raz pierwszy organizatorzy zjazdu botaników korzystali wyłącznie z formy komunikacji elektronicznej, mianowicie poszczególne komunikaty zjazdowe i inne informacje były ogłaszane i wysyłane wyłącznie za pośrednictwem sieci, co znacznie obniżyło koszty Zjazdu. Przez cały okres przygotowywania Zjazdu funkcjonowała także strona internetowa, na której pojawiały się wszystkie komunikaty, program Zjazdu i prac poszczególnych sekcji oraz listy uczestników sesji terenowych. Organizatorzy zastosowali również system rejestracji elektronicznej z możliwością bezpośredniego sprawdzenia nadsyłanych streszczeń przez przewodniczących sekcji. W tym celu przygotowano specjalny program komputerowy do obsługi nadchodzących zgłoszeń i streszczeń. Zrezygnowano również z pośredniczenia w rezerwacji noclegów; uczestnikom przekazano listę i adresy pięciu miejsc noclegowych o różnym standardzie (wcześniej wynegocjonowano ceny) i sami dokonywali rezerwacji.

Ryc. 1. Okładki wydawnictw zjazdowych.

Fig. 1. The covers of the congress publications.

Również po raz pierwszy zorganizowano zagraniczne sesje terenowe, tj. sesję przedjazdową na wyspie Bornholm oraz dwie sesje pozjazdowe na terenie Niemiec (na wyspie Rugia oraz w Ogrodzie Botanicznym Berlin-Dahlem). Zorganizowanie zagranicznych sesji terenowych, zwłaszcza tych kilkudniowych, było zdaniem organizatorów jednym z najtrudniejszych i najdroższych do realizacji zadań podczas przygotowywania Zjazdu. Tras tych nie udało się zorganizować gdyby nie pomoc i współpraca kolegów-botaników z Niemiec i Danii; szczególne wyrazy wdzięczności od organizatorów i uczestników należą się państwu Hannie i Tomaszowi Piórkowskiemu oraz firmie BORNPOL z Danii.

Kolejną nowością było zapewnienie uczestnikom transportu (autokarów i taksówek) z miejsc noclegowych na miejsce obrad w Centrum Kongresowym Uniwersytetu Szczecińskiego i na bankiet (zamek Księżąt Pomorskich) oraz posiłku południowego w miejscu obrad, co było wygodne dla uczestników, a jednocześnie pomagało w sprawnym przeprowadzaniu obrad. Zarówno transport, jak i obiad były zapewnione w cenie wpisowego, dzięki pozyskaniu znacznych środków finansowych od sponsorów.

Do cateringu i obsługi multimedialnej zatrudniono specjalistyczną firmę o bardzo dobrych referencjach. Zrezygnowano z tradycyjnych przerw kawowych; ciepłe napoje i drobne ciasteczka wydawano non-stop w trzech punktach od 8.30 do 18.30. Zorganizowano także dużą liczbę „stolików kawiarnianych”, aby zapewnić uczestnikom możliwość przyjemnych spotkań i dyskusji przy kawie w kularach. Zatrudnienie firmy do obsługi multimedialnej zdjęło z organizatorów konieczność zajmowania się problemami sprzętowymi i technicznymi i umożliwiło skupienie się na obsłudze gości w biurze zjazdowym. W biurze pracowały osoby starannie wybrane, dobrze przygotowane i doskonale orientujące się w szczegółach organizacyjnych spotkania w Szczecinie. I zapewne dlatego praca biura Zjazdu była tak bardzo chwalona przez uczestników.

Ważnym wydarzeniem naukowym Zjazdu było zorganizowanie 6 września „The 1st

International Symposium – Flora, vegetation and landscape of Pomerania”, na którym zaproszeni goście z kraju i zagranicy dyskutowali problemy geobotaniczne Pomorza na tle stosunków przyrodniczych Europy Środkowej. Podczas sympozjum przedstawiono 17 referatów (w tym dwa „keynote addresses”) oraz 23 postery w języku angielskim. Całodniowe spotkanie przyczyniło się do podsumowania badań nad florą i roślinnością Pomorza oraz do nawiązania licznych kontaktów naukowych krajowych i międzynarodowych. Program i streszczenia wystąpień tej sesji były wydane osobno, co powiększyło liczbę wydawnictw zjazdowych z tradycyjnych trzech (program, przewodnik wycieczek, streszczenia sesji plenarnej i obrad w sekcjach) do czterech (Ryc. 1).

Łącznie w obradach 54 Zjazdu PTB wzięło udział 560 osób, wygłoszono 138 referatów oraz zaprezentowano 250 plakatów.

Na program Zjazdu złożyły się: (1) Walne Zgromadzenie Delegatów (3 IX), (2) ceremonia otwarcia, sesja plenarna oraz popołudniowy koncert w wykonaniu Orkiestry Kameralnej *Academia* pod dyrekcją Bohdana Boguszewskiego, (3) sesje referatowe i plakatowe oraz zebrania sprawozdawczo-wyborcze większości sekcji (5–6 IX), (4) sesje terenowe i wycieczki przyrodniczo-krajobrazowe (7–8 IX).

Podczas Walnego Zgromadzenia Delegatów wyłoniono nowy 14-osobowy Zarząd Towarzystwa, na czele którego stanął ponownie profesor Jan J. Rybczyński, oraz pięcioosobową Komisję Rewizyjną.

Inauguracji 54 Zjazdu dokonał Prezes PTB. W końcowej części ceremonii otwarcia miała miejsce uroczystość honorująca aktywność na niwie nauki i jej upowszechniania 19 członków PTB krajowych i jednego zagranicznego.

Członkostwo honorowe PTB przyjęli prof. Ulrich Deil (Niemcy) oraz prof. Romana Izmałowa, prof. Leszek Jankiewicz, prof. Tomasz Majewski, prof. Zbigniew Mirek, prof. Zbigniew Podbielkowski i prof. Waldemar Żukowski (Ryc. 2). Medalem im. Profesora Władysława Szafera, przyznawanym za wybitne osiągnięcia naukowe w dziedzinie botaniki, zostali

Ryc. 2. Podczas ceremonii otwarcia 54 Zjazdu Polskiego Towarzystwa Botanicznego.

Fig. 2. 54th Congress of the Polish Botanical Society – the opening ceremony.

Od lewej (from the left): 1 – Hanna Wójciak, 2 – Maria Ławrynowicz, 3 – Jan J. Rybczyński, 4 – Marek Kucharczyk, 5 – Krzysztof Jędrzejko, 5 – Adam Stebel, 7 – Barbara Tokarska-Guzik, 9 – Agnieszka Popiela, 9 – Tomasz Majewski, 10 – Ulrich Deil, 11 – Waldemar Żukowski.

uhonorowani prof. Zbigniew Mirek, prof. Halina Piękoś-Mirkowa, prof. Leon Stuchlik oraz prof. Maciej Zenkteler, a Medal im. Profesora Zygmunta Czubińskiego, nadawany za wybitne prace naukowe mające charakter regionalnych monografii geobotanicznych, otrzymali dr hab. Agnieszka Popiela, dr hab. Barbara Tokarska-Guzik, dr Adam Stebel oraz dr hab. Andrzej Brzeg. Laureatami Medalu im. Profesora Bolesława Hryniewieckiego, honorującego zasługi w upowszechnianiu wiedzy botanicznej i ochrony przyrody, zostali prof. Maria Ławrynowicz, prof. Krzysztof Jędrzejko, dr hab. Marek Kucharczyk, dr Bożenna Maciejewska i dr Hanna Wójciak.

Na sesję plenarną złożyły się trzy bardzo interesujące wykłady, prof. Ulricha Deila

(Uniwersytet we Freiburgu) – „Evolution of plant communities – studied by vicariance patterns”, prof. Jolanty Małuszyńskiej (Uniwersytet Śląski) – „Co chromosomy mówią o ewolucji roślin?” oraz prof. Adama Zająca (Uniwersytet Jagielloński) – „Moje widzenie botaniki w Polsce na początku XXI wieku.”

Zapowiadany w programie i bardzo oczekiwany czwarty wykład Dr. Andersa Bohlina (Szwecja) – „Linnaeus’ life and achievements”, który miał być nawiązaniem do centralnych uroczystości Linneuszowskich w Uppsali, został odwołany z powodu nagłego wypadku uniemożliwiającego przyjazd autorowi do Szczecina.

Akcentem upamiętniającym światowe obchody 300-lecia urodzin Linneusza pozostał

więc tylko cykl fotograficzny „Śladami Karola Linneusza” autorstwa Czesława Czaplńskiego (wybitnego fotografika, łódzianina pracującego i mieszkającego od 30. lat w Nowym Jorku), poprzedzony słowem wstępnym prof. Alicji Zemanek (Uniwersytet Jagielloński). Czesław Czaplński zaprezentował tryptyk „Ogrody Linneusza”, „Rezydencja Linneusza”, „Portrety kwiatów” oraz film pt. „Arystokrata kwiatów.”

W dniach 5 i 6 września uczestnicy Zjazdu obradowali w sekcjach, prezentując swoją aktywność naukową w formie referatów i plakatów. Były to:

Sekcja Aerobiologiczna (3 referaty, 4 plakaty),

Sekcja Anatomii, Cytologii i Embriologii Roślin (14 referatów, 26 plakatów),

Sekcja Briologiczna (1 referat, 4 plakaty),

Sekcja Dendrologiczna (6 referatów, 13 posterów),

Sekcja Fizjologii i Biochemii Roślin (8 referatów, 31 plakatów),

Sekcja Geobotaniki i Ochrony Szaty Roślinnej (37 referatów, 90 plakatów),

Sekcja Historii Botaniki (5 referatów),

Sekcja Kultur Tkankowych Roślin (7 referatów, 25 plakatów),

Sekcja Lichenologiczna (12 referatów, 9 plakatów),

Sekcja Mikologiczna (26 referatów, 10 plakatów),

Sekcja Ogrodów Botanicznych i Arboretów (4 referaty, 7 plakatów),

Sekcja Paleobotaniczna (6 referatów, 8 plakatów),

Sekcja Pteridiologiczna (4 referaty, 1 plakat).

Integralną częścią zjazdów Polskiego Towarzystwa Botanicznego są sesje terenowe i wycieczki. Odbywały się one głównie 7 i 8 września, a ich koordynatorem była pani prof. Janina Jasnowska. Oferta tej części Zjazdu była bogata merytorycznie i różnorodna przyrodniczo, a przestrzennie rozciągała się od północno-zachodniej Polski przez Niemcy po Danię. Warto je wspomnieć:

– „Krajobrazy i przyroda Bornholmu na tle

historii geologicznej wyspy” (wycieczka przedzjazdowa, 4-dniowa; organizatorzy: H. Piórska, S. Jurzyk, M. Wróbel, B. Startek i G. Nördlow),

– „Pojezierze Zachodniopomorskie” (dwudniowa; organizatorzy: J. Jasnowska i W. Kowalski),

– „Roślinność kserotermiczna i problemy jej ochrony w dolinie Dolnej Odry” (jednodniowa; organizatorzy: B. Prajs, E. Stepień i A. Cedro),

– „Park Narodowy Jasmund (Wyspa Rugia) i wybrane elementy szaty roślinnej Vorpommern” (dwudniowa; organizatorzy: T. Leśnik i M. Kupiec),

– „Zróżnicowanie i przekształcenie borów nadmorskich na Wolinie i Wybrzeżu Trzebiatowskim” (jednodniowa; organizatorzy: B. Bosiacka i A. Grinn-Gofroń),

– „Problemy ochrony roślinności nadmorskiej i halofilnej” (jednodniowa; organizatorzy: Z. Sotek, S. Jurzyk, M. Wróbel i A. Szczoczarz),

– „Ogród Botaniczny w Berlin-Dahlem” (jednodniowa; organizatorzy: M. Kubus i G. Nowak),

– „Flora roślin naczyniowych Pojezierza Ińskiego” (jednodniowa; organizator: H. Więclaw),

– „Grzyby wielkoowocnikowe w zbiorowiskach leśnych i torfowiskowych Ińskiego Parku Krajobrazowego” (jednodniowa; organizatorzy: M. Stasińska i M. Łyczek),

– „Grzyby wielkoowocnikowe rezerwatu Bielinek nad Odrą” (jednodniowa; organizatorzy: M. Stasińska i B. Prejs),

– „Przyroda Szczecina” (półdzienna; organizator: M. Kobus).

Dużym zainteresowaniem uczestników Zjazdu cieszyły się ekspozycje wydawnictw oraz sprzętu optycznego: PRECOPTIC Co., KOELTZ Scientific Books, Oficyna in Plus – wydawnictwo Pomorza Zachodniego, Polskie Wydawnictwo Naukowe PWN, Wydawnictwo Instytutu Botaniki im. Władysława Szafera PAN, Wydawnictwo Instytutu Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego, Wydawnictwa Polskiego Towarzystwa Botanicznego i Wydawnictwa Zakładu

Taksonomii Roślin Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu. Z ofert wystawców można było skorzystać bezpośrednio lub pośrednio, składając zamówienia.

Wysoki standard Zjazdu zapewniali także sponsorzy i darczyńcy. Przypominamy ich z przyjemnością i z wdzięcznością: Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Szczecinie, Urząd Miasta Szczecina, PRE-COPTIC Co., Uniwersytet Szczeciński, Wydział Nauk Przyrodniczych Uniwersytetu Szczecińskiego, KOELTZ Scientific Books, Regionalne Dyrekcje Lasów Państwowych w Szczecinie i Szczecinku, NaturBornholm (Dania), Hanna i Tomasz Piórcy (Dania), Jasmund National Park (Niemcy), Alfred Smolczyński (Gospodarstwo Rolne Rozwarowo), Roman Bełczącki (Gospodarstwo Rolne Karsibór), Dyrekcje Drawskiego i Ińskiego Parku Krajobrazowego, Woliński Park Narodowy, Centrum Ogrodnicze „Rajski Ogród” w Szczecinie i Stacja Doświadczalna Oceny Odmiów Szczecin-Dąbie.

Dziękujemy Organizatorom 54 Zjazdu PTB za niezapomniany czas spędzony w Szczecinie, za europejski poziom tego spotkania oraz za bogate przeżycia naukowe, przyrodnicze i towarzyskie.

Mam nadzieję, że wszyscy spotkamy się ponownie w roku 2010 w Warszawie, na 55 Zjeździe Polskiego Towarzystwa Botanicznego.

Krystyna CZYŻEWSKA

**TERENOWE WARSZTATY SEKCJI
BRIOLOGICZNEJ PTB „MSZAKI BESKIDU
ŻYWIECKO-ORAWSKIEGO” (SOBLÓWKA,
3–6 WRZEŚNIA 2009)**

**Field workshop of the Bryological Section of
the Polish Botanical Society ‘Bryophytes of the
Beskid Żywiecko-Orawski Range’ (Soblówka,
Poland, 3–6 September 2009)**

Pasma górskie i tereny pogórza to jedno z dwóch centrów bogactwa gatunkowego mchów i wątrobowców w Polsce. Warto przypomnieć, że

około 60% wszystkich taksonów wątrobowców odnotowanych w naszym kraju to gatunki górskie. Dlatego tegoroczne terenowe spotkanie briologów i sympatyków briologii (Fot. 1) odbyło się właśnie w górach, w pobliżu pasm Wielkiej Raczy, Oszusu i Wielkiej Rycerzowej. Organizatorzy warsztatów: Henryk Klama i Anna Salachna z Instytutu Ochrony i Inżynierii Środowiska Akademii Techniczno-Humanistycznej w Bielsku-Białej oraz Adam Stebel ze Śląskiej Akademii Medycznej zaprosili nas do Soblówki koło Żywca położonej w samym sercu Żywieckiego Parku Krajobrazowego.

Program warsztatów obejmował eksplorację briologiczną kilku rezerwatów leśnych (Muńcoła, Oszast i Vychylovské skálie) oraz dolin potoków i wstępne wspólne opracowywanie zebranych materiałów, będące najlepszą szkołą żmudnej procedury rozpoznawania taksonów dla „kandydatów na briologa”. Zawierała także seminaria naukowe dotyczące specyfiki briologicznej Beskidu Żywieckiego oraz stanu badań briologicznych w Polsce. Program ten udało nam się w pełni zrealizować, chociaż pogoda wystawiła nas na trudną próbę charakterów – padało niemal cały czas. Pierwszego dnia warsztatów, wieczorem, po przebraniu się w suche rzeczy, wysłuchaliśmy dwóch referatów. Adam Stebel przedstawił stan wiedzy na temat flory mchów Beskidu Żywieckiego wskazując te obszary, które wymagają jeszcze zbadania bądź sprawdzenia obecnego stanu zachowania muskoflory, natomiast Henryk Klama omówił wątrobowce goszczącego nas mikroregionu Beskidu Żywiecko-Orawskiego, zaostrzając apetyt na hepatikologiczne poszukiwania i możliwość odnalezienia wielu rzadkości. Następnego dnia, pomimo deszczu, ruszyliśmy w kierunku Wielkiej Rycerzowej na wschodnie stoki masywu Muńcoła, na którym w roku 1998 utworzono rezerwat przyrody dla ochrony żywej buczyny karpackiej. Naszym celem było rozpoznanie flory mszaków tego rezerwatu, dotąd słabo zbadanej. Wieczorem H. Klama przedstawił nam swoją ocenę stanu badań briologicznych w kraju w formie referatu pt. „Badania geobotaniczne mszaków jako podstawa ich ochrony”. Wcześniej referat ten był prezentowany na seminarium

Ryc. 1. Uczestnicy warsztatów briologicznych, Sobólwka 2009 (fot. H. Klama).

Fig. 1. Participants of the bryological workshops, Sobólwka village 2009.

Od lewej [from the left]: Neska – pies briologiczny [bryological dog] (właścicielka [owner] A. Rusińska), 1 – M. Wojterska, 2 – A. Rusińska, 3 – R. Krause, 4 – R. Zubel, 5 – R. Hoffman, 6 – D. Ławik, 7 – K. Kołodziejczyk, 8 – H. Klama, 7 – E. Wachowiak, 8 – J. Sawicki, 9 – L. Gos, 10 – M. Szczepański, 11 – P. Górski, w ostatnim rzędzie [in the last line]: 12 – K. Gos, 13 – D. Chmura, 16 – G. Wolski, 17 – A. Błońska, 18 – E. Fudali, 19 – J. Koppman, 20 – A. Stebel (phot. H. Klama).

Sekcji Geobotaniki i Ochrony Szaty Roślinnej PTB w Warszawie w 2007 roku. Było to bardzo interesujące i inspirujące wystąpienie ponieważ obok retrospektywnego przeglądu autor dokonał też oceny znaczenia badań polskich briologów dla światowej nauki wskazując te kierunki, które jego zdaniem powinny być kontynuowane bądź podejmowane. Dla licznej grupy doktorantów różnych Uczelni, obecnych na naszych warsztatach, referat ten może się stać punktem wyjścia do planowania przyszłych badań naukowych. Piątkowy wieczór zakończył się niezwykle egzotycznie, chociaż mało briologicznie. Maria Wojterska dała się namówić na pokazanie prezentacji przepięknych zdjęć botanicznych z wyprawy w góry Nowej Zelandii. W sobotę, 5 września, podjęliśmy próbę briologicznej eksploracji rezerwatu geologicznego Vychylovské skálie położonego na obszarze Słowacji, skąd nie podano dotąd żadnych danych briologicznych. Wyniki naszej obecności w tym rezerwacie będą niestety mało reprezentatywne, ponieważ ulewa jaka nas tam złapała, nasuwała proste skojarzenia z potopem i zmusiła do odwrotu. Po południu deszcz nagle ustał i nieliczni „twardziele” wybrali się do rezerwatu „Oszast” położonego w pobliżu Soblówki, chroniącego od 1971 roku fragment pierwotnej puszczy karpackiej na stoku i szczycie góry Oszus i obejmującego też lej źródłiskowy potoku Urwisko. Kto nie był, niech żałuje, że tego nie widział – rozległe darnie mchu *Hookera lucens* (gatunek zagrożony w Polsce, współcześnie znajdujący się bardzo rzadko i najczęściej w postaci nielicznych łądek), pełen zestaw gatunków źródłiskowych oraz pnie obrośnięte epifitycznymi wątrobowcami, m.in. *Lophozia longidens* (relikt puszczański) i *Metzgeria furcata*.

Wyniki terenowych poszukiwań zostaną, podobnie jak w latach ubiegłych, opublikowane we wspólnym artykule. Innym typem publikacji, będącej świadectwem naszych warsztatów jest przewodnik opracowany przez H. Klameć i A. Salachnę wyczerpująco charakteryzujący teren Beskidu Żywiecko-Orawskiego, przedstawiający dotychczasowe badania briologiczne oraz opis rezerwatów. Warto dodać, że takie

przewodniki stają się powoli tradycją naszych warsztatów (jest to trzecie z kolei opracowanie tego typu).

Każdego dnia, w godzinach popołudniowych spotykaliśmy się w sali konferencyjnej goszczącego nas Szkolnego Schroniska Młodzieżowego-Ośrodka Edukacji Ekologicznej w Rajczy, aby przejrzeć i oznaczyć zebrane okazy, a przy okazji podzielić się wrażeniami z własnych badań, skonfrontować doświadczenia terenowe, podyskutować. Ach, te dyskusje briologiczne! Ciągłe za krótkie i zbyt rzadkie... Następna okazja będzie dopiero za rok. Szefowa naszej Sekcji Anna Rusińska zaproponowała wyjazd na Pomorze, w rejon mało poznanych śródleśnych źródeł Wysoczyzny Polanowskiej.

Ewa FUDALI

VARIA

NATURA 2000 A SPRAWA BIAŁOWIESKA

The dispute about the protection of Białowieża Primeval Forest in the face of Natura 2000

NIEGASNĄCY SPÓR

Od długiego czasu, na łamach czasopism przyrodniczych i leśnych, czasem w prasie, trwa dyskusja wokół poglądów na dalszą ochronę Puszczy Białowieskiej. Raczej spór, którego uczestnicy, ludzie różnych zawodów i miejsc zamieszkania, w miarę upływu czasu umacniają się w przekonaniu o słuszności swojego stanowiska, przez co spór zamienia się w konfrontację. Można wyróżnić 4 grupy adwersarzy, które oznaczmy kryptonimami E, L, G i P. Przedstawiciele grupy E twierdzą, że cała puszcza powinna jak najszybciej być parkiem narodowym, bo tylko to daje gwarancję trwałego zachowania naturalności ekosystemów puszczańskich; jako wskaźniki tej naturalności przyjmują utrzymanie

różnorodności biologicznej łącznie z grzybami, nienaruszalność starych drzew i obecność martwego drewna w różnowiekowym drzewostanie, a jako jej zagrożenie wskazują gospodarkę leśną. Grupa L dowodzi, że dużej części powierzchni puszczy naturalność trzeba dopiero przywrócić żmudną pracą, i że proekologiczna gospodarka leśna nie zagraża utrzymaniu różnorodności i naturalności ekosystemów, nie tracąc przy tym surowca drzewnego i innych pożytków; na rzecz takiego stanowiska przytacza się, że pierwszą zasadą gospodarki leśnej jest utrzymanie trwałości lasu, a miarą pozytywnych jej efektów jest rosnąca zasobność drzewostanów, przeciętny przyrost i wiek drzew, a także coraz pełniejsza inwentaryzacja i dbałość o zachowanie wszelkich dóbr przyrodniczych i kulturowych związanych z lasem. Reprezentanci grupy G, dysponujący prawem *veto* w sprawie powołania parku narodowego z mocy artykułu 10. ust. 2 ustawy o ochronie przyrody, rachują: co się bardziej opłaci, co zyskają na parku narodowym, jakie korzyści mogą osiągnąć, stawiając *veto* lub z niego ustępując. Niejako pośrodku tego trójkąta stoją przedstawiciele grupy P, krytycznie oceniający argumentację E, L i G; uważają że cel i efekt ochrony są ważniejsze od jej formy; są za parkiem narodowym, ale nie przeciw ekologicznemu leśnictwu; stoją bezradni wobec niemożności uzgodnienia stanowisk pozostałych partnerów. Argumenty różnych stron sporu są, niestety nieporównywalne ze względów merytorycznych, każda strona inaczej rozumie pojęcie ochrony i pojęcie zagrożenia, a także z uwagi na motywację: E i P działają bezinteresownie, ale też nie poniosą żadnych konsekwencji proponowanego przez siebie rozwiązania. Natomiast L i G są zainteresowani egzystencjalnie i zawodowo, każde działanie w sprawie puszczy może mieć wpływ na ich życie, dla wielu także na prestiż ich zawodu.

W zasadzie nikt nie kwestionuje doniosłej roli Białowieskiego Parku Narodowego (BPN), który niedawno świętował jubileusz 75-lecia, jako najlepszej formy ochrony puszczańskich wartości. Jest on stymulatorem badań naukowych (w Białowieży mieszczą się trzy placówki naukowe),

źródłem prestiżu i międzynarodowej sławy, która opromienia Białowieżę i tę część Polski, stając się czynnikiem rozwoju regionalnego. Trudno też zaprzeczyć, że trzy nadleśnictwa gospodarujące w części puszczy nie będącej parkiem narodowym – Białowieża, Browski i Hajnówka – prowadzą proekologiczną gospodarkę leśną. Ale park narodowy obejmuje tylko jedną szóstą powierzchni polskiej części puszczy, podczas gdy jej część białoruska, większa od polskiej, jest cała parkiem narodowym. Obydwa parki są uznane za obiekt światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego UNESCO, polski wkład do tego dziedzictwa wygląda więc mizernie przy wkładzie Republiki Białorusi, jakby Polska nie doceniała wartości tego dziedzictwa. Zasadne, także z innych powodów, jest pytanie: jak kształtować przyszłość pozostałych pięciu szóstych powierzchni puszczy? Wszyscy są zgodni, że trzeba chronić puszcze i jej wartości. Rozbieżność poglądów dotyczy tego jak chronić, przed czym, w jakim celu, kto ma to robić i kto poniesie koszty.

Wielcy książęta litewscy, królowie polscy i cesarze Rosji chronili puszcze jako swoją własność i jako środowisko życia zwierząt łownych. Przez ochronę rozumiano zachowanie całości i integralności przestrzennej puszczy, zakaz wyrębów, karczunku, wypasu, kłusownictwa, a do pewnego stopnia ograniczenie pozyskiwania drewna. Brak takiej ochrony oznaczałoby, że puszcza by zginęła. Gdy po 1918 roku puszcza przeszła na własność państwa polskiego, głównym kierunkiem ochrony stała się racjonalizacja gospodarki leśnej i zapobieganie rabunkowej eksploatacji zasobów drzewnych. Bez tego las utraciłby wartości przyrodnicze a następne pokolenia korzyści z lasu, chociaż nie istniało już zagrożenie fizyczną likwidacją puszczy. Dla celów naukowych fragment puszczy wyłączono z użytkowania gospodarczego, nikomu się nie śniło, aby cała puszcza stała się rezerwatem. Obecnie pojęcie ochrony rozszerzyło się i skomplikowało, oznacza nie tylko zachowanie przestrzeni leśnej pokrytej drzewostanem, ale stawia wymogi jakościowe temu drzewostanowi i domaga się zachowania całej różnorodności

organizmów oraz naturalnego biegu procesów ekologicznych. Ponadto prawo wypowiedania się co znaczy ochrona nie należy już tylko do przyrodników-naukowców, do ludzi kultury i zawodowo pracujących w ochronie przyrody. Mają je także ci, którzy gospodarują zasobami przyrody, różnego rodzaju organizacje społeczne i miejscowa ludność. Ich poglądy mogą być słuszne lub niesłuszne, ale mają do nich prawo, i obrońcy przyrody nie powinni ich lekceważyć. Istnieją więc trzy stopnie i trzy sposoby rozumienia ochrony: zachowanie puszczy jako obiektu fizjograficznego, racjonalna gospodarka leśna (i łowiecka), wreszcie pełna ochrona materialnych i innych wartości puszczy, przyrodniczych i kulturowych.

Ostatnio Ministerstwo Środowiska (MŚ) pracuje nad nową propozycją dotyczącą parku narodowego w Puszczy Białowieskiej. Znam ją tylko w ogólnym zarysie, mimo to chciałbym rozważyć konsekwencje, jakie niesie próba zadośćuczynienia postulatowi przedstawicieli grup E, L i G, a przy okazji przypomnieć pewne daty i fakty, sięgając do historii, która *magistra vitae est* (a przynajmniej powinna być).

NA DRODZE DO PARKU NARODOWEGO

Białowieski Park Narodowy mógłby wielokrotnie świętować okrągłe jubileusze w zależności od tego, czy jego powstanie łączymy z kryteriami formalnymi, czy z rzeczowymi. U jego podstaw leżą trzy daty: 1921, 1932, 1947. Dzieje tego parku, podobnie jak Tatrzańskiego Parku Narodowego, odzwierciedlają historię ochrony przyrody w Polsce od jej zarania: rozwój poglądów na cele ochrony, ewolucję prawa i stanu świadomości społecznej oraz rolę nauki w ochronie przyrody. Z tych dwóch parków droga do powstania BPN, chociaż wcześniej nieprzetarta, była znacznie łatwiejsza niż Tatrzańskiego. Dlaczego? Głównie dlatego, że powstawał on i powiększał się na gruntach publicznych zarządzanych przez państwo, nie częściowo prywatnych ani gminnych, i że istniała kadra leśniczych i łowczych miejscowych, którym los puszczy nie był obojętny. Państwowa

własność ziemi – lasów i wód – była i pozostaje podstawowym warunkiem istnienia systemu obszarowej ochrony przyrody. Dlatego, chociaż nie jest to warunkiem jedynym, i chociaż na tej drodze także są wyboje, trzeba ze wszystkich sił bronić państwową własność ziemi, lasów i wód. Prywatyzację w Polsce zaczyna się od wpędzania państwowej firmy w długi i tworzenia wokół niej nieprzychylniej atmosfery (widzimy to na przykładzie służby zdrowia). Pomysły na prywatyzację lasów i gospodarki leśnej bynajmniej nie zostały pogrzebane i przybite osinowym kołkiem.

Minęło sto lat od alarmu podniesionego w warszawskiej prasie: *Puszcza Białowieska ma paść pod siekierą* – pisał *Kurier Warszawski* i *Tygodnik Ilustrowany* w 1908 roku. Alarm został wywołany przez wieści o wzmożonej eksploatacji drewna w peryferyjnych częściach puszczy, będących własnością rządową lub prywatną, a jeszcze bardziej zamiarem intensyfikacji prac leśnych we właściwej Puszczy Białowieskiej, będącej własnością cesarza Rosji. W prowadzonych wówczas pracach urzędzeniowych planowano bowiem naprawić niektóre skutki długotrwałego podporządkowania gospodarki leśnej łowiectwu: duże zagęszczenie roślinożerców uniemożliwiała odnawianie się drzew i spowodowało zmianę naturalnej struktury lasu. Publikacje w powszechnie czytanej prasie, wyrażające niepokój o puszcę będącą symbolem minionej chwały państwa, spuścizną panowania królów Polski i wielkich książąt Litwy, zdają się świadczyć o tym, że jej los już wówczas nie był obojętny społeczeństwu polskiemu. Nie tylko uczonym, leśnikom i krajoznawcom, ale szerokiemu kręgowi oświeconych mieszkańców nieistniejącego państwa (dzisiaj powiedzielibyśmy: oświeconych obywateli, ale wówczas mówiło się: poddani). Głos w jej obronie był początkiem procesu, który rozwijał się przez cały wiek XX i doprowadził do poglądu, iż Puszcza Białowieska jest wartością narodową i światową, jej stan obchodzi obywateli całej Polski, nie tylko okolic puszczy i nie tylko naukowców, a jej ochrona jest powinnością państwa. Wyraz *puszcza* nabierał nowego znaczenia: nie o las

po prostu chodziło lecz o jego jakość, o jego wartość przyrodniczą i symboliczną.

Mija 90 lat od czasu, gdy w kwietniu 1919 roku prof. Władysław Szafer z kilkoma innymi osobami, lustrowali stan Puszczy Białowieskiej i poszukiwali śladu żubrów. Upłynęło dopiero pięć miesięcy od zakończenia wojny i odzyskania niepodległości, granice państwa polskiego jeszcze nie były ustalone, gdy przedstawiciele nauki i organizującego się leśnictwa wspólnie działali na rzecz przyszłego parku narodowego. Następnym pobyt w Białowieży prof. W. Szafera i innych osób, już jako członków pierwszego państwowego organu ochrony przyrody, miał miejsce w lipcu 1920 roku. Został skrócony koniecznością ucieczki ostatnim pociągiem z Hajnówki – jak wspomina prof. Szafer (1973) – przed nacierającą Armią Czerwoną. Zdążono jednak dokonać wyboru fragmentu puszczy przewidzianego do ochrony i przeznaczonego do badań naukowych. Program tej ochrony i badań został wkrótce przedstawiony rządowi i opublikowany (Szafer 1920). Wybrany fragment puszczy w następnym, 1921 roku, decyzją władz leśnych został wydzielony jako „Leśnictwo Rezerwat”, poddany ochronie ścisłej, a w 1923 roku na jego dyrektora powołano wybitnego uczonego, prof. Józefa Paczoskiego. „Leśnictwo Rezerwat” miało 4594 ha powierzchni. Dzisiaj niektórzy mogą się dziwić: dlaczego tak mało? (niespełna 5% ówczesnej puszczy). Sądzę, że odpowiedzi należy szukać w ocenie ówczesnego stanu puszczy: „(...) Niemcy, prowadząc w Białowieży gospodarkę niezmiernie intensywną, a nawet rabunkową (...) pozostawili po sobie olbrzymie nagie zręby (...) przeto mogliśmy z góry wykluczyć od planu trwałej ochrony wielkie obszary z wszystkich prawie 12 straży (...) (Szafer 1973), a także w postawie prof. W. Szafera, łączącej pryncypialność z pragmatyzmem, potrzebę ochrony przyrody z możliwościami państwa i stanem świadomości społecznej. Przykładanie dzisiejszych miar do sytuacji sprzed 90 lat byłoby błędem, chociaż mechanizm zachowań społecznych wiele się nie zmienił. O tej postawie W. Szafera dobitnie świadczy tok prac nad projektem Tatrzańskiego

Parku Narodowego, świetnie udokumentowany na stronach *Kwartalnego Biuletynu Informacyjnego* i rocznika *Ochrona Przyrody* z lat 1937–1939: bezkompromisowość wobec łamania zasad przez państwo, zrozumienie obaw i interesów ludzi gór.

W 1932 roku, jeszcze przed uchwaleniem przez Sejm ustawy o ochronie przyrody, wprowadzającej do systemu prawnego pojęcie parku narodowego, decyzją Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych (sprawującego też zarząd nad lasami państwowymi) utworzono Białowieski Park Narodowy na obszarze nieco przekraczającym granice Rezerwatu (4693 ha). Ten rok Światowa Unia Ochrony Przyrody uznaje za datę utworzenia pierwszego w Polsce parku narodowego. W rzeczywistości ochrona ścisła, ale z dopuszczalnością zwiedzania, trwa na tym obszarze nieprzerwanie od 1921 roku i jest on niezmiernie rdzeniem powiększonego parku narodowego. Organizację parku narodowego znakomicie przeprowadził Jan Józef Karpiński, który w 1928 roku zastąpił prof. J. Paczoskiego.

Wybór terenu pod przyszły park narodowy był w istocie aktem wyboru wartości przyrodniczych najbardziej zasługujących na ochronę i najważniejszych dla nauki i edukacji. Racjonalność tej ochrony była w całym okresie międzywojennego dwudziestolecia (i pierwszych lat po II wojnie światowej) aż nadto oczywista na tle działań gospodarczych i innych na całym pozostałym obszarze Puszczy Białowieskiej. Zwłaszcza wtedy, gdy decyzją polskich władz państwowych sprzedano angielskiej firmie drzewnej koncesję na eksploatację drewna w puszczy. W latach 1924–1929 firma ta (The Century European Timber Corporation) wywozła z puszczy ok. 2 miliony m³ drewna, pozostawiając po sobie nieodnowione 100-hektarowe poręby (Szujewski 2008). Było oczywiste, że park narodowy nie zapewni ochrony całej puszczy, toteż już przed wojną podnosiły się głosy o ograniczeniu eksploatacji puszczy i rozszerzenie ochrony, co w efekcie dało zerwanie kontraktu z firmą Century.

Sądzę, że warto przypomnieć, iż utworzenie „Leśnictwa Rezerwat” było drugim ważnym

aktem odradzającego się państwa polskiego, kładącym podwaliny systemu ochrony przyrody. Przekazanie fragmentu gruntów państwowych na rzecz ochrony przyrody świadczyło o otwartości na nowe idee i nowe wartości proponowane społeczeństwu i politykom przez autorytety naukowe. Pierwszym zaś aktem było powołanie w grudniu 1919 roku Tymczasowej Państwowej Komisji Ochrony Przyrody (przekształconej w 1925 roku w Państwową Radę Ochrony Przyrody), będącej pierwszym państwowym organem ochrony przyrody. Komisję powołał Xawery Prauss, wybitny działacz partii socjalistycznej, wówczas Minister Oświecenia Publicznego. Stąd przez następne 30 lat ochrona przyrody związana była z ministerstwami oświaty; jednocześnie w Instytucie Badawczym Lasów Państwowych istniał Referat Rezerwatów, a od 1945 roku w Ministerstwie Leśnictwa – Biuro Ochrony Przyrody. Dopiero w 1949 r., gdy istniało już osobne Ministerstwo Leśnictwa, ono stało się organem ochrony przyrody, zgodnie z życzeniem prof. W. Szafera i innych członków PROP, wypowiedzianym jeszcze przed wojną, a opartym na współpracy i zaufaniu przyrodników i leśników.

Tymczasowa Komisja, a potem PROP, grupowała wybitnych przyrodników, leśników, ludzi kultury i działaczy państwowych. Powstawały w niej projekty aktów prawnych, rezerwatów i parków narodowych. Prowadziła szeroką działalność edukacyjną i współpracę międzynarodową. Działała w warunkach, gdy nie istniała żadna urzędnicza ani inna kadra ochrony przyrody, nie istniały stanowiska konserwatorów przyrody i bodaj jedynym pracownikiem etatowym była sekretarka prof. W. Szafera, jako Delegata Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego do spraw ochrony przyrody. Oparciem dla ochrony przyrody były w okresie międzywojennym uniwersytety i Lasy Państwowe. Parki narodowe i ich pracownicy przed wojną mieścili się w strukturze Lasów Państwowych. Poza sferą dokonań konkretnych najważniejszą, jak sądzę, spuścizną PROP, zarówno okresu międzywojennego, jak i powojennego, było wzajemne wspieranie się i współpraca przyrodników i leśników oraz zaszczepienie w ludziach różnej profesji, ale

oddanych ochronie przyrody, ducha ideowości i bezinteresownego pragmatyzmu. To chcę przypomnieć z okazji 90-lecia TPKOP-PROP, w sytuacji spychania w cień tej spuścizny, skłonności do konfrontacji i w obliczu bliskiej 125 rocznicy urodzin i 40 rocznicy śmierci prof. W. Szafera (1886–1970).

OBECNY SYSTEM OCHRONY PUSZCZY BIAŁOWIESKIEJ

W nowych warunkach ustroju i funkcji państwa już w 1947 roku Rada Ministrów wydała rozporządzenie w sprawie Białowieskiego Parku Narodowego, którego powierzchnia obejmowała 5107 ha. Był on pierwszym parkiem utworzonym zgodnie ze światowymi kryteriami, działającym jako wydzielona jednostka administracyjna, dysponująca budynkami, kadrami i budżetem – skromnym, ale własnym. Następne parki narodowe powstawały na podstawie ustawy o ochronie przyrody z 7 kwietnia 1949 roku, poczynając od 1950 roku. Od 1961 r. zaczęto tworzyć rezerваты w części puszczy poza parkiem narodowym, szczególnie licznie w latach 1974–1979 (10 rezerwatów) i w roku 1995 (9 rezerwatów). Była to reakcja na nasilające się żądania poszerzenia formalnej, konserwatorskiej ochrony przyrody i rosnącego naukowego zainteresowania Puszcą Białowieską, a po części substytutem wobec podstawowego postulatu: powiększenia parku narodowego. To powiększenie nastąpiło dopiero w 1996 roku do powierzchni 10502 ha, w sytuacji, gdy już nie Rada Naukowa Parku i nie PROP stawiały umiarkowane postulaty, ale organizacje ekologiczne głośno wołały o włączenie do parku narodowego całej puszczy. Dwukrotne powiększenie parku nie uciszyło tych głosów, nieliczących się z możliwościami finansowymi państwa ani realiami społecznymi, raczej je wzmoгло.

Obecnie na obszarze Puszczy Białowieskiej (63140 ha) istnieje gęsta sieć różnych form i rodzajów ochrony (Szujewski 2008; GUS¹):

¹ *Rocznik Statystyczny GUS – Ochrona środowiska 2006, 2008.* Warszawa.

1) Białowiecki Park Narodowy, 10517 ha (w tym Ośrodek Hodowli Żubrów).

Ochrona na gruntach Lasów Państwowych na mocy ustawy o ochronie przyrody:

2) 20 rezerwatów, w tym jeden o powierzchni 1357 ha i pięć o powierzchni ponad 200 ha, razem 3449 ha.

3) Wieloskładnikowy rezerwat Lasy Naturalne Puszczy Białowieckiej, utworzony w 2003 roku, obejmujący 2 duże i 16 mniejszych fragmentów, razem 8582 ha.

4) 94 strefy ochronne wokół gniazd ptaków, 5882 ha.

5) 83 użytki ekologiczne, 376 ha.

6) 1112 pomników przyrody.

7) Obszar chronionego krajobrazu ustanowiony w 1986 roku, cała puszcza wraz z jej otoczeniem, 78538 ha.

8) Strefa ochronna BPN, 3224 ha (nie jest prawną formą ochrony, ale zakłada pewne ograniczenia).

Ochrona na gruntach Lasów Państwowych, wprowadzona zarządzeniami władz leśnych:

9) Leśny Kompleks Promocyjny „Puszcza Białowiecka” ustanowiony w 1994 roku, o powierzchni 52639 ha i wprowadzone od 2003 roku w planach urządzenia lasu, zatwierdzone przez Ministra Środowiska, specjalne zasady gospodarowania, porównywalne z zasadami postępowania na obszarach ochrony częściowej w parkach narodowych (Szujewski 2008).

10) Lasy ochronne 12090 ha, w tym cenne przyrodniczo (drzewostany naturalne poza rezerwatami 974 ha, ostoje zwierząt 1234 ha).

11) Wzorcową powierzchnię glebową, 439 ha.

Ochrona na mocy prawa krajowego i międzynarodowego:

12) Światowy Rezerwat Biosfery „Białowieża” od 1976 roku, obejmuje BPN.

13) Światowe Dziedzictwo Kulturalne i Przyrodnicze UNESCO, od 1979 roku BPN, od 1992 roku wspólnie z białoruskim BPN jako jeden obiekt światowego dziedzictwa.

14) Obszar Specjalnej Ochrony Ptaków NATURA 2000 „Puszcza Białowiecka”, 63148 ha.

15) Specjalny Obszar Ochrony Siedlisk NATURA 2000 „Puszcza Białowiecka”, 63148 ha.

Część tych form ochrony ma charakter werbalny lub tylko prestiżowy, inne nie są należycie wykonywane, np. dla większości rezerwatów nie ma planów ochrony. Obszary chronione i cele ochrony często się pokrywają, a kompetencje jej wykonawców mieszają się. Trzeba przypominąć, że za funkcjonowanie form ochrony wymienionych w punktach od 2 do 7 odpowiadał wojewoda, jako organ ochrony przyrody, a od listopada 2008 odpowiedzialność jest podzielona pomiędzy Marszałkiem Województwa, wójtami gmin a Regionalnym Dyrektorem Ochrony Środowiska. Nieustanna krytyka nadleśnictw za stan rezerwatów i stref ochronnych, prowadzona przez niektóre osoby i organizacje, kierowana jest pod zły adres. W tej sytuacji zrozumiałby stał się postulat, aby całą puszcę urządzić jako park narodowy, poddać jednemu organowi odpowiedzialnemu za ochronę. Obecnie ta odpowiedzialność jest rozproszona pomiędzy różnymi szczeblami administracji. Tylko za trzema rodzajami ochrony stoi realna siła. Są to: park narodowy, Lasy Państwowe – Leśny Kompleks Promocyjny (LKP) i NATURA 2000.

Park narodowy ma mocne podstawy prawne i wysoki prestiż społeczny. Utożsamiany jest z ochroną najwyższych wartości przyrodniczych, stoi w gronie innych szacownych instytucji narodowych. Jest ubogim utrzymaniem budżetu państwa, musi dorabiać i zabiegać o fundusze. LKP ma oparcie w potężnej, sprawnie funkcjonującej strukturze administracyjno-gospodarczo-naukowej. Czuje się spadkobiercą wiekowej tradycji dbałości o lasy i promotorem ekologicznej gospodarki leśnej. Ma własne podstawy finansowe i kadry, największe możliwości działania w terenie. NATURA 2000 ma oparcie w Unii Europejskiej. Jej działanie dopiero się rozpoczyna, jest w dużym stopniu niewiadomą. Popiera ją prężna młoda kadra obrońców przyrody. W obecnym stanie prawnym tylko LKP i NATURA 2000 obejmują cały obszar puszczy. Ranga prawna tych trzech rodzajów ochrony nie jest taka sama. NATURA 2000 ma rangę najwyższą, jako produkt prawa unijnego; obok

stoi park narodowy określony ustawą i tworzony rozporządzeniem Rady Ministrów; niższą rangę ma LKP, też określony ustawowo, ale tworzony w drodze decyzji Ministra Ochrony Środowiska. Z kolei służbowa podległość stawia na pierwszym miejscu park narodowy – podległy Ministrowi Środowiska, NATURA 2000 – Generalnemu Dyrektorowi Ochrony Środowiska, podobnie LKP – Generalnemu Dyrektorowi Lasów Państwowych.

Głębokiej analizy wymagałoby rozstrzygnięcie kwestii – co jest optymalne z punktu widzenia trwałego zachowania i pomnażania wartości Puszczy Białowieskiej, w warunkach zrównoważenia interesów gospodarczych, społecznych i ekologicznych: powierzenie losów puszczy jednemu (któremu?) czy wielu podmiotom? Co oznacza zasada zrównoważenia – w przypadku jedyne, unikatowe, niepowtarzalnego i nieodtworzalnego obiektu przyrodniczego, jakim jest Puszcza Białowieska w Europie? Tu nie można polegać na cząstkowych badaniach specjalistów, a tym bardziej na intuicji ani głębokiej wierze. Konieczna jest ocena skuteczności ochrony i kompleksowa projekcja przyszłości: nowych warunków środowiskowych i zachowań społecznych, sukcesji ekologicznej ekosystemów i dynamiki populacji najważniejszych gatunków, oczekiwań badaczy i turystów, opinii międzynarodowej oraz aspiracji lokalnej populacji ludzkiej. Niewątpliwie park narodowy miałby największą szansę sprostać przyszłym wyzwaniom, pod jednym wszakże warunkiem: że miałby odpowiednio wysoki budżet i dostatecznie liczną kadrę pracowników godziwie wynagradzanych. Dumny szyld nad biednym parkiem narodowym nie będzie skutecznie chronił puszczy.

KRYTYKA SYSTEMU OCHRONY PUSZCZY BIAŁOWIESKIEJ

Cały obecny system ochrony przyrody (poza BPN), chociaż tak rozbudowany, jest – w sensie takim, jaki nadaje ochronie ustawa z 16 kwietnia 2004 i 3 października 2008 – ułomny. Tylko formuła parku narodowego obejmuje całość

przyrodniczą od populacji po krajobraz, całą różnorodność biologiczną i geochronę, dziedzictwo kulturowe, udostępnienie, organizację turystyki, badania naukowe, dokumentację i monitoring, edukację i współpracę międzynarodową, wreszcie kooperację z lokalnymi społecznościami. Tych wszystkich zadań nie spełnia żadna inna forma ochrony, ani wszystkie razem. Toteż przyrodnicy reprezentowani w PROP i w Komitecie Ochrony Przyrody PAN są zgodni co do tego, że najlepszym rozwiązaniem byłoby ustanowienie parku narodowego na obszarze całej puszczy i wierzą, że to się – wcześniej lub później – stać musi. Nie są natomiast zgodni co do czasu i drogi dojścia do tego celu, gdy na tej drodze stoją trzy barykady: brak pieniędzy na ochronę przyrody w budżecie państwa, niechęć (wręcz wrogość) lokalnych społeczności i brak poparcia gospodarzy puszczy – leśników, realizujących własną wizję jej ochrony. Ci zwłaszcza przyrodnicy, którzy uczestniczyli w spotkaniach z przedstawicielami gmin i dyskusji nad poszerzeniem parku narodowego (lub w innych miejscach Polski w ostatnich latach, choćby z okazji uzgodnień obszarów NATURA 2000), mają przykre doświadczenia. Należę do tej grupy i sądzę, że w obecnej sytuacji lepiej byłoby zrezygnować z retoryki o parku narodowym, a skupić uwagę na merytorycznej stronie ochrony wartości puszczy w warunkach istniejącego systemu prawno-administracyjnych form i rodzajów ochrony. A także nad przyszłymi niebezpieczeństwami które mogą nadciągnąć nad puszcze, bynajmniej nie ze strony gospodarki leśnej.

Organizacje ekologiczne i część członków PROP stoją pryncypialnie na stanowisku bezkompromisowym – cała Puszcza Białowieska parkiem narodowym, żadnych półśrodków ani alternatywy. Ich pryncypialności przeciwstawia się równie zasadnicza postawa gmin białowieskich i leśników, wspieranych przez myśliwych, oraz m.in. lokalnego biznesu turystycznego i drzewnego. Leśnicy mają rzeczowe dowody przeciw oskarżeniom – w części nieprawdziwym, a w całości niesprawiedliwym – o niszczenie puszczy przez gospodarkę leśną. Niestety, dwie grupy argumentów, jakimi się posługują, nie

przekonują bezkompromisowych. Pierwsze – gospodarka leśna jest korzystna dla puszczy, dzięki niej powiększyły się zasoby leśne: w okresie 1948–2002 zasobność drewna grubego wzrosła ze 189 do 309 m³/ha, przeciętny przyrost z 2,52 do 4,01 m³/ha/rok, a przeciętny wiek drzewostanów z 75 do 77 lat (Szujewski 2008). Takie dane bezkompromisowi obrońcy puszczy skłonni są interpretować po swojemu – dla leśników najważniejsza jest produkcja drewna. Nie doceniają, a niektórzy z premedytacją nie chcą znać drugiej grupy argumentów: głębokich zmian, jakie zaszły w całym leśnictwie – polskim i europejskim – pod wpływem rozwoju nauk leśnych i ekologii, przemian świadomości o środowisku, a także presji światowych i krajowych organizacji naukowych i ekologicznych. Nastąpiło zasadnicze przewartościowanie celów i zadań gospodarki leśnej, które stopniowo wprowadzane są do prawa leśnego, zasad urządzania, hodowli, użytkowania i ochrony lasu; z oporami podąża za nimi technika prac leśnych. Bogate informacje o tym nowym obliczu gospodarki leśnej zawierają „Deklaracje i Rezolucje Ministerialnych Konferencji na temat Ochrony Lasów w Europie” (2004)². Nie będę ich rozwijał ale chcę stwierdzić, że ze strony obrońców przyrody byłoby błędem ich nie doceniać. W konkretnym zaś przypadku Puszczy Białowieskiej byłoby to błędem podwójnym, bo godzącym w zawodową godność leśników i zniechęcającą ich do działań na rzecz ochrony przyrody, skoro nie są one doceniane i niczym nie można zadowolić obrońców przyrody.

Tu pozwolę sobie na dygresję. Trudno jest przewidywać przyszłość, ale zastanawiać się nad nią należy. Obecnie w Europie panuje postawa przychylna dla ochrony przyrody, w tym lasów. Czy tak będzie również wtedy, gdy po zasoby drzewne świata sięgnie ta dotychczas biedna, ale obecnie szybko rozwijająca się połowa (niebawem trzy czwarte) ludzkości i surowiec drzewny stanie się trudno dostępny, a jego cena

pójdzie w górę? Czy ostaną się jakieś naturalne lasy w Europie, jeśli gorliwi a niemądry obrońcy przyrody wykreują w świadomości społecznej pogląd, że nie można ufać leśnikom? Gdy o losie lasów będą decydować bankierzy? Niektórzy z tych obrońców głoszą pogląd, że las najlepiej rośnie i naturalizuje się sam, bez udziału człowieka. Jest to pogląd w dzisiejszym świecie anachroniczny, ahistoryczny. Tak mogło być wtedy, gdy ludzi było mało, obywali się bez przemysłu i papieru, a ich potrzeby konsumpcyjne (w przeliczeniu na energię) wynosiły mniej niż 1% dzisiejszej konsumpcji każdego człowieka. Dyskusja wokół Puszczy Białowieskiej od długiego już czasu nie jest problemem lokalnym. Promieniuje na cały kraj, sięga poza jego granice, utrwała błędne przekonania o nieuchronnej sprzeczności gospodarki leśnej i ochrony przyrody, mimo oczywistych faktów, że oba te kierunki ludzkiego działania nie stoją w miejscu, lecz ewoluują, a ich cele nie są sprzeczne, chociaż nie tożsame.

PROJEKT POWIĘKSZENIA BPN I JEGO KOSZTY

Postępowanie Ministerstwa Środowiska w sprawie Puszczy Białowieskiej kształtuje się w zależności od tego, jak jest ono wrażliwe na reakcję lokalnych samorządów z jednej strony, a jak podatne na naciski krajowych i zagranicznych organizacji ekologicznych z drugiej strony. Dotychczas postępowanie to było pełne wahań, mało planowe, raczej żywiołowe. Obecnie mamy próbę podejścia systemowego. Zebrano postulaty i projekty rozwojowe gmin puszczańskich i zawarto porozumienie: rząd pomoże finansowo zrealizować te projekty, w zamian gminy nie będą sprzeciwiać się poszerzeniu granic BPN. Park zostałby powiększony ponad dwukrotnie przez włączenie w jego obszar dotychczasowego nadleśnictwa Białowieża i części nadl. Browsk; objąłby zatem blisko 40% powierzchni polskiej części puszczy. W jeden organizm połączone byłyby przygraniczne części puszczy, dotychczasowe zewnętrzne enklawy parku narodowego, 6 rezerwatów (w tym połowa rezerwatu

² Deklaracje i rezolucje Ministerialnych Konferencji na temat Ochrony Lasów w Europie, 2004. Wyd. Min. Środowiska, Warszawa.

przyszosowego) i spora część rezerwatu Lasy Naturalne oraz śródpuszczańskie osady: Pogorzelce, Teremyski, Budy. Koncepcja ta może cieszyć, ale nie jest wolna od stron ujemnych.

Pozytywną stroną jest posunięcie o duży krok naprzód sprawy powiększenia parku narodowego metodą wypróbowaną i racjonalną: stopniowo i bez konfliktów społecznych, a przynajmniej przy ich zminimalizowaniu. Stawiające dotychczas *veto* gminy mogą się czuć zwycięzcą, bo za swoje „nie, bo nie!” zostaną nagrodzone z państwowej kasy. Gorzej muszą się czuć leśnicy. Czy będą zadowoleni działacze organizacji ekologicznych? Wątpię, ich racją bytu jest konfrontacja i walka, nadal będą się domagać całej puszczy.

Projekty rozwojowe gmin puszczańskich obejmują w dużej części budowę infrastruktury: oczyszczalni, kanalizacji, wodociągów, sieci gazowej i ciepłowniczej, dróg itd. Poprawi ona stan środowiska i standard życia mieszkańców i spowoduje to, na co gminy najbardziej liczą: znaczny wzrost ruchu turystycznego i urozmaicenie jego oferty, rozwój budownictwa i usług, zwiększenie liczby miejsc pracy. Rozmiar finansowy tych projektów mieści się pomiędzy 150 a 200 milionów zł w ciągu paru lat, pewnie będzie bliższy większej z tych liczb.

Życzę jak najlepiej mieszkańcom Białowieży, Hajnówki, Narewki i innych miejscowości w puszczy i wokół niej, ale nie chciałbym, aby ich warunki życia i samopoczucie poprawiały się kosztem przyrody. Dlatego biorę pod uwagę różnego rodzaju skutki, jakie opłata za planowane powiększenie BPN może przynieść dla celów, którym ma służyć. Po pierwsze – jako obywatela niepokoi mnie moralna strona zagadnienia: kupowanie zgody samorządów na realizację celu publicznego na gruntach Skarbu Państwa, nie szkodzącego i nie odbywającego się kosztem lokalnych społeczności, wręcz dla nich korzystnego. Po drugie – pieniądze przeznaczone na ten cel będą wzięte z funduszy ochrony środowiska i budżetu MŚ, co niewątpliwie uszczupli zasilenie innych parków narodowych. Na BPN nie kończą się problemy parków narodowych. Na przykład Kampinoskiemu Parkowi Narodowemu

odebrano fundusze przewidziane na wykup gruntów od rolników, którzy już kilkanaście lat czekają na wykup, nie mogąc ani normalnie żyć, ani się wyprowadzić z parku; to realna krzywda dla ludzi i wstyd dla państwa. Po trzecie – czy pieniądze z ochrony środowiska pójdą na polepszenie stanu ochrony powiększonego BPN: inwestycje parkowe, zatrudnienie odpowiedniej liczby strażników, przewodników i innych pracowników, na podniesienie ich niskich pensji? Pewnie nie, chociaż tymi prac- i pensjorbiorcami będą przecież ludzie miejscowi. Po czwarte – projekty rozwojowe zmierzające do rozbudowy bazy turystycznej i osadnictwa nie przysłużą się dobrze ochronie wartości puszczy, raczej będą dla niej rosnącym zagrożeniem. Rosnącym, bo z reguły każda trwała budowla pociąga za sobą następne, uruchamia łańcuch inwestycji.

Białowieża w szybkim tempie się urbanizuje. Przestała być wsią rolniczą i osiedlem leśników, naukowców i nauczycieli. Staje się wsią rezydencjonalną i hotelowo-schroniskową. To dopiero początek procesu, którego bieg niewątpliwie przyspieszy nowy kontrakt dla Białowieży. Dodajmy, że tu i gdzie indziej te procesy rozwojowe będą bez planów przestrzennego zagospodarowania kraju, powiatów i gmin, co najwyżej z planikami dla małych fragmentów gmin i z perspektywą paroletnią. BPN już obecnie cieszy się dużą frekwencją (140–240 tysięcy turystów rocznie). Jeśli pominąć najatrakcyjniejsze parki górskie i nadmorskie oraz położone na granicy dużych miast, to BPN odwiedza najwięcej ludzi, tu jest największe zagęszczenie osób na 1 km szlaków turystycznych. Można się spodziewać, że za niewiele dziesiątków lat BPN stanie wobec takich samych problemów, jak obecnie Tatrzański, Karkonoski i Kampinoski: silnej presji budowlanej, żądania coraz to nowych koncesji dla urozmaiconej i całorocznej turystyki, w tym zmechanizowanej i specjalistycznej, a na końcu żądania rezygnacji z ochrony tej lub innej części puszczy. Bo park narodowy, gdy się jego sławę rozpowszechnia, działa jak magnes, a biznes jest nieokiełznany. Białowieża już jest, a będzie jeszcze bardziej, miejscem inwestowania, rozwoju i zbierania zysków nie miejscowych

ludzi, ale zamożnych przybyszów z zewnątrz. Jeśli ta ponura dla puszczy wizja przyszłości urzeczywistniłaby się, wtedy złośliwi mogliby powiedzieć: chcieliście parku, no to go macie.

A MOŻE POSTAWMY NA NATURĘ 2000

Wyobrażam sobie inny tok działań na rzecz zachowania wartości Puszczy Białowieskiej jako całości. Trzeba gminom pomagać na miarę ich własnej aktywności, a nie roszczeń, w imię wyrównywania poziomu życia, ale niekoniecznie przez budowę miasta hoteli, restauracji i rozrywki w środku puszczy. Można to osiągnąć i przy obecnym stanie prawnym ochrony, przez połączenie w jeden program planów ochrony LKP, rezerwatów i NATURA 2000. Nie rezygnując z planów rozwoju turystyki i pomocy dla gmin oraz nie oddając przyszłych losów puszczy w ręce wolnego rynku, już nie leśno-drzewnego, lecz biznesu turystyczno-rozrywkowego.

LITERATURA

- SZAFER W. 1920. Plan utworzenia rezerwatu leśnego w Puszczy Białowieskiej. *Sylwan* 38: 97–117.
- SZAFER W. 1973. Wspomnienia przyrodnika. Ossolineum, Wrocław.
- SZUJECKI A. 2008. Puszcza Białowieska. Konflikty wokół ochrony i zarządzania. Centrum Informacyjne Lasów Państwowych, Warszawa.

Romuald OLACZEK

KRZYŻ KOMANDORSKI DLA BRATA STEFANA FRAN CZAKA SJ

Order 'Krzyż Komandorski' for Friar Stefan Franczak

W niedzielę 22 marca 2009 Brat Stefan Franczak SJ otrzymał od Prezydenta RP Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski za wybitne osiągnięcia w dziedzinie hodowli roślin ozdobnych i za wkład do światowego dorobku ogrodnictwa.

Ryc. 1. Uroczystość wręczenia Krzyża Komandorskiego Bratu S. Franczakowi, Kolegium Jezuitów, Gdynia, 22 marca 2009 (fot. S. Marczyński).

Fig. 1. Ceremony of the presentation of the order 'Krzyż Komandorski' to Friar S. Franczak, College of the Jesuits, 22 March 2009 (phot. S. Marczyński).

W imieniu Prezydenta RP odznaczenie wręczył Prezydent Gdyni Wojciech Szczurek w obecności o. Prowincjała Dariusza Kowalczyka SJ, rodziny Brata Stefana, zaproszonych gości i wspólnoty jezuitów.

Brat Stefan Franczak, jezuita, jest znanym na całym świecie hodowcą powojników (*Clematis*). Jest honorowym członkiem The International Clematis Society. Wyhodował i nazwał ponad 80 odmian *Clematis*, z tego 68 znajduje się w międzynarodowym rejestrze.

Wiele odmian powojników Brata Stefana należy do najlepszych wśród wyhodowanych w ciągu ostatnich 20 lat na świecie. Opisywano je w wielu artykułach prasowych, np. w Stanach Zjednoczonych, Japonii, Kanadzie, Szwecji czy Wielkiej Brytanii.

Tak wspomina osiągnięcia Brata Stefana dr

Szczepan Marczyński z Wydziału Ogrodniczego Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego:

„W 1969 roku zacząłem pracę w Katedrze Roślin Ozdobnych i wtedy trafiłem do ogrodu Księży Jezuitów w Warszawie przy ul. Rakowieckiej. W owym czasie był to chyba najpiękniejszy ogród w Warszawie, w weekendy otwarty dla wszystkich. Tam poznałem Brata Stefana Franczaka, który ten ogród zorganizował i prowadził. W ogrodzie tym była duża kolekcja bylin i krzewów ozdobnych, a zwłaszcza powojników (*Clematis*), liliowców (*Hemerocallis*) i irysów bródkowych (*Iris*).

Wiele z tych kwiatów uzyskało prestiżowe wyróżnienia międzynarodowe. Odmiany „Błękitny Anioł”, „Polish Spirit” i „Warszawska Nike” uzyskały w Anglii „Award of Garden Merit”, najwyższe wyróżnienie przyznawane przez Royal Horticulture Society (RHS) najlepszym odmianom roślin ogrodowych. RHS jest najliczniejszym (liczy kilkaset tysięcy członków) i najaktywniej działającym towarzystwem ogrodniczym na świecie.

Cztery odmiany powojników Brata Stefana zostały uhonorowane medalami na największej europejskiej wystawie szkółkarskiej – Plantarium – w Holandii. Odmiany „Kardynał Wyszyński”, „Błękitny Anioł” i „Westerplatte” otrzymały złote medale, a odmiana „Warszawska Nike” srebrny.

Odmiana „Emilia Plater”, jako jedyna w 2002 roku, po trzyletniej obserwacji, w uznaniu jej niezwyklej zdrowotności, odporności i dekoracyjności ogrodowej została wyróżniona przez Brytyjskie Towarzystwo Powojnikowe (British Clematis Society) medalem „Certificate of Merit 2002”.

Większości odmian Brat Stefan nadał nazwy związane z wybitnymi osobistościami polskiego Kościoła, np.: „Jan Paweł II”, „Kardynał Wyszyński”, „Matka Urszula Ledóchowska”, „Matka Siedliska” lub z polską historią, np.: „Warszawska Nike”, „Westerplatte”, „Monte Cassino”, „Emilia Plater”. Stefan Franczak wyhodował również 115 odmian liliowców (*Hemerocallis*), z których 95 uzyskało międzynarodową rejestrację. Dzięki temu miliony

osób na całym świecie dowiedziały się o Polsce i jej historii.”

Odnaczenia przyznane przez Prezydenta RP są wyrazem szczególnego uznania dla Brata Stefana i jego życiowej pasji w dziedzinie ogrodnictwa. Pod koniec uroczystości, która odbyła się w refektarzu kolegium gdyńskiego, dr Szczepan Marczyński przedstawił w ciekawej prezentacji najważniejsze dokonania Brata Stefana.

o. Leszek MAŁDRZYK SJ

22 marca 2009 roku odbyła się uroczystość wręczenia wysokiego polskiego odznaczenia – Krzyża Komandorskiego Orderu Odrodzenia Polski Bratu Stefanowi Franczakowi. Odznaczenie przyznał Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Lech Kaczyński 4 marca 2009 roku „za wybitne osiągnięcia w dziedzinie hodowli roślin ozdobnych, za wkład do światowego dorobku ogrodniczego”. O odznaczenie wnioskował Związek Szkółkarzy Polskich ponad rok temu. Wniosek poparło wiele osobistości i organizacji krajowych oraz zagranicznych, między innymi International Clematis Society. Odznaczenie wręczył Prezydent miasta Gdyni dr Wojciech Szczurek na terenie Kolegium księży jezuitów w Gdyni. Miejsce uroczystości było podyktowane stanem zdrowia Brata Stefana.

W lutym 2009 roku stan zdrowia Brata Stefana bardzo się pogorszył i przez ponad 2 tygodnie przebywał on w szpitalu, do domu wrócił 17 marca, jednak w dniu dekoracji Brat Stefan czuł się dobrze, miał kontakt z otoczeniem, widać było, że jest wzruszony i zadowolony. W skromnej uroczystości poza miejscowymi zakonnikami wzięły udział między innymi dwie bratanice Brata Stefana oraz prowincjał jezuitów na centralną i północną Polskę dr Dariusz Kowalczyk. Byli obecni również reporterzy lokalnej telewizji i prasy. Uroczystość zakończono prezentacją biografii i dorobku Brata Stefana, które wywarły na zgromadzonych duże wrażenie.

Szczepan MARCZYŃSKI

MEDAL HOLUBY'EGO DLA KOLEJNYCH POLSKICH BOTANIKÓW

The Holuby Medal for new Polish botanists

Pamiątkowy Medal Holuby'ego jest odznaczeniem wręczanym przez Słowackie Towarzystwo Botaniczne dla uhonorowania osób, które swoją działalnością wybitnie przyczyniły się do rozwoju wiedzy botanicznej. Na awersie wykonanego z mosiądzu medalu widnieje portret dr. Jozefa L'udevíta Holuby'ego. Na rewersie natomiast znajduje się kwiat *Ophrys × holubyana* András. oraz tekst „Slovenská botanická spoločnosť SAV” (Słowackie Towarzystwo Botaniczne SAN).

Jozef L'udevít Holuby (1836–1923), patron medalu, był wybitnym botanikiem i postacią bardzo szanowaną przez słowackie społeczeństwo. Studiował teologię luterzańską w Bratysławie i Wiedniu, następnie mieszkał na prowincji, pełniąc posługę kapelana w Skalicy oraz pastora w miejscowości Zemianske Podhradie. Obowiązki duchownego łączył z rozwijaniem rozległych zainteresowań związanych z etnografią, archeologią, historią Kościoła, a przede wszystkim botaniką. Holuby był taksonomem roślin naczyniowych, m.in. pierwszym na terenie Austro-Węgier specjalistą zajmującym się rodzajem *Rubus* L. Opublikował ponad 550 prac naukowych i popularno-naukowych. Był jednym

z założycieli pierwszej słowackiej narodowej instytucji kulturalnej „Matica slovenská” (1863) oraz członkiem wielu krajowych i zagranicznych towarzystw naukowych. Za swoją wieloletnią pracę badawczą został m.in. wyróżniony w 1922 roku tytułem *Doctor honoris causa* Uniwersytetu Karola w Pradze.

Medal Holuby'ego został ustanowiony przez Słowackie Towarzystwo Botaniczne w 1984 roku. Dotychczas otrzymało go 100 osób. Jest wśród nich 66 botaników słowackich, a także szereg osób z Czech, Polski, USA, Węgier i Wielkiej Brytanii. Polskimi laureatami medalu byli dotychczas prof. Bohdan Rodkiewicz (1995), prof. Jadwiga Siemińska (1997), prof. Romana Czapiak (1999), prof. Zofia Starck (1999), prof. Eugenia Poganowa (1999), dr Zofia Radwańska-Paryska (2001), prof. Iwo Wojciechowski (2005) i prof. Urszula Bielczyk (2007). W 2009 r. honorowe odznaczenie słowackiego Towarzystwa otrzymało troje kolejnych polskich botaników: prof. Halina Piękoś-Mirkowa (Instytut Ochrony Przyrody Polskiej Akademii Nauk) oraz prof. Zbigniew Mirek i prof. Konrad Wołowski (Instytut Botaniki im. W. Szafera PAN).

Uroczystość wręczenia Medalu Holuby'ego A.D. 2009 odbyła się 15 września, podczas oficjalnego otwarcia IX Zjazdu Słowackiego Towarzystwa Botanicznego zatytułowanego „Flóra a vegetácia Oravy”, w miejscowości Slanická

Ryc. 1. Awers i rewers Medalu Holuby'ego (fot. K. Wołowski).

Fig. 1. Averse and reverse of the Holuby Medal (phot. K. Wołowski).

Ryc. 2. Botanicy uhonorowani Medalem Holuby'ego w 2009 r. Od lewej: prof. Konrad Wołowski, doc. Lubomír Hrouda, prof. Zbigniew Mirek, prof. Halina Piękoś-Mirkowa (fot. T. Benčat').

Fig. 2. Botanists honoured with the Holuby Medal in 2009. From the left: Prof. Konrad Wołowski, Ass. Prof. Lubomír Hrouda, Prof. Zbigniew Mirek, Prof. Halina Piękoś-Mirkowa (phot. T. Benčat').

Osada na Orawie. Prof. Halina Piękoś-Mirkowa oraz prof. Zbigniew Mirek zostali uhonorowani za wieloletnie badania nad florą roślin naczyniowych Słowacji. Prof. Konrad Wołowski natomiast został odznaczony za wkład w poznanie bogactwa taksonomicznego euglenin Słowacji, które zaowocowało m.in. opublikowaniem – we współautorstwie ze słowackim fykologiem, prof. Františkem Hindákiem – flory euglenin Słowacji i Polski (*Atlas of Euglenophytes*). Obok polskich botaników, Medalem Holuby'ego w 2009 roku zostali uhonorowani doc. Lubomír Hrouda z Czech oraz trójka naukowców słowackich: prof. Pavol Eliáš, dr Magdaléna Peniašteková i dr Jozef Šibík.

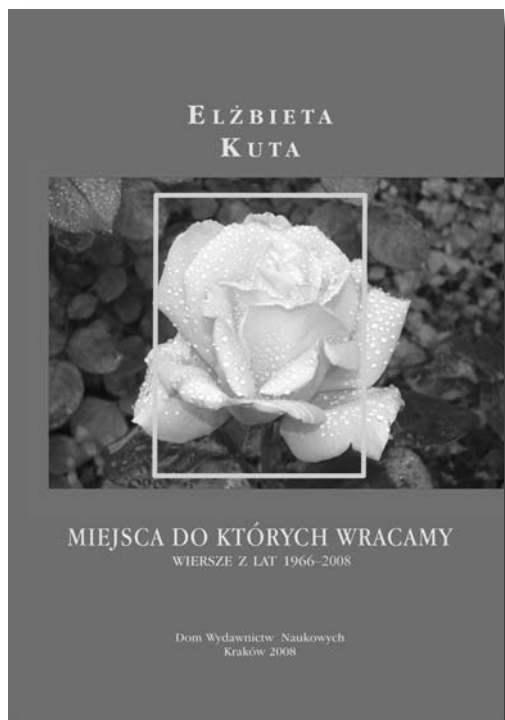
Joanna KOWALSKA

POEZJE BOTANIKÓW POETRY OF BOTANISTS

NOWY TOM WIERSZY
PROF. ELŻBIETY KUTY

New volume of poems by prof. Elżbieta Kuta

Profesor Elżbieta Kuta, pracownik naukowy Instytutu Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego, autorka pięknego tomu wierszy *Miejsca do których wracamy*, znana jest większości z nas, jako wybitny cytolog i embriolog roślin oraz (od wielu lat) redaktor jednego z najlepszych

naszych czasopism botanicznych: *Acta Biologica Cracoviensia ser. Botanica*. Wydane przez Krakowski Dom Wydawnictw Naukowych w 2009 roku jej wiersze z lat 1966–2008 ukazują kolejne oblicze i wielki talent Autorki. Jak zauważa we wprowadzeniu do omawianego tomu Szczesny Wroński, poezję Elżbiety Kuty charakteryzuje wielka prostota kreślonych obrazów zamkniętych najczęściej w kręgu tego co bliskie, rodzinne, ciepłe, zarazem jednak nostalgiczne, naznaczone przemijaniem. W narodziny wpisana jest zawsze śmierć, w radość spotkania – nieodwołalne rozstanie. Gdzieś w głębi każdej refleksji drzemie jednak mądrość Eklezjasty „marność nad marnościami i wszystko marność”. Ale „miejsca do których wracamy” noszą w sobie jednak coś więcej; mają bowiem jakieś szczególne ciepło i niepowtarzalny smak tych ulotnych – co prawda – chwil, które strofy jej wierszy zatrzymują w sobie, pełne wiary w wiecznotrwałość czegoś, co nie poddaje się przemijaniu, co trwa, pod warunkiem wszakże, że zostanie uchwycone pamięcią serca i opisane tajemną mocą słowa.

CHWILE ULOTNE

Chwile ulotne
 szczęścia
 radości
 oczarowania
 zachwytu
 wzruszenia
 chwycić
 kolekcjonować
 zapamiętać
 nie pozwolić
 aby przeszły niezauważone

Portret Autorki tomu

Kto chciałby posmakować w tej pięknej i jakby z niedzisiejszego świata dobytej poezji, powinien sięgnąć po omawiany tom wierszy lub odwiedzić internetową stronę Autorki: <http://www.violasilvestris.republika.pl>

BZY

Pierwsze zaczynają rozkwitać
te mniej szlachetne
o pustych kwiatach
zebranych w wiotkie kwiatostany
w kolorze wyblakłego fioletu

Nieco później
w majowym słońcu
zachwyca
ciężkie wiechy
szlachetnych odmian
o pełnych kwiatach
we wszystkich odcieniach fioletu i bieli

Budzą się do życia
z zimowego snu
równie piękne
pachnące
świeże
jak ubiegłej wiosny
bez cienia zmęczenia
w zwisających kiściach
bez znużenia
widocznego w naszych sylwetkach
i twarzach
każdego następnego roku

Kraków, 30 kwietnia 1999

Elżbieta KUTA

W KRZYWYM ZWIERCIADLE SKEWED PERSPECTIVE

**2009 – POD ZNAKIEM ROCZNIC,
CZYLI RZECZ O TRANSFORMIZMIE
I TRANSFORMISTACH**

**2009 – the year of anniversaries, that is, matter
concerning transformism and transformists**

Kończy się „Rok darwinowski” i równocześnie „Rok Słowackiego”. Obie rocznice, podobnie

jak obie patronujące im postaci, a więc i Karol Darwin i Juliusz Słowacki, w świadomości Polaków żywo obecne, choć każda na inny sposób i z innego nieco powodu. Botanikom na pozór bliższy jest Darwin, nie tylko ze względu na teorię ewolucji. Do dziś, choć minęło już półtora wieku od czasu jej ogłoszenia, teoria uczonego Anglika żywo porusza zarówno umysły i serca nie tylko przyrodników, ale i szerszej opinii publicznej, dzielącej się, ogólnie rzecz biorąc, na tych, którzy koniecznie chcą mieć za pra-pradziadka szympansa, i tych, którzy niekoniecznie, a nawet broń Boże.

Nie przeszkadza to jednym i drugim mieć za patrona, świętego skądinąd Franciszka, którego opieka nad ekologami i ekologią z przyzwolenia i nadania Jana Pawła II trwa już 30 lat (mamy więc kolejną rocznicę). „Dziwny jest ten świat”, jak śpiewał za czasów naszej młodości Czesław Niemen.

A propos rocznic, nie możemy zapomnieć także o roku Tytusa Chałubińskiego, nie tylko „króla Tatr” i „odkrywcy Zakopanego”, ale (dla nas przede wszystkim) także botanika-briologa, znakomitego badacza mchów tatrzańskich, którego unikatowe kolekcje do dziś spoczywają w Muzeum Tatrzańskim noszącym Jego imię. Jak zatem widać rocznice latosi obrodziły.

Wróćmy jednak w opuszczony na fali dygresji nurt darwinowskiej rocznicy, która zaowocowała m.in. ogromnym bogactwem wydawnictw okolicznościowych i wznowień dzieł samego Darwina na całym świecie. Co się tyczy interesujących nas tu związków Karola Darwina z botaniką, to warto przypomnieć, że po stresach będących skutkiem publikacji o pochodzeniu człowieka, jej autor oddał się zajęciom dalekim zgoła od tych, jakimi parali się przodkowie, z których wywiódł nieopatrznie swój ród. Poświęcił się był bowiem badaniom roślin, czego na piśmie ślad niejeden zostawił. Widać jednak, że ciągnie wilka do lasu, bo nawet w botanice Darwin zwierzątkom jakoś wierny pozostał. Bawiły go bowiem nie wszystkie roślinki, ale te przede wszystkim, które ze zwierzątkami coś mają wspólnego – przez to choćby, że poruszają się (jak mimoza)

lub polują niczym drapieżniki – jak mięsożerne piękności typu *Dionaea*.

Tak więc rocznica darwinowska była. Kreacjoniści i ewolucjoniści odgrzali przy tej okazji zesmażone już na podszwę i lekko nieświeże kotlety starych sporów; serwowali je jednak z całą powagą, jako pożywny i życiodajny pokarm z napisem „eko” i „bio”. Naród nasz jednak doświadczony, nie takie rzeczy widział, trzymał się przeto od owych kotlecików z daleka. Co innego wszystkożerni politycy i dziennikarze – rzucili się na nie, zupełnie nie zrażeni ich nieświeżością; *nota bene*, gdyby na tej właśnie próbcie (o niektórych politykach i dziennikarzach mowa) badać pochodzenie człowieka, to niektórzy – zgodnie z teorią Darwina – rzeczywiście niedaleko odeszli od swych przodków. Ale nie godzi się przy okazji tak podniosłej rocznicy mówić o prozie życia, tym bardziej, że i godnego świętowania nie brakowało. W Centralnej Kuźni Nauki (CKN), czyli na Wydziale Biologii Uniwersytetu Warszawskiego, świętowano rok cały prawie, organizując serię spotkań rozmaitych, a i o wydawnictwach kilku tam pomyślano. Co prawda, w imię poprawności politycznej, Kuźnia wrodzonej swej tolerancji tym razem nie folgowała i profesora Giertycha, próbującego kreacjonizmem kazać godną rocznicę, w progi swe nie wpuściła, ale to rozumiałe – przecież z tolerancją w takich razach przesadzać nie można. W istocie rzeczy słusznie postąpiono; godności świątyni, szczególnie gdy to świątynia nauki, bronić trzeba. Przy okazji, nie po raz pierwszy na jaw wyszła zniewieściałość męskiej części uczonego rodu, któremu do boju niespieszno było i to kobietom przyszło bronić świątyni progu.

Nie tak co prawda uroczyście, godnie i przewlekłe świętowano gdzie indziej, ale przecież i Wrocław okolicznościową sesję darwinowską urządził i (na koniec) Krakowa nie zabrakło. Ostatni był on co prawda, ale przed Bożym Narodzeniem, grudniową sesją rok darwinowski w Ojczyźnie naszej zamknął. Konserwatyzm Krakowa – co z kronikarskiego obowiązku odnotować muszę – nie pozwolił mu skupić się wyłącznie na pozornie bliższym botanicie Darwinie. Pozornie, bowiem ten ostatni, choć

Słowackiego rówieśnik, w tym samym bowiem roku urodzony, na Wawelu jednak nie leży. Więc o czym tu mówić. Ponadto, jeśli już botaniczną czy biologiczną miarą wielkość obu mierzyć, to wiadomo, w Krakowie przynajmniej, że Darwin nawet do pięt Słowackiemu nie sięgał. Jasno wykazał to w swoim czasie imć pan Wincenty Lutosławski w dziele wiekopomnym „Darwin a Słowacki” – popelnionym w stuletnią rocznicę urodzin obu gigantów. Pisał wówczas: „Doniosłość myśli Słowackiego dla biologii, jako nauki czysto przyrodniczej, mało jest znana, choć zasługuje na uwagę, szczególnie wobec niegasnących jeszcze dyskusji o teorii Darwina.” I dalej: ... „ci dwaj ludzie, tak różni pod tyłoma względami, mają coś wspólnego, oprócz roku narodzin. Obaj dojrzałe swe lata poświęcili przeważnie kwestii pochodzenia gatunków i ewolucji człowieka – i o tym przedmiocie napisali najważniejsze swe dzieła – obaj przyjęli transformizm Lamarcka i uznali, że rozmaite gatunki kształtów organicznych w ten sposób powstawały jedne z drugich, że wyższe i doskonalsze pochodzą w prostej linii od istot, należących do gatunków niższych.” ... Po czym Lutosławski pointuje „wykładając w kilkunastu amerykańskich uniwersytetach o rzeczach polskich, często powracałem do porównania Słowackiego z Darwinem, przyczem zawsze okazywała się większa głębokość i trafność myśli polskiego wieszczka.” Jednym słowem *Genesis z Ducha* nad *genesis z natury* górę wziąć musiało. Czyż w tej sytuacji dziwić może głęboka niechęć Amerykanów do teorii Darwina? Sprawiała ona, że w połowie szkół tamtejszych zakazano nauczania teorii ewolucji jako jedynej hipotezy dotyczącej pochodzenia człowieka. Za niechęć tę obciążono niewinnych protestantów; niewinnych, bowiem jasno widać, że owa niechęć ma jawnie polski korzeń; że to imć pana Wincentego Lutosławskiego sprawka. Bądźmy jednak szczerzy: jakież szanse mógł mieć Darwin w konfrontacji z naszym Wieszczem?! Prawdy ukryć się nie da i wcześniej czy później „na wierzch wypłynie”. Czyż i wielkości Bacha (ojca oczywiście) nie odkryto po blisko 200 latach? A iluż świętych kanonizowano po kilku wiekach dopiero? Wobec faktów tak brzemiennych, nie tylko przez pana

Lutosławskiego przywoływanych, nie może dziwić, że botaniczny Kraków rocznicę transformisty Słowackiego nad transformizm darwinowski przedłożył? Czymże jest „naga mała” powstała na mocy kreacyjnych manipulacji Darwina wobec *Imago Dei*, którego *Genesis z Ducha* wątpliwości żadnych w grodzie Kraka budzić nie może. Tak oto w bez-duszny darwinizm duch w Krakowie został tchnięty, a Ksiąg Mojżeszowych tajniki nieodgadnione, odsłonięte nieco pełniej. Gdybyż Kraków z przypomnieniem owych duchowych fundamentów *Genesis* był się pospieszył nieco, iluż przykrości i afrontów zaoszczędziłby i Kórnikowi i Warszawie, a i słynny tygodnik *Nature* nie musiałby papieru łożyć na dwukrotną promocję polskiej botaniki. Ale cóż – stało się! Patrząc jednak na życie od pozytywnej strony trzeba zauważyć, że – tak czy inaczej – dwie prace polskich botaników (no, może o ... polskich botanikach) w *Nature* się ukazały.

Pragnący jednak strony obie jakoś pogodzić Profesor Kazimierz Zarzycki, Akademii Obojga (PAN i PAU) członek rzeczywisty, Słowackiego pamięć wskrzesił, botanika w nim ukazując¹, ale też i konkurenta Darwinowi zeń nie czyniąc. I owszem, nie tylko Słowackiemu świeczkę, ale i Darwinowi ogarek zapalił w sesji wspomnieniowej, pod auspicjami Krakowskiego Oddziału PTB i Instytutu Botaniki PAN zorganizowanej. Takież to ten Kraków – nie od dziś wiadomo – *i Panu Bogu świeczkę i ... Darwinowi ogarek*. Zresztą, co dwie rocznice, to nie jedna, a i Świętemu Franciszkowi ekolodzy (no, może ekoteolodzy) krakowscy należny hołd oddali w sesji naukowej i o Chałubińskim Tytusie (choć warszawiak) nie zapomnieli – boć i on transformista. Kto poza nim „zapadła dziurę”, sióło pośród gór zakopane, w „stację klimatyczną” i „zimową stolicę Polski” przekształcić (a więc transformować) byłby zdolny? Jednym słowem, jeśli jubileusze, to tylko w Krakowie, co już imć pan Boy zauważyć był raczył.

Tak oto rok wielkich rocznic dobiega końca; przed nami okrągła końcówka pierwszej dekady

trzeciego tysiąclecia. Życzyć zatem wypada, by dla botaników i botaniki w Polsce był to rok w piękne kwiaty i owoce obfity. Mikologom pięknych kwiatów i owoców życzyć nietaktem by było, ale obfitości dorodnych owocników i owszem, można – co niniejszym czynię, pamiętając, że botanika matką królestw obojga – póki co – pozostaje.

RWB

BOTANIKA NA WESOŁO FUN BOTANY

Przedшкоlna botanika

Po co brzozie biała kora?
Czy topola bywa chora?
I czy jej choroba taka
zaraźliwa jest dla ptaka,
który często na niej siada?
I czy wierzba czasem gada?
Czemu lipą pachnie lipa?
I czy drzewo czasem sypia?
Skąd wiadomo, że dojrzałe
są owoce, gdy są białe
na przykład u śnieguliczki?
Czy obuwik ma trzewiczki?
Czemu kolor tak czerwony
na jesieni mają klony?
Skąd się biorą dziuple w drzewie?
Kto posadził krzew na drzewie?
I czy próchno w nocy świeci
po to, żeby straszyć dzieci?
Na wycieczce przedszkolaki
Zestaw pytań dały taki,
I kolega nasz uczony
czuł się nieco zagubiony.
Bo cóż można rozsądno
odrzec by na coś takiego?

¹ Por. K. Zarzycki. 2009. Drzewa, krzewy i kwiaty w poezji Juliusza Słowackiego. Instytut Botaniki PAN i Arboretum i Zakład Fizjografii w Bolesztrazycach, Kraków.

RWB

M E N U
ALKOHOLE

Cieszynianka (*Hacquetia*) – wódka
Siarczyniec (*Strongylopsis*) – wino marki „Wino”
Włóczydło (*Caucalis*) – Johny Walker
Żywiec (*Dentaria*) – piwo

DESERY

Galaretówka (*Neobulgaria*)
Kisielec (*Exidia*)
Maślanka (*Hypholoma*)

DANIE DNIA

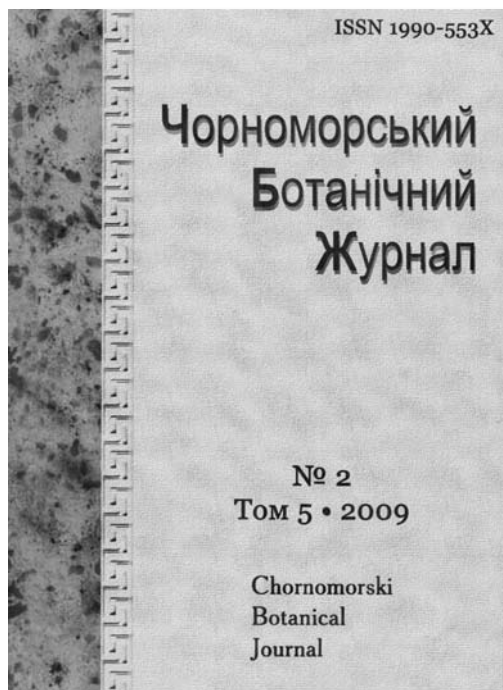
Galaretek z ozorkiem
(*Pseudohydnum* i *Fistulina*)

Lidia NOWAK

**NOWE PERIODYKI I SERIE
NEW PERIODICALS AND SERIES**

**CZORNOMORSKIJ BOTANICZNIJ ŻURNAL
– CHORNOMORSKI BOTANICAL JOURNAL**

Czornomorskij Botanicznij Żurnal – *Chornomorski Botanical Journal* (ISSN 1990-553X) to nowe czasopismo botaniczne wychodzące na Ukrainie, począwszy od 2005 roku. Czasopismu patronuje Ministerstwo Oświaty i Nauki, a wydawcą jest Państwowy Uniwersytet w Chersonie. Pomysł powołania nowego periodyku zrodził się w gronie botaników miejscowego uniwersytetu już na przełomie lat 80. i 90. ubiegłego wieku. Niewątpliwą kanwą dla przedsięwzięcia uczyniły naukowe spotkania poświęcone wielkiemu uczonemu – prof. Józefowi Paczoskiemu. Twórcy czasopisma podkreślają nie tylko dorobek Paczoskiego, ale wskazują także na bogatą spuściznę naukową Schmalhausena, Lindemanna, Felc-Feina, Kotowa, Dokturowskiego, Szesterikowa czy Ławrenko i Wysockiego, którzy swoje

badania związali z szatą roślinną południowej Ukrainy, w tym stepów przyczarnomorskich (Askania-Nova), Krymu, dolnego Dniepru z jego interesującą deltą, morskich wybrzeży Morza Czarnego i Azowskiego. Utworzenie zatem tego czasopisma nie jest przypadkowe, podobnie jak jego uniwersytecka afiliacja, a wynika z chlubnych tradycji badawczych regionu – chersonszczyzny. Redaktorem naczelnym czasopisma jest znany briolog – M. F. Bojko, a do Kolegium Redakcyjnego wchodzi m.in. O. E. Chodosovcev, A. P. Orliuk, A. V. Yena, I. I. Moisienko i R. P. Mielnik (sekretarz redakcji).

W czasopiśmie umieszcza się artykuły z tradycyjnie pojmowanej botaniki, do której poza organizmami o roślinnym charakterze struktury i metabolizmu, zalicza się również grzyby i porosty, jak wiadomo, wyodrębnione obecnie w postaci oddzielnego królestwa. Prace przeznaczone do upowszechnienia w omawianym periodyku zawierać mogą bardzo szeroki wachlarz tematyczny – od oryginalnych wyników badań z zakresu morfologii, taksonomii, chorologii, ekologii, czy problematyki odnoszącej się

do ochrony przyrody, historii botaniki oraz zagadnień introdukcji, po rozważania teoretyczne. Łamy czasopisma są również otwarte dla innych form, np. sprawozdań z naukowych spotkań odbytych w południowej Ukrainie czy recenzji książek. Wszystkie wyszczególnione zagadnienia i rodzaje prac znalazły się w 10 wydanych dotąd zeszytach. Nadsyłane do Redakcji artykuły podlegają obowiązkowej recenzji wydawniczej. Prace oryginalne nie powinny przekraczać objętości 30 stron wydruku komputerowego, natomiast inne – do 5 stron.

Prace publikowane są po ukraińsku względnie w języku angielskim lub rosyjskim. Tytuł pracy oraz abstrakt i słowa kluczowe mają trzy, w/w wersje językowe, natomiast podpisy rycin i zestawień tabelarycznych są dwujęzyczne (ukraińsko-angielskie lub rosyjsko-angielskie). Literatura zestawiona jest w porządku alfabetycznym – najpierw prace pisane cyrylicą, a następnie pisane alfabetem łacińskim.

Czasopismo jest drukowane w formie jednołamowej, w preferowanym ostatnio dużym formacie, nieco tylko mniejszym niż A4; tekst jest czytelny za sprawą odpowiednio dobranej czcionki, jakkolwiek większej niż w większości ukazujących się periodyków. Reprodukowany materiał ilustracyjny jest na ogół dobrej jakości, jakkolwiek z całą pewnością są jeszcze rezerwy podniesienia jakości. Omawiane czasopismo jest numerowanym rocznikiem (tomem), przy czym w każdym roku ukazują się 2 zeszyty; objętość poszczególnych zeszytów wynosi około 150 stron. Wychodzi w nakładzie ponad 100 egzemplarzy. Seria znajduje się w Bibliotece Zakładu Taksonomii Roślin UAM w Poznaniu, a także Bibliotece Instytutu Botaniki PAN i UJ w Krakowie.

Redakcja:

Chornomorski Botanical Journal
Chair of Botany
Kherson State University
40 Rokiv Zhovtnya str.
27 Kherson, 73000 Ukraine
e-mail: netl@ksu.ks.ua

Karol LATOWSKI

**ELEKTRONNYJ ZHURNAL
BOTANICHESKOGO SADA
– INSTITUTA DVO RAN**

Pomysł wydawania naukowego czasopisma botanicznego na Rosyjskim Dalekim Wschodzie, który zrodził się na początku wieku, zrealizowany został w 2007 roku przez Ogród Botaniczny Dalekowschodniego Oddziału Rosyjskiej Akademii Nauk we Władywostoku, w formie elektronicznego czasopisma pt. *Elektronnyj Zhurnal Botanicheskogo Sada – Instituta DVO RAN*¹ – *Bulletin of Botanical Garden – Institute FEB RAS* (Nr Rej. EI No.FS77-55701).

Бюллетень

ВСИ ДВО РАН

Zakres czasopisma jest dość szeroki, a na jego łamach zamieszczane są prace i doniesienia dotyczące teorii i hipotez botanicznych, anatomii i morfologii, flory i roślinności oraz ich historii, ochrony przyrody i monitoringu szaty roślinnej, introdukcji roślin i eksperymentalnej botaniki, metodyki badań botanicznych i informacji botanicznej, architektury krajobrazu, a także dyskusje, recenzje i “listy do redakcji”. Prace publikowane są w języku rosyjskim, z krótkimi streszczeniami i słowami kluczowymi w języku angielskim. Redaktorem czasopisma jest prof. Alexandr V. Galinin, dyrektor Ogródu Botanicznego Dalekowschodniego Oddziału Rosyjskiej Akademii Nauk, wspierany przez międzynarodowy zespół członków redakcji i specjalistów wchodzących w skład rady redakcyjnej (w sumie 32 osoby, w tym 26 z Rosji, 3 z Japonii i po 1 z Chin, Norwegii i U.S.A).

Aby przybliżyć czytelnikom *Wiadomości Botanicznych* profil przedstawianego czasopisma, poniżej podano tytuły (angielskie) wybranych prac opublikowanych dotychczas: A. N.

¹ DVO RAN – Dalnevostochnogo Otdelenija Rossijskoj Akademii Nauk

- Prilutzkii – *Contemporary phytocoenology: problems and solutions*, G. M. Gulariyants, V. P. Seledets – *Flora of Dalnegorsk Depression, Dalnegorsk Administrative District, Primorskii Krai*, N. I. Denisov – *To the taxonomical analysis of ligneous lianas in the Russian Far East*, A. A. Korobkov, N. A. Sekretareva – *Taxonomical and geographical structure of flora in the Anadyr River Basin, Chukotskii Autonomous Region*, I. A. Kreschenok – *To the flora of ferns in the Mazanovo Administrative District, Amur Region*, V. D. Frolov, A. S. Kolyada – *Types of fruit in spring plants of southern Primorskii Krai*, O. V. Khrapko – *Far Eastern ferns: opportunities for application*, B. Oyungerel – *Environmental protection in Mongolia: present and future*, V. V. Rodaeva, A. N. Belov – *Reclamation poplar (*Populus davidiana*) establishment on the dumping sites of Luzanovskii Site, Pavlovo Coal Mine*, V. P. Seledets – *On the flora of nature monuments in the Primorskii Krai*, T. A. Moskalyuk – *Forest types in the Southern, Primorskii Krai where *Cypripedium* L. grow and their coenotic structure*, V. P. Seledets – *Ecological niche of *Agrostis trinii*, coenopopulations in continental areas and in the Russian Pacific Coast*, V. I. Volkov – *Analysis of distribution of xerophytic vegetation in Chuiskaya cattle in connection with Holocene climate changes*, T. A. Parilova – *Brasenia schreberi J. F. Gmel. distribution in the extreme southeastern Amurskaya Oblast according to remote sensing data*, F. Y. Kasumov – *Phytocoenotic role of some species of *Thymus* L. in formation of Caucasus vegetation cover*, O. M. Afonina – *New species for the mosses flora of the Buryatia Republic*, E. N. Berestenko – *Biology of flowering and fructification of *Trapa* species in Botanic Garden, Institute FEB RAS*, M. V. Mikhalin et al. – *Resistance of some coniferales in conditions of the Southern Primorskii Krai and its changes impacted by growth stimulators*, B. Oyungerel – *Stages in development of the protected areas net in Mongolia*, A. V. Galanin et al. – *The checklist of the *Dahuria arboriflora**, A. N. Prilutzkii et al. – *Ecological sequence of oak forests as an overorganismic system distributed in space*, V. M. Urusov, M. N. Chipizubova – *On the features of vegetation formations dynamics of Primorskii Krai in Holocene*, V. P. Seledets – *Ecological analysis of *Artemisia gmelinii* Web. ex Stechm. (Asteraceae) coenopopulations in the contact zone „continent–ocean” (Primorskii Krai)*, N. A. Vasilenko – *Dynamics of stand structure in mixed forests of the southern Far East*, B. I. Semkin et al. – *On the using bioinformation technology in comparative floristic studies. I. The schematic purposeful approach. Absolute measures of similarity and dissimilarity*, A. A. Brizhataya, D. E. Kislov – *Comparative analysis of methods of reconstruction forest structure by environmental factors*, V. A. Kalinkina – *Development of life form of *Trifolium pacificum* in the southern Russian Far East*, V. P. Seledets – *Psammophilous and petrocolous grasses (Poaceae) in the Russian Far East: comparative analysis of ecological ranges*, B. I. Semkin et al. – *On the use of bioinformation technologies in comparative floristic studies. II. Measures of inclusion of descriptive sets and their application*, A. M. Korotkyi et al. – *Vegetation changes in the upper mountain belts under influence of exogenous processes (Late Pleistocene – Holocene)*.
- Czasopismo redagowane jest w formacie A4, w układzie dwułamowym, w formie zbliżonej do przyjętej w niektórych przyrodniczych czasopiśmiech rosyjskich (np. *Bulleten' Moskovskogo Obshchestva Ispytatelej Prirody – Bulletin of Moscow Society of Naturalists*). W dwóch pierwszych latach wydano po jednym tomie rocznie, a od ubiegłego roku ukazują się rocznie dwa tomy. Wszystkie artykuły opublikowane w *Elektronnyj Zhurnal Botanicheskogo Sada – Instituta DVO RAN* dostępne są bezpłatnie na stronie czasopisma (<http://botsad.ru/journal/number.htm>) w standardowym formacie pdf. Na stronie tej zainteresowani czytelnicy znajdą też pełną informację o czasopiśmie, a także szereg linków do stron internetowych z przydatnymi informacjami dotyczącymi bioróżnorodności Rosyjskiego Dalekiego Wschodu.

RECENZJE • BOOK REVIEWS

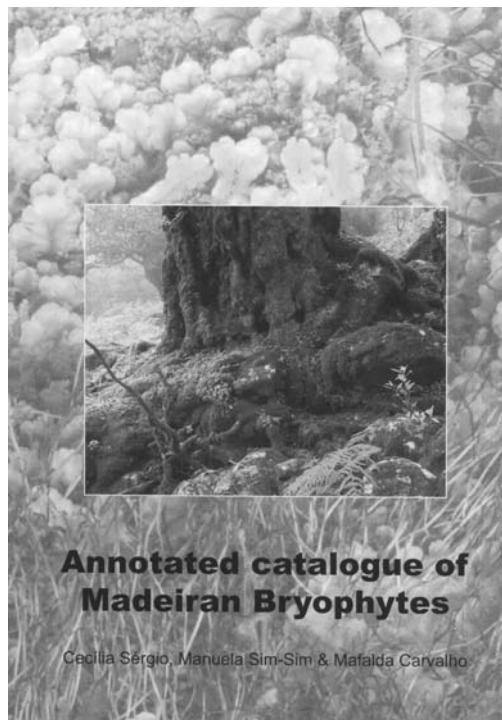
SÉRGIO C., SIM-SIM M., CARVALGO M. *Annotated catalogue of Madeiran bryophytes*. Boletim do Museu Municipal do Funchal (História Natural) Suplemento No. 10. Câmara Municipal do Funchal, Funchal, Madeira, 2006, 163 str., 5 ryc. Miękka opr., format 23,1 × 15,9 cm. Cena: nie podano. ISSN 0870-3876.

Madera jest niewielkim wulkanicznym archipelagiem w północnej części Oceanu Atlantyckiego leżącym między Półwyspem Iberyjskim a Wyspami Kanaryjskimi, należącym do Portugalii jako region autonomiczny. Obejmuje on dwie zamieszkane wyspy: Maderę i znacznie mniejszą Porto Santo oraz dwie grupy niezamieszkałych wysepek – Desertas i Selvagens, o łącznej powierzchni 794 km². Pod względem biogeograficznym Madera wchodzi w skład

Makaronezji, która jest odrębnym obszarem fitogeograficznym na północnym Atlantyku, do którego należą ponadto Wyspy Kanaryjskie, Azory i Wyspy Zielonego Przylądka. Flora archipelagu jest mieszanką różnych elementów biogeograficznych, m.in. śródziemnomorskiego, borealnego, umiarkowanego, paleotropikalnego oraz neotropikalnego, a jej wyjątkową cechą jest wysoki stopień endemizmu. Jednym z najbardziej charakterystycznych elementów szaty roślinnej Madery są niezwykle bogate lasy laurowe, uznane przez UNESCO za centrum światowego dziedzictwa, zdominowane przez wawrzyn kanaryjski (*Laurus canariensis*) i będące siedliskiem wielu rzadkich gatunków roślin naczyniowych i zarodnikowych.

Mszaki Madery były przedmiotem badań już od końca XVIII wieku, ale ich szczególne nasilenie przypada na ubiegłe stulecie. Mchy tego archipelagu zostały uwzględnione przez A. Geheeba i Th. Herzoga w słynnej *Bryologia atlantica* wydanej w 1910 roku, a przez całą pierwszą połowę tamtego stulecia mchy Madery badał portugalski briolog A. Luisier, który w latach 1907–1956 poświęcił im 28 artykułów. Część z nich, drukowana w czasopiśmie *Broteria*, składa się na synoptyczną Florę mchów Madery. Badania Luisiera kontynuuje z powodzeniem C. Sérgio, obecna liderka portugalskich briologów, ale florę mszaków archipelagu badała także wielu europejskich badaczy, zwłaszcza skandynawskich. Ich ukoronowaniem była opisowa Flora mchów pleurokarpicznych Madery wydana w 1992 roku przez szwedzkiego badacza L. Hedenäsa¹ oraz liczne artykuły poświęcone różnym aspektom brioflory Madery, rozsiiane po całej literaturze briologicznej i botanicznej. Wszystkie dotychczasowe dane na temat mszaków tego archipelagu zostały poddane krytycznej ocenie przez C. Sérgio i jej uczniów, a wyniki są przedstawione w omawianym katalogu mchów, wątrobowców i glewików.

Według aktualnych danych brioflora Madery liczy 531 gatunków, w tym 352 mchy,

¹ Patrz recenzja R. Ochry, *Fragmenta Floristica et Geobotanica* 38: 338 (1993).

173 wątrobowce i 6 glików. Natomiast 79 gatunków zostało wykreślonych z flory mszaków, gdyż zostały podane na podstawie błędnie oznaczonych okazów lub dane o ich występowaniu nie są potwierdzone odpowiednimi materiałami zielnikowymi. Układ samego katalogu jest bardzo prosty i nieskomplikowany. Wszystkie gatunki ułożone są alfabetycznie, osobno dla mchów oraz wątrobowców i glików. Gatunki wykreślone z flory opatrzone są krótkim komentarzem, wyjaśniającym powód odrzucenia. Po wykazach zaakceptowanych gatunków zestawione są synonimy, które pojawiły się w literaturze poświęconej mszacom Madery. Niestety, nie zawsze można się zgodzić z autorami odnośnie do proponowanej synonimiki. Na przykład *Neckera besseri* (Łobarz.) Jur. jest na pewno dobrym i powszechnie akceptowanym gatunkiem, nie mającym nic wspólnego z *Homalia webbiana* (Mont.) Schimp., jak sugerują autorki uznając je za konspecyficzne. Podobnie *Platydictya confervoides* (Brid.) H. A. Crum nie jest gatunkiem tożsamym z *Rhynchostegium confertum* (Dicks.) Schimp., a *Racomitrium ericoides* (Brid.) Brid. jest gatunkiem całkowicie różnym od *R. elongatum* Frisvoll. Jedyną nowością taksonomiczną jest redukcja *Barbula semilimbata* Luisier & Dixon do synonimu *Ceratodon purpureus* (Hedw.) Brid.

Poważne zastrzeżenia może budzić informacja o występowaniu *Ditrichum punctulatum* Mitt. na Maderze. Jest to gatunek znany z Nowej Zelandii i Australii, a informacja o jego występowaniu na tej wyspie oparta jest na taksonomicznej konkluzji, że jest on identyczny z *Campylopus marginatulus* Geh. ex Luisier, gatunkiem opisanym z Madery. Ten ostatni gatunek jest na pewno bardzo wybitnym taksonem, który należy zaliczyć do rodzaju *Ditrichum*, ale różniącym się wieloma cechami nie tylko od gatunku z antypodów, a także od wszystkich europejskich i makaronezyjskich gatunków z tego rodzaju. Poprawnie powinien on nazywać się ***Ditrichum marginatulum*** (Geh. ex Luisier) Ochyra, comb. nov. (Bazonim: *Campylopus marginatulus* Geh. ex Luisier, *Brotéria Ser. Bot.* 24(3): 80, 1930). Jest to kolejny endemit Madery i Makaronezji,

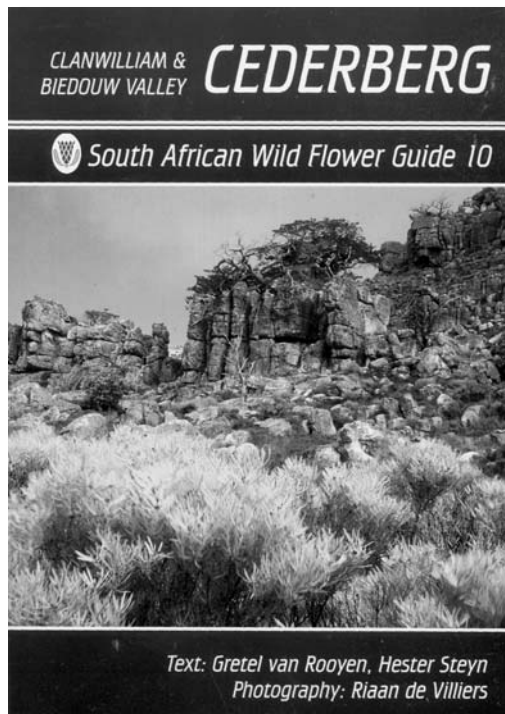
a jego status taksonomiczny i pokrewieństwa na pewno wymagają dalszych badań.

Katalog mszaków Madery jest wartościowym przyczynkiem do literatury briologicznej, gdyż dotyczy obszaru kryjącego ciągle wiele zagadek. Ukazuje on dobitnie istnienie wielu problemów natury taksonomicznej związanych z mszakami Makaronezji, które czekają na rozwiązanie. Jest to więc bardzo dobry punkt wyjściowy do dalszych badań na brioflorą tego egzotycznego dla większości europejskich briologów obszaru, które w przyszłości powinny zaowocować opracowaniem opisowej Flory mszaków Madery.

Ryszard OCHYRA

ROOYEN G. VAN, STEYN H. (tekst), VILLIERS R. DE (fotografie). *Cederberg, Clanwilliam and Biedouw Valley*. Wydanie 2. South African Wild Flower Guide 10. Botanical Society of South Africa, Cape Town, 2004, 256 str., 494 kolorowe fotografie, 4 ryciny kreskowe, 1 mapa. Miękką opr., format 21,5 × 15,0 cm. Cena: 160 randów. ISBN 1-874999-19-8.

Cederberg jest niewielkim pasmem górskim zamykającym północno-zachodnie skrzydło Gór Przylądkowych i tworzącym lokalny wododział między rzekami Olifants i Doring. Obejmuje on kilka łańcuchów górskich o przebiegu południkowym, ciągnących się na przestrzeni 50–90 km w pasie o szerokości 20–25 km od miasta Klawer na północy, poprzez Clanwilliam po Citrusdal na południu po wschodniej stronie rzeki Olifants. Zbudowane są one z piaskowców o czerwonym zabarwieniu, należących do grupy Góry Stołowej, której podręcznikowym przykładem w tym paśmie jest położona na południe od Vanrhynsdorp, będąca wybitnym i z daleka widocznym punktem orientacyjnym w tym terenie góra Matsikamma z rozległym plateau w partii szczytowej. Cederberg bardzo ostro odcina się stromymi zboczami od szerokiej nadmorskiej piaszczystej równiny Sandveld, osiągając wzniesienia powyżej 1700 m n.p.m., z najwyższym szczytem Sneeuberg o wysokości 2028 m n.p.m.

Cały obszar ma klimat typu śródziemnomorskiego, z gorącym i suchym latem oraz chłodną i mokrą zimą, często z opadami śniegu, oraz z rocznymi opadami wahającymi się, w zależności od warunków orograficznych, między 250 a 750 mm. Nazwa tego pasma górskiego ma botaniczne korzenie i wywodzi się od endemicznego cedru, *Widdringtonia cedarbergensis*, noszącego lokalną nazwę w języku angielskim „Clanwilliam cedar”, a w języku afrikaans „sederbom” lub „sederhoutbom”. Jest to niezbyt duże drzewo, osiągające średnio 5–7 m wysokości, a w rzadkich przypadkach dochodzące do 20 m, i mające pień o średnicy dochodzącej do 2 m. Ze względu na bardzo piękne, twarde i niezwykle trwałe drewno, gatunek ten znalazł się na granicy wytrzebiecia i obecnie znajduje się pod ścisłą ochroną. Mając na względzie jego unikatową florę, w 1976 roku Cederberg został uznany za obszar chroniony (Cederberg Wilderness Area), który jest teraz częścią Centrum Światowego Dziedzictwa za jakie został uznany

w 2004 roku Przylądkowy Region Florystyczny (Cape Floral Region).

Podobnie jak w innych pasmach Gór Przylądkowych, w Cederbergu dominującą formacją roślinną jest górski wariant fynbosu, ale szata roślinna i flora mają tu bardziej złożony charakter, ponieważ obszar ten leży na styku z dwoma innymi regionami, Namakwa i Małe Karro, zdominowanymi przez formacje roślinne typu karro, w których najważniejszą rolę odgrywają rośliny gruboszowate oraz geofity cebulowe. Stąd też spore przestrzenie na omawianym obszarze zajmuje inna formacja roślinna – renosterveld, która rozwija się na dość żyznych, drobnoziarnistych, gliniastych lub ilastych glebach pochodzenia łupkowego. Jest ona uboższa w gatunki w porównaniu z fynbosem, a jej cechą charakterystyczną jest dominacja gatunków z rodziny złożonych (*Compositae*), w szczególności *Elytropappus rhinocerotis*, silnie rozgałęzionego, żywicznego krzewu, z łuskowatymi listkami, od którego wzięła nazwę cała formacja oraz licznych roślin cebulowych z rodzin *Iridaceae*, *Asphodelaceae*, *Colchicaceae*, *Hyacinthaceae* i *Eriospermaceae*.

Efektom przenikania licznych elementów z sąsiadujących formacji roślinnych jest duże bogactwo florystyczne Cederbergu. Dotychczas stwierdzono tu 1778 gatunków roślin naczyniowych, należących do 409 rodzajów i 97 rodzin, spośród których prawie 200 gatunków jest endemicznych. Poza wspomnianym już cedrem, najbardziej charakterystycznymi endemitami są *Protea cryophila*, *Leucospermum reflexum*, *Serruria flava*, *S. leipoldtii* oraz *Leucadendron dubium* i *L. concavum* (znany tylko z jednej niewielkiej populacji na przełęczy Pakhuis) z rodziny srebrnikowatych (*Proteaceae*), które są stałymi składnikami fynbosu. Obok nich spora grupa endemitów należy do gruboszowatych krzewów z rodziny przypoludnikowatych (*Aizoaceae*), np. *Drosanthemum longipes*, *Lampranthus cedarbergensis*, *Oscularia cedarbergensis* i *O. thermarum*, *Ruischia cedarbergensis* i *R. lapidicola* oraz *Esterhuysenia drepanophylla* a także geofitów cebulowych z rodziny irysowatych (*Iridaceae*), np. *Babiana auriculata* i *B. cedarbergensis*, *Geissorhiza cedarmontana*,

Gladiolus delpierei i *G. taubertianus* oraz *Moraea maximiliani*.

Fotografie wielu z tych gatunków można znaleźć w omawianym przewodniku po florze roślin naczyniowych Cederbergu, który ukazał się w ramach serii atlasów dziko rosnących roślin z różnych regionów Południowej Afryki. Jest to drugie wydanie tej książki, która po raz pierwszy ukazała się drukiem w 1999 roku. Jednakże flora Cederbergu była częściowo opublikowana już w 1981 roku w pierwszym wydaniu pierwszego tomu z tej serii, który nosił tytuł „Namaqualand and Clanwilliam”. Ale już w drugim, zrewidowanym wydaniu z 1988 roku znalazły się w tym atlasie tylko rośliny z kraju Namakwa i ten układ został zachowany także w trzecim wydaniu¹. Omawiany przewodnik zawiera fotografie i krótkie opisy 478 gatunków, co stanowi około 27% całej flory Cederbergu. W tej liczbie mieszczą się po 2 gatunki paprotników i roślin nagozależkowych, 123 jednoliściennych i 351 dwuliściennych. Najliczniej, bo aż przez 79 gatunków z 36 rodzajów reprezentowana jest rodzina *Asteraceae* oraz rodzina *Iridaceae* – 46 gatunków z 19 rodzajów, które znajdują szczególnie dogodne warunki w formacji renosterveld. Dopiero na dwóch dalszych pozycjach znaleźli się przedstawiciele rodzin mających optimum występowania w fynbosie, czyli *Proteaceae* (41 gatunków z 9 rodzajów) oraz *Ericaceae* (29 gatunków z dwóch rodzajów). Wśród rodzajów pod względem bogactwa gatunkowego zdecydowanie dominuje wrzosiec (*Erica*) z 27 gatunkami oraz srebrnik (*Protea*) z 14 gatunkami.

W części wstępnej książki znajdują się krótkie opisy terenu i jego szaty roślinnej oraz ogólna charakterystyka endemitów i roślin o znaczeniu ekonomicznym. Cederberg jest wyjątkowo atrakcyjnym miejscem, często odwiedzanym przez turystów, a zwłaszcza przez alpinistów, którzy znajdują tu wiele trudnych ścian do wspinaczki. Z myślą o nich zamieszczony tu został krótki przegląd największych atrakcji Cederbergu oraz podstawowe informacje o ochronie przyrody. Natomiast dla botaników i przyrodników

odwiedzających te góry omawiany przewodnik będzie bardzo wartościowym źródłem wiedzy na temat roślin spotykanych podczas górskich wędrówek. A jeśli nawet komuś nie będzie dane zetknąć się bezpośrednio w terenie z roślinami przyładkowymi, to po zapoznaniu się z tym atlasem przekona się, że wieści o ich bajecznym pięknie nie są przesadzone.

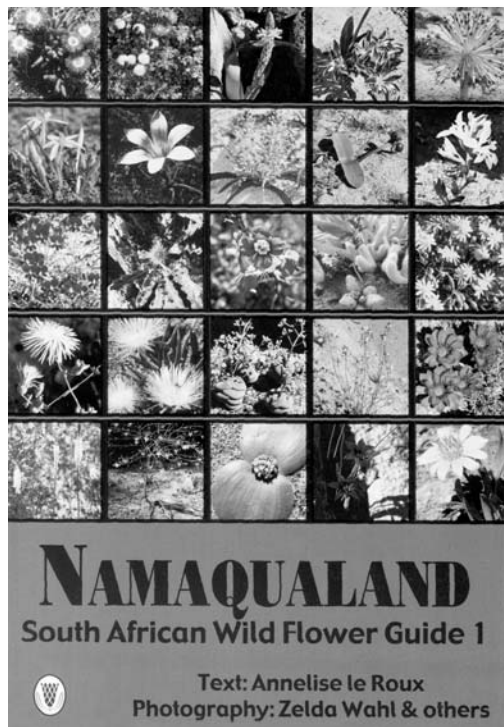
Ryszard OCHYRA

LE ROUX A. (tekst), WAHL Z. i in. (fotografie). *Namaqualand*. South African Wild Flower Guide 1. Wydanie 3. Botanical Society of South Africa, Cape Town, 2005, 336 str., 583 kolorowych fotografii, 88 rycin kreskowych, 1 mapa. Miękka opr., format 21,5 × 15,0 cm. Cena: 250 randów. ISBN 1-874999-30-9.

Afryka Południowa należy do najbogatszych pod względem florystycznym obszarów Ziemi. Znanych jest stąd prawie 23 tys. gatunków roślin naczyniowych, z których znaczący procent stanowią endemity. Obok endemicznych gatunków, jest to jedyne miejsce występowania wielu rodzajów oraz kilku rodzin. Flora roślin naczyniowych południowego krańca Czarnego Łądu, a w szczególności Kraju Przyładkowego, który uznawany jest za odrębne państwo roślinne *Capensis*, należy do wyjątkowo dobrze zbadanych, co nie powinno budzić specjalnego zdziwienia, gdyż była ona przedmiotem badań już w początkach XIX stulecia. W latach 1807–1813 Carl P. Thunberg, uczeń Karola Linneusza, opublikował pierwszą opisową Florę tego regionu – *Flora capensis*, a w 1860 roku W. N. Harvey zainicjował monumentalne siedmiotomowe dzieło, noszące ten sam tytuł *Flora capensis*, które ukończone zostało dopiero w 1933 roku. Natomiast w 1966 roku rozpoczęto wydawanie nowej Flory Południowej Afryki – *Flora of southern Africa*, która osiągnęła już półmetek, ale jest jednak daleka od ukończenia.

Przy tym całym bogactwie Flor opisowych od dawna dawał się jednak odczuć brak popularnych przewodników do identyfikacji roślin,

¹ Patrz recenzja R. Ochry w tym zeszycie, str. 181–184.

dostępnych dla szerszego ogółu przyrodników. W 1976 roku na wystawie dziko rosnących roślin w Clanwilliam w Zachodnim Kraju Przyładkowym (Western Cape) rzucona została myśl wydania serii łatwych w posługiwaniu się przewodników do oznaczania najczęściej spotykanych roślin naczyniowych w poszczególnych prowincjach i regionach Południowej Afryki. W ten sposób pod auspicjami Południowoafrykańskiego Towarzystwa Botanicznego już w 1981 roku ukazał się pierwszy z przewodników poświęcony florze kraju Namakwa oraz bezpośrednio do niego przylegających okolic miasta Clanwilliam. Seria ta okazała się wielkim sukcesem wydawniczym i na przestrzeni 24 lat opublikowano w sumie 11 przewodników w nakładzie ponad 100 tys. egzemplarzy, co jest bez wątpienia światowym rekordem sprzedaży wydawnictw botanicznych. Niektóre z nich cieszyły się tak wielkim wzięciem i popytem, że doczekały się kilku wydań i paru wznowień. Należy do nich atlas poświęcony roślinom naczyniowym kraju Namakwa, który zainicjował całą serię.

Namakwa, czyli kraj ludu Nama, położona jest w północno-zachodnim rogu Republiki Południowej Afryki. Zajmuje ona stosunkowo wąski pas wybrzeża Oceanu Atlantyckiego o szerokości 60–100 km, ciągnący się na przestrzeni około 370 km, od granicy kraju z Namibią na rzece Oranje po rzekę Olifants w okolicach miasta Vanrhynsdorp na południu i zajmujący powierzchnię około 55 tys. km². Jest to kraina pustynna lub półpustynna z bardzo niskimi opadami, kształtującymi się na poziomie 50–400 mm rocznie, co wyciska niezatarte piętno na szacie roślinnej. Ma ona bardzo zróżnicowaną topografię, która decyduje o jej podziale na 4 wybitne jednostki geograficzne: Sandveld – nadmorską piaszczystą równinę, o szerokości do 30 km, pokrytą bogatymi w diamenty piaskami aluwialnymi; Richtersveld – majestatyczną górską pustynię w północnej części krainy poprzecinaną szerokimi, płaskimi równinami; Hardeveld – rozległą wyżynę w części środkowej z charakterystycznym pasem granitowych „skalic”; oraz Knersvlakte – szeroką płaską równinę na południu, bogatą w białe kwarcytowe otoczaki i silnie zasolone gleby.

Mimo skrajnie niekorzystnych warunków klimatycznych, flora kraju Namakwa jest jest wyjątkowo bogata i liczy około 3500 gatunków roślin naczyniowych. Niskie temperatury w okresie zimowym sprawiają, że straty wody w wyniku parowania są tu stosunkowo niewielkie i jej dostępność późną zimą i wczesną wiosną ma decydujące znaczenie dla bujnego rozwoju roślinności w tym okresie. Deficyt wody jest dodatkowo uzupełniany przez częste mgły nadciągające z pobliskiego Oceanu Atlantyckiego. W efekcie tysiące hektarów jałowych przez prawie cały rok pustyń, zamieniają się od połowy sierpnia do połowy września w prawdziwe rajskie ogrody mieniące się łanami pomarańczowych, białych czy fioletowych kwiatów. Dominują w nich liczne jednoroczne rośliny z rodziny złożonych (*Asteraceae*) z rodzajów *Dimorphotheca*, *Gazania*, *Felicia* czy *Osteospermum*, dobrze znanymi u nas z upraw ogrodowych. Ale budzą się wówczas do życia liczne rośliny trwałe, na przykład geofity z rodzin *Iridaceae*, *Hyacinthaceae* czy *Asphodelaceae*,

a także sukulenty z rodzin *Aizoaceae* i *Crassulaceae* oraz krzewy. Jest to zjawisko unikatowe w skali światowej sprawiające, że Namakwę odwiedzają wczesną wiosną rzesze miłośników kwiatów pragnących nasycić oczy nieprawdopodobnie pięknymi widokami kwiecistych łąk. Nic więc dziwnego, że popularny przewodnik do roślin tego botanicznego eldorado cieszył się tak wielkim wzięciem, że w 1986 roku ukazało się jego drugie, zrewidowane wydanie, dwukrotnie wznawiane w 1994 i 1997 roku, a w 2005 roku trzecie, omawiane tu wydanie.

Podobnie jak drugie, niniejsze wydanie omawianej książki jest bardzo zmienione w stosunku do pierwszej edycji. Przede wszystkim flora okolic miasta Clanwilliam z masywem górskim Cederberg, który wyznacza północną granicę występowania formacji fynbos, została wydzielona i opublikowana w 2004 roku w osobnym, dziesiątym tomie w serii południowoafrykańskich przewodników dziko rosnących roślin¹. W zamian za to część poświęcona florze kraju Namakwa wzbogacona została o 232 gatunki. Tym samym obecne wydanie przewodnika obejmuje 566 gatunków, 4 podgatunki i dwie odmiany roślin naczyniowych.

Podobnie jak inne przewodniki z tej serii książka jest typowym fotograficznym atlasem zawierającym dwa gatunki na każdej stronie. Każdy z nich przedstawiony jest na dobrej jakości kolorowej fotografii, czasem uzupełnionej ryciną zarysu liścia lub owocu albo kolorową ryciną kwiatu lub owocu. Towarzyszy im krótki tekst zawierający opis morfologiczny, informacje o zasięgu ogólnym, siedlisku oraz liczbie gatunków z danego rodzaju występujących w Południowej Afryce i w krainie Namakwa. Ponadto na kilku odrębnych tablicach przedstawiono ryciny kreskowe otwartych i zamkniętych owoców różnych rodzajów z rodzin przypołudnikowatych (*Aizoaceae*) i złożonych. Książkę zamyka krótki słowniczek terminologiczny.

O unikatowym charakterze flory krainy Namakwa decydują przede wszystkim dwa główne typy roślin: małe gruboszowate krzewinki

i rośliny cebulkowe. Większość tych pierwszych należy do rodziny *Aizoaceae*, podczas gdy geofity bulwowe reprezentują różne gatunki z takich rodzin jak *Iridaceae*, *Hyacinthaceae*, *Amaryllidaceae* i *Anthericaceae*. Stąd też są one bardzo licznie reprezentowane w omawianym atlasie, szczególnie przedstawiciele rodzin *Aizoaceae* (77 gatunków) i *Iridaceae* (33 gatunki). Najliczniejszą grupę ilustrowanych roślin, obejmującą 105 gatunków, tworzą jednak przedstawiciele rodziny złożonych. Należą do niej liczne jednoroczne gatunki z rodzajów *Cotula*, *Felicia*, *Osteospermum*, *Arctotis* i *Ursinia*. Wiele jednorocznych gatunków należy również do rodziny trędownikowatych (*Scrophulariaceae*), np. *Hebenstretia*, *Diascia*, *Nemesia*, *Zaluzianskya* i *Manulea*. Jedną trzecią całej flory krainy Namakwa stanowią jednak rośliny gruboszowate, które reprezentują aż 15 rodzin. Najpospolitsze z nich należą do rodzajów *Drosanthemum*, *Ruischia* i *Leipoldtia* (*Aizoaceae*), *Othonna* (*Asteraceae*) i *Zygophyllum* (*Zygophyllaceae*). Do tego ostatniego rodzaju należy jeden z gatunków, który formalnie jeszcze nie został opisany, chociaż została zamieszczona jego fotografia i krótka charakterystyka w języku angielskim. Jednak najbardziej intrygującym sukulentem jest *Pachypodium namaquanum* z rodziny toinowatych (*Apocynaceae*), gatunek rosnący na skrajnie suchych skalistych zboczach w Richtersveld i sąsiedniej Namibii, mający grube, silnie kolczaste pnie. Typowymi sukulentami są też trzy gatunki aloesów: *Aloë pillansii* i endemiczny *A. ramosissimum* oraz subendemiczne drzewo kolczanowe (*Aloë dichotoma*), gatunek występujący także w sąsiedniej Namibii.

Dendroflora badanego obszaru jest uboga i liczy zaledwie 35 gatunków. Kilka z nich znalazło się w omawianym atlasie, m.in. *Ficus cordata*, *Boscia albitrunca*, *Ozoroa dispar*, *Dodonaea viscosa* var. *angustifolia*, *Euclea pseudebenus* i 3 gatunki sumaków (*Rhus*). Drzewa i krzewy rosną zwykle nad okresowymi strumieniami lub na skalistych zboczach. Również trawy, turzyce i rześciowate (*Restionaceae*) nie odgrywają większej roli we florze krainy Namakwa i obejmują łącznie około 200 gatunków, z których zaledwie

¹ Patrz recenzja R. Ochry w tym zeszycie, str. 179–181.

20 przedstawiono w atlasie, w tym najpospolitszą trawę *Karroochloa schismoides* oraz rosnące na piaskach *Stipagrostis obtusa* i *S. ciliata*. Obok gatunków rodzimych w atlasie znalazło się kilka gatunków zawleczonych i już zadomowionych. Jest ich w sumie niewiele, a europejski botanik z łatwością rozpozna *Erodium cicutarium*, *Orobancha ramosa* i *Salsola kali*. Innymi antropofitami są śródziemnomorskie gatunki *Ricinus communis*, *Pennisetum setaceum* i *Limonium sinuatum*, efektowny gatunek z rodziny makowatych *Argemone ochroleuca* z Meksyku oraz *Nicotiana glauca* z Ameryki Południowej.

Z oczywistych względów omawiany atlas prezentuje tylko najczęściej spotykane gatunki i jak większość tego typu opracowań nie zawiera kluczy do oznaczania. Mimo to umożliwia on bezbłędną identyfikację wielu charakterystycznych gatunków, spełniając tym samym swój podstawowy cel, jakim jest umożliwienie miłośnikom roślin pierwszego kontaktu z florą tej niezwykłej krainy. Książka jest bardzo starannie i solidnie wydana, w mocnej, laminowanej okładce, reprodukcje zdjęć są na ogół bardzo dobrej jakości, a krótkie opisy podkreślające diagnostyczne cechy poszczególnych gatunków są ich doskonałym uzupełnieniem. Powinna się więc ona znaleźć w plecaku każdego botanika i przyrodnika, który odważy się zapuścić w ten bardzo odległy, trudny i niegościnnie, a jednocześnie fascynujący zakątek Afryki.

Ryszard OCHYRA

MELICK H. M. H. VAN. *Atlas van de mosflora van Eindhoven. Floristische inventarisatie van Bland-, Lever- en Hauwmossen in Zuidoost-Brabant*. KNNV avdeling Eindhoven, Drukkerij Offset Service, Valkenswaard, 2007, 400 str., 80 rycin kreskowych mszaków, 22 akwarele, 375 map rozmieszczenia geograficznego. Opr., format 30,5 × 23,5 cm. Cena: 30 €. ISBN 978-90-810188-2-1.

W kilku ostatnich dekadach daje się zaobserwować w Europie wzrastające zainteresowanie

briologów florą i ekologią mszaków dużych aglomeracji miejskich. Wcześniej były one pomijane, gdyż powszechnie uważano je za obszary o niezbyt interesującej i monotonnej florze, którymi nie warto się zajmować. W ten sposób opracowana została brioflora kilku miast w Niemczech, m.in. Berlina, Halle¹ i Ratyzbony, a także w Polsce (Szczecin) i w Belgii (Bruksela)². Teraz do tej grupy miast dochodzi holenderskie Eindhoven, miasto położone nad rzeką Dommel w prowincji Brabancja Północna w południowo-wschodniej części kraju. Samo miasto zajmuje powierzchnię 88,3 km², czyli taką samą jak nasz Olsztyn, z którym zresztą pozostaje w partnerskim związku, ale ma tylko nieco więcej mieszkańców – 208 tys. W zespole miejskim Eindhoven znajduje się szereg miejscowości satelickich, np. Valkenswaard, Veldhoven, Heeze, Best i Oirschot, z którymi cała ta aglomeracja zajmuje powierzchnię 1000 km² i jest zamieszkała przez ponad 400 tys. ludzi. Eindhoven jest największym w Holandii ośrodkiem przemysłu elektronicznego i tutaj mieści się siedziba koncernu Philipsa, a poza tym rozwinięty jest tu przemysł samochodowy i szklarski.

Mieszkający w Valkenswaard Huub van Melick jest czołowym briologiem holenderskim, chociaż, jak większość z nich w tym kraju, mszakami interesuje się tylko amatorsko, a jego działalność ogranicza się do badań lokalnej flory. Przez ostatnie ćwierć wieku prowadził on intensywne badania nad florą mszaków południowej Holandii, a ich wynikiem jest omawiany atlas zespołu miejskiego Eindhoven. Clue tego opracowania stanowią szczegółowe mapy rozmieszczenia wszystkich 377 gatunków mchów, glewików i wątrobowców stwierdzonych na badanym obszarze, które zajmują połowę objętości całej książki. Rozmieszczenie każdego gatunku przedstawione jest w jednokilometrowej siatce kwadratów, a na mapach zastosowano zróżnicowanie punktów dla danych pochodzących sprzed

¹ Patrz recenzja R. Ochry, *Fragmenta Floristica et Geobotanica Series Polonica* 1: 363–364 (1994).

² Patrz recenzja R. Ochry, *Wiadomości Botaniczne* 43(3–4): 96–97 (1999).

i po 1980 roku. Każdej mapie towarzyszy tekst objaśniający, w którym podane są najważniejsze informacje o rozmieszczeniu lokalnym i ogólnym w Holandii, siedlisku, gatunkach towarzyszących, zmienności, tworzeniu sporogonów oraz zagrożeniach i statusie ochronnym.

Część wstępna książki zawiera przegląd wszystkich biotopów, w których występują mszaki, a więc różne typy lasów, zarośla, wrzosowiska i śródlądowe wydmy piaszczyste oraz środowiska sztuczne stworzone przez człowieka, takie jak pola orne, nieużytki, kanały i rozmaite skałopodobne podłoża, np. mury, betonowe ściany, nagrobki i dachy domów. W każdym biotopie opisane zostały synuzje mszyste, a w opisach lasów sporo uwagi poświęca autor mszakom epifitycznym oraz rosnącym u nasady pni i szyjach korzeniowych drzew. W charakterystyce zbiorowisk mszystych szeroko uwzględnione są paprocie oraz rośliny naczyniowe. Ta część książki jest bogato ilustrowana licznymi akwarelami i ołówkowymi szkicami różnych elementów opisywanych biotopów, co jest jej dodatkowym estetycznym elementem. Ponadto wiele najbardziej charakterystycznych gatunków

mszaków zostało zilustrowanych dobrymi rycinami kreskowymi. Rozważania wstępne podsumowuje rozdział poświęcony zmianom we florze badanego terenu, jakie obserwował autor w ciągu 25 lat badań.

Książka jest ważnym przyczynkiem do europejskiej literatury poświęconej ekologii i florze obszarów zurbanizowanych. Prezentuje się ona doskonale od strony redakcyjnej i poligraficznej i tylko szkoda, że jest w całości napisana po holendersku, bez najkrótszego nawet streszczenia w innym języku. A szkoda, bo jest to opracowanie modelowe, będące prawdziwą kopalnią ciekawych obserwacji na temat mchów w kraju, który od stuleci poddany jest silnej antropopresji.

Ryszard OCHYRA

BEAN A., JOHNS A. (tekst), JOHNS A. i in. (fotografie), HITCHCOCK W. (ilustracje), *Stellenbosch to Hermanus including Kogelberg and Hottentots Holland*. Wydanie 2. South African Wild Flower Guide 5. Botanical Society of South Africa, Cape Town, 2005, 338 str., 615 kolorowych fotografii, 95 rycin kreskowych, 1 mapa. Miękka opr., format 21,5 × 15,0 cm. Cena: 255 randów. ISBN 1-874999-58-9.

Położony na południowo-zachodnim krańcu Afryki Kraj Przylądkowy jest traktowany przez fitogeografów jako odrębne państwo roślinne – *Capensis*. Mimo że jest najmniejszym spośród sześciu państw roślinnych Ziemi, gdyż zajmuje zaledwie 80 tys. km² powierzchni, to posiada on najbogatszą florę roślin naczyniowych liczącą 9600 gatunków. Aż 70% tej niezwykle bogatej flory stanowią gatunki endemiczne, a ponadto 6 rodzin i wiele rodzajów roślin naczyniowych nie występuje nigdzie poza Krajem Przylądkowym. Przyrodniczym sercem tego państwa roślinnego jest obszar położony po wschodniej stronie False Bay, między znanym uniwersyteckim miastem Stellenbosch a usytuowanym nad Oceanem Indyjskim miastem Hermanus w zachodniej części

regionu Overberg. Jest to kraina obejmująca szereg łańcuchów górskich, z których najlepiej znane to Hottentos Hollandberge, Kogelberg, Franschoekberge, Groot-Drakensteinberge i Groenlandsberg. Zbudowane są one z paleozoicznych piaskowców i osiągają wysokość do 1800 m n.p.m. Obszar ten był najwcześniej skolonizowany przez Europejczyków, a dzisiaj słynie głównie ze swych winnic i jest winnym zagłębieniem Republiki Południowej Afryki. Dominującą formacją roślinną jest tu górską odmiana fynbosu – twardolistnej roślinności zdominowanej przez krzewinki, krzewy i niskie drzewa o zimozielonych liściach, często igielkowatych lub łuskowatych i pokrytych gęstym kutnerem. Fynbos jest niezwykle bogaty pod względem florystycznym i na omawianym obszarze stwierdzono ponad 1650 gatunków roślin naczyniowych, w tym ponad 150 endemitów. Wiele z nich jest w różnym stopniu zagrożonych lub narażonych na wyginięcie i dlatego region ten traktowany jest jako „hotspot”, czyli miejsce, którego wielka bioróżnorodność jest poważnie zagrożona. Celem ochrony tej niezwykle bogatej flory utworzono tu szereg rezerwatów przyrody, m.in. rezerwat biosfery Kogelberg.

Łatwa dostępność terenu i dobrze zorganizowany ruch turystyczny sprawiają, że przyrodnicy bez większych kłopotów mogą zwiedzać tę krainę i podziwiać jej bajeczną florę kwiatową we wspaniałej górskiej scenerii. Botanikom pragnącym zapoznać się z roślinami najczęściej spotykanymi podczas górskich wędrówek należy polecić omawiany atlas roślin wydany w popularnej serii przewodników po najciekawszych regionach Republiki Południowej Afryki. Jest to drugie, zmienione i rozszerzone wydanie, które ukazało się dokładnie w 20 lat po pierwszym wydaniu, noszącym nieco inny tytuł – „Hottentots Holland to Hermanus”.

Niniejszy atlas nie odbiega od schematu przyjętego w innych tomach z tej serii i generalnie w podobnych fotograficznych przewodnikach. W krótkiej części wstępnej znajdują się opisy najciekawszych przyrodniczo miejsc, m.in. malowniczej doliny Jonkershoek oraz rezerwatów

Kogelberg i Fernokloof, przez które wiodą najpopularniejsze szlaki turystyczne. Prócz tego podane są tu najważniejsze informacje na temat klimatu, budowy geologicznej i siedlisk zajmowanych przez roślinność. Z oczywistych względów najwięcej miejsca autorzy poświęcają opisowi fynbosu, który jest siedliskiem większości przedstawionych w tym przewodniku gatunków roślin, a także ekologii wybranych grup roślin, biologii zapylania i rozsiewania oraz mechanizmom zabezpieczającym rośliny przed niszczącym działaniem ognia, który jest głównym czynnikiem kształtującym rozwój tej formacji roślinnej.

Główną część książki zajmuje atlas roślin, obejmujący kolorowe zdjęcia roślin oraz towarzyszące im krótkie opisy gatunków, czasami z ilustracjami charakterystycznych cech, głównie kwiatów i liści. Ogółem w omawianym atlasie znaleźli się przedstawiciele 82 rodzin, w tym dwóch roślin nagozalążkowych i 80 okrytozalążkowych. Natomiast paprotniki zostały potraktowane zbiorczo i nie są podzielone na rodziny.

Wszystkie rodziny zostały dość szczegółowo scharakteryzowane w części poprzedzającej przegląd gatunków. Dla botaników najbardziej atrakcyjne i interesujące są oczywiście rodziny endemiczne dla państwa roślinnego *Capensis*: *Grubbiaceae* obejmującej 1 rodzaj z trzema gatunkami, *Peneaceae* – 7 rodzajów i 23 krzaczaste gatunki, *Roridulaceae* – 1 rodzaj z dwoma gatunkami, *Stilbaceae* – 5 rodzajów z dwunastoma gatunkami oraz monotypowa rodzina *Lanariaceae*. Ponadto dwie subendemiczne rodziny: *Bruniaceae* i *Prioniaceae* mają w Kraju Przylądkowym centrum swego występowania z pojedynczymi gatunkami sięgającymi do prowincji KwaZulu-Natal. Szczególną uwagę botaników w Kraju Przylądkowym przyciągają również przedstawiciele starych gondwanalandzkich rodzin: srebrnikowatych (*Proteaceae*), rzęścio-watych (*Restionaceae*) i przypołudnikowatych (*Aizoaceae*).

W sumie w omawianym atlasie znalazło się 559 gatunków, w tym 10 paprotników, dwóch roślin nagozalążkowych, 174 jednoliściennych i 373 dwuliściennych. Przeważająca większość z nich związana jest z fynbosem, dominującą formacją roślinną na tym obszarze. Spośród rodzin najliczniej reprezentowane są w atlasie przedstawiciele irysowatych (*Iridaceae*) – 69 gatunków z 22 rodzajów i astrowatych (*Asteraceae*) – 53 gatunki z 37 rodzajów. Jednakże najbardziej charakterystycznym elementem fynbosu są gatunki z rodziny *Proteaceae*, decydujące o niezwykłej fizjonomii tej formacji i jej niepowtarzalnym pięknie. Z występujących w *Capensis* 360 gatunków i 16 rodzajów z tej rodziny w atlasie zaprezentowano 46 gatunków z 11 rodzajów, w tym 13 gatunków *Protea*, 8 *Leucospermum* oraz po 6 *Leucadendron* i *Serruria*. Wśród rodzajów bezwzględnie najbogatszym w gatunki we fynbosie jest rodzaj *Erica*, obejmujący w Południowej Afryce około 300 gatunków, z których 31 przedstawionych jest w niniejszym przewodniku. Bardzo licznie są też reprezentowani przedstawiciele rodziny motylkowatych (*Papilionaceae*) – 39 gatunków z 18 rodzajów i storczykowatych (*Orchidaceae*) – 24 gatunki z 12 rodzajów.

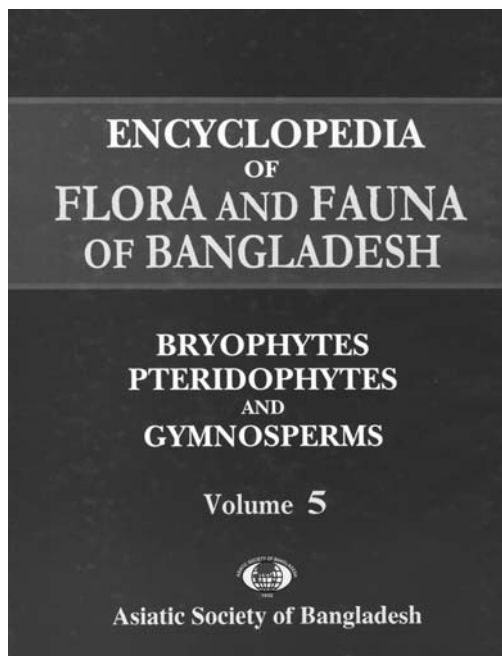
Natomiast z rodziny *Restionaceae* liczącej w Kraju Przylądkowym 320 endemicznych gatunków, w atlasie przedstawiono tylko 15, w tym przepiękną, przypominającą gigantyczny skrzyp *Elegia capensis*. Dla botanika z Europy zdecydowana większość gatunków przedstawionych w omawianym atlasie jest obca i na dobrą sprawę tylko *Pteridium aquilinum* i *Phragmites australis* są jedynymi dobrze im znanymi roślinami. Wyjawszy oczywiście dobrze znane jako rośliny ozdobne rodzaje *Pelargonium*, *Aloë*, *Asparagus* czy *Lobelia*.

Z bardzo bogatej flory Kraju Przylądkowego, omawiany atlas przedstawia oczywiście niewielkie spektrum najpospolitszych i najbardziej charakterystycznych gatunków zasiedlających fynbos. Bardzo dobrej jakości zdjęcia oraz towarzyszące im opisy, czasami wspomagane schematycznymi rycinami kwiatów lub liści powinny umożliwić nawet średnio zaawansowanemu botanikowi identyfikację większości gatunków. Dlatego każdy przyrodnik wybierający się na górskie szlaki w Hottentots Hollandberge czy Kogelbergu powinien obowiązkowo zabrać ze sobą tę książkę, która ułatwi mu pierwszy kontakt z niezwykłą i jakże odmienną od naszej florą Kraju Przylądkowego.

Ryszard OCHYRA

SIDDIQUI K. U., ISLAM M. A., AHMED Z. U., BEGUM Z. N. T., HASSAN M. A., KHONDKER M., RAHMAN M. M., KABIR S. M. H., AHMAD M., AHMED A. T. A., RAHMAN A. K. A., HAQUE E. U. (red.), *Encyclopedia of Flora and Fauna of Bangladesh. Volume 5. Bryophytes, Pteridophytes, Gymnosperms*. Asiatic Society of Bangladesh, Dhaka, 2007, xxvii + 390 str., 375 rycin kreskowych, 47 kolorowych fotografii. Opr., format 25 × 19 cm. Cena: 1000 taka (15 USD). ISBN 984-300-00286-0.

W oczach przeciętnego Europejczyka Bangladesz jawi się jako daleki, egzotyczny kraj w Azji, słabo rozwinięty gospodarczo i borykający się z rozlicznymi trudnościami finansowymi,

kłeskami głodu, powodziami, niestabilizowaną sytuacją wewnętrzną, a także ogromnym przeludnieniem, albowiem na obszarze nieco mniejszym od połowy Polski żyje około 130 milionów ludzi. Niewiele też wiadomo o badaniach naukowych w tym kraju, ale nakłady na naukę są tu zapewne niewielkie, podobnie jak ma to miejsce w wielu znacznie bogatszych krajach, np. w Polsce. Ale czasami takie kraje potrafią wprawić świat w osłupienie. W 2004 roku Asiatic Society of Bangladesh, najważniejsze towarzystwo naukowe w Bangladeszu, podjęło decyzję o opracowaniu encyklopedii flory i fauny tego kraju. Miało to być wypełnieniem zobowiązań konwencji o różnorodności biologicznej przyjętej w 1992 roku na Szczycie Ziemi (*Earth Summit*) w Rio de Janeiro. Planowana 28-tomowa encyklopedia miała obejmować wszystkie grupy roślin, grzybów i zwierząt występujące w Bangladeszu, od bakterii i sinic po ssaki. Całe przedsięwzięcie miało być zamknięte w połowie 2009 roku i, co może zabrzmieć niewiarygodnie, termin ten został dotrzymany. Na razie ukończona została wersja anglojęzyczna, ale w przygotowaniu jest wersja w bengali, oficjalnym

języku Bangladeszu. Warto może wspomnieć, że podobną narodową encyklopedię zainicjowano kilka lat temu w Szwecji, ale z planowanych ponad stu tomów, ukazało się dotychczas zaledwie 7, w tym dwa poświęcone mchom¹.

W omawianej encyklopedii botanice poświęconych jest 12 tomów, z których jeden zawiera indeks nazw wszystkich taksonów roślin i grzybów, jakie pojawiły się w tej serii. Najwięcej, bo aż 7 tomów zajmują rośliny okrytonasienne, 2 glony, a wszystkie inne grupy zostały zamieszczone w dwóch pozostałych tomach. Opracowany przez 11 autorów piąty tom encyklopedii obejmuje mszaki, paprotniki i rośliny nagonasienne. Zawiera on przegląd wszystkich stwierdzonych w Bangladeszu taksonów w tych grupach, od gromad do odmian, przy czym w każdej z nich zachowany został alfabetyczny układ rodzin, rodzajów i gatunków. Wszystkie rodziny, rodzaje, gatunki i odmiany, o ile są wyróżnione, opatrzone są obszernymi opisami. Dla każdego gatunku dodatkowo podane są synonimy jego nazwy, nazwa w językach angielskim i bengali, liczba chromosomów, siedlisko, rozmieszczenie ogólne i lokalne, dane etnobotaniczne oraz informacje o wartości ekonomicznej, sposobie rozrodu, zagrożeniach i ochronie. Wszystkie gatunki zilustrowane są rycinami kreskowymi lub kolorowymi fotografiami. Niestety, opracowanie nie zawiera żadnych kluczy do oznaczania i tym samym nie spełnia podstawowego wymogu jakie wyróżnia Florę opisową od katalogu.

Flora mszaków Bangladeszu nie jest zbyt bogata, na co duży wpływ ma nizinny charakter tego kraju, pozbawionego większych wychodni skalnych. Stwierdzono tu tylko 246 gatunków (4 glewiki, 54 wątrobowce i 188 mchów). Natomiast flora paprotników liczy 187 gatunków, z których do samych paproci należą 163 gatunki, a do widłaków 13 gatunków, podczas gdy skrzypy czy psyloty reprezentowane są przez pojedyncze gatunki. Również rośliny nagozłazkowe stanowią bardzo skromną grupę, liczącą

¹ Patrz recenzja R. Ochry, *Fragmenta Floristica et Geobotanica Polonica* 13: 437 (2006).

zaledwie 7 gatunków, w tym 3 z rodzaju *Gnetum* i po jednym z rodzajów *Cycas*, *Pinus*, *Thuja* i *Podocarpus*.

Ujęcia taksonomiczne, przynajmniej w odniesieniu do mszaków, pozostawiają, niestety, wiele do życzenia. Bardzo często autorzy nie uwzględniają nowych koncepcji taksonomicznych i w efekcie używają lokalnych nazw dla taksonów, które już dawno temu zostały uznane za synonimy, np. *Fissidens sylvaticus* Griff. zamiast *F. crispulus* Brid., *F. leptopelma* Dixon zamiast *F. subangustatus* M. Fleisch., *Calymperes kurzianum* Müll. Hal. zamiast *C. palisotii* Schwägr. czy *C. sundarbanense* Gang. zamiast *Heliconema peguense* (Besch.) L. T. Ellis & A. Eddy. W kilku przypadkach gatunki zaakceptowane w tym opracowaniu są konspiracyjne z innymi gatunkami, co skutkuje zmniejszeniem się ogólnej liczby gatunków w Bangladeszu, np. *Calymperes hampei* Dozy & Molk., *C. burmense* Besch. i *C. manii* Besch. są tożsame z *C. erosum* Müll. Hal., *Splachnobryum schofieldii* Banu-Fattah & Hadiuzzaman, *S. indicum* Hampe & Müll. Hal. i *S. flaccidum* (Harv.) Braithw. są identyczne z *S. obtusum* (Brid.) Müll. Hal., a *Leucophanes glaucescens* M. Fleisch. i *L. albescens* Müll. Hal. są konspiracyjne z *L. glaucum* (Schwägr.) Mitt. Te ujęcia taksonomiczne pojawiły się w literaturze już kilkanaście lat temu i są dostępne w powszechnie znanej przez bryologów bazie TROPICOS administrowanej przez Ogród Botaniczny stanu Missouri w St. Louis. Według autorów najbogatszym w gatunki rodzajem mszaka jest *Riccia*, do którego zaliczają w Bangladeszu 45 gatunków. Niestety, nazwy aż 33 z nich nigdy nie zostały ważnie opublikowane i były tylko użyte w niepublikowanej rozprawie doktorskiej przygotowanej w 1995 roku na Uniwersytecie w Dhace. Identyczna sytuacja jest z *Calymperes hazarikhilense* Banu & Hadiuzzaman, nieważnie opublikowaną nazwą gatunkową, która zaproponowana została w pracy doktorskiej z 1991 roku.

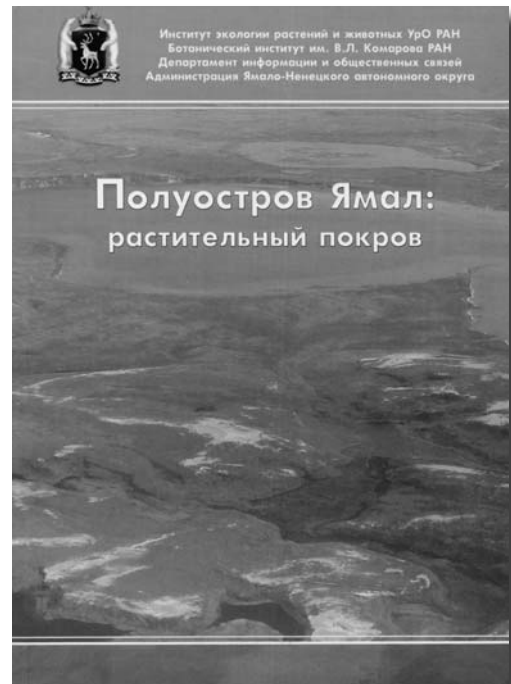
Powyższe przykłady dowodzą, że opracowania rozmaitych grup w encyklopedii flory i fauny Bangladeszu nie należą do nazbyt krytycznych i wiele danych zawartych w poszczególnych

tomach wymagać będzie weryfikacji. Niemniej jednak, jak dotąd encyklopedia ta jest jedynym poważnym źródłem wiedzy na temat występowania wielu gatunków roślin w tej części Azji i chociażby z tego względu trzeba będzie do niej sięgać.

Ryszard OCHYRA

GORČAKOVSKIJ P. L. (red.), *Poluostrov Jamal: rastitelnyj pokrov*. Siti Press, Tiumen', 2006, 359 str., 2 ryc., 74 kolorowe fotografie. Opr., format 20,5 × 14,7 cm. Cena: nie podano. ISBN 13: 978-5-98100-074-4.

Półwysep Jamał jest nadal na północ wysuniętą częścią Niziny Zachodniosyberyjskiej, położoną nad Morzem Karskim, pomiędzy Zatoką Bajdaracką na zachodzie i ujściem Obu na wschodzie, a pod względem administracyjnym należąca do Jamalsko-Nienieckiego Okręgu Autonomicznego. Ma on kształt prostokąta o długości ponad 750 km i szerokości wahającej się

w granicach 140–240 km, a jego powierzchnia wynosi 122 tys. km², co stanowi prawie 40% obszaru Polski. Cały półwysp jest rozległą niziną, z najwyższą kulminacją osiągającą zaledwie 90 m n.p.m. U samej jego podstawy przebiega krąg polarny, a północne wybrzeże przecina 73 równoleżnik. Półwysp Jamał zamieszkują głównie Nieńcy, koczowniczy lud trudniący się hodowlą reniferów, łowiectwem zwierząt futerkowych i rybołówstwem, a sama jego nazwa wywodzi się z ich języka i oznacza koniec Ziemi. O Jamale zrobiło się głośno w świecie w latach 70. ubiegłego wieku przy okazji odkrycia tu kolosalnych złóż gazu ziemnego i ropy naftowej, które w ostatnich latach stały się przedmiotem wielkich politycznych rozgrywek na niespotykaną dotąd skalę.

Półwysp Jamał był dobrze znany nowogrodzki i archangielskim kupcom już w XVI wieku, a z początkiem XVII stulecia pojawił się on na rosyjskich mapach Izaaka Massy i Fiedora Godunowa. Aż do początków ubiegłego wieku praktycznie nic nie było wiadomo na temat jego flory i szaty roślinnej, a w literaturze pojawiły się tylko sporadyczne dane florystyczne z Jamału, m.in. informacja o kilku gatunkach roślin naczyniowych zebranych przez słynną wyprawę Erika Nordenskiölda na statku *Véga* w latach 1878–1879. Poważne badania naukowe na Półwyspie Jamał zainicjowała dopiero ekspedycja B. M. Żytkowa w 1908 roku, który w opublikowanym w 1916 roku obszernym sprawozdaniu z tej wyprawy podał 63 gatunki roślin z tego obszaru. Lata późniejsze cechuje duże zainteresowanie Jamałem, a prace B. N. Gorodkowa, W. N. Jewładowa, W. N. Andrejewa, M. N. Awramczika i wielu innych badaczy doprowadziły do całkiem dobrego poznania tej krainy od strony botanicznej, w tym opracowania kilku map roślinności. Flora Półwyspu Jamał została uwzględniona w dwunastotomowej „Florze Zachodniej Syberii” wydanej w latach 1927–1964 w Tomsku oraz w trzynastotomowej „Florze Syberii” opublikowanej w latach 1981–1998 w Nowosybirsku. Szczególne nasilenie badań botanicznych na tym obszarze nastąpiło w latach 70. ubiegłego wieku po odkryciu złóż gazu.

Omawiana książka przedstawia wyniki badań prowadzonych na Półwyspie Jamał w latach 1999–2002, których celem było wszechstronne opracowanie jego flory i szaty roślinnej, ze szczególnym uwzględnieniem jej przemian pod wpływem intensyfikującej się tu działalności gospodarczej.

Książka obejmuje 8 rozdziałów opracowanych przez siedmioosobowy zespół autorski. Po wprowadzeniu i krótkim rozdziale pierwszym, w którym zarysowano historię badań botanicznych na Półwyspie Jamał, w najobszerniejszym w całej książce rozdziale drugim przedstawiona jest flora badanego obszaru. Obejmuje ona w sumie 1010 gatunków, w tym 431 roślin naczyniowych, 231 mchów, 121 wątrobowców i 227 porostów. Dla każdego gatunku podane są: częstość występowania, dane siedliskowe, informację o lokalnym rozmieszczeniu oraz stopień zagrożenia. Flora każdej grupy roślin oraz biota porostów zostały przeanalizowane od strony taksonomicznej i fitogeograficznej.

W drugiej części książki, obejmującej 6 rozdziałów, szczegółowej analizie poddano szatę roślinną badanego obszaru. W rozdziale trzecim opisana jest roślinność torfowisk i pastwisk oraz scharakteryzowanych zostało kilkadziesiąt typów arktycznej i subarktycznej tundry i lasotundry, które są dominującymi formacjami roślinnymi na Półwyspie Jamał. W dalszych częściach książki ocenione zostały zasoby szaty roślinnej z ekonomicznego punktu widzenia (rozdział 4), wpływ długotrwałego wypasu reniferów na roślinność (rozdział 5) oraz jej dynamikę (rozdział 6). W rozdziale siódmym przedstawiony jest wpływ uprzemysłowienia i eksploatacji gazu na szatę roślinną, ze szczególnym uwzględnieniem problemów synantropizacji, która jest zjawiskiem nieodłącznie związanym ze wzmożoną aktywnością gospodarczą człowieka i jego ingerencją w naturalne środowisko. Celem śledzenia przemian szaty roślinnej na Półwyspie Jamał zorganizowany został system jej monitoringu, który opisany jest w ostatnim, ósmym rozdziale.

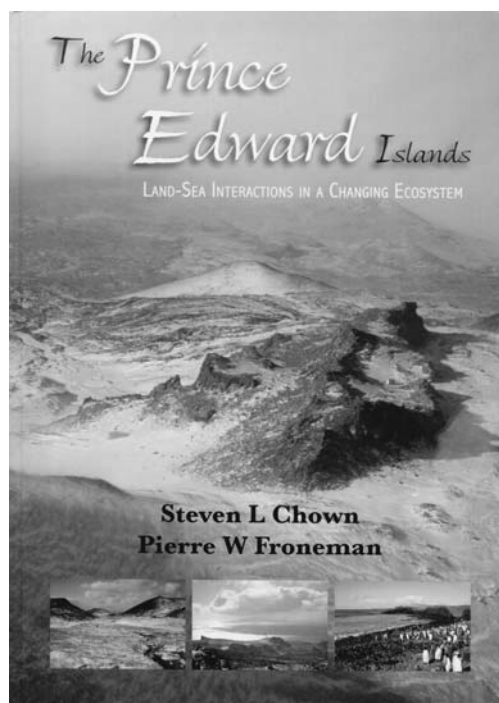
Książka jest wartościowym i ciekawym przyczynkiem do poznania flory i szaty roślinnej Arktyki. Badania botaniczne i ekologiczne

w obszarach polarnych nie należą do łatwych ze względów logistycznych, tym większym więc należy darzyć uznaniem autorów tego opracowania, którzy podjęli się badań w tak trudnym, a czasami wręcz niebezpiecznym terenie. Sama książka prezentuje się nieźle od strony edytorskiej, chociaż daje się bardzo odczuć brak strony ilustracyjnej, w tym nawet dokładniejszej mapy Półwyspu Jamał. Ale to jest już cecha charakterystyczna wydawnictw rosyjskich i nic na tym polu nie zmieniło się od lat. Jedyną ozdobą książki są liczne tablice z dobrej jakości kolorowymi fotografiami krajobrazów oraz licznych roślin naczyniowych i kilku porostów, które rozjaśniają szarzyznę skądinąd ciekawego i wartościowego tekstu. Opracowanie to wypełnia kolejną „białą plamę” na mapie Arktyki i każdy badacz zajmujący się florą i szatą roślinną północnych obszarów polarnych powinien mieć tę pozycję w swojej bibliotece.

Ryszard OCHYRA

CHOWN S. L., FRONEMAN P. W. (red.), *The Prince Edward Islands: land-sea interactions in a changing ecosystem*. Sun Press, Stellenbosch, 2008, xvi + 450 str., 40 ryc, 27 tablic. Opr., format 25,2 × 17,5 cm. Cena: 300 randów. ISBN 978-1-920109-85-1.

Wyspy oceaniczne są fascynującym obiektem badań dla specjalistów różnych dziedzin nauki. Te niewielkie, zagubione w niezmiernych wodach oceanów skrawki lądu, zwykle wulkanicznego pochodzenia i posiadające wyjątkową florę i szatę roślinną oraz świat zwierzęcy, są jedynymi w swoim rodzaju laboratoriami na otwartym powietrzu, w których można badać strukturę i funkcjonowanie ekosystemów w naturalnych warunkach. Świetnym przykładem takich wysp jest subantarktyczny archipelag Wysp Księcia Edwarda. Położony jest on w południowej części Oceanu Indyjskiego, około 2000 km na południowo-wschód od Przylądka Dobrej Nadziei, 2300 km na południe od Madagaskaru i 2300 km na północ od Ziemi Enderby na Antarktydzie,

a najbliższym lądem są również subantarktyczne Wyspy Crozeta, leżące 950 km na wschód od Wysp Księcia Edwarda. Archipelag obejmuje dwie małe wysepki: Marion i Księcia Edwarda, które są bliźniaczymi stożkami tarczowego wulkanu, a ich wiek szacuje się na około pół miliona lat. Obszar ten cechują huraganowe wiatry, wysokie opady (ponad 2500 mm rocznie), dość niskie temperatury (5,7°C), wysoka wilgotność powietrza (83%) oraz duże zamglenie i słabe nasłonecznienie (25–30%).

Archipelag został odkryty w 1772 roku przez francuskich żeglarzy M.-J. Marion-Dufresne'a i J. M. Crozeta i przez prawie cały XIX wiek był on bazą łowców fok i pingwinów. W wyniku drastycznego wytrzebienia tych zwierząt proceder ten stał się całkowicie nieopłacalny, a same wyspy zostały opuszczone i zapomniane. W 1948 roku zostały one zajęte przez Republikę Południowej Afryki, która otworzyła stałą stację meteorologiczną na Marion, z czasem przekształconą w stację naukowo-badawczą. Punktem zwrotnym w badaniach Wysp Księcia Edwarda była południowoafrykańska wyprawa naukowa

w latach 1965–1966, która przeprowadziła kompleksowe badania środowiska przyrodniczego obu wysp, a ich wyniki przedstawione zostały w imponującej monografii, pierwszej tego typu w całej Subantarktyce. Od tego czasu organizowane były coroczne wyprawy naukowe na Wyspy Księcia Edwarda, w których brali udział nie tylko badacze południowoafrykańscy, ale także naukowcy z innych krajów. Ich wynikiem była bogata literatura dotycząca praktycznie wszystkich dziedzin nauk o ziemi i środowisku przyrodniczym. Prezentowana monografia jest nowoczesną syntezą wyników badań biologicznych, geologicznych, meteorologicznych i oceanograficznych prowadzonych w ostatnim półwieczu na tym archipelagu.

Na treść książki składa się 14 rozdziałów oraz 12 dodatków, zawierających wykazy gatunków większości grup organizmów zasiedlających środowisko lądowe, wody słodkie oraz otaczający wyspy Ocean Południowy. Po każdym rozdziale i aneksie znajduje się wykaz cytowanej literatury. W rozdziale pierwszym redaktorzy książki, S. L. Chown i P. W. Froneman, przedstawiają Wyspy Księcia Edwarda na tle całej Subantarktyki i omawiają zakres dotychczasowych badań. W rozdziale drugim J. R. E. Lutjeharms i I. J. Ansorge charakteryzują archipelag od strony oceanograficznej, zwracając szczególną uwagę na wpływ antycyklonicznych prądów powietrza na ukształtowanie się zróżnicowanego środowiska przyrodniczego wysp. W rozdziale trzecim P. C. le Roux omawia klimat badanego obszaru, który uważany jest za główny czynnik odpowiedzialny za zmiany w naturalnym środowisku, zaś w następnym rozdziale czwartym J. C. Boelhouwers, K. I. Meiklejohn, S. D. Holness i D. W. Hedding przedstawiają zmiany klimatyczne zachodzące na archipelagu w kontekście geologicznym i geomorfologicznym. Dwa następne rozdziały poświęcone są otaczającemu archipelag oceanowi. W rozdziale piątym Ch. D. McQuaid i P. W. Froneman charakteryzują środowisko oceaniczne, zaś w szóstym P. G. Ryan i M. N. Besther omawiają główne grupy pelagicznych drapieżców, w tym albatrosów, petreli i innych ptaków morskich. W krótkim

rozdziale siódmym V. R. Smith i P. W. Froneman zajmują się dynamiką nutrientów w rejonie Wysp Księcia Edwarda, zwracając szczególną uwagę na ich przepływ między środowiskiem morskim i lądowym.

Następne trzy rozdziały poświęcone są środowiskowi lądowemu Wysp Księcia Edwarda. W rozdziale ósmym V. R. Smith zajmuje się produkcją pierwotną i krążeniem nutrientów w środowisku lądowym i słodkowodnym, zaś w rozdziale dziewiątym N. J. M. Gremmen i V. R. Smith szczegółowo opisują roślinność lądową i jej przemiany. Specjalną uwagę zwracają na wpływ człowieka na szatę roślinną wysp, który wyraźnie uwidacznia się w liczbie zawleczonych gatunków roślin naczyniowych (zwłaszcza na wyspie Marion), oddziałujących wydatnie na naturalne zbiorowiska roślinne. Wreszcie w dziesiątym rozdziale M. A. McGeoch, P. C. le Roux, E. A. Hugo i M. J. Nyakaty na przykładzie poduszkowej rośliny *Azorella selago* konstruują model biotycznego systemu lądowego wysp subantarktycznych.

Problemy biogeograficzne Wysp Księcia Edwarda dyskutowane są w rozdziale jedenastym przez S. L. Chowna, D. J. Marshalla i E. A. Pakhomova, przy czym autorzy zwracają szczególną uwagę na kwestię trwałego zawlekania obcych gatunków roślin. Zagadnienie to jest ściśle związane z problematyką ochrony środowiska przyrodniczego przedstawioną przez M. S. de Villiersa i J. Coopera w rozdziale dwunastym oraz historią ekspansji człowieka na tych wyspach zarysowaną w rozdziale trzynastym przez J. Coopera. Chociaż na tym polu osiągnięto już duży postęp, to jednak w dalszym ciągu wiele problemów pozostało nierozwiązanych. Naturalne ekosystemy wysp oceanicznych są bardzo niestabilne i podatne na zmiany pod wpływem niekorzystnych czynników. Dlatego też podstawowym celem prowadzonej tu działalności ochroniarskiej jest utrzymanie środowiska przyrodniczego tych wysp w jego pierwotnym, nienaruszonym stanie. Główną część książki zamyka rozdział czternasty, w którym redaktorzy prezentują końcowe uwagi na temat zmian w lądowych i morskich ekosystemach archipelagu.

Wieloletnie badania prowadzone na Wyspach Księcia Edwarda zaowocowały całkiem dobrą znajomością głównych grup organizmów lądowych i morskich. Chociaż niektóre z ich wymagają nadal dokładnych badań, w chwili obecnej możliwym było zestawienie dość kompletnych list gatunków stwierdzonych na lądzie i w otaczającym wyspy oceanie. Zamieszczone są one w drugiej części książki w formie dwunastu dodatków i obejmują aktualne wykazy roślin naczyniowych, wątrobowców, mchów, okrzemek, porostów oraz lądowych bezkręgowców. Analogiczna lista morskich organizmów obejmuje plankton, bentos, ryby, ptaki oraz ssaki. Podobnie jak w całej Subantarktyce, we florze Wysp Księcia Edwarda dominują rośliny zarodnikowe. Najlepiej z nich poznane są wątrobowce, których flora liczy 53 gatunki oraz mchy – znanych jest stąd 96 gatunków. Słabiej zbadane są porosty, których dotychczas stwierdzono tu tylko 116 gatunków. Natomiast rośliny naczyniowe są reprezentowane zaledwie przez 14 gatunków okrytozależkowych i 7 gatunków paprotników, jednakże dokładnie drugie tyle gatunków zostało tu trwale lub przejściowo zawleczonych.

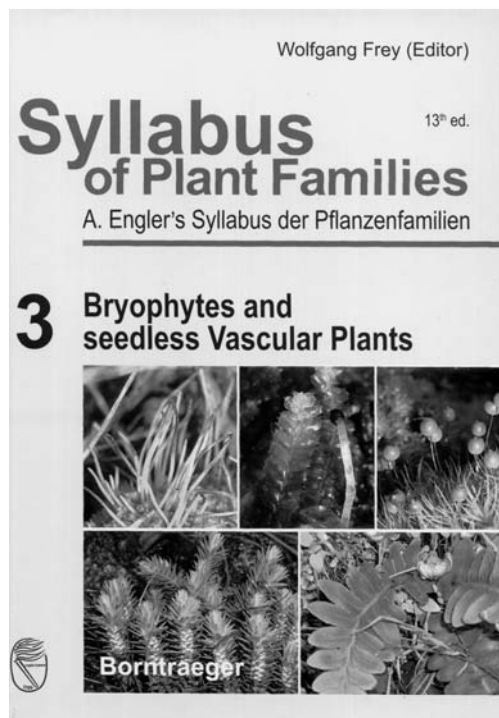
Chociaż trzy inne wyspy subantarktyczne (Georgia Południowa, Macquarie i Heard) oczekiwały się podobnych opracowań, to omawiana książka jest najlepszym i najbardziej wyczerpującym podsumowaniem wiedzy na temat lądowych i morskich ekosystemów w Subantarktyce. Jest to znakomita synteza wyników badań przedstawionych w setkach analitycznych publikacji, mogąca stanowić wzór dla podobnych opracowań dla innych archipelagów, w szczególności francuskich Wysp Crozeta i Kerguelena. Powinna ona mieć stymulujący wpływ na dalsze badania na Wyspach Księcia Edwarda, gdyż mimo znaczącego postępu w poznawaniu ekosystemów lądowych, niektóre problemy nadal czekają na rozwiązanie, na przykład opracowanie opisowych Flor głównych komponentów szaty roślinnej. Książka prezentuje się nienagannie od strony edytorskiej, a jej głównym uchybieniem jest stosunkowo skromny materiał ilustracyjny, który przybliżyłby czytelnikowi unikatowe siedliska,

formy terenu oraz świat roślinny i zwierzęcy tych odległych, zagubionych w Oceanie Południowym wysp.

Ryszard OCHYRA

FREY W. (red.), *Syllabus of plant families. Adolf Engler's Syllabus der Pflanzenfamilien. 13th edition. Part 3. Bryophytes and seedless vascular plants*. Gebr. Borntraeger Verlagsbuchhandlung, Stuttgart, 2009, ix + 419 str., 72 ryc. Opr., format 24,5 × 17,3 cm. Cena: 89 €. ISBN 978-3-443-01060-7 (cała seria); 978-3-443-01063-8 (niniejszy tom).

W 1887 roku wraz z opublikowaniem przez L. Geitlera tomu poświęconego *Schizophyceae* została zainicjowana jedna z najbardziej cenionych botanicznych serii wydawniczych *Die natürlichen Pflanzenfamilien*, której przewodnią myślą było przedstawienie pełnej różnorodności świata roślin i grzybów. Zyskała ona światową

renomę i w wielu przypadkach do dzisiaj pozostaje podstawowym źródłem wiedzy na temat różnych grup roślin, w szczególności zaś ich egzotycznych przedstawicieli. Pomysłodawcą serii był, urodzony w Żaganiu na Dolnym Śląsku, wielki niemiecki systematyk i fitogeograf Adolf Engler (1844–1930), który był jej długoletnim redaktorem (początkowo z Karlem Prantlem). Po śmierci Englera wydawnictwo straciło impet, zwłaszcza że czasy drugiej wojny światowej nie były sprzyjające dla działalności naukowej i ostatecznie umarło śmiercią naturalną w 1959 roku, gdy opublikowany został przez J. C. T. Uphofa ostatni tom poświęcony *Myristicaceae* wraz z uzupełnieniami do rodziny *Canellaceae*.

Ponieważ *Die natürlichen Pflanzenfamilien* były obszernym, wielotomowym dziełem, od samego początku zachodziła potrzeba przedstawienia w skondensowanej formie podstawowych informacji o rodzinach i rodzajach w każdej grupie roślin i grzybów, umożliwiającej botanikom różnych specjalności poruszanie się w zawiłych niejednokrotnie systemach klasyfikacyjnych. I tak więc przez kolejne dekady, zwykle w kilkuletnich odstępach czasowych, kolejnym edycjom *Die natürlichen Pflanzenfamilien* towarzyszyły odpowiednie *Syllabusy*, zawierające skrócony przegląd wyższych jednostek taksonomicznych, do rodzajów włącznie, w każdej grupie roślin i grzybów, zgodny z aktualnym stanem wiedzy. W ten sposób ukazało się 12 wydań, z których pierwsze z 1892 roku miało dodatkowo dwie wersje: małą („Kleine Ausgabe”) i dużą („Grosse Ausgabe”). Natomiast ostatnie, dwutomowe wydanie opublikowane zostało w 1954 i 1964 roku.

W 1983 roku zainicjowane zostało kolejne, 13 wydanie *Syllabusa*, który zaplanowany był jako siedmiotomowa edycja, a niektóre tomy miały obejmować po kilka zeszytów. Niestety, ten ambitny projekt nigdy nie został zrealizowany i zdołano wydać zaledwie jeden zeszyt poświęcony mchom, opracowany przez K. Walthera¹. Pomysł wydawania *Syllabusa* jednak nie umarł

i został reaktywowany w 2009 roku, gdy ukazał się pierwszy, a nominalnie trzeci, z pięciu zaplanowanych tomów nowej, 13 edycji. Ma ona obejmować: sinice, śluzowce, grzyby i porosty (tom 1), glony eukariotyczne (tom 2), mszaki i zarodnikowe rośliny naczyniowe (tom 3) oraz rośliny nago- i okrytonasienne (tomy 4 i 5). Czas pokaże, czy tym razem uda się doprowadzić ten zamiar do szczęśliwego finału. Na razie bowiem ukazał się tylko omawiany tu trzeci tom, zawierający również mchy, które miały już swoje 13 wydanie w 1983 roku. Jest to istotne zaburzenie numeracji wydań i szkoda, że redaktor i wydawca nie próbowali rozwiązać tego problemu. Jak się wydaje drobna adnotacja, że dla tej grupy jest to już faktycznie 14 wydanie byłoby pewnym wyjściem z tego kłopotu. Może to być zarazem przestroga dla organizatorów wielotomowych edycji, którzy powinni dysponować co najmniej kilkoma tomami gotowymi do druku zanim zainicjują jakąś serię wydawniczą. Oczywiście ta uwaga nie odnosi się do wątrobowców i glików, które po raz ostatni były opracowane przez H. Reimersa w 12 wydaniu *Syllabusa* w 1954 roku. Na uwagę zasługuje fakt, że obecne wydanie *Syllabusa* jest pierwszą edycją tego dzieła opublikowaną w języku angielskim, gdyż wszystkie wcześniejsze wydania drukowane były po niemiecku.

W całym englerowskim wydawnictwie *Die natürlichen Pflanzenfamilien* mchy zajmują pozycję wyjątkową, ponieważ są jedyną grupą roślin, która doczekała się dwóch wydań, opublikowanych w latach 1901–1909 (wydanie 1) i 1924–1925 (wydanie 2), co w głównej mierze było zasługą wielkiego fińskiego muskologa Viktora F. Brotherusa (1849–1929). To dwutomowe dzieło do dzisiaj niewiele straciło ze swej wartości, będąc jedynym przewodnikiem po mchach całego świata. Zaproponowany w nim system klasyfikacyjny nosi po dziś dzień nazwę „systemu Fleischera-Brotherusa”, gdyż został w swym podstawowym kształcie oparty na systemie zaproponowanym przez Maxa Fleischera (1861–1930), niemieckiego briologa urodzonego w Piaśnikach na Górnym Śląsku, dziesięcioletniej dzielnicy Świętochłowic. Został on po raz pierwszy w całości zaprezentowany w ósmym

¹ Patrz recenzja R. Ochyry, *Kosmos* (Warszawa), Seria A, 35: 304–305 (1986).

wydaniu *Syllabusa* z 1919 roku, a następnie spopularyzowany, z pewnymi modyfikacjami, w drugim wydaniu mchów w *Die natürlichen Pflanzenfamilien*. Chociaż w ostatnich latach system klasyfikacyjny mchów uległ wielu zmianom, to jednak jego nowe wersje oparte są na zrębie systemu Fleischera-Brotherusa.

Omawiany trzeci tom *Syllabusa* obejmuje najstarsze rośliny lądowe, dawniej określane jako *Archegoniatae*, których głównymi cechami są heteromorficzna przemiana pokoleń i obecność rodnia (*archegonium*). Należą tu więc mszaki, które we współczesnych ujęciach obejmują 3 gromady: wątrobowce (*Marchantiophyta*), mchy (*Bryophyta*) i glewiki (*Anthocerotophyta*) oraz 3 podgromady z gromady roślin naczyniowych (*Tracheophyta*): wymarłe rynniofity (*Rhyniophytina*), widłakowe (*Lycophytina*) oraz euphylloty (*Euphylllophytina*). Do tej ostatniej podklasy zaliczone są wymarłe trymerofity ('*Trimerophytina*'), które są parafiletyczna grupą o nieustalonej jeszcze systematyce oraz dwie nadklasy: kladoksylony i paprociowe (*Moniliformopses*) i wymarłe pranagozależkowe (*Radiatopses*). Czwartą podgromadę roślin naczyniowych stanowią rośliny nasienne (*Spermatophytina*), które mają być opracowane w dwóch ostatnich tomach *Syllabusa*.

Szybki rozwój technik molekularnych opartych na sekwencjonowaniu DNA sprawił, że ostatnie dwie dekady w systematyce zostały zdominowane przez badania filogenetyczne, która rzucają nowe światło na kwestię pokrewieństwa między różnymi grupami roślin i grzybów oraz ich pochodzenie i ewolucję. Zaproponowany w omawianym tomie system uwzględnia najnowsze osiągnięcia analiz filogenetycznych, zwłaszcza opublikowane przez P. Kenricka i P. R. Crane'a w 1997 roku oraz Y.-L. Qiu i współpracowników w 2007 roku, szeroko wykorzystujących metody kladystyczne i molekularne. Stanowi on zarazem próbę pogodzenia danych morfologiczno-anatomicznych z najnowszymi wynikami filogenetyki molekularnej, co niestety nie zawsze się udaje, gdyż często cechy morfologiczne nie są skorelowane z danymi molekularnymi. Chociaż autorzy mają nadzieję, że system zaprezentowany

w tym tomie będzie długo służył jako podstawowe źródło informacji na temat klasyfikacji mszaków i zarodnikowych roślin naczyniowych, to biorąc pod uwagę wielką dynamikę zmian na tym polu, można być pewnym, że za kilka lat, wraz z nagromadzeniem nowych danych, będzie wymagał on dalszych modyfikacji.

Prawie dwie trzecie objętości niniejszego tomu *Syllabusa* zajmują mszaki, które zostały opracowane przez W. Freya i M. Stecha, zaś rozdziały poświęcone zarodnikowym roślinom naczyniowym są autorstwa E. Fischera. Największą zaletą omawianego wydania jest szerokie uwzględnienie i wykorzystanie najnowszej literatury przedmiotowej, która jest cytowana po każdym taksonie. Sam schemat opracowania jest podobny jak w poprzednich wydaniach. Wszystkie wyższe taksony, do rodzin włącznie, są krótko scharakteryzowane od strony morfologicznej, podane są preferencje ekologiczne należących do nich gatunków i dane biogeograficzne oraz wymienione wszystkie rodzaje aktualnie zaliczane do danej rodziny. Dla każdego rodzaju wyszczególnione są najważniejsze cechy diagnostyczne oraz podana jest liczba należących doń gatunków. Wielką zaletą tego wydania *Syllabusa* jest cytowanie autorów nazw wszystkich wyższych taksonów, szkoda tylko, że bez danych bibliograficznych. Jest to o tyle ważne, że na tym polu panował wyjątkowy chaos i brakowało precyzyjnego ustalenia autorstwa wielu powszechnie używanych nazw. Na uwagę zasługuje fakt, że autorzy poprawnie interpretują Artykuł 49 Międzynarodowego Kodeksu Nomenklatury Botanicznej, który wyraźnie określa nazwy taksonów powyżej rodzaju jako automatycznie typowane i nie wymagające cytowania w nawiasie nazwiska autora nazw taksonów, na których zostały oparte. Cała książka jest dość bogato ilustrowana rycinami kreskowymi i zdjęciami zaczerpniętymi z różnych źródeł, które wymienione są szczegółowo na końcu.

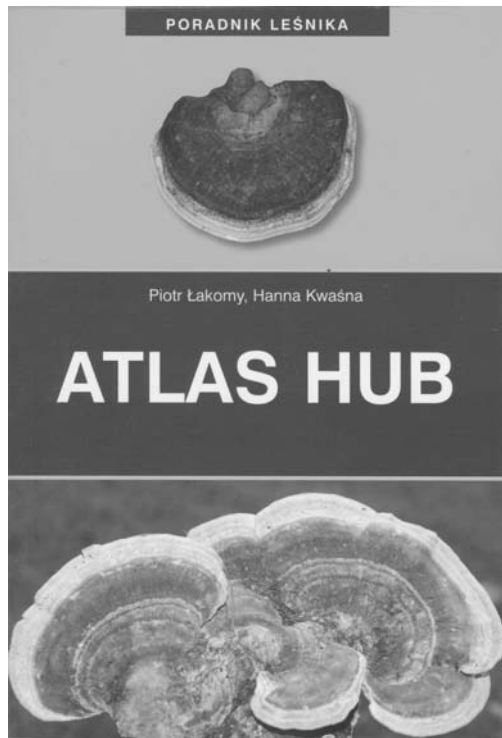
Jako zwięzły i bardzo kompetentnie zestawiony przegląd wszystkich rodzajów mszaków i zarodnikowych roślin naczyniowych, omawiany *Syllabus* stanowi nieocenione źródło informacji na temat najnowszych koncepcji

i trendów w klasyfikacji tych roślin. Wypełnia on tym samym dotkliwie dającą się odczuć lukę w literaturze, gdyż coraz trudniej jest śledzić na bieżąco szybko zachodzące zmiany w systemach klasyfikacyjnych, zwłaszcza że opracowania poświęcone badaniom molekularnym są często publikowane poza standardowymi czasopismami botanicznymi.

Ryszard OCHYRA

ŁAKOMY P., KWAŚNA H. *Atlas hub*. Multico Oficyna Wydawnicza, Warszawa, 2008, 172 str., wielobarwne fot. 274. Oprawa miękka + plastikowa okładka, format 19,5 × 13,5 cm. Cena 60 PLN. ISBN 978-83-7073-650-7.

Książka zawiera opisy 84 gatunków grzybów z rzędów *Auriculariales*, *Agaricales*, *Boletales*, *Polyporales*, *Gloeophyllales*, *Hymenochaetales*, *Russulales* i *Thelephorales*.

Autorzy na czwartej stronie okładki informują, że uwzględnione w książce gatunki to „huby czyli grzyby nadrzewne”. Definicja ta jest błędna i zupełnie nieuzasadniona. „Huby” w tradycji polskiego leśnictwa, mikologii i fitopatologii to grzyby, których owocniki są przeważnie dosyć twarde, a co najważniejsze, na spodniej stronie owocników mają hymenofor porowaty, na przekroju rurkowy. Do „hub” nie zalicza się grzybów z owocnikami z hymenoforem blaszkowym (np. ciżmówki *Crepidotus* i rozszczepki *Schizophyllum*), grzybów z hymenoforem kolczastym (np. sopłówki *Hericium*, galaretką *Pseudohydnum*) i gładkim (np. chrząstkokórnika *Chondrostereum*, gniliicy *Coniophora*, powłocznicy *Peniophora*, żylicy *Phlebiopsis* i skórnika *Stereum*). Większość „hub” to grzyby nadrzewne ale wśród nich są także naziemne, np. gatunki z rodzaju stulka *Coltricia*.

Według językoznawców słowo „huby” pochodzi z języka ukraińskiego. Wywodzi się od „guba”, „gubka” czyli gąbka. Gąbka to organizm na powierzchni porowaty, zielonawy i miękki, „gąbczasty”. Naprawdę gąbkowate są nie twarde „huby”, ale grzyby borowikowate. Znajduje to potwierdzenie właśnie w nazwach ludowych niektórych grzybów borowikowatych wymienianych w starszej polskiej literaturze (np. Jundziłł 1830¹). I tak nazwę „huba” miały np. rodzaje borowik *Boletus*, piaskowiec *Gyroporus*, maślak *Suillus* i podgrzybek *Xerocomus* i właściwie tylko te grzyby zasługują na nazwę „hub”. W języku słowackim „huby” to wszystkie grzyby. Jak widać pojęcie „huba” jest bardzo nieprecyzyjne, pochodzi z obcego języka (ukrainizm) i najlepiej zaniechać jego używania. Tradycyjne „huby” zwykle z mniej lub bardziej twardymi owocnikami i porowatym (gąbczastym hymenoforem) obecnie określa się nazwą „grzyby poliporoidalne” lub „żagwiopodobne”. Zupełnym absurdem jest zaliczanie do „hub” grzybów, których owocniki mają hymenofor gładki, hydnoidalny lub blaszkowaty. Gdyby wszystkie grzyby

¹ Jundziłł J. 1830. Opisanie roślin w Litwie, na Wołyniu, Podolu i Ukrainie dziko rosnących, jako i oswojonych. Józef Zawadzki, własnym nakładem, Wilno.

nadrzewne należały do „hub”, trzeba by tam zaliczyć setki gatunków o drobnych, delikatnych owocnikach, np. z rodzajów drobnoluszczyk *Pluteus*, grzybówka *Mycena*, hełmówka *Galerina*, lub kruchaweczka *Psathyrella*.

Według autorów zamieszczone przez nich zdjęcia i opisy pozwalają na łatwą identyfikację „hub” w terenie. Wbrew tej opinii, czytelnikom wcale nie będzie tak łatwo rozpoznawać grzyby przy pomocy atlasu. Jak się bowiem okazuje sami autorzy mają poważne trudności z oznaczaniem niektórych gatunków. Na str. 15 zamieszczają opis białaka łzawiącego *Postia guttulata* i twierdzą, że jest to grzyb rozpowszechniony i pospolity. To nieprawda! *P. guttulata* jest jednym z najrzadszych grzybów poliporoidalnych w Polsce i znana jest wyłącznie z Puszczy Białowieskiej. Skąd informacja o rzekomej pospolitości tego grzyba? Stąd, że autorzy pod nazwą *P. guttulata* na str. 15 i 16 przedstawiają zdjęcia pniarka obrzeżonego *Fomitopsis pinicola*. To rzeczywiście jeden z najpospolitszych polskich grzybów. Nazwa „białak” powinna być zachowana dla rodzaju *Tyromyces*, a rodzaj *Postia* = *Oligoporus* ma polską nazwę „drobnoporek”. Na str. 98 (fot. 179) pod nazwą pniarek różowy *Fomitopsis rosea* w rzeczywistości przedstawione są dwa różne gatunki: po prawej stronie faktycznie jest *Fomitopsis*, natomiast duży owocnik po lewej stronie to późnoporka czerwieniejąca *Amylocystis lapponica*, bardzo rzadka w Polsce.

Książka przynosi więcej złego niż dobrego. Jej autorzy wprowadzili do morfologii grzybów poważny bałagan i nieźle namieszali w głowach słabo zorientowanych w mikologii osób, np. studentów, nauczycieli i uczniów szkół średnich, także amatorów, którzy będą korzystać z tej książki. Źle oznaczyli niektóre gatunki. Czy da się to naprawić? Można przygotować nowe wydanie pod tytułem adekwatnym do treści, np. „Wybrane grzyby nadrzewne”. Trzeba usunąć błędne informacje i właściwie podpisać fotografie. Pod hasłem synonimy autorzy wymieniają wszystkie nazwy danego gatunku. Nie jest to słuszne. Obecnie używana podstawowa nazwa nie jest synonimem lecz nazwą obowiązującą (ang. *current name*), np. *Trichaptum*

fuscoviolaceum, a dopiero pozostałe (obecnie nieużywane) są synonimami, np. *Hirschioporus fuscoviolaceus*. Nawiasem mówiąc tych starych dawno nieużywanych synonimów w popularno-naukowej książce jest stanowczo za dużo.

Jeśli upieralibyśmy się przy tytule „Huby”, dobrym wzorem dla autorów może być książka T. Dominika (1957) pt. „Huby”². Autor ten uwzględnił w książce wyłącznie grzyby poliporoidalne o owocnikach z hymenforem rurkowatym, zamieszcza klucze do oznaczania i dokładną charakterystykę tych grzybów, ich ekologię, fizjologię i znaczenie w przyrodzie oraz w życiu człowieka.

Cena 60 zł daleko odbiega od wartości i objętości książki.

Władysław WOJEWODA,
Dariusz KARASIŃSKI

NADCHODZĄCE SPOTKANIA FORTHCOMING MEETINGS

- XIXTH CONGRESS OF AETFAT (ASSOCIATION POUR L'ETUDE DE LA TAXONOMIE DE LA FLORE D'AFRIQUE TROPICALE), 25 IV – 1 V 2010

Informacja: Dr. Vololoniaina Jeannoda, General Secretary of AETFAT 2010, Département de Biologie et Ecologie Végétales, Faculté des Sciences, BP 906, 101 Antananarivo, MADAGASCAR
E-mail: jeannoda_vololoniaiana@yahoo.fr
<http://www.aetfat2010.org>

- 21ST INTERNATIONAL CONFERENCE ON *ARABIDOPSIS* RESEARCH, 6–10 VI 2010

Informacja: ICAR 2010 Conference Secretariat, c/o ICS Convention Design, Inc., Yokohama, JAPAN
Tel. +81-3-3219-3541
Fax: +81-3-3219-3626

² Dominik T. 1957. Huby. Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, Warszawa.

E-mail: icar2010@ics-inc.co.jp
<http://arabidopsis2010.psc.riken.jp>

- 12TH CONGRESS OF THE INTERNATIONAL ASSOCIATION FOR PLANT BIOTECHNOLOGY, 6–11 VI 2010, ST. LOUIS, U.S.A.

Informacja: iapb.schmidt@danforthcenter.org
<http://www.iapb-stl.org>
<http://www.iapb2010.org>

- THIRD INTERNATIONAL PALAEOONTOLOGICAL CONGRESS (IPC 3–2010), 28 VI – 3 VII 2010, LONDON, UNITED KINGDOM

Informacja: <http://palass.org>
 E-mail: science@ipc3.org

- 20TH INTERNATIONAL PLANT GROWTH SUBSTANCES ASSOCIATION (IPGSA) CONFERENCE, 28 VI – 2 VII 2010

Informacja: Dr. Montserrat Pages, Departament Genètica Molecular, CSIC, Barcelona, SPAIN
<http://www.ipgsa.org/meeting/index.htm>

- BORNEO: CONTINUITY, CHANGE AND PRESERVATION, 5–7 VII 2010

Informacja: Ms. Levas Mejus, BRC 2010 Secretariat, Curtin University of Technology, Sarawak Campus, CDT 250, 98009 Miri, Sarawak, MALAYSIA
 Tel : +60 85 443910
 Fax: +60 85 443858
 E-mail: brc2010secretariat@curtin.edu.my
<http://www.curtin.edu.my/brc2010/index.html>

- 8TH EUROPEAN PALAEOBOTANICAL AND PALYNOLOGY CONFERENCE, 6–10 VII 2010

Informacja: Prof. dr Lilla Hably, Botanical Department, Hungarian Natural History Museum, Budapest, Pf. 222, H-1476 HUNGARY
 Tel/fax: +36 1 3141483
 E-mail: 2010EPPC@palaecobotany.org
<http://www.eppc2010.org>

- THE 2010 INTERNATIONAL MEETING OF THE ASSOCIATION FOR TROPICAL BIOLOGY AND CONSERVATION "TROPICAL BIODIVERSITY: SURVIVING THE FOOD, ENERGY AND CLIMATE CRISIS" 19–23 VII 2010

Informacja: ATBC 2010 secretariat, LIPI-PPB, Lantai IV, Gedung Kusnoto, Jl. Juanda No. 18, Bogor 16002, INDONESIA
 E-mail: cwebb@oeb.harvard.edu
<http://atbc2010.org>

- INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON THE NITROGEN NUTRITION OF PLANTS, 26–30 VII 2010

Informacja: Tomoyuki Yamaya, Tohoku University, Sendai, JAPAN
 E-mail: tyamaya@biochem.tohoku.ac.jp
<http://www.agri.tohoku.ac.jp/cellbio/nitrogen2010/nitrogen2010.htm>

- PLANT BIOLOGY 2010 – JOINT ANNUAL MEETING OF THE AMERICAN SOCIETY OF PLANT BIOLOGISTS AND THE CANADIAN SOCIETY OF PLANT PHYSIOLOGISTS, 30 VII – 5 VIII 2010, MONTRÉAL, CANADA

Informacja: <http://www.aspb.org/meetings/pb-2010>

- 9TH INTERNATIONAL MYCOLOGICAL CONGRESS (IMC9), 1–6 VIII 2010

Informacja: Ms. Nina Cosgrove, 9th International Mycological Congress, Edinburgh International Conference Centre, Edinburgh, UNITED KINGDOM
 Tel: +44 1865 843297
 Fax: +44 1865 843958
 E-mail: n.cosgrove@elsevier.com
<http://www.imc9.info>

- 15TH INTERNATIONAL CONGRESS ON PHOTOSYNTHESIS, 22–27 VIII 2010

Informacja: Congress Secretariat, Photosynthesis Research Center, Institute of Botany, Chinese Academy of Sciences, Beijing, CHINA
 Tel. +86 10 62836256
 E-mail: ps2010@ibcas.ac.cn
<http://www.psbj2010.com/index.asp>

- 7TH EUROPEAN CONFERENCE ON ECOLOGICAL RESTORATION, 23–27 VIII 2010

Informacja: Prof. Dr. Thierry Dutoit. UMR CNRS -IRD IMEP, IUT d'Avignon, Site Agroparc BP 1207, 84911 Avignon Cedex 09, FRANCE
 Tel. +33 4 9084 3829
 Fax: +33 4 9084 0377
 E-mail: ser2010@univ-avignon.fr
<http://www.seravignon2010.org>

- 55 ZJAZD POLSKIEGO TOWARZYSTWA BOTANICZNEGO (PTB) – 'PLANTA IN VIVO, IN VITRO, ET IN SILICO', WARSZAWA, 6–12 IX 2010

Informacja: Dr inż. Katarzyna Marciszewska, Sekretarz Komitetu Organizacyjnego LV Zjazdu PTB,

SGGW, Wydział Leśny, Katedra Botaniki Leśnej, 02-776 Warszawa, ul. Nowoursynowska 159
 Tel. +22 5938026
 Tel. kom. 607 315 529
 E-mail: ptb.marciszewska@wl.sggw.pl
<http://www.ptb.waw.pl/konferencje.html>

- FIFTH INTERNATIONAL RUBIACEAE AND GENTIANALES CONFERENCE – “*BIODIVERSITY IN THE LIGHT OF HISTORICAL INFORMATION*” 6–11 IX 2010

Informacja: Royal Swedish Academy of Sciences, Stockholm, SWEDEN
 E-mail: Sylvain.Razafimandimbison@bergianska.se
<http://www.bergianska.se/b3/index.php>

- CONGRESS „RUSSULALES – 2010”, 7–12 IX 2010

Informacja: Alfred Loss, 6 Allée des Ecureuils, B-6280 Loverval, BELGIUM
 E-mail: alfred.loss@skynet.be
http://www.amfb.eu/russulales_2010.htm

- 19TH CONGRESS OF THE CARPATHIAN BALCAN GEOLOGICAL ASSOCIATION, 23–26 IX 2010

Informacja: Dr. Alexandros Chatzipetros, Executive Secretary, Thesaloniki, GREECE
 Tel./Fax: +30 (2310) 998512
 E-mail: info@cbga2010.org
<http://www.cbga2010.org>

- X CONGRESO LATINOAMERICANO DE BOTÁNICA, 4–10 X 2010

Informacja: Ximena Moncada, Secretaria Ejecutiva X Congreso Latinoamericano de Botánica, Universidad de La Serena Benavente 980 La Serena, Código Postal 1720170, CHILE
 Tel. +56 51 204378
 Fax: +56 51 334741

E-mail: albchile2010@ceaza.cl.
http://www.botanica-alb.org/X_Congreso

- XVIII INTERNATIONAL BOTANICAL CONGRESS, 23–30 VII 2011

Informacja: Congress Secretariat, ICMS Australasia, GPO Box 5005, Melbourne VIC 3205, AUSTRALIA
 Tel. +61 3 9682 0500
 Fax: +61 3 9682 0344
 E-mail: info@ibc2011.com
<http://www.ibc2011.com>

- 3RD INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON ENVIRONMENTAL WEEDS & INVASIVE PLANTS (INTRACTABLE WEEDS AND PLANT INVADERS), 2–7 X 2011

Informacja: Christian Bohren, Swiss Federal Agricultural Research Station, ACW Changins, P.O. Box 1012, CH-1260 Nyon 1, SWITZERLAND
 Tel. +41 22 363 44 25
 E-mail: christian.bohren@acw.admin.ch
http://www.ewrs.org/doc/invasive_meeting_Ticino.pdf

- 8TH EUROPEAN CONFERENCE ON ECOLOGICAL RESTORATION, 9–14 IX 2012

Informacja: Karel Prach, Českè Budějovice, CZECH REPUBLIC
 E-mail: prach@prf.jcu.cz
<http://www.ser.org/europe/SER2012.asp>

- 13TH INTERNATIONAL PALYNOLOGICAL CONGRESS (IPC XIII–2012) AND 8TH INTERNATIONAL ORGANISATION OF PALAEOBOTANY CONFERENCE (IOPC IX–2012), TOKYO, JAPAN, 2012

Informacja: <http://www.soc.nii.ac.jp/psj3>

Opracował: Jan J. WÓJCICKI

LITERATURA BOTANICZNA • BOTANICAL LITERATURE

K. CZYŻEWSKA, M. KUKWA 2009. *Lichenicolous fungi of Poland. A catalogue and key to species – Grzyby naporostowe Polski. Katalog i klucz do gatunków.* Biodiversity of Poland, Vol. 11. W. Szafer Institute of Botany, Polish Academy of Sciences, Kraków, ss. 133. ISBN: 978-83-89648-76-1. Cena: 30,00 zł.

W publikacji przedstawiono pierwszą krytycznie opracowaną listę grzybów naporostowych Polski (ok. 250 gatunków); uwzględniono także sześć gatunków śluzowców występujących na porostach. Ze względów praktycznych, rodzaje, a w ich obrębie gatunki, ułożone są alfabetycznie. Dla każdego gatunku podano obowiązującą łacińską nazwę gatunkową, znane synonimy, żywicieli i literaturę źródłową; część spośród gatunków zaopatrzone ponadto w krytyczne noty. Nowością dla serii są bardzo pomocne dychotomiczne klucze do oznaczania gatunków. W części końcowej zamieszczono wykaz literatury, indeks nazw gatunków żywicieli (wraz z synonimami) i grzybów stwierdzonych na ich plechach oraz indeks synonimów grzybów naporostowych. Prezentowana publikacja zamyka jedenastotomową serię „Biodiversity of Poland”, której pierwszy wolumin ukazał się w 2002 roku.

Dystrybucja: Dział Wydawnictw, Instytut Botaniki im. W. Szafera, Polska Akademia Nauk, ul. Lubicz 46, 31-512 Kraków; tel. 012-4241731, fax: 012-4219790, e-mail: ed-office@ib-pan.krakow.pl

W. MUŁENKO (red.) 2008. *Mykologiczne badania terenowe. Przewodnik metodyczny.* Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, ss. 241. ISBN: 978-83-227-2893-2. Cena: 32,00 zł.

Prezentowana publikacja zbiorowa to zarówno przewodnik metodyczny, jak i nowoczesny podręcznik akademicki. W książce, której zawartość podzielono na pięć grup tematycznych, zamieszczono 15 następujących opracowań, pióra 23 specjalistów z kilku krajowych ośrodków naukowych: W. Mułenko – „Wprowadzenie”; „Część wstępna – problemy mykocenologii”; M. Ławrynowicz, W. Mułenko – *Pięćdziesiąt lat studiów mikosocjologicznych w Polsce*, A. Bujakiewicz – *Jeszcze ... „o potrzebie badań mykosocjologicznych w Polsce”*; S. Friedrich – *Metody stosowane w badaniach grzybów wielkoowocnikowych (macromycetes)*; J. Łuszczynski – *Kartowanie grzybów wielkoowocnikowych (Basidiomycetes) – metody badań terenowych i prezentacji wyników*, A. Kujawa – *Badania nad różnorodnością gatunkową grzybów wielkoowocnikowych w krajobrazie rolniczym południowej Wielkopolski: wstępna charakterystyka macromycetes Parku Krajobrazowego im. gen. Dezyderego Chłapowskiego*, I. Kałucka

– *Analiza ilościowa zbiorowisk grzybów makroskopowych na podstawie obserwacji owocników*, A. Ronikier, M. Ronikier – *Badania mikologiczne w trudnych warunkach terenowych. Uwagi o metodach dokumentacji i konserwacji materiału przeznaczonego do studiów taksonomicznych oraz analiz DNA*; „Badania ekto- i endomykoryz”: T. Leski et al. – *Metody badań jakościowych i ilościowych ektomykoryz drzew leśnych*, B. Sumorok et al. – *Badania mikoryz u roślin zbiorowisk okresowo zalewanych na terenie rzeki Pilicy*, J. Błaszczkowski – *Metody izolowania, hodowania i identyfikowania arbuskułarnych grzybów mikoryzowych z gromady Glomeromycota*; „Badania wielkoowocnikowych grzybów workowych oraz śluzowców”: M. A. Chmiel – *Metody badań miseczników (Discomycetes)*, W. Stojanowska, E. Panek – *Metody badań śluzowców (Myxomycetes)*; „Badania grzybów mikroskopijnych”: W. Mułenko, M. Ruskiewicz-Michalska – *Przegląd metod stosowanych w badaniach mikroskopijnych grzybów pasożytniczych roślin*, M. Piątek – *Grzyby głowniowe – uwagi o metodach badań terenowych i zielnikowych oraz nowy system klasyfikacyjny*, T. Majewski – *Metody zbierania i konserwowania grzybów z rzędu Laboulbeniales.*

Dystrybucja: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, pl. Marii Curie-Skłodowskiej 5, 20-031 Lublin, tel. +81-5375303, fax: +81-5375302, e-mail: press@ramzes.umcs.lublin.pl

Z. MIREK, H. PIĘKOŚ-MIRKOWA (red.) 2008. *Czerwona Księga Karpat Polskich. Rośliny naczyniowe*. Instytut Botaniki im. W. Szafera, Polska Akademia Nauk, Kraków, ss. 615. ISBN: 978-83-89648-71-6. Cena: 98,00 zł.

Ukazała się *Czerwona Księga Karpat Polskich*, w przygotowaniu której udział wzięło 77 autorów. Dla każdego z 224 gatunków roślin naczyniowych uwzględnionych w „Księdze” podane zostały następujące charakterystyki: polska i łacińska nazwa gatunkowa, nazwa rodziny, uwagi taksonomiczne, kategoria zagrożenia (według klasyfikacji IUCN z 1994 r. zmodyfikowanej w 2001 r.), status zagrożenia w Polsce i Karpatach, morfologia i biologia, zasięg ogólny, rozmieszczenie w Polsce, rozmieszczenie w Karpatach polskich, siedliska, fitocenozy, charakterystyka populacji, zagrożenia, ochrona i uwagi. Opisom poszczególnych gatunków towarzyszą mapy rozmieszczenia ogólnego (w Europie lub na półkuli północnej), punktowe mapy rozmieszczenia i diagramy rozmieszczenia pionowego w Karpatach polskich. Całość dopełnia bardzo bogata szata ilustracyjna roślin i ich siedlisk. Przedstawiane dzieło zadedykowane zostało niestrudzonemu badaczowi flory Karpat, prof. Bogumiłowi Pawłowskiemu (1898–1971).

Dystrybucja: Dział Wydawnictw, Instytut Botaniki im. W. Szafera, Polska Akademia Nauk, ul. Lubicz 46, 31-512 Kraków; tel. 012-4241731, fax: 012-4219790, e-mail: ed-office@ib-pan.krakow.pl

Opracował: Jan J. WÓJCICKI

X CONGRESO LATINOAMERICANO DE BOTÁNICA

4 - 10 Octubre de 2010 La Serena Chile

Asociación Latinoamericana de Botánica
[ALB]

Universidad
de La Serena

Centro de Estudios
Avanzados en Zonas Áridas

Instituto de Ecología
y Biodiversidad

Red Latinoamericana
de Botánica

Polskie Towarzystwo Botaniczne
zaprasza na
LV Zjazd Polskiego Towarzystwa Botanicznego
„*Planta in vivo, in vitro et in silico*”
6–12 września 2010 r.
Kampus Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
ul. Nowoursynowska 166, 02-787 Warszawa

W programie

Walne Zgromadzenie Delegatów (6 września), sesje plenarne (7 września), sesje referatowe i posterowe organizowane przez poszczególne sekcje PTB (8–9 września) oraz sesje terenowe w wybranych obiektach przyrodniczych centralnej i północno-wschodniej Polski oraz Litwy południowej

Organizator Zjazdu

Polskie Towarzystwo Botaniczne, Oddział w Warszawie

Współorganizatorzy Zjazdu

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego (SGGW):

Wydział Leśny: Katedra Botaniki Leśnej, Z-d Mikologii i Fitopatologii Leśnej; Wydział Rolnictwa i Biologii: Katedra Botaniki; Wydział Ogródnictwa i Architektury Krajobrazu: Katedra Ochrony Środowiska, Katedra Roślin Ozdobnych

Uniwersytet Warszawski:

Wydział Biologii: Ogród Botaniczny

Instytut Badawczy Leśnictwa

Ogród Botaniczny Centrum Zachowania Różnorodności Biologicznej PAN

Komitet Organizacyjny

dr hab. Jacek Zakrzewski, dr inż. Katarzyna Marciszewska, dr Łukasz Chachulski, dr inż. Wojciech Ciurzycki, Piotr Dobrzyński, dr Bożena Dubielecka, dr Kazimierz Dyguś, dr Małgorzata Falencka-Jabłońska, dr Mirosława Górecka, mgr inż. Magdalena Górską-Czekaj, dr Sławomir Janakowski, dr inż. Józef Klocek, dr inż. Monika Latkowska, dr Elżbieta Melon, dr Artur Obidziński, mgr inż. Małgorzata Pstrągowska, dr inż. Piotr Sikorski, dr inż. Mirosław Sobczak, dr Małgorzata Sułkowska, dr inż. Andrzej Szczepkowski, dr inż. Ewa Zarsa-Januszkiewicz

Komitet Naukowy

prof. dr hab. Jan J. Rybczyński, prof. dr hab. Maria Ławrynowicz, prof. dr hab. Elżbieta Bednarska, dr hab. Urszula Bielczyk, dr hab. Jacek Borowski, prof. dr hab. Maria Dynowska, prof. dr hab. Ludwik Frey, prof. dr hab. Jan Holeksa, prof. dr hab. Ewa Kępczyńska, prof. dr hab. Jan Kępczyński, dr Maria Lankosz-Mróz, dr Anna Mikuła, dr hab. Dorota Nalepka, prof. dr hab. Elżbieta Romanowska, dr Anna Rusińska, dr Ewa Szczęśniak, prof. dr hab. Elżbieta Weryszko-Chmielewska, prof. dr hab. Beata Zagórska-Marek

Lokalny Komitet Naukowy

dr hab. Grażyna Garbaczewska, doc. dr hab. Helena Kubicka, prof. dr hab. Aleksandra Łukaszewska, dr inż. Katarzyna Marciszewska, dr Artur Obidziński, prof. dr hab. Jerzy Puchalski, dr hab. Barbara Sudnik-Wójcikowska, dr inż. Andrzej Szczepkowski, doc. dr Hanna Werblan-Jakubiec, prof. dr hab. Czesław Wysocki, prof. dr hab. Stefan Zajączkowski, dr hab. Jacek Zakrzewski

Sekretariat 55 Zjazdu PTB

dr inż. Katarzyna Marciszewska

Katedra Botaniki Leśnej, Wydział Leśny
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego

ul. Nowoursynowska 159, 02-776 Warszawa

e-mail: ptb.marciszewska@wl.sggw.pl

tel. (+4822) 5938026, fax (+4822) 5938022

<http://www.zjazd55.ptb.waw.pl>

THE POLISH BOTANICAL SOCIETY
announces the
55th MEETING OF THE POLISH BOTANICAL SOCIETY
„Planta in vivo, in vitro et in silico”
September 6–12, 2010
Warsaw University of Life Sciences-SGGW
166 Nowoursynowska St., 02-787 Warsaw, Poland

Programme

General Assembly (September 6), plenary sessions (September 7), session arranged by PBS sections (September 8–9), field sessions presenting the virtues and changes of Central and North-East Poland as well as of Southern Lithuania vegetation

Organizer

Warsaw Branch of Polish Botanical Society

Coorganizers

Warsaw University of Life Sciences–SGGW (WULS-SGGW):

Forestry Faculty: Forest Botany Department, Mycology and Forest Phytopathology Division; Agriculture and Biology Faculty: Department of Botany; Horticulture and Landscape Architecture Faculty: Department of Environment Protection, Ornamental Plants Department

Warsaw University (WU)

Biology Faculty: Institute of Botany, Botanical Garden

Forest Research Institute (FRI)

Botanical Garden Centre for Biological Diversity Conservation
of Polish Academy of Sciences (BG CBDC PAS)

Organizing Committee

Jacek Zakrzewski, Katarzyna Marciszewska, Łukasz Chachulski, Wojciech Ciurzycki, Piotr Dobrzyński, Bożena Dubielecka, Kazimierz Dyguś, Małgorzata Falencka-Jabłońska, Mirosława Górecka, Magdalena Górka-Czekaj, Sławomir Janakowski, Józef Klocek, Monika Łatkowska, Elżbieta Melon, Artur Obidziński, Małgorzata Pstrągowska, Piotr Sikorski, Mirosław Sobczak, Małgorzata Sułkowska, Andrzej Szczepkowski, Ewa Zaraś-Januszkiewicz

Scientific Committee

Jan J. Rybczyński, Maria Ławrynowicz, Elżbieta Bednarska, Urszula Bielczyk, Jacek Borowski, Maria Dynowska, Ludwik Frey, Jan Holeksa, Ewa Kępczyńska, Jan Kępczyński, Maria Lankosz-Mróż, Anna Mięka, Dorota Nalepka, Elżbieta Romanowska, Anna Rusińska, Ewa Szczęśniak, Elżbieta Weryszko-Chmielewska, Beata Zagórska-Marek

Local Scientific Committee

Grażyna Garbaczewska, Helena Kubicka, Aleksandra Łukaszewska, Katarzyna Marciszewska, Artur Obidziński, Jerzy Puchalski, Barbara Sudnik-Wójcikowska, Andrzej Szczepkowski, Hanna Werblan-Jakubiec, Czesław Wysocki, Stefan Zajączkowski, Jacek Zakrzewski

55th PBS Meeting Office

Katrzyzna Marciszewska, Ph.D.

Forest Botany Division, Forestry Faculty

Warsaw University of Life Sciences-SGGW

159 Nowoursynowska St., 02-776 Warsaw, Poland

E-mail: ptb.marciszewska@wl.sggw.pl

Tel. (+4822) 5938026, Fax (+4822) 5938022

<http://www.zjazd55.ptb.waw.pl>